

לנין וולאדימיר איליץ', "סקירה קצרה של חייו ופעלו"

מאת אלמוני/ת

תורגם מרוסית מאת אלמוני/ת

שער הספר במקור הרוסי בהוצאת מכון מארכס – אנגלס – לנין

תרגום לעברית הליגה לידידות ישראל – ססס"ר

I

וולאדימיר איליץ' אוליאנוב (לנין) – מייסד הבולשביזם והמדינה הסוציאליסטית הראשונה בעולם, נולד ב-10 (22) באפריל 1870 בעיר סימבירסק על הוולגה (כעת אוליאנובסק). אביו, איליה ניקולאיביץ', מוצאו היה מעירוניים תושבי העיר אסטראחאן; אשר, בסיימו חוק למודיו בגימנסיה ובאוניברסיטה הקאזאנית, שרת כ-14 שנים בתור מורה למתמטיקה ופיסיקה בפנזה ובניז'ני-נובגורוד (כעת גורקי), ומשנת 1869 כמפקח ואחר-כך כמנהל בתי-ספר עממיים בפלך סימבירסק. בהגיעו לוותק בשנות שרותו הוענק לו תואר-אצילים. היה זה אדם משכיל, איש רוסי מתקדם, שהתמסר כולו לטיפוח השכלתם של המוני העם. בהיותו חרוץ ושקדן, אשר תבע רבות מעצמו ומן הזולת, השתדל א. נ. אוליאנוב לטפח תכונות אלו אצל ילדיו. הוא נפטר ב-12 בינואר 1886.

אמו של לנין, מריה ניקולאיבנה בלאנק, היתה בתו של רופא. היתה זאת אשה בעלת תכונות מצוינות, משכילה בעלת תרבות גבוהה, פקחית ובעלת רצון חזק. היא ידעה היטב את הספרות היפה – הרוסית והעולמית וכמו כן שפות – צרפתית, גרמנית ואנגלית ויחד עם זה עסקה גם במוסיקה. כל הגיגייה היו נתונים למשפחה, והיא שאפה לחנך את ילדיה כאנשים ישרים, משכילים ומסורים לאידיאה. כל ילדי בית אוליאנוב היו למהפכנים: הבן הבכור אלכסנדר – היה איש ה"נארודנאיה ווליה"; והיתר, חוץ מאולגה שמתה באבה – אננה, וולאדימיר, דמיטרי ומריה – היו בולשביקים. משחר ילדותו היה לנין מלא-חיים ומוכשר להפליא. לשנתו החמישית למד לקרוא.

בהיותו בן תשע נכנס למחלקה הראשונה של הגימנסיה בסימבירסק. הודות לכשרונותיו ויחסו הרציני ללמודים היה עולה ממחלקה למחלקה בהצטיינות ממדרגה ראשונה. בגמר את הגימנסיה ידע יפה רומית, יוונית, צרפתית וגרמנית. כמו כן ידע היטב היסטוריה וספרות. בעיקר היה מחשיב אותן יצירות הספרות, שגבוריהן הצטיינו באופים החזק והבלתי-נכנע.

ילדותו ונעוריו של לנין עברו בפובלוז'יה – בפלכי סימבירסק, קאזאן וסאמארה. אלו פלכי-אכרים מובהקים. כאן הכיר מקרוב את חיי האכרים, את ענים ובערותם החשוכה, השעבוד האל-אנושי והניצול האכזרי ששררו בכפר. הוא בא במגע קרוב עם אנשי העמל. הוא ראה כיצד, בד בבד עם ניצול העמלים הרוסיים, דוכאו בני עממים אחרים – צ'ובאשים, מודרבינים, טאטארים וכו'. מימי נעוריו החל עויין את ניצול העמלים ואת הדיכוי הלאומי. שנות למודיו ונעוריו של לנין עברו באחת התקופות החשוכות ביותר בהיסטוריה הרוסית. אותן השנים, ציין לנין בזמן יותר מאוחר, בתור התקופה "של הריאקציה הפרועה והאכזרית ביותר"¹. הצאריזם חגג את נצחונו אחרי שדיכא את התנועה המהפכנית של שנות ה-70. אחרי הרצחו של אלכסנדר השני ע"י ה"נארודנאיה ווליה", מיהר השלטון הצארי לצמצם לחלוטין אפילו אותן הרפורמות המקוטעות של שנות ה-60. האכרות הופקרה לשלטונם המלא של ראשי ה"זימסטבו" מבני האצולה. נאסרה, לא רק העתונות הדימוקרטית, כי אם גם חלק גדול מהעתונות הליברלית, אף בבתי-הספר השתוללה הריאקציה. מיניסטרויון ההשכלה, או כפי שלנין כינהו בתקופה יותר מאוחרת, "המיניסטרויון לטמטום ההמונים", השתדל לחנך את הנוער כעבדים נרצעים לשלטון הצארי. ההשתוללות הפרועה של השלטון, חוסר הזכויות והניצול המחפיר של הפועלים והאכרים, דיכוי לאומי אכזרי, פחדנותם והתרפסותם של הליברלים בפני הריאקציה – זאת היתה תמונת חייה של רוסיה בתקופה ההיא.

מימי נעוריו החל לנין להרהר על החיים הסובבים אותו ולהאזין לשיחותיהם של המבוגרים על ענינים פוליטיים. הוא הרבה לקרוא, ובצערותו הספיק לעיין במיטב דברי הפובליציסטים המהפכנים-דמוקרטיים של רוסיה. בהיותו בן 14–15 קרא את הרומן של צ'רנישבסקי "מה לעשות?", שעשה עליו רושם עז. כמו כן קרא יצירותיהם של דוברוליובוב, פיסאריב ויתר הספרים שהיו אז בגדר של "ספרות אסורה". הוא היה מצוי גם אצל המשוררים-הדמוקרטים מתקופת נקראסוב. רבה היתה עליו השפעתו של האח הבכור אלכסנדר, שידידות רבה קשרה ביניהם. אלכסנדר היה עלם רציני, הוגה ותבען מעצמו ומן הזולת. בשנות 86–85 בבואו לימי הפגרא מפטרבורג, בה למד באוניברסיטה, בפקולטה למתמטיקה ופיסיקה, היה מביא אמו את ה"קאפיטאל" של מארכס. לנין החל אז לעיין ביצירה זו.

עוד מנעוריו החל להתפתח אצל לנין יחס האיבה למשטר המדיני של רוסיה הצארית. כבר במחלקות² הגבוהות של הגימנסיה היה הלך רוחו מהפכני למדי. גם בחיבוריו היה מורגש הלך-רוח זה. קרה, שמנהל הגימנסיה, בהחזירו לו אחד מחיבוריו, אמר לו ברוגזה: "על אילו מעמדות מדוכאים כתבת, איזו שייכות יש להם כאן?".

שנת 1887 היתה שנת משבר בחייו של לנין. באותה שנה עלה על נתיב המהפכה לכל ימי חייו. בתחילתה של אותה שנה ירד יגון כבד על בית אוליאנוב. ב-1 במרץ נאסר בפטרבורג – אלכסנדר אוליאנוב, אחיו של וולאדימיר איליץ', באשמת השתתפותו בהכנת התנקשות בחיי הצאר אלכסנדר ה-3. יחד עמו נאסרה גם האחות הבכירה אננה, שלמדה אף היא בפטרבורג.

ידידת ביתם של משפחת אוליאנוב – ו. ו. קשקאדומובה מספרת, כי בהגיע אליה הידיעה מפטרבורג על מאסרו של אלכסנדר, קראה את לנין

מהגימנסיה (הוא למד אז במחלקה האחרונה – השמינית), כדי להועץ בו איך להכין את האם, את מריה אלכסנדרובנה, לקראת ידיעה מזעזעת זו. לנין בקראו את המכתב שתק רבות בהזעיקו את גבות עיניו. "לפני – כותב היא בזכרונותיה – לא עוד ישב אותו נער עליו וחסר דאגה, כי אם אדם מבוגר, אשר שקע בהרהורים על ענין נכבד. "הרי הענין רציני הוא, – אמר – זה עלול להגמר רע מאוד לגבי סאשה". כל מאמציה של מריה אלכסנדרובנה להציל את בנה בכורה מן המוות עלו בתהו. הוא הוצא להורג במבצר השליסבורג, ב-8 במאי 1887.

מהרגע שנודע על מאסרו של אלכסנדר אוליאנוב החלה כל ה"חברה" הליברלית של סימבירסק להתרחק מבית אוליאנוב; ואפילו המכרים הקרובים ביותר חדלו לבקר אצלם. פחדנות ציבורית זו עשתה רושם עז על לנין. אז הכיר את ערכו של הפטפוט הליברלי. מותו של האח השפיע על החלטתו של לנין להתמסר כולו ולתמיד למהפכה. אבל, למרות כל הערצתו את גבורת אחיו, חשב לנין, כבר אז, שדרך המאבק הטוריסטי בצאריזם היא מוטעית ושאינה מובילה אל המטרה הנכספת. בהודעה לו השתתפותו של אלכסנדר בארגון טוריסטי אמר: "לא, אנו לא נלך בדרך זו, כי לא זו היא הדרך!"

בסימו חוק למודיו בגימנסיה, בהצטיינות עם מדליה של זהב, החל ללמוד ב-13 באוגוסט 1887, בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה בקאזאן. במהרה בא לנין בקשרים עם המהפכנים והחל נוטל חלק בחוג סטודנטים אחד "בעל כיוון מזיק ביותר" – פי שהעריכה אותו ה"אוהראנקה" (הבולשת) הצארית. בסביבת הסטודנטים התבלט לנין בכל המובנים. הוא היה מהפכן, בעל-מריץ, הרבה לקרוא וידע לעמוד בתוקף רב על דעותיו. כבר בלמדו באוניברסיטה עמד תחת פיקוח מיוחד מטעם ה'נדרמריה והנהלת האוניברסיטה. השלטון הצארי השתדל להעמיד אל הקתידראות פרופסורים ריאקציוניים, ורדף בחמת-זעף את אגודות הסטודנטים. הוקם פיקוח מיוחד ובילוש אחרי הסטודנטים; כל החוגים והאגודות, אפילו אלו שהציגו לעצמן למטרה עזרה הדדית. היו חשודות בפעולה נגד השלטון. עבור הופעות אפוזיציוניות היו נוהגים להושיב את הסטודנטים בצינוק. מדיניות הרדיפות המשטריות עוררה אצל הסטודנטים מחאה חריפה. דחיפה ישירה למהומות הסטודנטים בשנת 1887 נתנה הוצאתו לפועל של אותו חוק ריאקציוני שנקרא "תקנון הסטודנטים משנת 1884". בשלהי נובמבר פרצו במוסקבה מהומות הסטודנטים, שהתלקחו במהרה גם בערי-השדה. ב-4 בדצמבר 1887 החלו המהומות באוניברסיטה הקאזאנית. לנין לקח חלק פעיל, הן בהתיעצויות שהכינו את תגובתם של הסטודנטים והן בתגובות עצמן. האדמיניסטרציה הצארית מיהרה להגיב ברדיפות על הסטודנטים. בליל ה-4-5 בדצמבר נאסר לנין בדירתו, יחד עמו נאסרו באותו לילה רבים מפעילי תנועת הסטודנטים. "מה לך מתמרד, אברך צעיר? הרי חומה בצורה לפניכם!" – אמר ללנין קצין-המשטרה שהובילו לבית-האסורים.

"חומה, אבל רקובה היא, תחוב בה ותתפורר" – ענה לנין. בבית-הסוהר, באחת הפגישות של הסטודנטים, החלו שואלים איש את רעהו מה יעשו אחרי שישוחררו. בהגיע תורות של לנין ושאלוהו: "ואתה אוליאנוב, מה תעשה אחר-כך?" ענה: שלפניו רק דרך אחת – דרך המאבק המהפכני. ב-5 בדצמבר הורחק לנין מהאוניברסיטה; וכעבור יומיים, ב-7 בדצמבר 1887, גורש לכפר קוקושקינה שבפלך קאזאן, כדי שיגור שם תחת פיקוחה החשאי של המשטרה. לשם עברה לגור גם אחותו אנה אליאניצ'נה, שהחליפו לה את הגירוש לסיביריה בפיקוח גלוי של המשטרה. כך עבר על לנין בן ה-17 מבחן-האש הראשון של מהפכן במלחמתו בשלטון העריצות. מאותו זמן היו חייו של לנין קודש למלחמה בשלטון-היחיד ובקאפיטאליזם, למען שחרורו של העם העובד מעול הדיכוי והניצול.

הבולשת הצארית העריכה לפי דרכה את ראשית פעולתו של לנין בן ה"ז. ה'נדרמים היו מוסרים בדו"חים לגוברנאטור הקאזאני, שלנין, שגורש לכפר קוקושקינה היה "פעיל באירגון החוגים המהפכניים בין הנוער הלומד בקאזאן". ב-27 בדצמבר 1887 אורגן בילוש תמידי, יומיומי של שוטרי-חרש; מאז החל פיקוח תמידי של ה'נדרמריה על כל בני משפחת אוליאנוב. על כל צעד של לנין היו מריצים דו"חים משטרתיים למשרד המשטרה. כשנה גר לנין באותו כפר קטן ונידח. הוא הרבה לקרוא ועסק בהשכלתו העצמית. כבר אז נתגלה בו הכשרון לעבודה שיטתית לפי תכנית קבועה מראש. מנעוריו פיתח בעצמו כושר-עבודה רב.

בראשית אוקטובר 1888 הורשה לנין לחזור לקאזאן, אשר בה גרה אמו, מריה אלכסנדרובנה עם ילדיה הצעירים. אבל, אסרו עליו את הלמוד באוניברסיטה. לבקשתו של לנין, להרשות לו את היציאה לחוץ-לארץ, כדי שיוכל להמשיך שם בלימודיו, הציע משרד המשטרה לגוברנאטור: "לא לתת לו דרכון חוץ".

בקאזאן הכיר לנין אחדים מחברי האגודות החשאיות השונות. ספריו של מארכס, הן במקור והן בתרגום, וכמו כן ספריו של פליכאנוב שהיו מכוונים נגד הנארוניקים ("עממיים") – בעיקר הספר "חילוקי הדעות שבינינו" – נקראו ועוררו ויכוחים נלהבים בחוגים אלה. בדו"חים של המשטרה מתקופה זו צויין "שיש לו נטיות מסוכנות", ושהוא "בא בקשרים עם אנשים חשודים". בסתיו 1888 החל לנין בעיון רציני ב"קאפיטאל" של קארל מארכס, ספר זה עשה עליו רושם בל-ימחה. "הוא ספר לי בהתלהבות רבה – כותבת בזכרונותיה א. א. אוליאנובה-יליזארובה – על יסודות שיטתו של מארכס ועל האופקים החדשים שהיא פותחת לפנינו... היתה זו אמונה מעודדת, שהיתה נמסרת גם לשומעיו. כבר אז ידע לשכנע ולהלהיב בדבריו. גם אז לא יכול היה, במצאו דרך חדשה, שלא להנחיל אותה לזולתו ושלא לרכוש לה מצדדים. במהרה מצא לנין אוהדים מבין בני הנעורים שבעיר קאזאן, שגם הם למדו אז את תורתו של מארכס והיו חזורים אותו הלך-רוח מהפכני"³.

באותה תקופה הצטרף לנין לאחד החוגים המארכסיסטיים שהוקם בקאזאן על-ידי נ. י. פדוסייב, שמת אחרי כן, בשנת 1896, מיתה טראגית, בגירוש סיביריה. חודשי השתתפותו של לנין בחוגו של פדוסייב היו מוקדשים בעיקר לעבודה מאומצת לרכישת השיטה המארכסיסטית. המארכסיות היה אז בראשית התפתחותו ברוסיה. ה"נארוניזם" היתה לו עדיין השפעה חזקה על האינטליגנציה המהפכנית, והיה למכשול רציני בדרך התפתחות המארכסיות ברוסיה. בהעריכו את דור המהפכנים משנות ה-80, לנין כתב: "רבים מהם החלו כמהפכנים בנוסח ה"נארוניזם" ווליה" וכמעט כולם היו כורעים-ברך בפני גיבורי הטיור. דרושה היתה מלחמה נפשית קשה כדי להשתחרר מאותו הקסם של מסורת הגבורה; וזה היה מלווה קרע עמוק עם אנשים, שבכל מחיר רצו להשאר נאמנים ל"נארוניזם ווליה", ואשר רבים מהם היו נכבדים מאוד בעיני הסוציאל-דמוקרטים הצעירים. ההתמודדות הכריחה ללמוד ולהכיר את הספרות האי-לגאלית מכל הזרמים..."⁴

מספרם של מצדדי המארכסיות היה אז מועט ברוסיה. וולאדימיר אילאיץ' לנין היה אחד מהמארכסיסטים הרוסיים הראשונים. במחו החריף הבין במהרה את ערכה של השיטה המארכסיסטית כנשק יעיל במלחמה נגד הדיכוי המדיני וניצולם האכזרי של ההמונים הרחבים. התעוררותה של

הפעולה המהפכנית בקאזאן הדאיגה את הז'נדרמים. ביולי 1889 נאסר פדוסייב ופוזר אותו חוג בו השתתף לנין. לנין הצליח אמנם הפעם להנצל ממאסר, שעלול היה להביא לתוצאות יותר חמורות ממאסרו הראשון. זה קרה הואיל ומשפחת אוליאנוב עקרה לפני כן למקום מגורם החדש בפלך סאמארה. בתחילה היה לנין עם המשפחה מתגוררים בכפר אלאייבקה, כ-50 ווירסטאות מסאמארה, ובסתיו בסאמארה גופה. גם כאן ארגנו הז'נדרמים והאפוטרופוסות של בתי הספר השגחה קפדנית על לנין ועל כל בני ביתו.

לנין, בהגיעו לסאמארה, היה כבר מארכסיסט מובהק. סאמארה היתה אז מבצר הנארוזים. בין הגולים, ובין אלה שנמצאו תחת פיקוח המשטרה (לפי מסמכי המשטרה מהזמן ההוא, היו אז בסאמארה כ-40 איש מסוג זה). היו השליטים ללא מתחרים חסידי הכיוון הנארוזי – יריבי המארכסיוז, אשר לא הבינו את חוקי ההתפתחות החברתית. הנארוזניקים היו סבורים, שהקאפיטליזם ברוסיה הוא תופעה "מקריית" ושללו את האפשרות להתפתחותו. הם כפרו בתפקידו החלוצי של מעמד הפועלים בתנועה המהפכנית וקיוו להגיע לסוציאליזם על-ידי ה"אובשצ'ינה" ("העדה" או ה"קהילה") של האכרות. לעת בואו של לנין לסאמארה היו שם אי-אלו חוגים חשאיים של נוער מהפכני. אחד מהחשובים בהם היה חוגו של א. פ. סקליארנקו. בחוג זה עסקו בהיסטוריה, כלכלה ופילוסופיה ושקדו על בעיית האכרות. כיוונו הכללי של החוג היה נארוזיסטי, חוץ מזה היו לו לסקליארנקו קשרים עם פועלים, במיוחד עם פועלי הרכבת. בהשפעתו של לנין, שהסביר למשתתפי החוג את תורתו של מארכס, השתחרר סקליארנקו במהרה מדעותיו הנארוזיות והפך למארכסיסט.

בחוגו של סקליארנקו וביתר החוגים, היה לנין מופיע כמטיף למארכסיוז ומבקר הנארוזיות. הוא הרצה על ספרו של הנארוזניק הידוע ו. ו. (ו. ו. וורונצב): "גורל הרושנות ברוסיה", על מחקרי הנארוזניקים מיכאילובסקי ויוז'אקוב, על "סקירות משקנו הצבורי לאחר הריפורמות" מאת הנארוזניק ניקולאי – און (נ. פ. דניאלסון). חוץ מזה הרצה על ספרו של מארכס "דלות הפילוסופיה". באותן הרצאות, ויכוחים ושיחות הפליא לנין, כבר אז, את כולם בידיעתו העמוקה את המארכסיוז. משתתפי החוגים בסאמארה הודיעו במכתביהם מאז, שבסאמארה נמצא סטודנט בר-פיקוח-המשטרה, המצטיין כאיש דגול בשכלו והשכלתו.

בסאמארה המשיך לנין ללמוד בשקידה את יצירותיהם של מארכס ואנגלס, בעיקר בגרמנית וצרפתית, מכיוון שחבוריהם בתרגום רוסי היו מועטים. לנין עצמו תרגם לרוסית את "המאניפסט של המפלגה הקומוניסטית" למארכס ואנגלס, את כתב-יד התרגום היו קוראים בחוגי סאמארה; אבל במהרה הושמד באחד מחיפושי המשטרה. לנין החל להתעניין בעברה של התנועה המהפכנית ברוסיה, ושוחח על זה רבות עם הנארוזובולצים החשובים שהשתקעו אחרי הגירוש בסאמארה. זרה היתה ללנין התפיסה המופשטת, הלמדנית של השיטה המארכסיסטית. לגבי דידו לא היה המארכסיוז דוגמה מתה, כי אם הדרכה לפעולה מהפכנית. תוך הסברתו את תורתם של מארכס-אנגלס ניגש לנין בן העשרים לחקירה מעמיקה של התפתחות הכלכלה והמדיניות הרוסית.

לנין שקד ביסודיות על חקירותיהם הכלכליות של הנארוזניקים. הוא חקר וברר בעצמו את כל החומר העובדתי, שבעזרתו היו מבססים הנארוזניקים את מסקנותיהם הכוזבות. עסק בסטאטיסטיקה, חקר את החומר הרב על מצבה הכלכלי של רוסיה ובעיקר את הנתונים הסטאטיסטיים של ה"זימסטבו" על המשק החקלאי של האיכרות. הסטאטיסטיקה של הזימסטבו – כתב אז לנין – מגישה לנו חומר רב ומפורט על מצבה הכלכלי של האיכרות⁵.

בחקרו להלכה את משק האכרים, היה לנין בוחן את מסקנותיו בהתאם למציאות מתוך היכרות בלתי-אמצעית עם חיי האכרים. בזמן שהותו, במשך חמש עונות הקיץ (1889–1893), באלאקייבקה, היה לנין משוחח רבות עם האכרים ומסתכל בעין בוחנת בחייהם. לפי בקשתו של לנין ערך סקליארנקו מחקר סטאטיסטי של שלשה כפרים במחוז סאמארה. את השאלון למחקר זה חיבר לנין בעצמו. את מסקנותיו, שנבעו מעיונו המעמיק והקפדני בכלכלה הרוסית, פרסם לנין במאמרו המצויין "תנועות כלכליות חדשות בקרב האכרות" (נכתב באביב 1893) – זוהי אחת מעבודותיו הראשונות של לנין, שהגיעה לידינו. באותו מאמר עוסק הוא בניחות בקורתית של ספרו של ו. פוסטניקוב "משק האכרות בדרום-רוסיה", שנכתב על סמך הידיעות הסטאטיסטיות של הזימסטבו והסתכלותו האישית של המחבר בפלכי יקאטרינוסלאב, חרסון וטאבריה. לנין העריך מאוד את הספר הזה, ובמיוחד אותו חלק בו מוכיח המחבר, על סמך חומר סטאטיסטי עשיר את פיצולו של מעמד האכרים הרוסי; אך מאידך דחה לנין את מסקנותיו הנארוזיות-ליברליות וכן את הצעותיו.

המאמר מוכיח באיזו עמקות ומקוריות ידע לנין להשתמש בשיטה המארכסיסטית לניתוח השאלות החשובות והמורכבות של החיים הרוסיים. באחד ממכתביו מאותה תקופה, ניסח לנין את המסקנות, שנבעו ממאמרו זה:

"ההנחות, שצוינו בו, משמשות יסוד למסקנות רציניות ומרחיקות לכת יותר, מאשר אותם, שנעשו במאמר עצמו. התנוונותם של יצרנינו הזעירים (האיכרים ובעלי-המלאכה) נראית בעיני כגורם עיקרי וחשוב, המסביר את הקאפיטליזם העירוני והגדול, המערער את המיתוס על סדר-החיים המיוחד של משק האיכרות, (הוא אותו סדר-חיים בורגני, המצטיין בהבדל יחיד, שהוא כפות יותר לפיאודאליזם), המאלץ לראות את אותם המכונים בשם "פועלים", לא כקומץ קטן של יוצאי-דופן, אלא כשכבתו העליונה של אותו המון אכרים, המתפרנס, כבר עכשיו, יותר ממכירת כוח עבודתו מאשר ממשקו הפרטי"⁶. לנין חשב לפרסם את מאמרו זה באחד מכתבי-העת הליגאליים, בעלי הכיוון הנארוזי-ליבראלי, ברם, המערכת סרבה להדפיס מאמר המכוון נגד הנארוזיוז. מאמרו של לנין היה מונח כ-30 שנה ואך בשנת 1923 נמצא ופורסם. בסתיו 1889 מנסה לנין להשיג רשיון-גישה-לבחינות כאכסטרוך לפאקולטה למשפטים באחד מבתי-הספר הגבוהים. על בקשה אחת של לנין כתב מיניסטר החנוך דליאנוב:

"לשאל אודותיו אצל המפקח ובמשרד המשטרה". על שאלה זו ענה שר המשטרה דורנובו: "בתקופת מגוריו של אוליאנוב בקאזאן נקבע, שעמד בקשרים עם אנשים בלתי-מהימנים מבחינה פוליטית, שאחדים מהם נחקרים עתה כנאשמים בפשע מדיני".

בקשתו של לנין נדחתה. הממשלה הצארית החליטה לא להרשות לו את הלימודים באוניברסיטה כ"בלתי מהימן מבחינה פוליטית". אך באביב 1890 הורשה לנין לעמוד בבחינות כאכסטרוך בפאקולטה למשפטים של האוניברסיטה בפטרבורג.

בשלהי אוגוסט 1890 נסע לנין לפטרבורג, כדי לברר את תנאי הבחינות. בחזרו לסאמארה, החל, בד בבד עם עבודתו המעמיקה על המארכסיוז,

לשקוד בהתמדה על מדעי-המשפט. בפני לנין בן העשרים עמדה משימה, ללמוד מעצמו, במשך זמן קצר, בערך כשנה, את הקורס של ארבעת שנות האוניברסיטה. מלבד זה, צריך היה לצרף לבקשתו לועדת הבחינות חיבור על המשפט הפלילי, וגם תשובה בכתב על נושא מסוים, ולהבחין בדוגמה ובתולדות החוק הרומי, החוק האזרחי וסדרי-המשפט, החוק המסחרי, החוק הפלילי, תולדות החוק הרוסי, חוק הכנסיה, חוק המדינה, החוק הבינלאומי, חוק המשטרה, כלכלה-מדינית, סטטיסטיקה, החוק הפינננסי, האנציקלופדיה של המשפט ותולדות הפילוסופיה. למטרה זו צריך היה לשקוד על כמות עצומה של ספרות מקצועית.

אננה אילאיניצ'נה אוליאנובה-יליזארובה מספרת, כיצד עבד לנין בהתכוננו לבחינות. "רבים התפלאו אז – כותבת היא – שבהיותו מחוץ לכתלי האוניברסיטה, הצליח במשך שנה אחת, ללא בחינות-בינים, ללא עזרה, להתכונן כה יפה, למסור את הבחינות ולעמוד בהן. מלבד כשרונותיו המצויינים עמד לו לולאדימיר אילאיץ', כושר-עבודתו המפליא"⁷.

בחורף בסאמארה ובקיץ בחוות אלאקייבקה עבד לנין ללא לאות. באלאקייבקה, מספרת אננה אילאיניצ'נה, "בנה לנין לעצמו חדר-עבודה מבודד בתוך שדרת-תרזות עבותה... לשם היה פונה אחרי תה-השחרית, בהיותו עמוס ספרים, בדייקנות כזו, כאילו ציפה לו שם מורה קפדן, והיה שוקד על לימודיו, ביחידות, כל הזמן עד לארוחת-הצהרים בשעה השלישית.

איש מאתנו לא הלך לאותה שדרה, כדי לא להפריע לו. בסיימו את לימודיו בשעות הבוקר, היה פונה אחרי-הצהרים לאותה פינה ובידיו ספר בשאלות החברה – כך, זוכרת אני, קרא את "מצב מעמד הפועלים באנגליה" של אנגלס בגרמנית. אחרי-כן היה מטייל, מתרחץ ואחרי-טה-הערב... ושוב ראשו של וולודיה רכון עלי ספר"⁸.

פעמיים – באביב ובסתיו לשנת 1891 – עמד לנין, באופן מזהיר, בבחינות באוניברסיטה הפטרבורגית. מבין 33 הנבחנים היה הוא היחיד שקבל ציון גבוה בכל המקצועות. ועדת-הבוחנים היורדית העניקה לו דיפלומה ממדרגה ראשונה. בעת הבחינות ירד על לנין יגון כבד: אחותו הצעירה אולגה, שלמדה בקורסים הגבוהים לנשים, מתה מטיפוס-הבטן. וולאדימיר אילאיץ' היה קשור מאד לאחותו, שהיתה צעירה ממנו בשנה וחצי שנה. זמן מועט לפני מותה הזעיק לנין את אמם לפטרבורג. אחרי מותה של אולגה אילאיניצ'נה עקר עם אמו לסאמארה.

בפטרבורג, בזמן הבחינות, נפגש לנין עם אחדים מן המארכסיסטים. מהם קבל ספרות מארכסיסטית ברוסית ובגרמנית והביאה עמו לסאמארה. בינואר 1892 נרשם כעוזר לעורך-דין. בד בבד עם עבודתו העיונית המאומצת והנהלת חוגי סוציאל-דמוקראטים מארכסיסטיים, הכנת הרצאות והרצאות, החל לנין להופיע כפרקליט במשפט המחוזי בסאמארה. שולחיו היו בעיקר אכרים עניים, רוסים וטאטארים, שעברה עליהם שנת הרעב האיום בפובולז'יה. האכר הראשון שנזקק להגנתו נאשם בזה "שקלל את האלהים, את אם האלהים, את השילוש הקדוש, את המלך האימפראטור ואת יורשו, בטענו שהמלך אינו נוהג כדין וכדת". למעלה מארבע שנים גר לנין בסאמארה. כאן גיבש את השקפתו המארכסיסטית וניהל את מאבקו הראשון עם הנארוזניקים. עבודתו בחקירת הכלכלה הרוסית ותולדותיה והרצאותיו בחוגי סאמארה היוו יסוד לאחדות מיצירותיו, כגון הספר המפורסם "מה זה 'ידידי העם' ואיך הם נלחמים בסוציאל-דמוקראטיה?".

מסביבו התרכז החוג הראשון של המארכסיסטים בסאמארה, שהיתה לו השפעה רבה על הנוער המהפכני. לנין בא בקשרים עם המארכסיסטים בניז'ני-נובוגורוד, וולאדימיר, פטרבורג והיה עומד בחליפת-מכתבים עם פדוסייב, שהיה חבוש בבית-הסוהר הוולאדימירי. בשנים הרחוקות ההן, כאשר המארכסיזם צעד עדיין צעדי הראשונות ברוסיה, היתה הפובולז'יה עריסתו.

אבל, הסברת רעיונות המארכסיזם בחוגים מצומצמים והיכוחים עם הנארוזניקים, לא סיפקוהו יותר. החיים בסאמארה הקרתנית, הרחוקה ממרכזי תנועת הפועלים והמלחמה המדינית, הכבידו עליו ביותר. לבו נמשך למרכזי הפרולטאריאון התעשייתי. הלך-רוח זה משתקף יפה ברשימתה של א. א. אוליאנובה-יליזארובה על הרושם שעשה על לנין ספורו של צ'יחוב "מחלקה מס. 6", שקראו בחורף 1892–1893: "כשסיימתי אתמול בערב בקריאת הספור, ירדה עלי אימה ולא יכולתי להשאיר לבדי בחדר, קמתי ויצאתי. היתה לי הרגשה כאילו גם אני כלא במחלקה מס. 6"⁹.

לנין השתוקק אל זירת המאבק המהפכני הגדול. במחצית אוגוסט 1893 עקר לנין מסאמארה לפטרבורג. בדרכו התעכב בניז'ני-נובוגורוד, בה הרצה בחוג מארכסיסטי נגד הנארוזיזם. ב-31 באוגוסט הגיע לנין לפטרבורג – מרכז המדיני של רוסיה.

II

לנין הגיע לפטרבורג עם ראשיתה של תנועת הפועלים ההמונית. עשר שנים עברו מאז החלה קבוצת "שחרור העמל" בהנהגתו של פליכאנוב, לנהל הסברה מארכסיסטית ועשתה בזה את צעדיה הראשונים לקידום תנועת הפועלים. באותה תקופה, צמח על קרקע הקאפיטאליזם המתפתח, מעמד הפועלים הרוסי ותנועתו גברה ועלתה. ההסברה המארכסיסטית, אם כי לא היתה נפוצה ביותר, נשאה פריה: ברוסיה הופיעו פועלים-מארכסיסטים ראשונים. אך מרבית החוגים המארכסיסטיים, קשריהם עם תנועת הפועלים ההמונית היו רופפים ביותר. כעבור שנים כתב לנין על סוף שנות ה-80 וראשית שנות ה-90 כעל תקופת "הצמיחה הקשה" של תנועת הסוציאל-דמוקראטיה. לאו כל אחד מסוגל היה לחוש, שהבשילו התנאים לצעד חשוב קדימה – מיזוג הסוציאליזם עם תנועת הפועלים. לאט כל אחד הבין, שהגיע הזמן לאיחוד כל החוגים המארכסיסטיים המפורדים בארגון אחד, המלוכד באחדות המטרה ובאמצעי המאבק ולחמשו בנשק הפרוגראמה המארכסיסטית למען יהיה למורה-דרך פוליטי למעמד הפועלים.

מיד עם בואו של לנין לפטרבורג, נטל על עצמו פתרונה של בעיה היסטורית זו. בסך-הכל היה אז בן 23 שנים, אבל הוא היה כבר מארכסיסט-מהפכן מושלם, בעל השכלה ומסור בכל מאודו למעמד הפועלים.

באותם הימים פעלו בפטרבורג אי-אלו חוגים של נוער מהפכני-אפוזיציוני. לנין בא מיד במגע עם אחד מהם. חוג זה – שריד הארגון הסוציאלי-דמוקרטי של ברוסניאב, שנשאר לפליטה אחרי החורבן עקב התקפת המשטרה בשנת 1892 – ריכז מספר מועט של מארכסיסטים. חברי החוג היו קשורים עם פועלים מתקדמים אחדים וניהלו ביניהם פעולת הסברה. אבל, את התורה המארכסיסטית הסבירו בצורה פשוטה, כשהיא מנותקת מהמציאות הפוליטית בארץ. באותה צורה מופשטת, ללא קשר עם חיי המציאות, נלמד המארכסיזם גם בחוג של הסוציאלי-דמוקראטים הפטרבורגיים. את הופעתו של לנין בפטרבורג בסתו 1893 המשילו חברי אותו חוג ובצדק ל"התפרקותו של רעם המפרה בסופו של דבר את כל החי". לנין הציג לעצמו מטרה: להפנות את חברות הס"ד הפטרבורגית לפעולה מעשית-פוליטית בקרב ההמונים. נקודת מפנה בכיוון זה היתה הרצאתו המפורסמת על הנושא "בנוגע לבעיית השווקים", אשר בה התקיף את הרמן קראסין, אחד מחברי הקבוצה הסוציאלי-דמוקראטית בפטרבורג. טיוטת הרצאה זו, שנחשבה שנים רבות כאבודה לחלוטין, נמצאה כעברו 44 שנים ופורסמה בשנת 1937.

למה הסבו בחוגים המארכסיסטיים תשומת-לב כה רבה לבעיית השווקים? הסיבה היא בכך שהנארודניקים טענו כי הקאפיטאליזם בהחריבו את הכפר, מצמצם את השוק הפנימי. מכאן הגיעו לידי מסקנה, שלקאפיטאליזם ברוסיה אין ולא יהיה לו שוק לתוצרתו. משמע, שהקאפיטאליזם ברוסיה אינו מסוגל להתפתח ושהופעתו הניה אך ורק תופעה חולפת, מכאן שהופעתו של הפרולטאריאט גם היא תופעה חולפת.

הפולגתא בנוגע לשווקים היתה קשורה קשר הדוק בשאלה על עתידות הקאפיטאליזם ברוסיה. העיון, בשאלה זו, בחוגים המארכסיסטיים, כוונתו היתה הכשרת המארכסיסטים למלחמה בנארודניקים.

לנין פילח בהרצאתו את הסכימה הידועה של התפתחות הקפיטאליזם, אשר שיקפה את התהליך ההיסטורי של הפיכת המשק הנאטוראלי למשק-סחורות ותהליך התפוררותו של משק-הסחורות פשוט והפיכתו למשק קאפיטאליסטי. לנין ביקר קשות את קראסין, מפני שזה בהרצאתו על השווקים הסתפק בסברות על התפתחות הקאפיטאליזם "בכלל", ללא קשר עם הצורות הממשיות והאופי המיוחד של התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה. ביקורתו של לנין היתה מופנית נגד קראסין גם מפני שהלה הסתפק בציון ערכו המקדם של הקאפיטאליזם, מבלי להתעכב על הסתירות של החברה הרושנית, על גידול העוני, חורבנם של המוני העמלים ועל הצורך לשקוד על עניניו המעמדיים של הפרולטאריאט. לנין הדגיש, שאין זה מתפקידם של המארכסיסטים לדאוג לשווקים בשביל הבורגנות, כי אם לאירגונו של מעמד הפועלים, פיתוחה וחיזוקה של תנועת הפועלים ההמונית ברוסיה.

בדעותיו של קראסין הרגיש לנין, כבר אז, את הניצנים של "המארכסיזם הליגאלי", שהיה לכלי-זין בידי האינטליגנציה הבורגנית למלחמה בנארודניקים כדי לפאר ולבסס את הקאפיטאליזם. בערערו את התיאוריות הנארודיות על אי-האפשרות של התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה, בגלל העדר השווקים, תבע לנין להעתיק את בעיית השווקים, "משטח הפלפול העקר על "הרצוי" ועל "המצוי", לקרקע המציאות הקיימת". הוא נתן הסבר מארכסיסטי לשאלה "איך מתהווים הסדרים הכלכליים ברוסיה, ולמה הם מסתדרים כך ולא אחרת". על יסוד עובדות קיימות ועל סמך חומר סטטיסטי, רב, שנאסף ממחוזות שונים ברוסיה, הוכיח לנין שהאכרות, הן האמידה והן המרוששת נזקקת בהדרגה לשוק. מכאן הגיע למסקנה, ש"אנו עומדים בפני תהליך אורגאני וחי, תהליך התפתחות משק-הסחורות והתפתחות הקאפיטאליזם". לנין הוכיח שהקפיטאליזם "הפך כבר רקע יסודי לחייה המשקיים של רוסיה"¹⁰.

הופעתו של לנין עשתה רושם עצום על המארכסיסטים בפטרבורג. לנין סיפק את הנשק הדרוש למלחמה בנארודיזם והראה איך צריכים להלחם בנארודניקים.

נ. ק. קרופסקאיה מספרת, שהמארכסיסטים הופתעו מהופעתו הנהדרת של לנין. בעיית השווקים הוצגה על-ידי "האורח המארכסיסטי" בצורה המעשית ביותר, "הוא חפף את האינטרסים של ההמונים, בכל גישתו מורגש היה מארכסיזם חיוני, המתח תופעות החיים על תנאיהן והתפתחותן הממשית"¹¹. חברי החוג, בו הופיע לנין ידעו לספר שהם נדהמו מכושרו של לנין להתאים את המארכסיזם לשאלות הבערות ביותר של המציאות הרוסית. לנין הפך למנהיגם של הסוציאלי-דמוקראטים בפטרבורג. "דיעה עמוקה בלתי רגילה של תורת מארכס, הכשרון להתאים את המארכסיזם למציאות הכלכלית והפוליטית ברוסיה של אותו זמן, אמונה לוחטת ללא חת בנצחון ענין הפועלים, כשרון ארגוני מצויין, – כל אלה עשו את לנין למנהיגם המוכר של המארכסיסטים הפטרבורגיים"¹².

הנארודיזם עמד עדיין כמכשול בדרך להקמת המפלגה הסוציאלי-דמוקראטית. פליכאנוב וקבוצתו "שחרור העמל" עשו רבות למען הפצת התורה המארכסיסטית והנחיתו מהלומה הגונה על השקפותיהם המוטעות הנארודניקים, בערערו את השפעתם על האינטליגנציה המהפכנית. אבל¹³, חורבנו האידאי של הנארודיזם טרם הושלם. תפקיד זה – להכריע את הנארודיזם, אויבו בנפש של המארכסיזם – נפל בגורלו של לנין.

בינואר 1894 הגיע לנין למוסקבה להתארח אצל קרוביו. הוא שהה שם שנים-שלושה שבועות. באותו זמן התקיימה במוסקבה ועידת רופאים, אשר בה נוכחו רבים מקרב האינטליגנציה הליברלית-ראדיקאלית. הנארודניקים סדרו, בהזדמנות זאת, בראשית ינואר 1894, נשפיה אי-ליגאלית, אשר בה הרצה הסופר הליבראלי-נארודי הנודע וו. וו. (וורנוצוב). לנין נקלע במקרה לאותה מסיבה ויצא להתווכח עם אותו נארודניק. הוא מתח על הרצאתו בקורת קטלנית במדה כזו, שהיה ברור לכולם כי הנצחון הוא לצדו של המארכסיסט הצעיר.

הנה מה שמספרת על הופעתו זו של לנין אחותו א. א. אוליאנובה-יליזארובה, שהיתה נוכחת גם היא באותה נשפיה: "בעוז, בלהט-נעורים ובכוח שיכנוע רב, בהיותו מצוייד ידיעה מעמיקה, החל הוא לנתץ את הדוקטרינה של הנארודניקים ולא השאיר ממנה אבן על אבן. יחסם העוין של הנוכחים לאותה "חוצפה פרחחית", נהפך לאט-לאט ליחס, אם לא פחות עוין, הרי מלא במקצת יראת-כבוד. הרוב החלו לראותו כיריב רציני... היחס הסלחני וההשגות המדעיות... לא השאירו את אחי במבוכה.

גם הוא החל להיעזר בהוכחות מדעיות, במספרים סטטיסטיים, וביתר סארקאזם ובכוח רב הסתער על יריבו... קהל השומעים, ובעיקר בני-הנעורים החלו לעקוב אחרי דבריו בענין רב. הנארודניק החל מנמיך את קולו, בסגנון את דבריו בפחות בטחון, ולבסוף עקר משם.

הנוער המארכסיסטי חגג את נצחונו¹⁴. לנשפיה זו חדר גם שוטר-חרש, שמסר אחר-כך לממונים עליו על מהלך הויכוח. דו"ח משטרתי זה מציינ, שלפני לנין יצא להתווכח אחד מהמארכסיסטים המקומיים, אבל "וורונצוב השתיק בנימוקיו את המארכסיסט הזה, ולבסוף נטל את ההגנה על השקפותיו של הלז פלוני אוליאנוב (כפי השמועה אחיו של תלוי), שערך אמנם את ההגנה במלוא ידיעת הענין".

על-ידי לנין הצעיר אסר הכיוון המארכסיסטי החדש קרב מכריע על הזרם הנארודיסטי הישן והמנוון. מקרב זה יצא המארכסיזם עטור נצחון. הופעתו של לנין היתה לשיחה בקרב החוגים המהפכניים. אך, לא היה די בהופעות בעל-פה ובוויכוחים עם נארודניקים בודדים. צריכים היו להרוס את ה"נארודיזם" כזרם כעיוני. תפקיד זה היה דחוף ביותר, כי הנארודיניקים ובעיקר הסופר המפורסם נ. ק. מיכאילובסקי, החלו, בסוף של שנת 1893 בעתונם הליגאלי "רוסקויה בוגאטסטבו", במסע נגד המארכסיזם. באביב ובקיץ של שנת 1894 כותב לנין את ספרו המפורסם "מה הם "ידידי העם" ואיך הם נלחמים בסוציאל-דמוקראטים?".

בספר זה הסיר לנין את המסווה מעל פני הנארודניקים הליבראליים, הראה את פרצופם האמיתי של "ידידי העם" המזוייפים, ההולכים למעשה נגד העם, אחרי שנרתעו מזמן מן המאבק המהפכני ומטיפים להתפייסות עם השלטון הצארי. לנין הוכיח את ההכרח בניוון הנארודיזם וגילה את האופי המעמדי של הנארודניקים הליבראליים כמבטאי האינטרסים של ה"קולאקים" והוקיע את ריאקציוניות השקפותיהם ואת האופי האנטי-מהפכני של מצעם הפוליטי. לנין הוכיח, כי ידידי האמיתיים של העם הם המארכסיסטים, שהעמידו לעצמם למטרה את חיסולו של הדיכוי של בעלי אחוזות והקאפיטאליסטים והשמדתו של הצאריזם.

ערך ספרו של לנין "מה זה "ידידי העם" אינו נאמד אך ורק בבקורת הנארודיזם. זהו המאניפסט האמיתי של המפלגה המארכסיסטית המהפכנית ברוסיה – בהיוולדה. בחיבורו זה הסביר לנין את יסודות השקפת-העולם המארכסיסטית, ביסס את דרכו ההיסטורית של מעמד הפועלים וציין את תפקידיהם העיקריים של המארכסיסטים הרוסיים.

מעמד הפועלים, מציין לנין, יוצא למלחמה בקאפיטאליזם כבא-כוחה היחיד של כל האוכלוסיה העמלה והמנוצלת של רוסיה. תפקידו הקרוב ביותר בדרך למטרה הסופית – מיגור המשטר הרכושני ויצירת החברה הקומוניסטית – הוא: השמדת שלטון-היחיד הצאריסטי. במלחמתו בצאריזם אין הפרוליטאריאט יכול לסמוך על הבורגנות, אשר מן ההכרח הוא, כי תכרות ברית עם הריאקציה נגד תנועת הפועלים. כבן-בריתו של מעמד הפועלים תופיע האכרות.

בזה האופן, כבר בשנות ה-90, עורר לנין באחד מחיבוריו הראשונים, את הרעיון של הברית המהפכנית בין הפועלים והאכרים כאמצעי עיקרי למיגור הצאריזם, בעלי-האחוזות, הבורגנות.

מלחמתו של מעמד הפועלים בברית עם האיכרות יכול להצליח, אמר לנין, אך ורק אם תיפתר אחת הבעיות העיקריות של המארכסיסטים הרוסיים – ליכודם של כל החוגים המארכסיסטיים המפורדים למפלגת פועלים סוציאליסטית אחידה. אנו צריכים, כתב לנין, "לתכנן מבנה ארגוני שיתאים ביותר לתנאינו, כדי להפיץ את הסוציאל-דמוקראטיות וללכד את מעמד הפועלים לכוח מדיני"¹⁵. ספרו של לנין מסיים בהתוויית דרכו ההיסטורית של מעמד הפועלים ברוסיה, במלים שיש בהן מן החזון הנבואי:

"כל הגיגיהם של הסוציאל-דמוקראטים נתונים למעמד הפועלים. כאשר נציגו המתקדמים ביותר ירכשו לעצמם את רעיונות הסוציאליזם המדעי, את האידיאה על תפקידו ההיסטורי של הפועל הרוסי, ורעיונות אלו יופצו ברבים, ובין הפועלים יקומו ארגונים חזקים, אשר יהפכו את מלחמתם הכלכלית של הפועלים למלחמת מעמדות החזורה הכרה, – אזי יקום הפועל הרוסי ובראשם של כל השכבות המנוצלות הדמוקראטיות ימגר את העריצות ויוביל הפרולטריון הרוסי (יד ביד עם הפרולטריון של כל הארצות), בדרך הישרה של מלחמה פוליטית גלויה – למהפכה קומוניסטית מנצחת".

דברי חזון אלה נתאמתו כליל עוד בחייו של לנין. ערכו ההיסטורי של הספר "מה זה "ידידי העם" הוא בכך, שבו הראה לנין, אחרי שערער את הנארודיזם בציניו את תפקידיהם של המארכסיסטים הרוסיים, "את הדרך הנכונה במאבקו של מעמד הפועלים, הגדיר את תפקידו כחלוץ המהפכני של החברה והגדיר את תפקידה של האיכרות כבן-בריתו של מעמד הפועלים"¹⁶.

חיבורו הגאוני של לנין נדפס בסתר, בהקטוגראף באי-אלו עשרות טפסים. אבל, במהרה נתפרסם בין רוב-רובם של הסוציאל-דמוקראטים שפעלו אז ברוסיה. קרא אותו בטיפליס גם סטאלין הצעיר, שזה עתה הצטרף לתנועה המהפכנית.

בהלחמו בנארודיזם יצא לנין נגד "בני-הלויה" הזמניים שנספחו למארכסיזם ונקראו בשם "מארכסיסטים ליגאליים", שהיו למעשה ליבראליים בורגניים. אלה חשבו לנצל את המלחמה בנארודיזם למען שיעבודה של תנועת הפועלים לאינטרסים של הבורגנות; הם זממו ליטול את העוקץ המהפכני מהמארכסיזם, ולהפכו לרפורמיזם בורגני. רבים מ"בני-הלויה" אלה הפכו במרוצת הזמן ל"קאדטים" ובזמן מלחמת האזרחים לאנשי ה"גבארדיה הלבנה".

דרושה היתה ראייתו החודרת של לנין, כדי, עוד בראשית היווצר ה"מארכסיזם הליגאלי" להבחין בדבריו – ליבראליים-בורגניים. את המלחמה ב"מארכסיסטים ליגאליים" החל לנין בהופיעו נגד מנהיגם – פיטר סטרובה, אשר הציע: ל"התוודות בנחשלותנו ולנוע ללמוד תורה אצל הקאפילטאליזם". בסתיו 1894 הרצה לנין על ספרו של סטרובה באספה סגורה של המארכסיסטים הפטרבורגיים, בנוכחות ב"כ ה"מארכסיסטים הליגאליים". בהרצאה זו על הנושא: "בבואת המארכסיזם בספרות הבורגנית", הסיר לנין את הלוט מעל רעיונותיו של סטרובה וחשף את התוך הליברלי-בורגני של "המארכסיסטים הליגאליים".

לנין אמר על "המארכסיסטים הליגאליים", שהנם דמוקראטים בורגניים, שהסתלקו מהנארודיזם, ומתוך מלחמתם בו, עברו מהסוציאליזם העממי והקרתני (או האכרי), לא לסוציאליזם פרולטארי, כי אם לליבראליזם בורגני. אבל, לנין חשב אז, כי רצוי הוא הסכם זמני (בלוק) עם "המארכסיסטים הליגאליים", כדי להיעזר בהם נגד הנארודניקים. באותו בלוק בלטו הקווים האופייניים לדרכו של לנין בבלוקים והסכמים: עצמאות אידיאית, מדינית ואירגונית מלאה של מעמד הפועלים חופש הביקורת כלפי בן-הברית הזמני והבלתי-מהימן.

כתוצאה מהסכם זה, הופיע באביב 1895 קובץ ליגאלי בשם "חומר לבירור אופיה של התפתחותנו הכלכלית", בו נתפרסמו מאמריהם של לנין, פליכאנוב, סטרובה ועוד. הצנזורה הצארית הרשתה לכתחילה את הופעתו של הקובץ בעל השם ה"תמים" והוא הודפס. אך במהרה הכיר השלטון הצארי במשגתו והקובץ הוחרם ונשרף (באותה תקופה היה זה צעד נדיר וקיצוני). רק כמאה טופסים ניצלו והופצו בין החוגים הסוציאלי-דמוקראטיים. את הקובץ הזה קרא גם החבר סטאלין, אשר מאמרו של לנין שהיה חתום ק. טולין – "התוכן הכלכלי של הנארודיזם והבקורת שלו בספרו של א. סטרובה" עשה עליו רושם עז.

– "מוכרח אני לראותו", – אמר סטאלין אחרי שקרא את מאמרו של טולין (לנין) – מספר בזכרונותיו אחד החברים שהכיר מקרוב את סטאלין בימים ההם. מאמרו של לנין היה החיבור המרכזי באותו קובץ. בו מתח בקורת ממצה על הנארודיזם, על השקפותיו הסוציולוגיות והכלכליות, והביע את השקפותיו הוא על התפתחותה הכלכלית של רוסיה. מאמר זה מהווה כעין קונספיקט לחיבוריו הכלכליים המאוחרים יותר, בעיקר לספרו "התפתחות הקאפיטליזם ברוסיה". בד בבד עם השגותיו על הנארודיזם, היה לנין מדגיש את האלמנטים הדמוקראטיים שבפרוגראמה שלו, המבטאים את האינטרסים של הבורגנות הזעירה, העירונית והכפרית, בתקופת המהפכה הבורגנית-דמוקראטית. בהדגשתו זו כלולים היסודות התיאורטיים לטאקטיקה הבולשביסטית ביחס לשכבות והמפלגות הדמוקראטיות בתקופת המהפכה הרוסית הראשונה.

לנין פיתח בחיבורו בקורת ממצה על "המארכסיזם הליגאלי", בהדגישו בעיקר את סירובו של סטרובה להכיר בהנחה היסודית של המארכסיזם – על המהפכה הסוציאליסטית והדיקטטורה של הפרולטאריין. לנין ראה את ליקויו העיקרי של סטרובה ויתר ה"מארכסיסטים הליגאליים" באוביקטיביזם הבורגני שלהם, שבהכרח עלול להביאם להצדקתו של הקאפיטליזם ולטישטוש הניגודים המעמדיים, באותו זמן שמארכסיסט-מטריאליסט אמיתי מגלה בעוז אותם ניגודים ומתייצב לצדו של המעמד המהפכני – הפרולטאריין. "המטריאליזם – כתב לנין – מכיל בקרבו, רוצה לאמר, מפלגתיות, המחייבת, עם הערכת כל תופעה, להצטרף באופן ישר וגלוי להשקפת עולמה של שכבה חברתית מסוימת"¹⁷.

כך, שנים אחדות לפני הופעתם הגלויה של הרביזיוניסטים במערב, לפני שנתפרסמה ה"ברנשטיינאדה", הדף לנין בצורה מכרעת את הנסיונות הראשונים לסילוף המארכסיזם ברוסיה. בהלחמו נגד הנארודניקים וה"מארכסיסטים הליגאליים", חינך את הקאדרים המארכסיסטיים ברוסיה, טיפח את מסורת אי-ההשלמה הרעיונית עם הסילופים הזעירים ביותר של המארכסיזם.

בד בבד עם ביטוס הפרוגראמה המהפכנית של המארכסיסטים הרוסיים והמלחמה בנארודיזם וה"מארכסיזם הליגאלי", פיתח לנין פעולה ארגונית ענפה להקמת המפלגה. הוא בא בקשרים עם פועלים מתקדמים בפטרבורג, מתוך כוונה ליצור מהם את הקאדרים של מארגני המפלגה העתידה לקום. הוא שוחח עם פועלים, קרא עם אחדים מהם את ה"קאפיטאל". בסתיו 1894 החל בפעולת הסברה בחוג-פועלים שהתקיימו בפרברי "ניבסקאיה זאסטאבה", אשר בהם הוקמו בתי-חרושת ותעשייה גדולים. באותו זמן הדרך חוג פועלים בצד הפטרבורגי, ובתקופה יותר מאוחרת חוג פועלי הנמל על האי וואסיליאבסקי.

בחורף שנת 1894 הכיר לנין את נאדיאָז'דה קונסטאנטינובנה קרופסקאיה, שהיתה אז מורה בבית-ספר של יום א' ב"ניבסקאיה זאסטאבה", מאותו זמן נהיתה נ. ק. קרופסקאיה לידידתו הקרובה וחברתו של לנין בעבודתו המהפכנית עד לסוף חייו.

הנפש החיה של חוג הפועלים בבית-החרושת הסמיאניקובי (כעת ב"ח על-שם לנין), היה א. וו. באבושקין, לנינאי נאמן, אחד העסקנים החשובים של המפלגה הסוציאלי-דמוקראטית, שנורה באכזריות בשנת 1906 בסבירה ע"י משלחת עונשין.

לנין העריך מאוד את באבושקין והוא כינהו "ההילתה של המפלגה", היה זה אחד מטובי בניה, מאלה שהיו מסורים לה בעקשנות יציבה עד הסוף. הנה, כיצד מתאר באבושקין את הסברתו המארכסיסטית של לנין בחוג:

"המרצה מסר לנו את תורתו בעל-פה, בהשתדלו לעורר אותנו להשגה על דבריו ולויכוח. הוא היה מגרה אותנו, בהשפיעו על אחד שיוכיח לרעהו את אמיתות דעותיו בשאלה הנדונה. באותו אופן קבלו שיחותינו אופי חי ומעניין... היינו שבעי-רצון מהרצאות אלו ומלאי התפעלות מפקחותו של מדריכנו"¹⁸.

לנין רכש את אהבתם הלוהטת של הפועלים המתקדמים שלמדו בחוגיו. כל הפועלים שבאו במגע עם לנין בפטרבורג, ציינו פה אחד, שהוא היה לגבי דידם איש "משלנו". הוא דיבר בפשטות ובבהירות על ענינים נכבדים ביותר, – על שיטתו של מארכס, על יסודות המשטר הרכושני, על מצבה הכלכלי והמדיני של רוסיה. כל מה שנראה כקשה להבנה, היו הפועלים רוכשים מפיו של לנין בקלות רבה והיה נדמה שהדברים ידועים להם מזמן, אלא שלא ידעו לבטאם במלים. היתה זאת אחת מתכונותיו האופייניות של לנין – הכשרון לדבר בפשטות ובהירות על שאלות תיאורטיות מסובכות ביותר.

לנין הכניס בפעולת החוגים תוכן חדש. הוא שילב את ההסברה המארכסיסטית בעיון במציאות הרוסית. קבלנו מהמרצה – מספר באבושקין – פתקאות עם שאלות מוכנות, וכדי לענות על שאלות אלו, צריכים היינו לשים לב ולהתעניין בכל המתרחש בבית-החרושת"¹⁹. בחנכו את הפועלים המתקדמים, השתדל לנין לעמוד על מצב הפועלים במפעלי-התעשייה, על שיטת שכר העבודה והדירוג, על הקנסות; היה חוקר על הסדרים במפעל ומברר מהו המעורר את אי-שביעות רצונם של הפועלים. "זולאדימיר אילאיץ", – מספרה נ. ק. קרופסקאיה – התעניין בכל פרט מחיי הפועלים, כדי, לפי קווים בודדים, להקיף את חיי הפועל בשלמותם ולמצוא נקודת אחיזה לגישתו הנכונה אל הפועל בהסברתו המארכסיסטית"²⁰. מראשית צעדיו בפטרבורג, חשב לנין, שאסור להסתפק בהסברה בחוגים, בקרב שכבה דקה של פועלים מתקדמים, כי הכרחי הוא לנהל תעמולה

על זה הציג את השאלה, עוד בפגישותיו הראשונות עם הסוציאל-דמוקראטים הפטרבורגיים.

נסיון עבודתו ההסברתית בחוגים, חיזק את דעתו של לנין על ההכרח שבמעבר מהסברה בחוגים, לתעמולה פוליטית רחבה, להגנת עניניו היומיומיים של מעמד הפועלים. דבר זה נתקיים לראשונה בזמן התסיסה בבית-החרושת סמיאניקובסקי, בשלהי שנת 1894. העיכובים השיטתיים בתשלום שכר-העבודה עוררו את התפרצות זעמם של הפועלים. תביעתם החוקית של הפועלים סופקה, אבל אחדים מבין הפועלים נאסרו וגורשו מפטרבורג.

לנין החליט שהכרחי הוא להגיב תיכף ומיד על המאורעות בבית-החרושת סמיאניקובסקי. הוא חיבר עלון, שנדון בחוג הפועלים והועתק אחר-כך בכתב בטפסים אחדים וחולק בבית-החרושת. באבושקין היה פעיל, הן בחיבורו והן בהפצתו של עלון זה. הצלחתו של העלון היתה רבה. עלון תעמולתי ראשון זה של הסוציאל-דמוקראטים בפטרבורג, ציין את ראשית המפנה בכל פעולתם. המפנה לכיוון התעמולה הפוליטית הרחבה, נודע לו ערך מכריע, לא רק בפטרבורג, כי אם לגבי התפתחותה של תנועת הפועלים ברוסיה כולה. בפברואר 1895 החלה תסיסה בקרב פועלי נובי פורט. בהדרכתו של לנין פרסמו הסוציאל-דמוקראטים הפטרבורגיים עלון: "מה הן תביעותיהם של פועלי הנמל?" בו נוסחו תביעות של הפועלים. העלון נודעה לו השפעה חזקה על הפועלים. ההנהלה הוכרחה לוותרים. רב היה ערכו של נצחון זה. האוטוריטה וההשפעה של הסוציאל-דמוקראטים עלו במידה רבה. העלונים זכו לפרסום רב, ציפו להם והתחשבו בהם.

לפרסומת לא פחותה מזו זכתה החוברת של לנין, שהודפסה בדפוס אי-ליגאלי והוסוותה כליגאלית. "הסברת החוק על הקנסות המוטלים על הפועלים בבתי-חרושת ומפעלים". לנין עבד בהתלהבות על חוברת זו, שנועדה לציבור הפועלים הרחב. "לשום דבר לא שאפתי כל-כך, על אף דבר לא חלמתי כה רבות, כעל האפשרות לכתוב למען הפועלים"²¹. – כתב בתקופה יותר מאוחרת בהיותו בגירוש. החוברת הראתה, בצורה מובנת לפועלים, כיצד השלטון הצארי והתעשיינים מנצלים את הפועלים ומהי הדרך בה צריכים הפועלים, בהזדרכת מפלגת הפועלים, להלחם במדכאים.

כך נעשה בהדרכתו של לנין, המפנה ההיסטורי, מהסברת המארכסזם בחוגים מצומצמים של פועלים מתקדמים, לתעמולה פוליטית בקרב ההמונים הרחבים. כתוצאה מהפעולה של הסוציאל-דמוקראטים המהפכניים, התעוררה תנועת פועלי פטרבורג ופתחה דף חדש בתולדות תנועת הפועלים ברוסיה.

מאז השביתה המפורסמת במפעלי מורוזוב, בשנת 1885, שנודע לה ערך רב בתולדות תנועת הפועלים, חלפו בסך-הכל 10 שנים. תנועת הפועלים שהתעוררה בפטרבורג, ובעיקר השביתות המפורסמות של שנת 1896, שהודרכו על ידי המארכסיסטים המהפכניים, "פתחו את התקופה של תנועת הפועלים העולה – אותו הגורם הכביר ביותר בכל המהפכה שלנו"²².

באותה תקופת מעבר, יצא לנין, מיד, נגד אלה, שניסו לצמצם את התעמולה רק בשאלות כלכליות, אלה שרצו להגביל את מאבק הפועלים אך ורק במלחמה כלכלית במעבידים. לנין החל את מלחמתו בניצניו הראשונים של ה"אקונומיזם" עוד בראשית שנת 1895, במועצת באי-כוח הקבוצות הסוציאל-דמוקראטיות מערים שונות ברוסיה (פטרבורג, מוסקבה, קיוב ווילנה). שהתקיימה בפטרבורג, ובה נדונה השאלה על המעבר לתעמולה ועל המגע עם קבוצת "שחרור העמל". במועצה זו התבלטו שני כיוונים – מהפכני ופשרני. בסופו של דבר לא הגיעו להסכם על שיגור שליח אחד מטעם כל הקבוצות למען הקמת הקשר עם קבוצת "שחרור העמל", לחוץ-לארץ נסעו שני שליחים. הסוציאל-דמוקראטים הפטרבורגיים החליטו לשלוח את לנין.

נסיעתו של לנין נתעכבה מלמעלה חודש ימים. הוא חלה בדלקת-הריאות. בעודו מבריא מחליו, החל לעסוק בלמוד הכרך השלישי של ה"קאפיטאל", שאך זה הופיע בשפה הגרמנית.

ב-25 באפריל 1894 יצא לנין לחוץ-לארץ. בשווייץ נפגש לראשונה עם פליכאנוב, לנין הגיע לידי הסכם עמו ועם יתר חברי קבוצת "שחרור העמל" על העבודה המשותפת, דן אתם על כל מיני שאלות עקרוניות – מדיניות וארגונית. קבוצת "שחרור העמל" קיבלה את הצעתו של לנין על הוצאת מאספים פופולאריים לפועלים. נוסד מאסף לא-פריודי – "הפועל". לנין לקח על עצמו את ארגון משלוח המאמרים והכתבות מרוסיה.

בשעת המו"מ נתגלו חילוקי-דעות בין לנין ופליכאנוב ברוב השאלות העיקרוניות, אחרי קראו את מאמרו של לנין נגד סטרובה, הביע פליכאנוב את דעתו נגד הטאקטיקה של לנין בנוגע לליבראליזם, בהעירו: "אתם פונים לליבראליזם עורף, ואילו אנו – פנים". פליכאנוב לא העריך כדבעי את תפקידה וחשיבותה של האיכרות כבן-ברית של הפרולטאריון, והחשיב את הבורגנות הליבראלית בתור כוח מניע במהפכה הבורגנית-דמוקראטית ברוסיה. התעוררו ביניהם חילוקי-דעות גם בשורה של שאלות בשטח המאטריאליזם ההיסטורי.

לנין שהה בשווייץ כחודש וחצי ולמעלה מחודשיים בפאריס וברלין. הוא חקר שם את תנועת הפועלים, ביקר באסיפות פועלים, למד את חייו ואת ההווי של הפועל המערב-אירופי. את ה-Sehenswürdigkeiten הברלינאים, – כתב לאמו – מבקר אני בעצלותיים; אני אדיש לגביהם, נראית לי יותר הנדידה בכל מיני נשפים וחגיגות עממיות, מאשר הביקורים במוזיאונים, תיאטראות, פאסאז'ים וכו"²³.

עם בואו של לנין לחוץ-לארץ היה אנגלס חולה אנוש, ולא עלה בידו של לנין להפגש עמו. בפאריס התוודע לסוציאליסט הצרפתי הידוע פול לאפארג – חתנו של מארכס.

עם תום ביקורו של לנין בחוץ-לארץ, באוגוסט 1895, מת אנגלס. לנין כתב מאמר-נקרולוג "פרידריך אנגלס" שהודפס ללא-חתימה במס. 1-2 של המאסף "ראבוטניק". מאמר קצר זה – הוא הטוב מכל מה שמצוי בספרות העולמית על חייו ומפעלו של אחיו לדעה של מארכס, אחד ממניחי היסודות של הסוציאליזם המדעי –פרידריך אנגלס.

לנין ניצל את זמן שהותו בחוץ-לארץ, כדי לעיין באותם הכתבים של מארכס ואנגלס שלא היו בנמצא ברוסיה. בשקידה רבה עבד בספריות. הוא חזר לרוסיה ב-7 בספטמבר 1895. הז'נדרמים שעל הגבול קבלו פקודה חמורה, לבקר בקפדנות את מטענו של לנין. בקורת זו לא העלתה מאומה. במזוודה בעלת קרקעית כפולה, העביר לנין ספריה מארכסיסטית עשירה.

בזריזות רבה עלה בידו להפטר מהשגחת המשטרה ולבקר במקומות שונים ברוסיה. הוא ביקר בוויילנה, בה ניהל משא ומתן על העברת ספרות מארכסיסטית מחו"ל, אחרי כן ביקר במוסקבה, אוריכובו-זוויבו, כדי להתקשר עם הסוציאל-דמוקראטים המקומיים. אחת החוויות הקשות לגבי לנין בתקופה היא, היתה אי-ההתאמה בין התפקידים ההיסטוריים הכבירים שעמדו בפני מעמד הפועלים ברוסיה ובין הפיצול הארגוני וההיקף המצומצם של האגודות הסוציאל-דמוקראטיות. מפלגת פועלים מארכסיסטית טרם היתה. על הלך רוחו בתקופה היא, כתב לנין אחרי-כן, בשנת 1902 בספרו "מה לעשות?" "עבדתי בחוג, אשר הציג לעצמו תפקידים רחבים ומקיפים, – וכולנו, כל חברי החוג, סבלנו עדי כאב מתוך הרגשה, שהננו לא יותר מ"חובבים", "בעלי-מלאכה זעירים" – בתקופה היסטורית זאת, אשר אליה אפשר, בשינוי קל, להתאים את המימרא הידועה: תנו לנו ארגון של מהפכנים – ואנו נהפוך את רוסיה!"²⁴.

לפתרון בעיה זו ניגש לנין מצדיו הראשונים בפטרבורג. בחזרו מחו"ל החל ביתר מרץ לעבוד לחיזוקו והרחבתו של הארגון הסוציאל-דמוקראטי. החל מבקר יום-יום את שכונות הפועלים, מקיים אספות והתייעצויות, משוחח עם פועלים ונותן הוראות לחברי הארגון הסוציאל-דמוקראטי. לנין איחד את חוגי הפועלים המארכסיסטיים שהיו קיימים אז בפטרבורג (כ-20 במספר) לאגודה אחת, שנקראה בשם "איגוד המאבק לשיחרור מעמד הפועלים". בזה הכין את יסודה של מפלגת פועלים מארכסיסטית מהפכנית.

לנין בנה את אגודת "איגוד המאבק" בהתאם לפרינציפים של צנטראליזם ומשמעת חמורה. בראש ה"איגוד" עמדה קבוצה מרכזית, אבל ההנהלה הישירה של העבודה היתה בידי חמשה חברים מהקבוצה בראשותו של לנין, אשר היה בעת ובעונה אחת, גם העורך של פרסומי ה"איגוד". הארגון חולק לפי איזורים. לקבוצות האיזוריות השתייכו המארגנים מקרב הפועלים המתקדמים ובעלי-ההכרה, שהיו המקשרים עם בתי החרושת. גם בבתי-החרושת היו מארגנים, שעסקו באינפורמציה ובהפצת הספרות. בכל המפעלים הגדולים הוקמו חוגי פועלים, אשר בהם, בד בבד עם הסברת התיאוריה המארכסיסטית, היו נדונים כל מיני שאלות פוליטיות אקטואליות.

למעשה היוו חוגים אלה את התאים הסוציאל-דמוקראטיים במפעלים. בהנהגתו של לנין היה "איגוד המאבק" קשור קשר אמיץ עם תנועת הפועלים ההמונית. לנין עקב בתשומת-לב אחרי המצב בבתי-החרושת והתעשייה, הכיר את הלך-הרוח בקרב הפועלים. כאשר החלה התסיסה בבית-חרושת טורנטון, אסף לנין בקפדנות את כל החומר על מצב הפועלים, על הקנסות, ידע את דירוג המשכרת על בוריו, למד אפילו את סוגי התוצרת בבית-החרושת. ידיעה מעמיקה זו של המצב והלך הרוח של הפועלים, אפשרה את הניהול המעשי של השביתה. "איגוד המאבק" ארגן יפה את השביתה בבית-חרושת טורנטון. ב-5 בנובמבר הוציא ופרסם עלון "מה תובעים האורגים?". העלון עשה רושם עז על הפועלים; למחרת החלו האורגים בשביתה. כעבור ימים מספר הופיע עלון שני, שנכתב ע"י לנין "לפועלים והפועלות השובתים בבית-חרושת טורנטון". העלון מוקיע את תכסיסו של טורנטון, שהחל בהורדת שכרם של הפועלים לא בבת אחת, כי אם בהדרגה. העלון הסביר, שהפועלים יכולים להיטיב את מצבם אך ורק מתוך מאמץ משותף וכללי. השביתה נגמרה בנצחון הפועלים. היא הניחה את היסוד לראשית העליה החדשה של תנועת השביתות בפטרבורג.

כל עלון דומה, שהיה ממזג את תביעות הכלכליות של הפועלים עם דרישות פוליטיות מתאימות, היה מעודד את רוחם של הפועלים. האוטוריטה של "איגוד המאבק" עלתה במידה רבה בעיני הפועלים. בהנהגתו של "איגוד המאבק" פרצו שביתות גם במקומות עבודה אחרים. ביתר עוצמה הורגשה עבודתו של "איגוד המאבק" הלניני בקיץ 1896, כאשר פרצה השביתה הידועה של עובדי הטקסטיל בפטרבורג. בהנהגתו של לנין החל "איגוד המאבק לשיחרור מעמד הפועלים" לבצע את **איחוד הסוציאליזם עם תנועת הפועלים**, על-ידי מיזוג מלחמת הפועלים הכלכלית עם המלחמה הפוליטית נגד הצאריזם. בתקופה יותר מאוחרת כתב לנין: "אך ורק התעמולה של שנות 1894–1895 והשביתות של שנות 1895–1896 יצרו את הקשר הרצוף של הסוציאל-דמוקראטיה עם תנועת הפועלים ההמונית"²⁵. "איגוד המאבק" הפטרבורגי נתן את הדחיפה החזקה לאיחוד חוגי הפועלים לאיגודים דומים גם ביתר הערים והמחוזות של רוסיה.

לנין לא הסתפק בפעולתו של "איגוד המאבק" בגבולות פטרבורג. הוא הציג לפניו מטרה יותר רחבה: "איגוד המאבק" צריך להיהפך יסוד להקמת המפלגה. לנין החשיב מאוד את הקשר בין סוציאל-דמוקראטים בערים שונות. במשך השנתיים נעשתה פעולה רבה למען יצירת קשרים אלה. "האיגוד" היה קשור עם אגודות הס"ד במוסקבה, קיוב, וולאדימיר, יארוסלאבל, איבאנוב-וונזנסנסק, אוריכובו-זוויבו, ניז'ני-נובגורוד, סאמארה, אוריל, טביר, מינסק ווילנה, צריכים היו לחזק ולהרחיב קשרים אלה, תפקיד זה צריך למלא העתון, אשר ינסח את התפקידים הדחופים ואת המטרה הסופית של מלחמת מעמד הפועלים. הגליון הראשון של עתון כזה בשם "ראבוצ'יה דילו" היה כבר מוכן לדפוס. לנין כתב שבביל הגליון הראשון שלשה מאמרים: מאמר ראשי "אל הפועלים הרוסים", מאמר על פרידריך אנגלס ו"על מה חושבים המיניסטרים שלנו?". במאמר הראשי דובר על תפקידיו ההיסטוריים של מעמד הפועלים ברוסיה ובעיקר על מלחמתו על החופש הפוליטי. מלבד המאמרים הוכנו כתבות מיארוסלאבל, איבאנוב-וונזנסנסק, ווילנה, ביאליסטוק ודו"ח כולל על תנועת השביתות בפטרבורג.

אבל, לא עלה בידיהם לבצע את תכניתו זו של לנין. הממשלה הצארית עקבה ללא-הפסק אחרי פעולתו המהפכנית של לנין. היא ראתה בו אויב מסוכן. בליל ה-9 בדצמבר 1895, החריבו הז'נדרמים את "איגוד המאבק" באסרם חלק גדול מחבריו ובתוכם את המארגן ואת המנהיג של ה"איגוד" – ו. א. לנין.

הפועלים, כתשובה למאסרו של לנין ויתר עסקני האיגוד, חיברו, בכוחות עצמם, עלון שהיה מלא תביעות פוליטיות ברורות למדי. עלון זה הופץ במפעלים ובבתי-חרושת.

התקופה הפטרבורגית נודעה לה ערך רב בחייו ופעולתו של לנין. למעלה משנתיים שהה לנין בפטרבורג, בין פועלי פטרבורג. היה זה לגבי דידו בית-ספר לפעולה מהפכנית, בית-ספר לאמנות המהפכה. כאן החל לנין לבצע לראשונה את איחוד הסוציאליזם עם תנועת הפועלים, יצר את

“איגוד המאבק לשיחורור מעמד הפועלים” – הגרעין הרציני הראשון של מפלגה פוליטית הנשענת על מעמד הפועלים. לנין השתמש בנסיון המהפכני של “איגוד המאבק” הפטרבורגי בעבודתו ליצירת המפלגה המארכסיסטית ברוסיה. בפטרבורג ניהל לנין את ההתנגשויות הראשונות של מעמד הפועלים עם אויביו המעמדיים, חניך את מעמד הפועלים והכין אותו להתקפה מכרעת על הצאריזם והבורגנות. כאן פיתח לנין את מלחמתו העזה, ללא-רתיעה נגד הנארוזים, ה-“מארכסיוזם הליגאלי” ונגד גילויי הראשונים של ה-“אקונומיזם”. במלחמתו זו חניך לנין וריכז את הקבוצה המלוכדת של חבריו לדעה ולקרב, בוני המפלגה הבולשביסטית.

בשלהי המאה ה-19 אירעו שינויים כבירים בחיים המדיניים כולם. העולם הקאפיטאליסטי נכנס לתוך תקופה חדשה – תקופת האימפריאליזם. באור חדש ניגלו שאלות הארגון של המפלגה הפורלטארית, שאלות האיסטראטגיה והטאקטיקה של מלחמת מעמד הפועלים. המרכז של התנועה המהפכנית בעולם החל לנוע לרוסיה. כאן החלה להבשיל המהפכה העממית הגדולה. באותה תקופה היסטורית הופיע וולאדימיר אילאיץ לנין, אשר הרים ונשא ברמה את דגלם של מארכס ואנגלס, את דגל המארכסיוזם המהפכני.

III

14 חדשים בילה לנין בבית-הסוהר. אבל, גם כאן לא חדל מפעולתו הסוערת. יומו היה מחולק בקפדנות, וידיו מלאות עבודה. לנין מצא דרכים ואמצעים כדי לנהל, מאחורי הסורג, את האיגוד שהקים: היה משגר מכתבים, עלונים וכתב אפילו חוברת שלמה: “על השביתות”, ו”מצע וביאורים לפרוגראמה של המפלגה הסוציאלי-דמוקרטית”. באותה טיוטה ראשונה לפרוגראמה, מנסח לנין את תפקידיה העיקריים ואת בעיותיה של המלחמה המעמדית הפרולטארית: מיגור הצאריזם, כיבוש החופש הפוליטי, תפיסת השלטון ע”י הפרולטאריין, ארגון הייצור הסוציאליסטי. אף השאלה האגרארית זכתה לתשומת-לב רבה בפרוגראמה.

למען הקונספיראציה היה לנין נוהג לכתוב את המכתבים והחוברות בחלב, בין השיטין של איזה שהוא ספר. וכדי שמפקחי בית-הסוהר לא²⁶ יתפסוהו, היה מצייר דיותאות מלחם ובשעת הדחק היה בולע אותן. “היום אכלתי שש דיותאות”, – הודיע בעליצות באחד ממכתביו.

החוברת “על השביתות” נלקחה ע”י הז’נדרמים בזמן שתפסו את הדפוס האייליגאלי, אשר בו צריכה היתה להדפס, ועד היום לא נמצאה, ה”מצע והביאורים לפרוגראמה של המפלגה הסוציאלי-דמוקרטית” הופיע בדפוס לראשונה בשנת 1924.

לנין, לא בלבד שעמד בקשר עם העולם החופשי, אלא היה מתכתב גם עם חבריו לבית-הסוהר. מכתביו חזורים בטחון רב ומלאים דאגה לחברים האסירים.

שלושה שבועות אחרי מאסרו כתב לנין מבית-הסוהר:

“יש לי תוכנית, המעסיקה אותי יותר ויותר. זה מזמן עוסק אני בבעיה כלכלית אחת (על ממכר מוצרי התעשייה שלנו בתוך הארץ), אספתי ספרות מתאימה, הכינתי את תוכנית העבודה, וכבר כתבתי מה שהוא, מתוך כוונה להוציא את חיבורי בספר מיוחד, אם יחרוג מגבולות מאמר בירחון. אין ברצוני להזניח עבודה זו. ועכשיו נצבת בפני אלטרנאטיבה: לכתוב אותו, או להדול בכללי²⁷.”

במכתביו אל בני משפחתו מציין לנין רשימות של ספרים, מאספים וכל החומר הדרוש לו לעבודתו. הספקת הספרים לבית הסוהר אורגנה על-ידי אחותו של לנין, אננה אילאיניצ’נה. וולאדימיר אילאיץ עיין בחומר הרב ורשם רבות. כה החלה העבודה על הספר הגאוני “התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה”.

בקיץ שנת 1896 נודע, לשמחתו הרבה של לנין, כי פעולתו של בן-טיפוחיו – “איגוד המאבק לשיחורור מעמד הפועלים” – נשאה פרי: בפטרבורג שבתו 30 אלף פועלי טקסטיל. זאת היתה, כפי שכתב לנין ב-1905, “תנועה המונית עם ראשיתה של תעמולה פומבית וגלויה, בהשתתפותו של ארגון סוציאלי-דמוקראטי מושלם”²⁸.

ב-29 בינואר 1897 פורסם פסקהדין במשפט “איגוד המאבק”. לנין גורש לשלש שנים לסיביריה המזרחית.

לנין, הצליח, בדומה ליתר הנדונים בענין “איגוד המאבק”, להתעכב לשלושה ימים בפטרבורג, לסידור עניניו האישיים. באותו הזמן עלה בידו לקיים שורה של התיעצויות עם הסוציאלי-דמוקראטים הפטרבורגיים. בספרו “מה לעשות?” מספר לנין, שעלה בידו ובידי “ותיקים” אחרים להשתתף לפני הגירוש, באסיפה מצומצמת אחת, אשר בה נפגשו חברים “ותיקים” ו”צעירים” של “איגוד המאבק לשיחורור מעמד הפועלים”, ושבוין ה”ותיקים” (ה”דקבריסטים”, כפי שכינו אותם בהלצה הסוציאלי-דמוקראטים בפטרבורג), ובין אחרים מ”הצעירים”, התעוררו חילוקי-דעות חריפים והתפתח ויכוח חם.²⁹

ה”צעירים” בניגוד ל”ותיקים”, סבורים היו שתפקידם העיקרי הוא: ארגון “קופות הפועלים” לעזרת השוכתים ולפעולה תרבותית. במקום המלחמה בעד החופש הפוליטי והסוציאליזם, במקום האיגוד המהפכני המנהל את מעמד הפועלים, החשיבו “הצעירים” אך ורק את האיגוד המקצועי של הפועלים. לנין התקיף את הטנגנציה הזאת, בנחשו בה את ניצני ה”אקונומיזם” העתיד לקום.

ב-17 בפברואר 1897, יצא לנין לגלות בסיביריה הרחוקה. הודות להשתדלותה של אמו הורשה לנסוע באופן פרטי, על חשבוננו הוא.

ב-4 במרץ הגיע לנין לקראסנויארסק. כאן התעכב כמעט לחודשיים, מתוך צפיה לקביעת מקום גלותו הקבוע. זמן זה ניצל בהרחבה, בעבדו יום-יום בספרייה העשירה של הסוחר – חובביהספרים ג. וו. יודין, ועשה שם את הרשימות הדרושות לספר "התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה". בקראסנויארסק עבד גם על המאמר "לאופיו של הרומאניזם הכלכלי", אשר בו הוכיח, שהשקפותיהם הכלכליות של הנארודניקים הליבראליים, המרבים להג על ה"דרכים המקוריות" בהתפתחותה של רוסיה, הנם למעשה שינוי-נוסח רוסי, של השקפותיו הריאקציוניות-אוטופיסטיות וזעיר-הבורגנות של הכלכלן השווייצרי סיסמונדי, שנתפרסמו עוד בראשית המאה ה-19. לנין השתמש בהזדמנות ונפגש בקראסנויארסק עם המארכסיסטים, שנמצאו שם בגירוש. עלה בידו, בהתחפשו לבעל משרד-להובלה, המספק את חפצי-האסירים, לחדור לבית הסוהר ולשוחח עם פדוסייב, שהיה חבוש שם.

באותו זמן שלנין היה עסוק בעבודתו המדעית בספרייה וניהל חליפת מכתבים ערה עם קרוביו וידידיו, קמה במנהל המשטרה מהומה שלמה. מפקח בתי-הסוהר בפלך יניסיי, כאשר לא מצא בין חבורת הגולים שהגיעו את "הפושע המדיני וו. א. אוליאנוב", עורר בהלה. החלו חיפושים ע"י הטלגרף. לעובי הקורה נכנסו: ההנהלה הראשית של בתי-הסוהר, משרד המשטרה, הגוברנאטור (שר הפלך) מיניסיי, ראש המשטרה בקראסנויארסק, הגנרל-גוברנאטור מאירקוטסק. וסוף-סוף "נמצא" לנין בדירתו, בביתה של פופובה, אשר בה השתכן תיכף בבואו לקראסנויארסק.

מקום גלותו נקבע בכפר שושנסקאיה, במחוז מינוסינסק, פלך יניסיי, שנמצא במרחק למעלה מ-500 ווירסטאות ממסילת-הברזל. ב-8 במאי הגיע לכפר זה, כדי לבלות שם כשלוש שנים מחיו.

"הכפר גדול הוא, רחובות אחדים – מלוכלכים ומאובקים למדי – הכל כדבעי" – כתב לנין לאחותו – "שוכן הוא בערבה – גנים וצמחים אין בו, והוא עטור... זבל, אשר אינו מובל כאן לשדות, כי אם מושלך בקצה הכפר. לכן, אם יש ברצונך לצאת מהכפר, הרי מן ההכרח הוא, שתדרוך במקצת על כמות מסוימת של זבל"³⁰.

לא קלים היו החיים בגירוש. בעיקר הכביד עליו הניתוק מהפעולה המהפכנית הישירה. "כן, אני מקנא בך" – כתב לנין לאחותו מריה אילאיניצ'נה, שנסעה לבלגיה – "ובימים הראשונים לגלותי החלטתי לא להסתכל במפות: מה רבה המרירות התוקפת אותך, כאשר הנך מגולל אלו מפות ומתחיל להבחין בהם כל מיני נקודות שחורות... נו, ועכשיו כבר התרגלתי ואני בוחן את המפות במנוחה יתירה; מתחילים אנו לחלום, לאיזו מ"נקודות" אלו יהיה מענין להקלע ברבות הימים. במחצית הראשונה מזמן הגירוש, הסתכלתי, כנראה, לאחור ועכשיו – קדימה. נו qui vivra, – verra נחיה – ונראה." (המערכת)³¹.

אבל, אף דבר לא היה בכוחו לשבור את פעילותו ושמחת-החיים של לנין. באותו מקום נידח ושומם, פיתח לנין, פעולה תיאורטית עצומה, בחלקו את זמנו בקפדנות בין עבודות ספרותיות שונות, ובעיקר לסיומו של הספר "התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה". הוא מעיין בחיבוריהם של מארכס ואנגלס, מתעניין בחדשות הספרות המארכסיסטית העולמית, מרבה לקרוא בשטחי מדע שונים, עתונים וכתבי-עת רוסיים ולועזיים, משתלם בבידיעת השפות ועוסק בתרגומים. בראשית מאי 1898 הגיעה לשושנסקאיה נ. ק. קרופסקאיה, שאף היא נאסרה בענין "איגוד המאבק" וקבלה רשות לבלות את הגירוש עם לנין בצוותא. במשותף עם קרופסקאיה, תרגם לנין מאנגלית את חיבורם בן 2 הכרכים של ס. ויב "ההלכה והמעשה של הטרייד-יוניונים האנגלי".

בהיותו עובד חרוץ, ידע לנין איך לנוח. חבב טיולים למרחקים, אהב לצוד צייד ואת משחק שאח-מאט, וכמו כן את הגלישה על מחליקיים. אהב לקרוא את פושקין, לרמונטוב, ניקראסוב ויתר הקלאסיקונים הרוסיים.

לנין חקר בתשומת-לב רבה את הכפר הסיבירי, את ההווי שלו ואת מצב האכרים. בכיוון זה היתה לעזרו השכלתו היורידית. לנין רכש במהרה את אהדתם של האכרים, בעזרו להם לעמוד נגד התעללות השלטונות והעשירים.

באותן השנים נמצאו בגלות סיביריה רבים מבין הסוציאלי-דמוקראטים. בשושנסקאיה עצמה נמצאו, חוץ מלנין, שני גולים בלבד, אבל במחוז מינוסינסק, ריצו עונם רבים מחבריו למשפט ולפעולה המהפכנית. בהזדמנויות שונות היו מקיימים פגישות והתעצויות, שעברו בעירנות רבה. לנין בא בקשרים עם הס"ד הגולים שהיו מפוזרים בכל פינותיה הנידחות של סיביריה.

למרות הקשיים, עלה בידי לנין לבוא בקשרים עם קבוצת חו"ל של "שחרור העמל" ועם מרכזי החיים המהפכניים ברוסיה. הוא קיבל ספרות אי-ליגאלית וכתב מאמרים וחוברות בשביל הפרסומים האי-ליגאליים.

פעם הופיעו בדירתו של לנין ז'נדרמים וערכו חיפוש. הודות לזהירותו של לנין, העלו הם חרס בידם.

ולאדימיר אילאיניץ' עמד בחליפת מכתבים רחבה עם קרוביו, עם חברים גולים, עם קבוצת "שחרור העמל" וס"ד ברוסיה. רק מעטים ממכתבים אלה נשתמרו. בהם הועלו שאלות שונות ומשונות: פילוסופיה מארכסיסטית ומדיניות, הפעולה המפלגתית, התופעות החדשות בתנועת הפועלים, ספרים חדשים, תכניות לעתיד וכו'.

ענין מיוחד אנו מוצאים בחליפת המכתבים בין לנין ולנגניק בשאלות פילוסופיות. לנגניק, אשר נמצא בגירוש בקשר ל"איגוד המאבק" בכפר קאזאצ'נסקי, בפלך יניסיי, היה נוהג אחרי קאנט ויום. נודע הדבר ללנין, וביניהם התפתחה חליפת-מכתבים ערה (מכתביו של לנין לא נמצאו עד היום). ב"מכתביו, היה לנין – מספר לנגניק – מופיע, אמנם בצורה עדינה מאוד, אבל ברורה למדי, כמתנגד חריף, הן של הסקפטיציזם היומי והן של האידיאליזם הקאנטיאני. הוא העמיד לעומתם את הפילוסופיה החיונית של מארכס ואנגלס. הוא היה מוכיח בהתלהבות, שלא קיים גבול למדע האנושיות, ושהוא מוכרח להתקדם ולהשתחרר מהקליפה האידיאליסטית-הבורגנית, בד בבד עם גידולה של תנועת הפועלים

המהפכנית, אשר יקבע לא רק את התנהגותו והשקפת עולמו של מעמד הפועלים עצמו, – השקפת עולם ברורה ובהירה, המלאה שמחת-חיים ומשכנעת ביפיה הפשוט, – אלא, היא תקבע, במדה מדוייקת, את התנהגותם והשקפת-עולמם של אויביו המעמדיים ותכריח אותם, במקום תיאוריות מעורפלות וחלומות מרקיעי שחקים, לדבר בשפת עובדות פשוטה ובאש המתרסים³².

למרות קשיי-הגלות, הגיעה פעולתו הספרותית והתיאורטית של לנין למרום פסגתה. במשך שלשת השנים ששהה בגלות, כתב למעלה משלושים חיבורים, ביניהם "התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה", "תפקידי הסוציאליזם-דמוקרטיים הרוסיים", "תוכנית הפרוגרמה של מפלגתנו", "לאופיו של הרומאנטיזם הכלכלי", "על איזו ירושה אנו מוותרים?", "הקאפיטאליזם במשק החקלאי", "מחאתם של הסוציאליזם-דמוקרטיים הרוסיים". בחיבוריו אלה מציג לנין ופותר שאלות יסוד של תנועת הפועלים: מעבד את הפרוגרמה ואת התכסיס של המפלגה, ממשיך את מלחמתו ב"נארודיזם" יוצא נגד ה"מארכסיסטים הליגאליים" ומרים את דגל המלחמה ב"אקונומיזם".

מעשהו הראשון בגירוש היה: סיכום הפעולה שנעשתה, כדי על סמך זה להתוות את המשימות לעתיד. היה הכרח בדבר, היות ובזמן הקרוב צריכה היתה להתקיים הועידה הראשונה של המפלגה.

למטרה זו כותב לנין, בסוף שנת 1897, את קונטרסו ההיסטורי "תפקידי הסוציאליזם-דמוקרטיים הרוסיים". בה סיכם לנין את נסיונו של "איגוד המאבק" הפטרבורגי, וביסס את הפרוגרמה הפוליטית ואת התכסיס של הסוציאליזם-דמוקרטיה המהפכנית ברוסיה. לנין ציין את הקשר הרצוף בין הפעולה הסוציאליסטית והדמוקרטית של המפלגה המארכסיסטית, הסביר את יחסו של מעמד הפועלים למפלגות האופוזיציוניות והמהפכניות במהפכה הבורגנית-דמוקרטית והדגיש את התפקיד האבנגרדי של הפרולטריון במהפכה זו, הציג את שאלת ההתקוממות המזוינת, כאמצעי למיגור הצאריזם והדגיש את ערכה המכריע של התיאוריה המארכסיסטית לגבי מפלגת הפועלים. בחיבור זה מופיעה בראשונה מימרתו הקולעת של לנין "שבלעדי תיאוריה מהפכנית, לא תתכן תנועת פועלים מהפכנית". הקונטרס הפך למדריך בשאלות הטאקטיקה בשביל כל הסוציאליזם-דמוקרטיים שפעלו אז ברוסיה.

כבר אז ניחש לנין, על סמך חקירתו את חייה הכלכליים של הארץ, את ההכרח בהתהוות המשבר הכלכלי, העלול לפרוץ אחרי ה"פריחה" של התעשייה. הוא כתב:

"הסוציאליזם-דמוקרטיים הרוסיים צריכים לדאוג לכך, שהמשבר הזה ימצא את הפרולטריון הרוסי כשהוא חדור הכרה, מלוכד ומלא הבנה לענייניו, בהיותו מוכן להדוף את המעמד הרכושני, הצובר כעת הון תועפות והשוואף מתמיד להטיל את ההפסדים על שכמם של הפועלים – המוכנים לצאת, בראש הדמוקרטיה הרוסית, למלחמה מכרעת נגד העריצות המשטרית הכופתת את רגליהם וידיהם של הפועלים הרוסים ושל העם הרוסי כולו."³³

לנין פונה בקונטרס זה אל חוגי הפועלים ולכלל הקבוצות הסוציאליזם-דמוקרטיות, המפורות ברחבי רוסיה, בקריאה לזהות ולהתאחד למפלגה הסוציאליזם-דמוקרטית המאוחדת.

הקונטרס פורסם על-ידי קבוצת "שחרור העמל" בג'ניבה, בשנת 1898, אבל הוא איחר את המועד ולא הופיע לוועידה הראשונה של המפלגה. לא הגיעה גם תכנית-הפרוגרמה של לנין חיבר בעת שבתו בבית הסוהר.

את השנתיים הראשונות בגירוש, הקדיש לנין לסיום חיבורו המדעי החשוב "התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה", **שסתם את הגולל על הנארודיזם ברוסיה**.

ככנות מדעית ובדייקנות רבה – הנדמית כבלתי-אפשרית בתנאי בית-סוהר וגירוש, חקר ועיין לנין בכל הספרות הנוגעת לכלכלה הרוסית, בחן בקפדנות, עיבד מתוך בקורת את כל החומר העצום של הסטאטיסטיקה, הן הרשמית והן זו של הזימסטבו. בראשית אוגוסט 1898 היתה מוכנה הטיוטה של הספר. אז ניגש לנין לעיבוד הסופי של הפרקים, בשלחו אותם אחד-אחד לדפוס. ב-30 בינואר 1899 היה חיבורו ההיסטורי הזה גמור, ובסוף מרץ הופיע בדפוס התום בשם – "וולאדימיר איליין".

שעל אחרי שעל עוקב לנין, בספרו זה, אחרי מתנגדיו, והולם בהם עדי החריבו אותם כליל. בראשית הוא מסיר את הלוט מהשקפותיהם התיאורטיות המוטעות של ה"נארודניקים" בנוגע לבעיית השווקים ובו במקום נותן סקירה מצומצמת, אבל מזדהירה, על התיאוריה המארכסיסטית של השיערוך. ואחרי כן פונה הוא לנקודה המרכזית – למשק האיכרי, ומוכיח את התפתחות הקאפיטאליזם בעדה האיכרית. לנין אינו מסתפק בזה וממשיך בחקר החדירה של הקאפיטאליזם למשק בעלי-האחוזות, ועוקב אחרי התפתחות הקאפיטאליזם בתעשייה (מפעלי אכרים זעירים, מאנופאקטורה ותעשייה גדולה). הספר מסיים בסקירה על התהוות השוק הפנימי ברוסיה.

"התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה" – הנהו פרי עמל של שנים רבות לחקר הכלכלה הרוסית, אשר לנין החל בו עוד בסאמארה. בשנת 1894 הציג לנין, בספרו "מה זה "ידידי העם", משימה תיאורטית חשובה: "לתת תמונה מושלמת של המציאות שלנו, כמשטר בעל יחסי-יצור קבועים, להראות את ההכרח שבניצול והגזל של העמלים במשטר זה, ולהראות את המוצא מן הסדרים הללו, אשר התפתחות הכלכלית מצביעה עליו"³⁴. משימה זו הגשים לנין בספרו "התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה".

התוצאה מחיבורו זה היתה: חורבנו של הבסיס העיקרי, היסוד, שעליו התנוססו השקפותיהם הפסבדו-מדעיות של הנארודניקים. לנין הוכיח בספרו, ש"התפתחות היחסים האגראריים ברוסיה היא בדרך קאפיטאליסטית הן במשק בעלי-האחוזות והן במשק האיכרי, הן מבחוץ והן בפנים ה"עדה". זהו מחד גיסא. שהתפתחות זו, קבעה לחלוטין, לא כיוון אחר להתפתחות, כי אם את הכיוון הקאפיטאליסטי, ולא חלוקה מעמדית אחרת, כי אם את החלוקה הקאפיטאליסטית. זהו מאידך.

על זה היה הויכוח עם הנארודניקים. את זה צריכים היינו להוכיח. וזה הוכחנו"³⁵.

אבל בזה לא מצינו את ערכו של הספר, בו בירר לנין את מצבם ותפקידם של המעמדות השונים ברוסיה בסוף המאה ה-19, ובעיקר של הפרולטאריון והאכרות.

בשנת 1907, במבוא למהדורה השנייה של "התפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה", כתב לנין: "אותה האנליזה של המשטר הכלכלי-חברתי, ובמילא, של המבנה המעמדי של רוסיה, שניתנה בחיבור זה על סמך חקירה כלכלית ובקורת הנתונים הסטטיסטיים, מתאמת ומתאשרת על-ידי העמדה הפוליטית הגלויה של כל המעמדות בתהליך המהפכה. הוברר לכולם תפקידו האבנגרדי של מעמד הפועלים, הוברר שכוחו בתנועה ההיסטורית, רב יותר, לאין ערוך, ממספרו היחסי בקרב האוכלוסיה. הבסיס הכלכלי של תופעה זו וגם של האחרת הוכח בחיבור זה"³⁶.

להלן הראה לנין, שהמהפכה גילתה בבחירות את מצב-השניות ואת תפקידה הכפול של האיכרות. התגלו דנדודי האיכרות בין הפרולטאריון ובין הבורגנות, וכמו כן שרשי המהפכנות ההמונית שלה. "היסוד הכלכלי של שני הזרמים הללו באיכרות הוכח בחיבור זה"³⁷ – כתב לנין.

על יסוד אנליזה מדעית זאת הושתת התכסיס של הבולשביקים במהפכת 1905–1907.

בסיימו את ספרו, המשיך לנין לעבוד על נושאים כלכליים שונים: הוא כתב מאמר גדול "הקאפיטאליזם במשק החקלאי", אי אלו רצוניות שפורסמו בקובצים של ה"מארכסיסטים הליגאליים". בקיץ 1899 הפסיק השתתפותו בקובצים אלה. הוא היה נתון כולו למלחמה ברביזיוניזם ובהכנת תכנית הפעולה להבא.

החלה שנתו האחרונה בגירוש. באותה תקופה הופיעו בתנועה הסוציאלי-דמוקרטית הבינלאומית תופעות חדשות – הופיעו על הבמה, בצורה גלויה ותוקפנית, הרביזיוניזם. בראשית שנת 1899 הופיע בגרמניה ספרו הנודע של ברנשטיין "גורמי הסוציאליזם", אשר בו הוא מעביר רביזיה על השיטה המארכסיסטית; בחודש יוני הצטרף ה"סוציאליסט" הצרפתי מיליארן לממשלה הבורגנית.

בהיותו מרוחק אלפי קילומטרים ממרכזי תנועת הפועלים, עקב לנין במבטו החודר אחרי התהליכים המתהווים בה. לנין ראה, שהברנשטייניאנים שהופיעו בגרמניה אינם נהדפים כראוי להם, שהאופורטוניזם קיבל היקף בינלאומי. לנין ראה ש"המארכסיסטים הליגאליים" הרוסיים, שהחלו כאילו מ"תיקונים" קלים במשנתו של מארכס, הגיעו לסילוף בורגני מלא של המארכסיזם. במכתביו מהגירוש כתב, שהוא מודאג, מפני שפליכאנוב אינו יוצא נגד הרביזיה של הפילוסופיה המארכסיסטית ע"י ברנשטיין, סטרובה ואחרים. הוא מדבר על ההכרח לקרוע את הברית בין המארכסיסטים המהפכניים וה"ליגאליים". אנו מחוייבים להכריז מלחמה רצינית ב"מבקר"י מארכס אלה – כתב לנין.

התקפותיהם של הרביזיוניסטים נגד הפילוסופיה המארכסיסטית, המריצו את לנין לעסוק בפילוסופיה. "ולודיה מרבה בקריאה בספרות פילוסופית (זוהי עכשיו התעסקותו העיקרית), הולבאך, הלבציוס וכו'. אני מתלוצצת, שבקרוב אפחד לשוחח עמו, עד כדי כך יהיה חדור פילוסופיה"³⁸ – כתבה קרופסקאיה לאמו בקיץ 1899. בהיותו תבען מעצמו במידה רבה, לא הסתפק בידעויותו. הוא התמסר לעיון רציני בפילוסופיה. "אני מכיר בבערותי בפילוסופיה, ולא אנסה לכתוב על נושא זה, עד אשר אשתלם במקצוע זה, – כתב ביוני 1899 – עכשיו אני עוסק בזה, החילותי מהולבאך והלבציוס ואחר כך אעבור לקאנט"³⁹.

לנין חיכה בקוצר-רוח לספרו של ברנשטיין. סוף-סוף נתקבל. לא הספיק לסיים קריאתו, בהגיעו למחציתו של הספר, כתב לנין מתוך רוגז ותרעומת: "תוכנו מדהים אותנו, במובן התיאורטי – חלש מאוד; הוא חוזר על מחשבות לא-ללו. הוא מרבה להג על בקורת, מבלי שינסה לפתח בקורת רצינית ועצמאית. למעשה – פשרנות (פאביאניזם, או יותר נכון; מקורן של רוב הנחותיו של ברנשטיין נמצא בספריהם האחרונים של webb ים) אופורטוניזם ללא-גבול ופוסטיביליזם, ויחד עם זה, בכל זאת, אופורטוניזם פחדני, כי בפרוגראמה עצמה מפקד הוא לנגוע"⁴⁰.

במרץ 1898 התקיימה במינסק הועידה הראשונה של הר. ס. ד. ר. פ. הועידה הכריזה על יסוד מפלגת הפועלים הסוציאלי-דמוקרטית הרוסית. ברם, הועידה לא הצליחה לאחד את כל החוגים והארגונים המארכסיסטיים למפלגה אחת. שוב שלטו ה"חובבות" וה"מלאכה הזעירה". האנדרלמוסיה הרעיונית בסניפים המקומיים נמשכה גם אחרי הועידה, ויצרה תנאים⁴¹ נוחים ביותר להתגברותו של ה"אקונומיזם" בקרב תנועת הפועלים.

לנין הבין, יותר ממאן דהוא, שה"אקונומיסטים" מהווים את הקבוצה האופורטוניסטית העיקרית בתנועת הפועלים הרוסית. הוא הבין, איזו סכנה רצינית מהווה ה"אקונומיזם", אם לא יקדשו עליו מלחמה מכרעת ללא-פשרות. וכאשר לנין קיבל, בשנת 1899, את המאניפסט של ה"אקונומיסטים" – או כפי שנקרא ה"קרידו" (עיקרי האמונה, הפרוגראמה) שלהם, אירגן תיכף ומיד התקפת-נגד והתייצב בראש המלחמה בהם. למטרה זו חיבר לנין את "מחאת הסוציאלי-דמוקראטים הרוסיים", שנדונה ונתקבלה בקיץ 1899 במועצה של הסוציאלי-דמוקראטים הגולים שבמחוז מינוסינסק. לנין מתקיף את ה"אקונומיסטים" עבור כפירתם במארכסיזם, על היותם שוללים את ההכרח בקיום מפלגת פועלים עצמאית, וכוונתם להפוך את מעמד הפועלים לסרחה-עודף הפוליטי של הבורגנות. "אנו משוכנעים, – כתב לנין – שכל הנסיונות להחזיר את הרעיונות האופורטוניסטיים ברוסיה יפגשו בהתנגדות הנמרצת ביותר מצדם של רוב-רובם של הסוציאלי-דמוקראטים הרוסיים"⁴².

ה"מחאה" קראה את הסוציאלי-דמוקראטים לאמץ את כל כוחותיהם לאירגון המפלגה. היא הופצה בכל האגודות המארכסיסטיות ברוסיה כולה, ובמושבותיהם של הגולים הפוליטיים – המארכסיסטים. ה"מחאה" נודע לה תפקיד חשוב במלחמה נגד ה"אקונומיסטים" ובלכודם האירגוני של הסוציאלי-דמוקראטים המהפכניים. נודע לה ערך רב בהתפתחות המחשבה המארכסיסטית והמפלגה המארכסיסטית ברוסיה⁴³.

ה"אקונומיסטים" הרוסיים הטיפו לאותם הרעיונות בהם דגלו מתנגדי המארכסיזם שבקרוב הסוציאלי-דמוקראטיה בחו"ל, דמתקרא – ברנשטייניאנים⁴⁴. לכן שמשה מלחמתו של לנין ב"אקונומיזם" גם מלחמה באופורטוניזם הבינלאומי.

בהתקרב הקץ לגלותו, ריכז לנין את מחשבתו, יותר ויותר לבעיות הפעולה המהפכנית העומדת לפניו. הוא הירבה לחשוב וגם שרטט את התכנית

להקמת מפלגה פרולטארית מהפכנית. תכנית זו פיתח יפה במאמריו המצויינים: "הפרוגראמה שלנו", "תפקידנו בעתיד הקרוב", "בעיה חיונית" – שנכתבו בשביל "עתון הפועלים" שהוכרוז בוועידה הראשונה של הר.ס.ד.ר.פ. כבטאונו המרכזי של המפלגה.

לנין מעלה את המלחמה עדי-חרמה ב"מבקר" המארכסזם, ואת ההגנה הרצופה על טהרת התיאוריה המהפכנית, כתפקיד ראשון במעלה של הסוציאלי-דמוקראטיה המהפכנית. יחד עם זה עמד בתוקף על הצורך בשכלולו התמידי של המארכסזם – להעשיר את התיאוריה המארכסיסטית בנסיגה המעשי של תנועת הפועלים.

"איננו רואים את שיטתו של מארכס, – כתב לנין במאמרו "הפרוגראמה שלנו" – כמשהו מוגמר ומקודש; להיפך, אנו משוכנעים, שהיא אך הניחה את אבני-היסוד לאותו מדע, שאותו מחוייבים הסוציאליסטים להצמיד קדימה בכל הכיוונים, אם אינם רוצים לפגר אחרי החיים. אנו סבורים, שהסוציאליסטים הרוסיים זקוקים בעיקר לעיבוד עצמאי של התיאוריה המארכסיסטית"⁴⁵.

לנין מציין, שמעמד הפועלים הרוסי יוכל למלא את תפקידו ההיסטורי, אך ורק אם יגמור עם ה"חובבות" ויקים את מפלגתו הפרולטארית המהפכנית. יחד עם זה, מדגיש לנין, אסור למארכסיסטים הרוסיים לחקות את מפלגות הפועלים במערב-אירופה, כי אם לעבד מתוך ביקורת קפדנית את נסיגה של תנועת הפועלים הבינלאומית והרוסית וללכת בדרכם העצמאית בבנין מפלגתם.

"תולדות הסוציאליזם והדמוקראטיה באירופה המערבית – כתב לנין במאמרו "תפקידנו בעתיד הקרוב" – תולדות התנועה המהפכנית ברוסיה, נסיגה של תנועת הפועלים שלנו, – זהו החומר, אותו אנו צריכים ללמוד ולשנן, כדי להקים את הארגון התכליתי ולפתח את התכסיס הנכון של מפלגתנו. אבל, "עיבודו" של החומר מחוייב להיות עצמאי, כי דוגמאות מוכנות לא נוצרו בשבילנו"⁴⁶.

לדעתו של לנין, המכשיר העיקרי לליכודם הארגוני והרעיוני של הסוציאלי-דמוקראטים, המכשיר ליצירת המפלגה הנהו – העתון הפוליטי הכל-רוסי. "אנו סבורים – כותב לנין באותו מאמר, – שהתפקיד החיוני ביותר ברגע זה הוא – להתחיל בפתרון הבעיות הללו, ולמען זה אנו מציגים לפנינו כמטרה דחופה ביותר – הקמת הבטאון הקבוע והתמידי, הקשור קשר-אמיץ עם כל הסניפים המקומיים של המפלגה. אנו סבורים, שלקראת משימה זו צריכה להיות מכוונת כל פעולתם של הסוציאלי-דמוקראטים"⁴⁷.

אחת מיצירותיו האחרונות של לנין בגירוש היתה "התכנית לפרוגראמה של מפלגתנו" (שנת 1899), לנין מצא לנחוץ להכניס שינויים יסודיים ותוספות בתוכנית הפרוגראמה של קבוצת "שחרור העמל" (שנת 1887).

לנין הדגיש בחיבורו "תכנית לפרוגראמה של מפלגתנו" את הכיוון העיקרי של הקאפיטאליזם: פילוגו של העם לבורגנות ופרולטאריון. "ריבוי העוני, הלחץ, השעבוד, ההשפלה והניצול"⁴⁸. – אלו דבריו המפורסמים של מארכס – אמר לנין – צריכים להקבע בתוכנית הפרוגראמה של המפלגה, בעיקר כעת, כאשר הברנשטייניאנים⁴⁹ ויתר ה"רביזיוניסטים" ו"מבקר" מארכס, מתקוממים נגד תורת ההתדלדלות של המארכסזם. לנין הציג, כמו כן, להוסיף תיאור יותר ממצה של מלחמתו המעמדית של הפרולטאריון, לציין את מטרות המלחמה הזו ולהדגיש את אופיה הבינלאומי של תנועת הפועלים. הוא מצא לנחוץ לשים את הדגש על התכלית המדינית של מלחמת המעמדות הפרולטארית ועל מטרתה הקרובה – כיבוש החופש הפוליטי.

לנין סבר, שהכרחי הוא, לתאר בבהירות יתירה את אופיו המעמדי של האבסולוטיזם הרוסי, להוכיח את ההכרח במיגורו בכוח הזרוע. למען רווחתה של ההתפתחות החברתית בכללה. לנין תבע שייצגו בפרוגראמה את הקו המיוחד שבהתפתחות הקאפיטאליזם ברוסיה ואת התפקידים הפוליטיים המיוחדים הנובעים מזה ואמצעי מלחמתו של מעמד הפועלים. לנין תיכן את יסודות התוכנית האגרארית של המארכסיסטים הרוסיים, בפתחו את הרעיון על תמיכת המפלגה הפרולטארית באיכרות, השואפת למיגור שלטון-היחיד ושיירי הצמיתות.

זמן גלותו של לנין קרב לקצו. "וולאדימיר אילאיץ" – כותבת קרופסקאיה, בחודשים האחרונים בגירוש, – נדדה שנתו בלילות ורזון שולח בגופו. בלילות-הנדודים חישב תוכניתו לכל פרטיה ודקדוקיה... יותר ויותר גבר קוצר-רוחו, וביתר עוז נמשך הוא לעבודתו המהפכנית"⁵⁰.

ב-29 בינואר 1900 נגמרה גלותו של לנין. באותו היום עזב את הכפר שושנסקאיה, כדי לגשת תיכף לכיצוע תוכניתו, למלחמה בעד הקמת המפלגה המארכסיסטית, ליצירת העתון המארכסיסטי הכול-רוסי. לעתון כזה נהיתה ה"איסקרה", שגליונה הראשון הופיע לאור בדצמבר 1900.

את כל שנת 1900 הקדיש לנין להקמת העתון. את העתון מוכרחים היו להדפיס בחו"ל, מחוץ להישג-ידיה של המשטרה הצארית. אבל, לכתחילה צריך היה לקשור קשרים עם מספר רב של סוציאלי-דמוקראטים ברוסיה, לרכוש את תמיכתם, לארגן את הסוכנים של ה"איסקרה", לבאר להם את תוכנית פעולתם ולהשיג את האמצעים הכספיים בשביל העתון.

נאסרה על לנין הישיבה בערי-הבירה ובמרכזים התעשייתיים. לכן בחר להתיישב בפסקוב, הנמצאת בקרבת פטרבורג. בדרכו מהגירוש נטה לאופה, מוסקבה ופטרבורג, בהן נפגש וניהל מו"מ עם הס"ד המקומיים. ב-26 בפברואר הגיע לנין לפסקוב, שהפכה במהרה למרכז של הסוציאלי-דמוקראטים המהפכניים – למפקדתם הראשית. כאן התקיימה, בחודש אפריל, התיעצות, בה נדונה תכניתו הפרוגראמטית של העתון, שנכתבה ע"י לנין. לכאן, אל וולאדימיר אילאיץ, היו נוסעים פעילי המפלגה ממקומות שונים, להיוועץ, להחליף דעות ולקבל הוראות. מכאן היה לנין יוצא למסעיו בערי רוסיה. בתקופה ההיא ביקר בריגה, פודולסק, ניז'ני-נובגורוד, אופה, קאזאן וסאמארה, כדי ליצור את הקשרים ולגייס אוהדים לתוכנית הקמת עתון מדיני כול-רוסי. פעמיים נסע בחשאי לפטרבורג. נסיעתו השניה לשם כמעט וגרמה לכשלונה של כל התכנית, כי וולאדימיר אילאיץ נאסר ברחובה של הבירה.

בתקופה יותר מאוחרת סיפר לנין על מאסרו זה: "תפסוני תיכף בשני המרפקים, כך שלא היתה באפשרותי להשליך מה שהוא מכיסי. גם בישבנו על הכרכרה החזיקו השניים במרפקי"⁵¹. בכיסו היתה רשימת-הקשר עם חו"ל, שנכתבה בדיו כימי על טופס של איזה שהוא חשבון. למזלו, לא

שמו הז'נדרמים לב לחשבון זה, ואחרי שהחזיקוהו במאסר כעשרה ימים, הוציאוהו לחופשי. לו גילתה הבולשת את הרשימה הזו, לא היה השלטון הצארי מוציאו מבין טלפיו.

הצאריזם הבחין בלנין את אחד מאויביו המסוכנים ביותר. רב־הבלשים הצארי, פולקובניק־הז'נדרמיה זובאטוב, ציין בחליפת המכתבים שלו עם הממונים עליו "שאינן גדול מלנין בתנועה המהפכנית" ולכן דרש לארגן תיכף-ומיד את רציחתו של לנין. "צריכים לכרות את הראש הזה מהגוף המהפכני" – כתב תליין זה.

ההתוודעות הבלתי-אמצעית עם המצב במקומות, עם האנדרלמוסיה האידיאולוגית וההתפוררות הארגונית ששררו בסניפים, שכנעו את לנין ביתר שאת, בכוננות גישתו ללנין המפלגה. כאשר נודע ללנין על כוונתם של אי-אלו וועדים מקומיים לקרוא במהרה לוועידת היסוד של המפלגה, חשב כי זהו צעד פזיז. לפי דעתו צריכים קודם-כול ליצור את האחדות הרעיונית והארגונית של המפלגה; הוועידה צריכה לשמש סיום ולא התחלה להקמת המפלגה.

כאן התגלה לנין כיוצרה ומנהיגה האמיתי של המפלגה. מסביבו החלו להתרכז מטובי בניו של מעמד הפועלים.

אחרי שהכין ברוסיה את הבסיס לעתון, יצא לנין ב-16 ביולי 1900 לחוץ-לארץ.

החלה תקופת האמיגראציה הראשונה של לנין, שנמשכה למעלה מחמש שנים.

IV

לנין יצא לחוץ-לארץ ועמו תוכנית ברורה ומחושבת על דרכי מלחמתו להקמת המפלגה המארכסיסטית ברוסיה. אף איש לא ידע כמוהו את מצבה של המפלגה, את צרכיה וחסרונותיה. אף אדם לא הבין, בבהירות כזאת, את הצורך הדחוף בהקמת מפלגה פרולטארית-מהפכנית ברוסיה.

עוד בראשיתה של תקופת האימפריאליזם חזה לנין את התהליכים הסמויים בחייוני החברה הרכושנית ובמעמקי תנועת הפועלים. לנין היה הראשון, שראה, שאת מקומה של תקופת ההתפתחות הקאפיטאליסטית, האורגנית וה"שליווה", יורשת תקופת הסערות והזעזועים המדיניים. בהשוותו את סופה של המאה ה-19 וראשיתה של המאה ה-20, היה לנין מדגיש את השוני הרב שבין שתי תקופות אלו: "אז ועכשיו" – כתב לנין ב"איסקרה" – "תקופת התנועות הבורגניות המהפכניות האחרונות מחד, ותקופת הריאקציה העזה ביותר והיאזרות כל הכוחות לקראת המהפכה הפרולטארית מאידך, – שתי תקופות אלו נבדלות מרעותה בצורה בולטת מאוד"⁵².

עוד בחיבוריו הראשונים חזה לנין בגאוניותו, שרוסיה עלולה להיות המתחילה את שורת המהפכות בתקופה ההיסטורית החדשה. לנין ראה שמהלך ההיסטוריה מצעיד את הפרולטאריון הרוסי לשורות החלוץ של מעמד הפועלים הבינלאומי, ושמוכזה של התנועה המהפכנית בעולם נעתק לרוסיה. ואלה דברי-חזון כתב אז: "ההיסטוריה הטילה עלינו משימה דחופה, והיא **המהפכנית ביותר מכל המשימות הדחופות של הפרולטאריון בכל ארץ אחרת.** הגשמתה של משימה זו – הרס מבצרה הכביר של הריאקציה האירופית, ואף של (ומותר לומר זאת כבר עתה) האסיאתית – היתה מצעידה את הפרולטאריון הרוסי לשורות האבנגארד של מעמד הפועלים הבינלאומי"⁵³.

הבנת התקופה והבנת תפקידו המיוחד של מעמד הפועלים הרוסי, הונחו ביסוד תוכניתו של לנין לבנין המפלגה.

בהגיעו לחוץ-לארץ החל לנין לפעול במרץ למימושה של תוכנית זו, להקמת ה"איסקרה" – העתון המדיני הכל-רוסי. מראשית צעדיו נתקל לנין בקשיים רבים. אחד מהם היה התנגשותו החריפה עם פליכאנוב.

באוגוסט 1900, התקיימה בקורסיה (בקרבת ז'נבה) התיעצותם של לנין, פוטריסוב, פליכאנוב, אקסלרוד וזאסולייץ', על אירגונו והוצאתו של ה"איסקרה" ("הניצוץ"). המשא-ומתן היה סוער ביותר. ההתיעצות, כמעט ונגמרה בקרע מוחלט בין לנין ופליכאנוב והפסקת הפעולה להוצאתו המיידית של העתון. "איך קרה הדבר וה'ניצוץ' כמעט ונכבה?" – בשם זה הכתיר לנין את רשימתו על התיעצות זו.

הסיכוי לחורבן תוכניתו להוצאת העתון, עורר בלנין מרירות רבה: "היתה זאת זראמה אמיתית, – כתב – ההכרח להפרד מרעיון שטפחת במשך שנים רבות, כטפח ילד אהוב, רעיון אשר בו קשרת את מפעל חיך"⁵⁴.

בקושי רב הגיעו לידי הסכם. החליטו להדפיס את ה"איסקרה" לא בשווייץ (כפי שהציעו פליכאנוב ואקסלרוד), כי אם בגרמניה. לנין יצא למינכן, שבה השתקעה המערכת הפעילה. בד בבד עם ה"איסקרה" הוקם המאסף המדעי-מדיני "זאריה" ("השחר").

עבודתו ללא-לאות של לנין, רצון-הברזל שלו, ההורס כל מכשול בדרך, הם שהבטיחו את הופעתו של העתון הפוליטי הכל-רוסי. באוקטובר לשנת 1900 הופיעה ההכרזה של מערכת ה"איסקרה" על תפקידיו של העתון, שנכתבה ע"י לנין. לחשל את האחדות הרעיונית והארגונית של הסוציאלי-דמוקראטיה הרוסית ולהקים את המפלגה – אלה היו התפקידים. תפקידים אלה אפשר להגשים אך ורק מתוך מלחמה עקבית באנדרלמוסיה הרעיונית ו"בזעיר-אומנות" האירגונית, במלחמה ב"אקונומיסטים", בברנשטייניאנים⁵⁵ ויתר האופורטוניסטים.

"לפני שנתאחד, ולטובתו של האיחוד, צריכים אנו קודם כל להסתייג ולתחום תחומים בצורה מוחלטת וברורה"⁵⁶. – כתב לנין באותה תעודה

ב- 11 בדצמבר 1900 הופיע הגליון הראשון של ה"איסקרה". המאמר הראשי "תפקידיה העיקריים של תנועתנו" נכתב ע"י לנין. בפשטות, בבהירות ובכוח שכנוע רב מגולל לנין באותו מאמר ראשון של ה"איסקרה" את מטרתה העיקרית של העתון – הקמת מפלגה חזקה ומאורגנת, שבלעדיה לא יוכל מעמד הפועלים לבצע את יעודו ההיסטורי הכביר: לשחרר את עצמו ואת העם כולו מכבלי השעבוד הכלכלי והמדיני.

ה"איסקרה" פיתחה את פעולתה על רקע עלייתה של תנועת המהפכה בארץ. בתנאי המשבר הכלכלי האיום שפרץ בראשית המאה ה-20, החל מעברו של מעמד הפועלים משביתות כלכליות לשביתות פוליטיות ולהפגנות. מעמד הפועלים עלה על דרך המאבק המהפכני בשלטון הצארי.

באביב 1901 התקיימו הפגנות פוליטיות בערים רבות. בשנת 1902 החלו השביתות להשתלב בהפגנות. החשובות מבין השביתות-ההפגנות הללו היו: בעיר באטום, שאורגנה על ידי סטאלין, ובעיר רוסטוב. בשנת 1903 עבר גל של שביתות-הפגנות בכל דרומה של רוסיה – בעבר-הקווקאז ובאוקראינה. בהשפעתה של תנועת הפועלים החלו להתקומם האכרים שהתקיפו באביב ובקיץ של שנת 1902, את אחוזות האצילים באוקראינה, פובולז'יה וגרוזיה.

התקרבותה של המהפכה ברוסיה בראשיתה של המאה ה-20, תבעה במפגיע את הקמתה של מפלגה צנטראליסטית מאוחדת של מעמד הפועלים – מפלגה המסוגלת להוביל את מעמד הפועלים ואת האכרים להתקפה על הצאריזם. אבל, הקמתה של מפלגה כזאת היתה כרוכה בקשיים רבים. את המפלגה צריכים היו להקים מתחת לאשו הצולבת של הצאריזם המדכא. יחד עם זה שומה להתגבר על הנחשלות, הקפאון והפראקטיציזם הצר של האירגונים המקומיים. הכרחי היה למגר את ה"אקונומיסטים", שהתנגדו בכל מאודם להקמת המפלגה. בתארו את מצבה של התנועה הסוציאלי-דמוקרטית באותה תקופה כתב החבר סטאלין ש"הזעיר-אומנות" ו"החוגים" אכלו את המפלגה בכל פה – ו"שהאנדרלמוסיה היה אז הקו האופייני בחייה הפנימיים של המפלגה"⁵⁷.

לנין נטל על עצמו את פתרונה של בעיה היסטורית זו – להקים את המפלגה! והשלים את המעשה עד גמירה. בספרו "מה לעשות?" תיאר בבהירות את התנאים בהם פעלו אנשי ה"איסקרה": "הולכים אנו, קומץ קטן של אנשים ודרכנו מלאה מכשולים וחתחתים ואוהזים אנו איש ביד רעהו. סגרו עלינו האויבים מסביב ואנו צועדים כל הזמן מתחת לאש יריותיהם"⁵⁸.

לנין היה היוזם והמארגן של ה"איסקרה". בקפדנות היה עורך כל גליון וגליון, מראשיתו ועד סופו, הרבה לכתוב בעצמו וציין את הנושאים שבבילי האחרים, היה מחזר אחרי מחברים ובא בקשרים עם כתבים, מגיה ומתקן, מבקש דרכים להחדרתו של העתון לרוסיה ומחפש אמצעים כספיים בשבילו. לנין הבטיח את הופעתו הקבועה של העתון, מה שנחשב היה אז, בתנאים האי-ליגאליים, כדבר שלא-יאומן.

ה"איסקרה" הלניני היה עתון מארכסיסטי-מהפכני למופת. היה זה עתון בולשביסטי אמיתי, עתון מטיפוס חדש, שלא היה עוד כמוהו בכל תולדותיה של תנועת הפועלים. ה"איסקרה" היה זה שהכשיר את הדרך למהפכה הרוסית העתידה לבוא. אנשי ה"איסקרה" נשאו את סיסמותיו לתוך המוני הפועלים, ארגנו אותם וכיוונו את מאבקם. ה"איסקרה" הלניני הרים ברמה את נס המלחמה בעד התיאוריה המארכסיסטית המהפכנית. לנין חייך את הפועלים המתקדמים ברוח הנאמנות לרעיון המהפכה, בטפחו מתוך אהבה רבה את מסורת אי-ההשלמה עם הסילוף הזעיר ביותר של המארכסיזם. במלחמתו באויביו המרובים של המארכסיזם לא ידע רחם. לא בכדי כתב לנין שה"איסקרה" הישן רכש לו את שנאתם הנכבדת של האופורטוניסטים, הן ברוסיה והן במערב-אירופה"⁵⁹.

אך גליונות בודדים של ה"איסקרה" הופיעו⁶⁰ בלי מאמר של לנין. לעטו שייכים רוב המאמרים הראשיים ב"איסקרה". לא היתה אף שאלה מחיי המפלגה וציבור הפועלים, הן במדיניות החוץ והן במדיניות הפנים, שלא נגע בה לנין במאמריו.

מאמריו של לנין – דוגמה קלאסית של פובליציסטיקה מהפכנית. אחדים מהם הוקיעו באופן מזהיר את הצאריזם, על מדיניות הכיבושים ומלחמות הגזל מבחוץ, והחנקת כל החיים מבפנים. מאמריו האחרים – עוסקים בבקורת קטלנית של ה"אקונומיסטים", מסירים את הלוט מעל האבנטוריזם של ה-ס.ר., מצליפים עלי הלאומנות הצרה של "הבונד", מגלים את פרצופה של ה"זובאטוביות" ומצליפים על הליבראליזם. במאמריו של לנין היו הפועלים המתקדמים ופעילי המפלגה מוצאים תשובה ברורה על כל השאלות הבווערות ביותר, וגם הוראות מפורשות – מה לעשות ואיך לפעול.

כל פעולתו של לנין בשנים ההן היתה מוקדשת לדבר אחד – ליצירת המפלגה. השאלה על דרכה של תנועת הפועלים תבעה פתרון. מוכרחים היו להסיר את המכשול העיקרי בדרך זו – את ה"אקונומיזם". צריכים היו לפתור את השאלה על היחס בין תנועת הפועלים הסטיכית והאידיאולוגיה הסוציאליסטית, על ערכה של ההכרה המעמדית, של התיאוריה, על המפלגה בתנועת הפועלים, על אופיה, מטרותיה ותפקידיה של המפלגה המארכסיסטית, על הדרכים והאמצעים להקמתה.

במאי 1901, בגליון מס' 4 של ה"איסקרה", התפרסם מאמרו הנודע של לנין "במה להתחיל?" בו ניתן התכנית הלנינית לבנין המפלגה המארכסיסטית.

כל מי שכאב את מצבה של התנועה הסוציאלי-דמוקרטית, כל מי שביקש מוצא מהאנדרלמוסיה הרעיונית והתהויוכוהו הארגוני, קיבלו תשובה, גאונית בפשטותה: צריכים להתחיל מארגונו של עתון מדיני כל-רוסי. העתון יסייע למיגורם של האויבים בקרב תנועת הפועלים וילחם במסלפי התיאוריה המהפכנית; הוא יכוון להבנה אחידה של מטרותיה הפרוגרמטיות ותפקידיה התכסיסיים של המפלגה. העתון יחשל את אחדותה הרעיונית של המפלגה. מסביב לעתון יתרכז הארגון של מצדדיו, רשת של סוכנים וכתבים, אשר יספקו לעתון את החומר הדרוש, יפיצוהו בצבור הרחב, ויקשרוהו עם הפועלים. משום שהעתון, כדבריו של לנין, "משמש, לא רק פרופגאנדיסט קולקטיבי ותעמלן קולקטיבי, כי אם גם מארגן קולקטיבי". רשת זו של סוכנים, הקשורים בעתון ואחד-⁶¹ בחברו, תשמש שלד לארגון המפלגה. במקום הפירוד שבין האירגונים המקומיים יבוא

ליכודם בפעולה המפלגתית. כה יקום איחודה האירגוני של המפלגה.

מאמרו של לנין עשה רושם עז על הפועלים הסוציאלי-דמוקראטיים. אחד מפועלי פטרבורג כתב ל"איסקרה": "ביום א' שעבר אספתי כאחד-עשרה אנשים והקראתי להם את "במה להתחיל?", ישבנו עד שעה מאוחרת בלילה. מה נכונים הם דבריו, ומה יעמיקו לחדור?"⁶².

במאמרו "במה להתחיל?" מציין לנין, שהוא נותן רק את שרטוטי תכניתו, והוא עוד ירחיב אותה בקונטרס שהוא מכינו לדפוס. אבל, בהיותו טרוד בעבודת העריכה והארגון, יכול לנין לגשת לעבודתו בקונטרס אך ורק בסתיו של 1901. במארס 1902 הופיע לאור. היה זה חיבורו הגאוני "מה לעשות?".

באותו קונטרס הוכיח לנין, שביסודו של ה"אקונומיזם" מונחת כריעת-הברך בפני הסטיכיות של תנועת הפועלים, הנמכת ערכה של ההכרה הסוציאליסטית ושליטת תפקידו המדריך של האבנגארד של מעמד הפועלים – המפלגה שלו. האידיאולוגיה הסוציאליסטית אינה צומחת מתוך התנועה הסטיכית, כפי שטענו ה"אקונומיסטים", היא הנה תולדה של המדע. ה"אקונומיסטים" בשללם את ההכרח בטיפוח ההכרה הסוציאליסטית בקרב מעמד הפועלים, מפנים בזה את הדרך בפני האידיאולוגיה הבורגנית. הערצת הסטיכיות פירושה התכחשות למפלגה כאבנגארד של הפרולטאריון, ושליטתה או הנמכת תפקידה של המפלגה מביאה בכנפיה את התגברותה של האידיאולוגיה הבורגנית בקרב הפועלים. לכן דרושה מלחמה רצופה, עקשנית ושיטתית נגד חדירתה של ההשפעה הבורגנית לתוך מעמד הפועלים, וצריכים להחדיר לתוכו את ההכרה הסוציאליסטית. להלן מדגיש לנין שהנמכת ערכה של ההכרה גוררת להנמכת ערכה של התיאוריה בעיני המפלגה, בזה מאבדת המפלגה את הנשק העיקרי, שבלעדיו לא יתכן הנצחון בקרב. "בלעדי התיאוריה המהפכנית, כתב לנין, – לא תיתכן תנועה מהפכנית... **את תפקידה כלוחם אבנגארדי תוכל למלא רק אותה מפלגה, המודרכת על ידי תיאוריה מתקדמת**"⁶³.

לנין הוכיח שב"תיאוריה" של הסטיכיות אצל ה"אקונומיסטים" קשורה "ההזדנבות" בפוליטיקה. בעקבות שירה-ההלל לפרוצס הסטיכית בתנועת הפועלים, דנים ה"אקונומיסטים" את המפלגה להגרר בזנבו של אותו פרוצס, הופכים את המפלגה לכוח פאסיבי, מה שפירושו הוא, למעשה, חורבנה של המפלגה. בזה האופן משאירים הם את מעמד הפועלים בלא נשק להגנתו, ומפקירים אותו, כשהוא קשור בידי ורגליו לידי שונאיו – הצאריזם והבורגנות.

לנין מצליף בחריפות ב"אקונומיסטים" עבור הסתגלותם האופורטוניסטית למציאות. המארכסיזם, – אומר לנין, – מלמדנו את ההיפך מזה: הוא קורא אותנו לשנוייה המהפכני של המציאות, מדגיש את ערכה המכריע של המפלגה במלחמתו של מעמד הפועלים, מוכיח את ערכו הכביר של התכסיס המחושב, היוזמה והמרץ של הפועלים בעלי-ההכרה.

לנין הראה שה"אקונומיסטים" מנמיכים את תפקידה המדיניים של המפלגה ושל מעמד הפועלים, מסיחים⁶⁴ את הפרולטאריון מהמאבק המדיני בצאריזם ומגבילים את תפקידו בתחומי "המלחמה הכלכלית, במעבידים ובמשלה", ובזה מפקירים הם את הפועלים לעבודות נצחית. הפועלים רוצים להלחם, לא רק למען הטבה זמנית של מצבם בתנאי המשטר הקאפיטאליסטי, כי אם למיגורה המלא של השיטה הקאפיטאליסטית ושל הניצול. אבל, הפועלים אינם יכולים לפתוח את מלחמתם בקאפיטאליזם כל זמן שעל דרכם עומד הצאריזם. לכן מוכרח מעמד הפועלים לסלק קודם כל את הצאריזם, ובזה יפרוץ לו את דרכו לסוציאליזם. מעמד הפועלים צריך להתייצב כחלוץ במלחמה בצאריזם.

לנין הראה שההתרפסות בפני הסטיכיות, הנמכת ערכה של המפלגה, הגבלת תפקידו הפוליטיים של מעמד הפועלים קשורים אצל ה"אקונומיסטים" עם הנמכת תפקידה הארגוניים של תנועת הפועלים. ה"אקונומיסטים" מצדיקים את ה"זעיר-אומנות", את הפראקטיציזם הצר ואת הפירוד שבארגונים המקומיים. כדי לפתור את בעיותיו ההיסטוריות של מעמד הפועלים, דרוש הארגון המהפכני – המפלגה.

לפי תכניתו של לנין צריכה המפלגה להיות מורכבת משני חלקים: חוג מצומצם של קאדר מדריכים, שאליו צריכים להשתייך בעיקר מהפכנים מקצועיים, ורשת רחבה של ארגונים מפלגתיים פאריפאריים, מן ההמון הגדול של חברי המפלגה, המוקף אהדתם ותמיכתם של מאות אלפי עמלים.

לנין הראה, שההליכה בדרך שהיתוו ה"אקונומיסטים" פירושו להקים, לא מפלגה מהפכנית המובילה את מעמד הפועלים להסתערות על הקאפיטאליזם, כי אם מפלגה של "רפורמות סוציאליות", העוזרת להנצחת שלטונם של הקאפיטאליסטים. משמע ש"האקונומיסטים" הנם רפורמיסטים הבוגדים בענייני החיוניים של מעמד הפועלים.

לנין הוכיח שה"אקונומיזם" אינו תופעה מקרית ברוסיה, ושה"אקונומיזם" מחזיר את השפעתה של הבורגנות בקרב מעמד הפועלים, ושזוהי מהדורה רוסית של האופורטוניזם הבינלאומי, המתקומם נגד המארכסיזם, המהפכה, הסוציאליזם, והדיקטטורה של הפרולטאריון.

השפעתו של הספר "מה לעשות?" היתה עצומה. "בכל מקום – כותב אחד מסוכני ה"איסקרה" – אני משתמש במחרשתו של לנין, כבאמצעי הפרודוקטיבי ביותר להכשרת הקרקע. הוא מיטיב להסיר את קליפת הנחשלות, מפורר את הרגבים והקרקע מוכנה לתת פריה. ובפגשו את צמחי-הבר שנזרעו עליידי "ראבוצ'יה דילוו" הרי שהוא עוקרם עם השורשי"⁶⁵.

וועד הסניף הפטרבורגי כתב בהודעתו על הצטרפותו ל"איסקרה", שהוא, "הגיע לידי הכרה, שצריכים לסיים, כדברי מחבר הקונטרס" מה לעשות?", את חיסולה של "הזעיר-אומנות", התווה ובוהו הארגוני והאנדרלמוסיה הרעיונית⁶⁶. הוועד המוסקבאי קיבל החלטת-ברכה למחברו של "מה לעשות?". הוועד הטולאי הודיע, שרק אחרי הופעת ספרו של לנין "הבינו הפועלים בעלי-ההכרה את עמדתה ומטרותיה של ה"איסקרה". האיגוד הסיבירי כתב: "ספרו של לנין" מה לעשות?" עושה רושם עז על הסוציאלי-דמוקראטים הפעילים ומסייע לנצחון השקפותיה של ה"איסקרה" בנוגע לשאלות הארגון והתכסיס". ארגון ה"איסקרה" ציין בדו"ח שלו לוועידה ה-2 של ה.ר.ס.ד.ר.פ. את השפעתו של ספרו של לנין כדלקמן: "מה לעשות?" נודעה לו השפעה רבה על העסקנים הרוסיים, מספר רב של אישים, הפכו, לפי עדותם, לאוהדי

ה"איסקרה", הודות להשפעתו של ספר זה".

חורבנו הרעיוני של ה"אקונומיזם" היה שלם.

"ערכו ההיסטורי של הספר" מה לעשות? הוא בכך, שבספר מפורסם זה, לנין:

(1) חשף הראשון בתולדות המחשבה המארכסיסטית את שרשיו הרעיוניים של האופורטוניזם עד היסוד, בהוכיחו כי הם מתבטאים, קודם-כל, בכריעת-ברך בפני הסטיכיות של תנועת הפועלים ובהנמכת תפקידה של ההכרה הסוציאליסטית בתנועת הפועלים;

(2) העלה על רמה גבוהה את ערך התיאוריה, ההכרתיות, המפלגה, בתור כוח מהפכן ומכוון את תנועת הפועלים הסטיכית;

(3) ביסס באופן מזהיר את ההנחה היסודית של המארכסיזם, הקובעת, כי המפלגה המארכסיסטית היא האיחוד של תנועת הפועלים עם הסוציאליזם;

(4) עיבד עיבוד גאוני את יסודותיה האידיאולוגיים של המפלגה המארכסיסטית⁶⁷.

באהבה רבה ומתוך תשומת-לב, בעקשנות ובסבלנות רבה ליקט וחישל לנין את הקאדרים המנהלים של המפלגה, טיפח וחינך את המהפכנים המקצועיים, שהקדישו את כל חייהם למהפכה. הוא עמד בתוקף על זה, שכל כוחותיהם, אמצעייהם ותשומת-לבם של אנשי ה"איסקרה" היו מרוכזים ל"איסקרה" שהוא מפעל כלל-מפלגתי. לנין לימד את אנשי ה"איסקרה" לא לבוז לקטנות, כי מן הקטנות יקום המפעל הכביר.

ארגון ההפצה של ה"איסקרה" ברוסיה, בתנאי השלטון המשטרתי, לא היה מן הדברים הקלים. העברתו של העתון דרך הגבולות והפצתו ברוסיה נעשתה על-ידי סוכנים מנוסים ומסורים, שעלולים היו להיאסר, להישלח לגרוש, לעבודת פרך, במקרה שיתפסו אותם. פעולתם לא הצטמצמה אך ורק בהפצת העתון. מטרתם היתה, כמו כן, ליכוד הוועדים המקומיים סביב ל"איסקרה".

לנין החשיב מאוד את פעולתם של סוכני ה"איסקרה", כיוון ואירגן את פעולתם. הוא ניהל בצורה ישירה את הפעולה להקמת אירגון ה"איסקרה" ברוסיה.

חליפת-המכתבים עם הסוכנים ועם אירגוני ה"איסקרה" ברוסיה היתה מרוכזת בידי לנין. עוזרתו העיקרית בפעולתו זו היתה נ.ק. קרופסקאיה, שהגיעה באביב 1901 לחוץ-לארץ והחלה לעבוד בתור מזכירה במערכת "איסקרה". "ידענו בבירור, – מספרת קרופסקאיה, – מה עושה כל סוכן וסוכן של ה"איסקרה", והיינו מבררים אתם את עבודתם, ובהפסק הקשר ביניהם – היינו מחדשים את הקשר שנפסק ומודיעים להם על מקרי-מפח וכו'"⁶⁸.

לנין ניהל חליפת-מכתבים עם הסניפים בפטרבורג, מוסקבה, באקו, סאמארה, חארקוב, ניז'ני-נובגורוד, אודיסה, קיוב, אוריכוּבוּז'ובה וכו'.

כבר באותה תקופה נקשר קשר אמיץ בין לנין והארגון האיסקראי בעבר-הקווקאז שהוקם ע"י החבר סטאלין. מראשית הופעתו של ה"איסקרה" הלניני ניצב סטאלין לצידו, בראותו בלנין את מנהיגה ויוצרה של המפלגה.

"בהכירי את פעולתו המהפכנית של לנין, – אומר החבר סטאלין, – עוד בשלהי שנות ה-90 ובעיקר אחרי שנת 1901, אחרי הופעתו של ה"איסקרה", גברה הכרתי, שלנין אינו אדם רגיל. הוא לא היה בעיני סתם מנהיג מפלגה, הוא היה למעשה יוצרה של המפלגה, כי הוא היה היחיד שהבין את מהותה הפנימית ואת צרכיה הדחופים של מפלגתנו. כשהייתי משווה אותו עם יתר מנהיגי מפלגתנו, היה ברור בעיני שיתר חבריו לפעולה – פליכאנוב, מארטוב, אקסלרוד ואחרים הם בקומת ראש נמוכים מלנין, שלעומתם לנין אינו סתם אחד המנהיגים, כי אם מנהיג מסוג עליון, נשר-הרים ללא-מורך בלב, המוביל את המפלגה קדימה, בדרכים הלא-נודעות של התנועה המהפכנית הרוסית"⁶⁹.

החבר סטאלין פיתח פעילות סוערת כדי להגשים את התפקידים שהטיל ה"איסקרה" על המארכסיסטים הרוסיים. בהנהגתו של סטאלין והחבר קצחובאלי אורגנה הדפסתו של ה"איסקרה" בדפוס האי-ליגאלי בבאקו, ממאטריות שנשלחו מחוץ-לארץ. העתון "ברדזולה" ("המאבק") שהוקם בבאקו, ביוזמתם של החברים סטאלין וקצחובאלי, היה הבטאון האיסקראי הטוב ביותר ברוסיה. הוא פעל רבות למיגורו של ה"אקונומיזם" ושל הלאומנים בעבר-הקווקאז, בהסברתו המארכסיסטית, ובליכודם של המארכסיסטים העבר-קווקאזיים סביב לנין וה"איסקרה" שלו.

לנין לא חסך מאמציו כדי להבטיח את הקשר הקבוע והרצוף עם הסניפים ברוסיה, והיה עוקב בתשומת-לב אחרי פעולתם של אנשי ה"איסקרה". לעתים לא ישן לילות, בהגיע ידיעה על מאסרו של חבר זה או אחר, על מפחו של וועד מקומי, או של משלוח עם ספרות אי-ליגאלית, או עם אבדן הקשר עם איזה שהוא סניף. בתשומת-לב היה משוחח עם החברים שהגיעו לחוץ-לארץ; הוא ידע, מתוך השיחה עם החבר, לברר את המצב במקומות, לעמוד על מצבה האמיתי של הפעולה בסניף המקומי.

לנין ניהל את כל פעולתם של האיסקראים, על כל צעדם במלחמתם ב"אקונומיסטים". בעיקר התעניין במלחמתם של האיסקראים בפטרבורג ומוסקבה: לפטרבורג, שבסוף שנת 1902 החלו להיות פעילים בה ביותר ה"אקונומיסטים", שלח את העסקן המפלגתי הנודע אי. באבושקין, למוסקבה – את אחד מסוכניו הראשיים של ה"איסקרה" – נ. באומאן.

אגרותיו של לנין – הם דוגמא של הדרכה מעשית. האגרת הידועה "מכתב לחבר על תפקידנו הארגוניים" (ש. 1902) שנשלחה לסניף הפטרבורגי, הודפסה ונפוצה בכל הסניפים הסוציאלי-דמוקראטיים, והיתה לתכנית המעשית לריאורגאניזאציה של כל הפעולה המפלגתית על יסודות איסקראיים. מכתב זה היה למעשה הטיטה של חוקת המפלגה. לנין תבע להפוך כל מפעל תעשייתי למבצר של מפלגת הפועלים.

עצותיו והוראותיו של לנין, היו מושתתות על חקירתו הקפדנית של המצב בסניפים, על ידיעתו העמוקה של הקאדרים המפלגתיים. לנין הוכרח לחיות באימיגראציה, אבל איש לא ידע כמוהו את המצב ברוסיה, במעמד הפועלים ובמפלגה.

“מעטים מאוד מאלה שהיו ברוסיה, – כותב בזכרונותיו החבר סטאלין, – היו קשורים במידה כזאת במציאות הרוסית כמו לנין, למרות זאת שהוא נמצא שנים רבות בחוץ-לארץ. תמיד, בבואי אליו לחו"ל – בשנות 1907, 1908, 1912, הייתי מוצא אצלו ערימות מכתבים מהפעילים ברוסיה, ותמיד ידע לנין יותר מאלה שנשארו ברוסיה”⁷⁰.

לא קל היה ללנין להיות באימיגראציה ולהיות מנותק מהמגע הישיר עם מעמד הפועלים והמוני העם. “תמיד חשב את נוכחותו בחוץ-לארץ לעול ככדי”⁷¹. – כותב החבר סטאלין. לנין שאף לקשר ישיר עם הפועלים, דרש שהפועלים יכתבו לו על חייהם, על עניני המפלגה, ביקש לשלוח לו את הערכותיהם של הפועלים על יצירותיו. בתשובתו למכתבו של הועד המוסקבאי, שהביע את הזדהותו עם מחבר ה”מה לעשות?”, כתב לנין:

“בשביל סופר אייליגאלי זה חשוב ביותר, כי הוטל עליו לכתוב בתנאי הסתגרות מיוחדת במינה מן הקורא. כל חליפת מחשבות, כל הודעה על הרושם שעושה מאמר או קונטרס זה או אחר, על סוגים שונים של קוראים, יש להם ערך רב בשבילנו, ונהיה אסירי-תודה מאד, אם תכתבו לנו, לא רק על המעשים, במובנם הצר, לא רק בשביל הדפוס, אלא כדי שהסופר לא ירגיש עצמו מנותק מן הקורא”⁷².

שנה וחצי שנה שהה לנין במינכן. במשך שלושת שנות קיומה של ה”איסקרה” היתה זאת התקופה הפוריה ביותר בפעולתו הספרותית של לנין. כאן נכתבו רוב מאמריו ב”איסקרה” וחיבוריו, כגון “רודפי הזימסטבו והאניבאלים של הליבראליזם”, “השאלה האגרארית ו”מבקר” מארכס”, “התכנית האגרארית של הסוציאליזם-דמוקראטיה הרוסית”, נעשתה עבודה רבה על הפרוגראמה המפלגתית, נוצר הספר ההיסטורי “מה לעשות?”.

באותו זמן החל וולאדימיר אילאיץ' לחתום בראשונה על אי-אלו מחיבוריו בשם לנין. בשם זה היה חתום ראשיתו של המאמר “השאלה האגרארית ו”מבקר” מארכס” שנתפרסם בדצמבר 1901 במאסף “זאריה”, ובאביב 1902 על הספר “מה לעשות?”. השם לנין הפך לדגל המלחמה בעד שחרורה של האנושיות העובדת.

בראשית שנת 1902 נתקלו בעקבותיה של ה”איסקרה” צייד-המשטרה, גם של הגרמנים וגם הצארית. להמשיך את הפעולה בגרמניה אי אפשר היה יותר.

מוכרחים היו להחליט: לאן להעביר את ה”איסקרה”. פליכאנוב ואקסלרוד היו בעד ז’ניבה, לנין – בעד לונדון. המצב בתוך המערכת נהיה מתוח ביותר.

כמעט כל הזמן הוכרח לנין לנהל מלחמה פנימית במערכת ה”איסקרה” עצמה, נגד ההסוסים האופורטוניסטיים שנתגלו בה. הפלוגתא בין לנין ופליכאנוב החלה עוד מראשית היווסד ה”איסקרה”. בקיץ 1901 בקשר למאמרו של לנין “רודפי הזימסטבו והאניבאלים של הליבראליזם” שוב נתגלו ביניהם (בדומה לשנת 1895, בזמן נסיעתו הראשונה של לנין לחוץ-לארץ) חילוקי-דעות רציניים בנוגע לאחת השאלות התכססיות החשובות – על היחס לבורגנות הליבראלית. לנין הופיע במאמר זה נגד הליבראליזם בצורה חריפה ומתח ביקורת על חולשתם הפוליטית ופחדנותם. פליכאנוב, בתמיכתם של יתר חברי קבוצת “שחרור העמל” יצא נגד ההערכה הזו של הליבראליזם, והציע לו “לא להתגרות ולא להקניט” את הליבראליזם.

בדצמבר 1901 הופיע מאמרו של לנין במאסף “זאריה”, ובינואר 1902 החלה פלוגתא יותר גדולה בנוגע לפרוגראמה של המפלגה.

לנין היה הראשון שהעמיד במערכת של ה”איסקרה” את שאלת הפרוגראמה של המפלגה. עוד ביולי 1901 כתב לאקסלרוד:

“כתבו אלינו מרוסיה שהשמועות בנוגע לוועידת המפלגה גברו. זה מכריח אותנו להוסיף ולחשוב על הפרוגראמה. פרסומה של תכנית הפרוגראמה הנו צורך דחוף מאוד, ויהיה לזה ערך רב”⁷³

עוד ב”איגוד המאבק” הפטרבורגי, בבית-הסוהר ובגירוש עבד לנין על חיבורה של הפרוגראמה המפלגתית. המאמרים העיקריים – הפרוגראמטיים שב”איסקרה” נכתבו על-ידי לנין. חיבוריו של לנין היו היסוד, הבסיס המוצק לפרוגראמה של המפלגה. אבל, בהיותו עסוק בפעולתו האירגונית ובעריכת ה”איסקרה”, לא יכול היה להתמסר לחיבורה של הפרוגראמה. את תכניתה עיבד פליכאנוב.

לנין העביר תכנית זו תחת שבת בקורתו. הערותיו העיקריות של לנין התרכזו בנקודות כדלקמן: זהו ספר-למוד של הקאפיטאליזם בכללו, אבל אין זו פרוגראמה המכריזה מלחמה לקאפיטאליזם הרוסי; תיאור נישולם וחורבנם של מיליוני יצרנים זעירים ע”י הייצור הקאפיטאליסטי, נכתב בצורה מטושטשת ולא ברורה; חסרה האידיאה החשובה והיסודית במארכסיזם על הדיקטטורה של הפרולטאריאט; לא רק שלא הודגש תפקידו המדריך של מעמד הפועלים ואופיה הפרולטארי של המפלגה, כי אם להיפך, מעמד הפועלים מתמסס אצלו בתוך ההמון הכללי של סתם עמלים. לנין כתב ב”הערכה על תכניתו השנייה של פליכאנוב”, שאצל פליכאנוב “את מקומה של ה”דיקטטורה הפרולטארי” תפסה “המהפכה, שהפרולטאריאט צריך לבצעה, בעזרתן של יתר שכבות האוכלוסיה, הסובלות מהניצול הקאפיטאליסטי”, ואף במקום מלחמת המעמדות של הפרולטאריאט הוצגה “מלחמת העמלים וההמון המנוצל”⁷⁴.

חילוקי-הדעות שנתגלעו בזמן עיבודתה של התכנית, כמעט והביאו לקרע מוחלט בין לנין ופליכאנוב. לנין הצליח להכניס לתוך תכנית-הפרוגראמה את הסעיף החשוב על הדיקטטורה של הפרולטאריאט והודגש בביורר תפקידו המדריך של מעמד הפועלים במהפכה. לנין עמד בתוקף על זה, שבתכנית יוגדר בבירור תפקידה ההנהלתי, האבנגארדי של המפלגה בתנועת הפועלים. הודות ללנין הפכה הפרוגראמה האיסקראית לפרוגראמה המהפכנית של מעמד הפועלים, שנבדלה בהרבה מהפרוגראמות האופורטוניסטיות למחצה של מפלגות האינטרנאציונאל השני.

בימי סערת-ויכוח אלה הוחלט על העקירה ללונדון. בראשית אפריל 1902 התאספה המערכת בצורך לדיון סופי על תכנית הפרוגראמה. לנין לא השתתף בהתייעצות זו. ב-30 במרץ 1902 יצא ממינכן ללונדון.

לנין חקר בתשומת-לב רבה את לונדון – אותו המבצר של הקאפיטאליזם בימינו. הוא התעניין בתנועת הפועלים האנגלית, למד את חיי הפועל, את ההווי שלו והפסיכולוגיה, ביקר בפרברי הפועלים, באספות וכינוסים. ימים שלמים ישב במוזיאום הבריטי, שבין כתליו עבד גם מארכס, בזמן שיצר את חיבורו הגאוני "הקאפיטאל".

המאבק בתוך מערכת ה"איסקרה" קיבל, בחודשים הראשונים לשהותם בלונדון, אופי חריף ביותר, וגזל מלנין זמן וכוחות. הפעם לא היה מדובר כבר על תכנית הפרוגראמה של פליכאנוב, כי אם על מאמרו של לנין "התכנית האגרארית של הסוציאליזם-דמוקראטיה הרוסית".

לנין היה הראשון מבין המארכסיסטים, אשר בהסתמכו על הוראותיהם של מארכס ואנגלס, עיבד וביסס את מדיניותו של הפרולטאריה בנוגע לאיכרות. עוד בשנות ה-90 העלה לנין את הרעיון של הברית המהפכנית בין הפועלים והאכרים כאמצעי עיקרי למיגור הצאריזם, בעלי-האחוזות והבורגנות. גם כעת, בחוץ-לארץ, הקדיש מזמנו לעיבוד ההשקפות העיוניות והמדיניות המעשיות של המפלגה בנוגע לשאלה האגרארית. בקפדנות ובדיקנות חקר ולמד כל מה שהיה בו מן החשוב והרציני בספרות העולמית בנוגע לשאלה זו.

לנין היה מחברה של הפרוגראמה האגרארית של ה"איסקרה". באפריל 1901 נתפרסם ב"איסקרה" מאמרו "מפלגת הפועלים והאיכרות". נקודת המוצא של מאמרו זה – הפרולטאריה צריך להופיע כחלוץ בעד החופש ולמשוך לצדו את האיכרות. בכפר מתנהלים שני מאבקים סוציאליים: אחד בין פועלי הכפר ובין הבורגנות הכפרית, והשני – בין האיכרות כולה ובין מעמד בעלי-האחוזות. צריכים על-כן ללבות בכפר את המלחמה המעמדית, לקומם את האכרים נגד שיירי הפיאודאליזם. למטרה זו צריכים להציג את התביעות לארגון וועדי האכרים ולהחזרת "החתיכות", כלומר, אותן הקרקעות שנגזלו בזמנו מהאכרים ע"י בעלי האחוזות. רעיונותיו אלה של לנין הונחו ביסודו של החלק האגרארי בהצעת הפרוגראמה האיסקראית.

לנין ייחס חשיבות מרובה לפרופוגאנדה של הפרוגראמה המארכסיסטית בין המוני האכרים. באביב 1903 כתב קונטרס "לדלות הכפרית", שבה הסביר בכשרון רב את הפרוגראמה המפלגתית להמונים הרחבים ולשכבות הנחשלות ביותר של האיכרות.

בקשר עם הביסוס הזה של התוכנית האגרארית, החל וויכוח חם במערכת ה"איסקרה". במארכס 1902 סיים לנין את מאמרו "התכנית האגרארית של הסוציאליזם-דמוקראטיה הרוסית". מאמר זה הנהו פירוש קלאסי לפרוגראמה האגרארית של המפלגה, ביסוס מצויין לפוליטיקה הבולשביסטית ביחס לאיכרות. לנין הורה במאמר זה, שבמקרה ותתלקח מהפכת האכרים אין להסתפק בדרישה להחזרת ה"חתיכות", כי אם ליטול מבעלי-האחוזות את כל הקרקעות ולהעלות את הסיסמה של הלאמת כל האדמה.

נגד מאמר זה, ובעיקר נגד הסיסמה הלנינית להלאמת הקרקעות, הופיע פליכאנוב ביחד עם יתר חברי "שחרור העמל". ההתנגשות בין לנין ופליכאנוב כמעט והביאה לידי פילוגה של מערכת ה"איסקרה". אבל, לידי קרע מוחלט גם אז לא הגיעו עדיין.

בלונדון, בד בבד עם עריכת ה"איסקרה", הקדיש לנין את רוב זמנו להכנות לוועידה השנייה של המפלגה. ההכנות לוועידה עברו בתוך אווירה של מלחמה רעיונית כבדה.

בינתיים החריף המצב המדיני ברוסיה. כל המעמדות התכוננו למהפכה המתקרבת. בראשית שנת 1902 נוצרה המפלגה זעיר-הבורגנית של סוציאליסטים רבולוציונרים. באותה שנה נוסדה האגודה הבורגנית "אוסבובו'דניאה", גרעינה העיקרי של מפלגת הבורגנות הגדולה ברוסיה – מפלגת הקאדטים. ה"איסקרה" הלניני בנה במרץ את מפלגת מעמד הפועלים הרוסי. בקיץ 1902 כתב לנין, "אותו המאבק שהיה בשנות ה-90 של המאה הקודמת בין חוגים מצומצמים של נוער מהפכני, מתחדש כעת בתור קרב מכריע בין זרמים פוליטיים בשלים ומפלגות פוליטיות אמיתיות"⁷⁵. המעמדות חישלו את נשקם הרעיוני-מדיני לקראת הקרב המהפכני העתיד לבוא.

פעולתו המאומצת של לנין בבנינה של המפלגה, מאבקו העקבי ב"אקונומיסטים" מביאים פרי. ה"אקונומיזם" מוגר רעיונית. בקיץ 1902 מגיעה תקופת "האנדרלמוסיה, ההתפוררות וההיסוסים" לסיומה. וועד אחרי וועד מצטרפים לפרוגראמה, לתכסיס ולתוכנית הארגונית של ה"איסקרה", – נצחונו מובטח.

לנין מציג את השאלה על ההכרח לכנס את וועידת המפלגה. בזהירות ובדיקנות התכונן לנין לוועידה, שצריכה היתה לבצר את הישגיהם של שלושת שנות פעולתו של ה"איסקרה", ולסיים את נצחונו על-ידי הקמתה של המפלגה. כל העבודה של מערכת ה"איסקרה" להכנת הוועידה השנייה היתה מוטלת למעשה על לנין. בהשתתפותו המדריכה והפעילה של לנין נוצר הוועד המארגן לכינוס הוועידה השנייה. במכתביו לסניפים ולסוכני ה"איסקרה" ברוסיה, היה לנין מכין את האיסקראים למאבקים העתידיים להתלקח בוועידה, ועמד על ההכרח לשלוח לוועידה אנשים מהימנים, נאמנים ויציבים.

באפריל 1903 עבר לנין מלונדון לז'נבה, שאליה הועתקה הוצאתו של ה"איסקרה". בז'נבה, עד לוועידה, פירסם לנין שני מאמרים: הראשון – "תשובה למבקרי תכניתנו לפרוגראמה" – היה מוקדש להגנה על הפרוגראמה האגרארית של ה"איסקרה"; והשני – "השאלה הלאומית בפרוגראמה שלנו" – ביססה את הסיסמה הפרוגראמאטית על זכותם של הלאומים להגדרת העצמית. לנין היה עסוק, גם בעריכת העתון וגם בהכנת הוועידה. כל השאלות הקשורות בוועידה, עברו את שיקול-דעתו. לנין עיבד את תוכנית החוקה המפלגתית, הכין את הרגלמנט, את סדר-היום והחלטות לשאלות העיקריות, שבסדר יומה של הוועידה.⁷⁶

הצירים החלו להגיע לז'נבה חודש-חודשיים לפני הוועידה. לנין היה משוחח אתם מתוך הקשבה רבה, ומפליא את כולם בפשטות וענווונות. הוא היה שואל את הצירים על המצב במקומות, ומברר אתם שאלות שונות הקשורות בוועידה. עוד לפני הוועידה ידע לנין את עמדתו הפוליטית של

כל ציר וציר, והיה ברור לפניו איך יתנהג בעת הוועידה.

ב-17 ביולי 1903 נפתחה הוועידה השניה של הר.ס.ד.ר.פ. היא החלה בבריסל, אבל, אחר-כך, עקב רדיפותיה של המשטרה הבלגית, עקרה ללונדון. מן היום הראשון של הוועידה החל הוויכוח החריף בין החלק המהפכני והאופורטוניסטי. המאבק היה מתלקח מתוך סיבות שונות, לעתים גם לא חשובות ביותר.

לנין השקיע מאמצים רבים כדי להבטיח את נצחוננו של הזרם האסקראי. הוא נבחר ללשכת הוועידה והיה פעיל בוועדות העיקריות של הוועידה: הפרוגראמאטית, וועדת התקנון וועדת המאנדאטים. לנין ניהל יומן מפורט של ישיבות הוועידה, והופיע כמעט בכל השאלות שעמדו על סדר-היום. בסך-הכל היו ללנין בוועידה, שארכה למעלה מ-3 שבועות, יותר ממאה ועשרים הופעות, הערות וקריאות ביניים.

לנין וכל אנשי ה"אסקרה" היציבים פיתחו בוועידה מלחמה תקיפה לניצחונם של העקרונות הרעיוניים, התכסיסיים והארגוניים של ה"אסקרה", נגד האופורטוניסטים מכל הסוגים והמינים. לנין הגן בהחלטיות על הפרוגראמה של המפלגה, על רעיון הדיקטאטורה הפרולטארית, על ההכרח לתמוך בתביעותיהם של האיכרים, על זכותם של הלאומים להגדרה עצמית. לנין הנחית על האופורטוניסטים מהלומה ניצחת, העביר את הפרוגראמה האסקראית המהפכנית והשיג את אישורה על-ידי הוועידה.

בחרפות וללא פשרות הופיע לנין להגנת המפלגה המארכסיסטית המהפכנית. הופעותיו היו מכוונות נגד הנסיונות ליצור, במקום המפלגה המונוליטית, הלוחמת והמאורגנת, מפלגה "רבגונית" ומטושטשת, נגד הטנדנציה, המעדיפה את החוג הצר על פני ענייני המפלגה, נגד הכוונה לחלק את הפועלים בארגוני המפלגה לפי לאומיותם ולבטל את הארגונים הטריטוריאליים המאוחדים של מעמד הפועלים.

האווירה בוועידה התחממה יותר ויותר. בחרפות רבה התבלט, שגם בין האסקראים ישנם בלתי-יציבים. בעיקר הוברר הדבר בזמן הדיון על תקנון המפלגה, דיון שעורר וויכוחים סוערים. חילוקי-דעות חריפים נתעוררו בקשר לניסוחו של הסעיף הראשון של התקנון – על החברות במפלגה.

האופורטוניסטים והבלתי-יציבים הרגישו עצמם לא נוח ביותר באותה אווירה מחוממת. "איני יכול שלא להזכר, – כתב לנין בספרו "צעד קדימה, שני צעדים אחורנית", – בשיחתי עם אחד הצירים מאנשי ה"מרכז". "איזו אווירה כבדה שורדת בוועידתנו!" – התאונן הלז לפני. – "המאבק האכזרי הזה, התעמולה של אחד נגד רעהו, הוויכוח המר והיחס הלא-חברי!..." "עד מה נפלאה היא וועידתנו!" – עניתי לו. – "מאבק חפשי וגלוי. הדעות הובעו. הזרמים על גוניהם הוגדרו. הידים מורמות. ההחלטות מתקבלות. עברנו שלב אחד – קדימה! – את זאת אני מבין. אלה נקראים – חיים. אין זו אותה הדברת האינטליגנטית, המסתיימת לעתים, לא מפני שאנשים הגיעו לאיזה פתרון, אלא מפני שעיפו מהדיבורים..." "החבר מקבוצת ה"מרכז" הסתכל עלי בתמהון ונד בראשו. דומה הדבר שדברנו בשפות שונות"⁷⁷.

ההרצאה על התקנון היתה של לנין. בתכנית התקנון שהוצע על ידו בלטו העקרונות של מפלגה פרולטארית לוחמת, צנטראליסטית וממושמת. הניסוח הלניני של הסעיף הראשון אומר, כי חבר המפלגה יכול להיות כל מי שמכיר בפרוגראמה של המפלגה, תומך במפלגה מבחינה חומרית ומשתתף בתור חבר באחד האירגונים שלה. ניסוחו של לנין הגדיר את המפלגה כיחידה מאורגנת, הבטיח את אופיה הפרולטארי העקבי ואת משמעת הברזל בשורותיה. הניסוח הלניני היה מכוון להעלאת פעילותם, משמעתם והכרתם של חברי המפלגה, לשמור על שלמותה ולמנוע את חזירתם של יסודות לא-פרולטאריים. "תפקידנו, – אמר לנין בוועידה, – לשמור על עוזה, עקביותה וטוהרה של המפלגה. צריכים אנו להשתדל להרים את ערכו ותוארו של חבר המפלגה לעיל ולעיל"⁷⁸.

לנין חשב ליצור מפלגה כזאת, כה לארגן את סדריה הפנימיים, שלא תדמה למפלגות הפועלים המערב-אירופיות, שבהן התחיו בצוותא מהפכנים ואופורטוניסטים, והמעשה האופורטוניסטי חדר בהן יותר ויותר. חודו של הסעיף הראשון, הלניני, היה מכוון נגד האופורטוניסטים. מארטוב, בתמיכתם של אקסלרוד, זאסולין, טרוצקי, האסקראים הלא-יציבים, וכל החלק האופורטוניסטי הגלוי של הוועידה – הופיע נגד הקו של לנין. ניסוחו של מארטוב לסעיף הראשון, שהכיר בהסכמה לפרוגראמה ובעזרה החומרית בתור התנאים העיקריים לחברות במפלגה, לא החשיב את החברות באחד האירגונים כתנאי הכרחי. גישה כזאת פירושה היה, שהמפלגה נהפכת למשהו מטושטש ולא-קבוע, שכל בר-בירב יכול לחשוב עצמו לחבר המפלגה ללא כל צורך להכנע למשמעת המפלגתית. ניסוח זה היה פותח את שערי המפלגה בפני כל מיני יסודות לא-פרולטאריים ובלתי-יציבים. ברוב קטן העבירו האופורטוניסטים את הניסוח של מארטוב.

האופורטוניסטים נתמלאו שמחה, הם החלו לחלום על נצחון מלא בוועידה. הסכנה הכפילה את כוחותיו של לנין. נגד האופורטוניסטים "מוכרחים היינו, – מספר לנין אחר הוועידה, – לטעון את רובינו במטען כפול"⁷⁹.

בעיקר החריף המאבק בישיבות האחרונות של הוועידה, שהיו מוקדשות לבחירת מוסדות המפלגה. שאלת ההרכב של המוסדות המרכזיים של המפלגה עמדה מראשית הוועידה במרכז התענינותו של לנין. לנין חשב על הצורך להכניס לוועד המרכזי מהפכנים יציבים ועקביים.

האופורטוניסטים נקטו באמצעי מלחמה בלתי-הוגנים. נאומו של מארטוב היה מלא דברי-לעז ודיבות נגד לנין. תשובתו של לנין למארטוב, היה אחד הנאומים החזקים של לנין בוועידה.

"לא יבהילוני המלים הנוראות על "מצב-המצור במפלגה", על "חוקים מיוחדים נגד אנשים וקבוצות שונות" וכו', – ענה לנין. – "בנוגע ליסודות בלתי-יציבים ובלתי-מהימנים. אנו, לא רק יכולים, כי אם גם מחוייבים ליצור "מצב-מצור", וכל התקנון של המפלגה, וכל הצנטראליזם שלנו, שאושר זה עתה ע"י הוועידה, אינו אלא "מצב-מצור" לגבי כל מעייני הטושטוש המדיני. נגד הטושטוש הזה נחרצים אמנם חוקים מיוחדים, ולו אפילו יוצאים מן הכלל, והצעד שעשתה הוועידה הוא בכיוון המדיני הנכון, באשר הוא יוצר בסיס איתן לחוקים כאלה ולאמצעים כאלה"⁸⁰.

אך ורק הודות להחלטיותו ולעמדתו העקרונית של לנין, שהסיר את הלוט וגינה את האופורטוניסטים, שליכד את כל היסודות המהפכניים,

ניצחו, סוף־סוף, האיסקראים היציבים, מצדדי לנין. הנצחון התבטא בזה, שרוב הוועידה היה בבחירות למוסדות המרכזיים עם לנין. מערכת הצ.או. (מערכת הבטאון המרכזי) והצ.ק. (הוועד המרכזי) נבחרו לפי רשימת הבולשביקים.

את מצדדיו של לנין, שקיבלו את הרוב בבחירות, החלו לקרוא – בולשביקים; ואת מתנגדיו של לנין, שנשארו במיעוט, – מנשבביקים.

אחרי הוועידה החריף המאבק בתוך המפלגה עוד יותר. המנשבביקים השתדלו בכל כוחם לבטל את החלטות הוועידה השנייה של המפלגה ולהשתלט על מוסדותיה המרכזיים. ללנין הוברר, שאת מקומם של האופורטוניסטים הוותיקים, של ה"אקונומיסטים" שמוגרו כליל, תופסים עכשיו אופורטוניסטים חדשים – המנשבביקים. הוא הבין שבעתיד מצפה לו מאבק אכזרי אתם, ושעכשיו נחוץ לסיים את זה, שלא הספיק לעשות בוועידה השנייה, לגלות את פרצופם ולהבדילם.

מצב קשה התהווה בחוץ־לארץ אחרי הוועידה השנייה. כאן היה ללנין עסק, לא רק עם המנשבביקים, כי אם עם כל מיני רודפי־שלום, שהיו נכנעים בפני פעולתם ההרסנית של המנשבביקים. המנשבביקים, שיצרו רוב ב"ליגה של חוץ־לארץ" של הסוציאלי־דמוקראטים הרוסיים (מארטוב, טרוצקי, אקסלרוד וכו'), הופיעו בוועידה השנייה של הליגה (אוקטובר 1903) נגד לנין. הם הפכו את הליגה למכשיר לתעלוליהם האנטי־מפלגתיים, וסרבו להיכנע להחלטות הוועידה השנייה. לנין והבולשביקים עזבו את וועידת הליגה. בא־כוח הוועד המרכזי הכריז, כי הישיבות הבאות של הוועידה הן בלתי־חוקיות.

בין הבולשביקים והמנשבביקים התלקח קרב עקשני ביותר. במערכה זו נחוצים היו יציבות ועקשנות עד אין סוף. לנין התברך במעלות אלו. אבל הן חסרו לחבר השני של מערכת ה"איסקרה" – לפליכאנוב, שנמשך על־ידי הכובד של שגיאותיו האופורטוניסטיות לשעבר – אל המנשבביקים.

ב־18 באוקטובר, בערב, ביום סיומה של וועידת הליגה, התקיימה שיחה של שני חברי מערכת ה"איסקרה" – לנין ופליכאנוב, שהיוותה את נקודת המשבר במאבק שלאחרי הוועידה. פליכאנוב, שהלך בוועידה השנייה יחד עם לנין, התעוררה בו נטיה למנשבביקים; הוא הודיע שאין בכוחו "לירות בשלנו", ודרש לצרף למערכת ה"איסקרה" את העורכים־המנשבביקים הוותיקים שהורדו ע"י הוועידה, ואיים שבמקרה וייענה בסירוב יעזוב את המערכת. לנין לא יכול היה להסכים להפרה גסה של רצון הוועידה, לא יכול היה לקחת על עצמו את האחריות בעד צעד שכזה. הוא החליט לעזוב את ה"איסקרה", כדי לחזק את עמדותיו במרכז המפלגה ולהכות מנקודה זו את האופורטוניסטים. פליכאנוב צירף בעצמו את הרביעיה המנשבביסטית (מארטוב, אקסלרוד, זאסוליק' ופוטריסוב) למערכת ה"איסקרה". החל ממספר 52 של ה"איסקרה" לא הוסיף לנין להשתתף במערכת העתון. במקום ה"איסקרה" הישנה, הלנינית, הבולשביסטית, – הופיעה "איסקרה" חדשה, מנשבביסטית.

למעלה משנה חסר היה לנין אותו מכשיר, החשוב כלי־כך לקשר ולהשפעה על המפלגה ועל ההמונים – העתון. אמצעי־הקשר העיקרי עם הסניפים המפלגתיים, לאינפורמאציה והדרכה, היתה חליפת־המכתבים. חליפת־המכתבים זו הגיעה לממדים עצומים – כ־300 מכתבים בחודש. על־ידי המכתבים היה לנין משגר לבולשביקים את מרצו למאבק, את שנאתו להורסי המפלגה ואת אמונתו בנצחון. תשובותיהם של החברים מן המקומות, היה להם ערך רב לגבי לנין: הם הסבירו לו את המצב במקומות ואת הלך־רוחם של חברי המפלגה והפועלים. מהם שאב לנין כוח והשראה במלחמתו.

רושם עז עשה על לנין מכתב שקיבל מסטאלין על־ידי ידידיו. סטאלין הודיע על תמיכתו המלאה בלנין, כי ראה בו את יוצרה ומנהיגה של המפלגה. לנין ענה לו במכתב.

"האגרת של לנין, – נזכר החבר סטאלין, שקיבל את המכתב בהיותו בגירוש בסיביריה, – לא היתה גדולה ביותר, אבל היה בה ביקורת עזה וממצה על עבודתה של מפלגתנו ומבע מרוכז של כל תכנית עבודתה של המפלגה לעתיד הקרוב. אך לנין בלבדו היה מסוגל לכתוב על עניינים מסובכים ביותר בפשטות כזאת ובבהירות, במרוכז ובעוז – כאשר כל משפט יורה כחץ. אגרת פשוטה ועזה זו, חיזקה עוד יותר את הכרתי, שלנין הוא נשר־ההרים של מפלגתנו"⁸¹.

הנה כך, בתקופה קשה בחיי המפלגה, התקיימה ההיכרות, על־ידי חליפת מכתבים בין שני גדולי דורנו – לנין וסטאלין.

אחרי שכבשו את ה"איסקרה", החלו המנשבביקים במסע השמצה נגד לנין והבולשביקים. אחרי ה"איסקרה" הפכה גם מועצת המפלגה למכשיר בידי המנשבביקים. במהרה החלו גם בוועד־המרכזי להתעורר נטיות פייסניות. פעולתם ההרסנית של המנשבביקים, תעמולתם הבלתי־מרוסנת להפקרות אירגונית, חתירתם תחת המפלגה ומשמעותה, שיר־ההלל שלהם לאינדיבידואליזם האינטליגנטי, נטייתם לאנרכיזם האירגוני – היה בהם מן האיום לעצם קיומה של המפלגה.

צריכים היו להפרע מהמנשבביקים לאורך כל החזית, להוקיע את האופורטוניזם שלהם בשאלות האירגוניות, לתת תיאור מלא וממצה של עמדותיו האירגוניות של הבולשביזם. את התפקיד הזה לא יכלו למלא אותם המכתבים שלנין היה משגר אחרי הוועידה השנייה אל הוועדים ואל הפועלים במקומות. בינואר 1904 ניגש לנין לעבודתו על ספרו ההיסטורי "צעד קדימה, שני צעדים לאחור". הספר ראה אור ב־6 במאי 1904.

בחיבורו זה נותן לנין אנאליזה נהדרת של המאבק בוועידה השנייה ואחריה. שעל אחרי שעל עוקב הוא אחרי התפתחות הוויכוחים וההצבעות. לנין הראה, שהמאבק בוועידה השנייה, הנהו מאבק עקרוני, מאבק בין שני זרמים – מהפכני ואופורטוניסטי, מאבק בין מהפכנים פרולטאריים ובין רפורמיסטים זעיר־בורגניים.

לנין מבליט בחריפות את קוויו היסודיים של האופורטוניזם המנשבביסטי שבאירגון; שנאה לצנטראליזם, התנגדות למשמעת, הגנה על הנחשלות האירגוניות ופתיחת שעריה של מפלגת הפועלים בפני אלמנטים זעיר־בורגנים ואופורטוניסטים. לנין מראה, שהאופורטוניזם האירגוני של המנשבביקים פירושו שלילת ערכו החשוב של האירגון במלחמתו של מעמד הפועלים בעד המהפכה הסוציאליסטית והדיקטאטורה הפרולטאריית.

בספרו מחשל לנין את נשקו האירגוני של הפרולטאריון, מעבד את היסודות האירגוניים של המפלגה המארכסיסטית. מארכס ואנגלס נתנו את השרטוטים היסודיים של מפלגת הפרולטאריון. לנין, שהשתמש בשרטוטים אלה כנקודת מוצא, שכלל ועיבד את התורה, השלמה והמוגמרת, על מפלגתו המהפכנית הממושמת של מעמד הפועלים.

המפלגה המארכסיסטית, כתב לנין, הינה⁸² חלק של מעמד הפועלים, צבא־החלוץ שלו, החלק בעל־ההכרה, המזויין בידיעת חוקי ההתפתחות החברתית, בידיעת חוקי המלחמה המעמדית והמסוגל, על כן, להנהיג את מעמד הפועלים ולנהל את מלחמתו.

המפלגה היא יחד עם זה גדוד מאורגן, המקיים משמעת משלו, המחייבת את חבריה. אך ורק בהיותה מאורגנת כגדוד אחד, מלוכדת ברצון אחד, באחדות המעשה, במשמעת אחידה, תוכל המפלגה לנהל את מלחמתו של מעמד הפועלים ולהובילו למטרתו.

המפלגה – זוהי הצורה האירגונית העליונה בין יתר אירגוניו של מעמד הפועלים, כי היא חמושה בתיאוריה מתקדמת, בנסיונה של התנועה המהפכנית והיא צריכה לנהל את יתר האירגונים של מעמד הפועלים.

המפלגה – זוהי התגלמות הקשר בין צבא־החלוץ של מעמד הפועלים ובין ההמון המיליוני של מעמד הפועלים. כי המפלגה, אפילו המתקדמת והמאורגנת ביותר, אינה יכולה להתקיים ולהתפתח בלעדי אותו הקשר עם ההמונים הבלתי־מפלגתיים, בלעדי ריבויים וחיזוקם של הקשרים האלה.

כדי שתוכל לפעול כתיקונה ולנהל את ההמונים בצורה תכליתית, צריכה המפלגה להתארגן על יסודות הצנטראליזם, עם תקנון אחיד, עם משמעת אחידה, עם מוסד עליון אחיד; והכנעת המיעוט בפני הרוב, הסניפים הבודדים בפני המרכז, האירגונים התחתונים בפני אירגונים עליונים.

המפלגה, אם היא רוצה לשמור על האחדות בשורותיה, צריכה להנהיג משמעת פרולטארית אחידה, המחייבת את כל חברי המפלגה, הן את המנהיגים והן את החברים מן השורה.

לנין מסיים את ספרו בדברי חזון אלה:

“אין לפרולטאריון נשק אחר במלחמה לשלטון מלבד האירגון. מפולג על־ידי ההתחרות האנארכית השלטת בעולם הבורגני, לחוץ על־ידי עבודת־כפייה למען הקאפיטאל, מושלך תמיד ל”שפל” העוני הגמור, ההתפראות וההתנוונות, יוכל הפרולטאריון ליהפך – והוא ייהפך בהכרח – לכוח בלתי מנוצח, רק הודות לכך, שאיחודו הרעיוני על יסוד עקרונות המארכסיזם יחושל על־ידי האיחוד החמרי של האירגון, המלכד מיליונים עמלים לצבא מעמד הפועלים. נגד צבא זה לא יחזיק מעמד שלטון העריצות הרוסי שתש כוחו, ואף לא שלטונו של הקאפיטאל הבינלאומי ההולך ותש”⁸³.

הביקורת הקטלנית על האופורטוניזם האירגוני של המנשביקים, היה בעת ובעונה אחת גם ביקורת על רעיונותיו האירגוניים של האינטרנאצינאל השני. העקרונות האירגוניים של המפלגה הבולשביסטית שעובדו על־ידי לנין, היוו יסודות למפלגה מטיפוס חדש, הנבדלת ביסודה ממפלגות האינטרנאצינאל השני.

רב עד למאוד הוא ערכו של ספרו של לנין “צעד אחד קדימה, שני צעדים אחורה”.

“ערכו של ספר זה הוא, קודם כל, בכך, שהגן והביא לניצחון המפלגתיות על החוגים, לניצחון המפלגה על הורסי־האירגון, הוא השמיד את האופורטוניזם המנשביסטי בשאלות אירגוניות והניח יסודות אירגוניים למפלגה הבולשביסטית.

אולם בזה עוד לא נתמצה ערכו. ערכו ההיסטורי של הספר הוא בזה, שבו עיבד לנין, הראשון בתולדות המארכסיזם, את התורה על המפלגה, כאירגון המדריך של הפרולטאריון, כנשק יסודי בידי הפרולטאריון, אשר בלעדו אי־אפשר לניצח במלחמה לדיקטטורה פרולטארית”⁸⁴.

בספרו של לנין מצאו הבולשביקים תשובה לשאלות שהעסיקו אותם ביותר, מצאו סיכום גאוני לנסיונם המעשי. בהיותם חמושים ברעיונותיו של לנין צעדו הבולשביקים בעוז בדרכים החדשות של תנועת הפועלים.

בקיץ 1904 שרר במפלגה מצב קשה. בעזרתם של הפייסנים כבשו המנשביקים את הוועד המרכזי. כעת היו הם השליטים בכל מוסדות המפלגה המרכזיים. המפלגה נשארה בלעדי בטאונה ובלעדי הוועד־המרכזי.

נוסף לזה נתמכו המנשביקים על־ידי האינטרנאצינאל השני, זר היה למנהיגי האינטרנאצינאל השני הקו של לנין, שחינך את הקאדרים המפלגתיים למלחמה עזה ועקבית באופורטוניסטים. האופורטוניסטים הסתערו על הבולשביקים. אפילו האישים הדגולים של תנועת הפועלים הבינלאומית, כגון רוזה לוכסמבורג, לא הבינו את ערכו של אותו הקו החדש, שהביא למעמד הפועלים לנין.

האינטרנאצינאל השני סירב להכיר בבולשביקים. אבל, לנין השיג נציגות מיוחדת של הבולשביקים בקונגרס האמסטרדאמי של האינטרנאצינאל השני, שהתקיים באוגוסט 1904. בין צירי הקונגרס חולק הדו”ח של הבולשביקים, שנערך על ידי לנין. אותו דו”ח הצהיר בבהירות רבה, שלנין, בהגינה על הסעיף הראשון שלו בתקנון, לקח בחשבון גם את נסיונה המר של הסוציאלי־דמוקראטיה הגרמנית “היות ונוסח הסעיף הראשון של התקנון הגרמני, שאינו דורש השתייכותם של חברי המפלגה לאירגון מסויים במפלגה, נוצל בהרחבה על־ידי כל מיני יסודות הרסניים”.

ההכרח לחסל במהירות את האנדרלמוסיה וההתפוררות בפעולתה של המפלגה, גבר עוד יותר, היות ומלחמת רוסיה־יפאן שהחלה בשנת 1904 החמירה את המצב בארץ. המפלגה חייבת היתה לפגוש את המהפכה המתקרבת, במצב הכן. צריכים היו לארגן את כינוסה של וועידת המפלגה –

הוועידה השלישית, למגר את המנשביקים. לזה התמסר לנין, התמסרו הבולשביקים.

בהחלטיות ובמרץ החל לנין לרכז קאדרים של אנשים מסורים למפלגה. בשלהי יולי 1904 התקיימה בשווייץ, בהנהגתו של לנין, התייעצות של 22 צירים-בולשביקים. התייעצות פרסמה עצומה נרגשת "אל המפלגה" שנכתבה על-ידי לנין, ואשר הפכה לפרוגראמה הבולשביסטית למלחמתם בעד כינוס הוועידה השלישית. רוב-רובה של המפלגה התקומם נגד המוסדות המרכזיים שנתפסו ע"י המנשביקים, ויצר במקומם חדשים, מוסדות מפלגתיים אמיתיים. בשלוש וועידות מחוזיות (הדרומי, הקווקאזי והצפוני) נבחר משרד-וועדי-הרוב, שהחל, בהנהגתו של לנין, לפתח פעולה ממשית להכנת הוועידה השלישית של המפלגה. תפקיד ראשון במעלה במלחמה בעד הוועידה השלישית, מילאה החטיבה העבר-קווקאזית של הבולשביקים, שהונהגה על-ידי החבר סטאלין, שברח מהגירוש בינואר 1904.

בהתגברו על כל הקשיים מארגן לנין את המו"לות הבולשביסטית. בעיקר החשיב את הוצאתו של העתון. הוא כותב לבולשביקים לרוסיה: "בבטאון זה, תלוי הכל". ולנין השיג את הופעתו של העתון הבולשביסטי. משלהי דצמבר 1904 החל להופיע בעריכתו של לנין העתון "וופריוד" ("קדימה"). ה"וופריוד" הבולשביסטי דיבר בשפתו של ה"איסקרה" הלנינית, הישנה. לנין כותב אז לחברים לרוסיה בשמחה רבה: "כל אנשי-הרוב צוהלים ומעודדים ביותר. סוף-סוף גמרנו עם ההתבודדות הטמאה ונתחיל לעבוד בצוותא עם אלה, הרוצים לעבוד ולא לשערר שערוריות!.. הידד! אל תיפלו ברוחכם, כעת כולנו קמים לתחיה, וקום נקום"⁸⁵.

התקופה שאחרי הוועידה השנייה היתה אחת התקופות החשובות והמכריעות בתולדות המפלגה הבולשביסטית.

"זכותו הגדולה של לנין לגבי הפרולטאריון הרוסי ומפלגתו היא בזה, – כתב החבר סטאלין, – שהוא גילה את הסכנה של ה"תכנית" האירגונית המנשביסטית עוד באותו הזמן, כאשר ה"תכנית" היתה עוד בחיתוליה, כאשר מחבריה של אותה "תכנית" לא ידעו עדיין בעצמם מה היא מכילה; והוא בגלותו את מהותה, החל בהתקפה חזקה על ההפקרות האירגונית של המנשביקים, ברכוז את תשומת לבם של כל פעילי המפלגה בשאלה זו. כי המדובר היה בקיומה של המפלגה – לחיים או למוות".

לנין ליכד את המפלגה – וניצח. נצחון תכניתו של לנין "הניח את היסוד לאותה המפלגה הקומוניסטית המלוכדת והמחוסנת, שכדוגמתה לא ראה העולם"⁸⁶.

עברו שנות המלחמה הקשה והאכזרית בעד המפלגה, ב"אקונומיסטים" ובמנשביקים. באש הקרבות האלה חישל לנין את יסודותיה הרעיוניים והאירגוניים של המפלגה הבולשביסטית וטיפח את שורותיה. לנין והמפלגה עברו את תקופת המשבר החריף. "כל משבר – את אלה הוא שובר ואת האחרים הוא מתשל". – אמר לנין. במשבר זה נתחשלו הבולשביקים.

בעתיד ציפו להם קשיים חדשים, מבחנים חדשים ומלחמה חדשה. על הסף עמדה שנת 1905.

V

ב-9 בינואר 1905 החלה ברוסיה המהפכה.

לנין ראה את התקרבותה של הסערה המהפכנית זמן רב לפני המאורעות בפטרבורג. עוד בשנת 1904, כשהחלה מלחמת רוסיה-יפן, הראה לנין, שמלחמה זו, בחשפה את כל רקבוננו של השלטון הצארי ובערערה את יסודותיו, תמלא תפקיד של מדרבן המהפכה. הוא סבר, שמפלתו של השלטון הצארי במלחמת-שוודים זו תחליש את הצאריזם ותחזק את המהפכה. התפתחות המאורעות אישרה את נבואתו של לנין. במאמר "שלטון-העריצות והפרולטאריון", שפורסם במס' 1 של ה"וופריוד", ב-22 בדצמבר 1904, מדבר לנין לא רק על המהפכה העתידה לבוא, כי אם על "מהפכה שהתחילה אצלנו". בקבלו את הידיעה על כיבוש פורט-ארטור על-ידי היפאנים, כתב לנין ימים אחדים לפני "יום הדמים": "כניעתה של פורט-ארטור זהו מבוא לכניעתו של הצאריזם"⁸⁷.

המהפכה שנתחוללה ברוסיה, היתה המהפכה הראשונה אחרי שנים רבות של ריאקציה פוליטית, ששררה באירופה מיום נפילתה של הקומונה הפאריסאית. תחילתה של מהפכה זו בישרה את היקפה העצום ואת אופיה העממי. אף איש, לא העמיק להבין כלנין, שהמהפכה מלמדת ומחנכת במהירות מסחררת, יום אחד של מהפכה מכיל שנים רבות של התפתחות "שלווה". לנין הוכיח לא פעם, שהמהפכה הינה⁸⁸ בית-ספר כביר, לא רק בשביל ההמונים, כי אם גם בשביל המפלגה ומנהיגיה. ברם, כתב לנין, התפקיד אינו רק בזה שנלמד מהמהפכה כי אם גם בזה, הנוכל ללמד משהו את המהפכה, הנוכל לשים עליה את הגושפנקה הפרולטארית, כדי להבטיח את נצחונה ממש?

המאורעות השתלשלו במהירות מסחררת. ההכרח להמצא באמיגראציה בימים אלה, עורר אצל לנין מרירות רבה. "מובן – כתב לנין באחת מתגובותיו למאורעות ה-9 בינואר, – שקשה לנו לעקוב אחרי המאורעות מז'נבה, מאותו מרחק ארוך. אבל, כל זמן שאנו נדונים לסבול בנכר ארוך זה, צריכים אנו להשתדל לעקוב אחרי המאורעות, לסכמם, להסיק מסקנות, לדלות מנסיון ההיסטוריה של ימינו את הלקח שיועיל לנו גם למחר, במקום אחר, אשר בו היום "העם נאלם דום" עדיין, ואשר גם שם תפרוץ בעתיד הקרוב, כך או אחרת, התבערה המהפכנית"⁸⁹.

לנין מתכונן במרץ למאבקים המהפכניים בעתיד. הוא לומד בשקידה את מפעלם ההיסטורי של ההמונים, את הצורות החדשות של המאבק והאירגון, המתהוות במהלך המלחמה המהפכנית ההמונית. והוא מוסיף ל"התייעץ" עם מארכס ואנגלס, ע"י עיון במאמריהם על מהפכת 1848,

בעיקר מה שנוגע להתקוממות המזויינת, חוקר את מחקריו הצבאיים של אנגלס ואת הספרות על קרבות הרחוב ומלחמת המתרסים, בעיקר בתקופת הקומונה הפאריסאית. לא היה אף עתון חשוב, הן רוסי, אנגלי, גרמני או צרפתי, שלא ימצא בידי לנין: אפילו מהאינפורמאציה של העתונות הבורגנית ידע ליצור את התמונה הנכונה על מהלך המהפכה.

לנין מעלה כתפקיד עיקרי – את זיונם של הפרולטאריין והאכרות, הכנתה ואירגונה של ההתקוממות המזויינת, וכינונה של הדיקטאטורה המהפכנית-דמוקראטית של הפועלים והאכרים.

לנין דואג לכך, שהמפלגה לא תפגר אחרי המאורעות המהפכניים ושתוכל להקיף בהשפעתה והדרכתה שכבות חדשות של פועלים, בהבטיחה את העצמאות המלאה של הפרולטאריין.

בפברואר 1905 מתפרסם מאמרו "תפקידים חדשים וכוחות חדשים", שבו הוא מנסח בפעם הראשונה את הסיסמה האסטרטגית העיקרית של הבולשביזם בתקופת המהפכה הבורגנית-דמוקראטית: הדיקטאטורה המהפכנית-דמוקראטית של הפרולטאריין והאכרים. לנין מסביר, שהמהפכה יוצרת תנאים חדשים בחיי המפלגה ואמצעים חדשים לחינוך ההמונים. הוא מצליף בנחשלותם ושמרנותם של אותם פעילי המפלגה, שקפאו על השיטות החוגיסטיות הישנות ואינם רוצים, או שאינם יכולים, לעבור לצורות חדשות של אירגון. הוא קורא לפיתוח הפעולה האירגונית, לפעולה עצמאית וליוזמה מהפכנית, להפעלת הכוחות הצעירים, אשר מרצם יכול למלא את חוסר הנסיון הפוליטי. רק בצורה כזאת תוכל המפלגה למלא את תפקידה כאבנגארד של הפרולטאריין. "התקופה המהפכנית בשביל הסוציאלי-דמוקראטיה דומה כמצב מלחמה לצבא, – כתב לנין, – צריכים אנו להרחיב את הקאדרים של צבאנו, להעבירם מקונטינגנטים של ימי שלום לאלה של ימי מלחמה, לגייס את המילואים ואת העתודות, לקרוא אל הדגל את אלה שיצאו לחופשה, לארגן חטיבות-עזר, פלוגות ושרותים. אל לנו לשכוח שבמלחמה הכרח הוא למלא את השרותים בטירונים, להחליף ולמלא את הקצונה בחיילים פשוטים, להקל ולזרז את העלאתם של החיילים לדרגת קצינים"⁹⁰.

לנין מזרז את כינוסה של הוועידה השלישית. הצורך בה גדל שבעתיים. קודם – לפני המהפכה – תפקידה העיקרי של הוועידה היה לגמור עם ההתפוררות וההפקרות, שנגרמו ע"י המנשביקים ולחסל את המשבר במפלגה. כעת עומדת השאלה של תכסיס המפלגה במהפכה. לנין התכוון במרץ לוועידה: הכין את ההצעות להחלטות החשובות ביותר, הכין את התכנית הכללית של הוועידה ובשורה של מאמרים ("הסוציאלי-דמוקראטיה והמשלה המהפכנית הזמנית", "הדיקטאטורה המהפכנית-דמוקראטית של הפרולטאריין והאיכרות" וכו') עיבד את השאלות התכסיסיות העיקריות של הוועידה.

באפריל 1905 נפתחה בלונדון הוועידה השלישית של ה.ר.פ.ר. למעשה היתה זאת וועידה בולשביסטית. המנשביקים לא הופיעו לוועידה, כי אם קיימו בז'נבה קונפרנציה לחוד. לנין מנהל למעשה את כל הוועידה: הן בנשיאות והן בוועדות (בוועדה לעיבוד ההחלטות, וועדת המנדאטים, וועדת הפרטי-כל), מנהל יומן מפורט של הוועידה. לנין הופיע כמעט בכל השאלות שעמדו על סדר-היום: המספר הכללי של הופעותיו, הרצאותיו, הערותיו והצעותיו הם למעלה ממאה. רוב ההחלטות העיקריות של הוועידה, – על ההתקוממות המזויינת, על המשלה המהפכנית הזמנית, על היחס לתנועת האיכרים – נכתבו על-ידי לנין.

הוועידה אישרה את הסעיף הראשון של התקנון על ההשתייכות למפלגה, לפי ניסוחו של לנין, עיבדה את הקוו התכסיסי של הבולשביקים, המכוון לנצחונה המלא של המהפכה הבורגנית-דמוקראטית ולהתפתחותה למהפכה סוציאליסטית. בהחלטות שנתקבלו בוועידת הודגש ההכרח של השתתפותו הפעילה של הפרולטאריין במהפכה, בכיבוש התפקיד ההנהלתי במהפכה, כריתת ברית עם האיכרות ובידודה של הבורגנות הליבראלית. הוועידה ציינה, שתפקידה העיקרי של המפלגה הוא הכנתה, אירגונה וביצועה של ההתקוממות המזויינת, ושבתמשלה המהפכנית הזמנית, שתיווצר כתוצאה מהתקוממות המנצחת ותהווה את שלטונה, צריכה הסוציאלי-דמוקראטיה, בתנאים מסויימים, להשתתף, כדי להכות את הקונטרבולוציה לא רק "למטמה", מבחון, כי אם גם "למעלה", מתוך הממשלה. הוועידה הודיעה שמתפקידה של המפלגה יהיה תמיכה מלאה באיכרות, עדי החרמת קרקעותיהם של בעלי-האחוזות, והעלאת הסיסמה לאירגון מידי של וועדי איכרים מהפכניים.

קוו הוועידה הבולשביסטית היה בניגוד גמור לטאקטיקה המנשביסטית התומכת בבורגנות הליבראלית בתור מנהיגת המהפכה הבורגנית.

בהחלטות הטאקטיות של הוועידה סיכם לנין את נסיונם המהפכני של ההמונים. הוא עקב בתשומת לב אחרי מאבקם של הפועלים והאיכרים, בעיקר בקווקאז. כי שם, בהנהלתם של הבולשביקים, קיבל המאבק ההמוני היקף רחב.

הוועידה קיבלה את ההחלטה שהוצעה על-ידי לנין "אודות המאורעות בקווקאז", שבה צויין שהתנועה בקווקאז הגיעה עדי התקוממות כללית נגד הצאריזם, וניתנה הערכה המשבחת את האירגונים המפלגתיים בקווקאז בתור המלחמתיים ביותר במפלגה. הוועידה הטילה על הוועדה-המרכזי והוועדים המקומיים לתת פירסום רחב על הנעשה בקווקאז, ויחד עם זה להגיש לקווקאז את העזרה הדרושה בכל האמצעים שברשותם.

בהוקיעו את הדמאגוגיה של המנשביקים, שניסו בדומה ל"אקונומיסטים" לזרוע איבה וחוסר אימון בין חברי המפלגה – הפועלים והאינטליגנטים, העלה לנין כתפקיד ראשון במעלה: "להדק את הקשר של המפלגה עם המוני מעמד הפועלים, כדי להעלות יותר ויותר את השכבות הרחבות של הפרולטאריין והפרולטאריים-למחצה לדרגת הכרה סוציאלי-דמוקראטית מלאה, לפתח את פעילותם המהפכנית העצמאית, לדאוג להכשרתם של פועלים להנהגת התנועה והאירגונים המפלגתיים, בתור חברי המרכזים המקומיים והמרכז הכל-מפלגתי"⁹¹.

לנין הופיע בזעף נגד השמרנות, נגד אי-הרצון להכניס את הפועלים לוועדים. "לא יכולתי לשבת במנוחה כאשר אמרו, שאין פועלים הראויים להיות חברים בוועדים"⁹² – הודיע לנין מתוך התמרמרות רבה. הוא עומד בתוקף על הצורך בפרולטאריזאציה של הוועדים. "הכנסת הפועלים לוועדים, – אמר לנין בוועידה, – אינו רק הכרח פדאגוגי, כי אם גם פוליטי. לפועלים יש אינסטינקט מעמדי, והכשרת פוליטית מועטה עושה אותם במהרה לסוציאלי-דמוקראטים יציבים. הנני מפלל למצב שעל כל 2 אינטליגנטים יהיו 8 פועלים בוועדים"⁹³. הוראות אלו הונחו ביסודה של הפוליטיקה האירגונית של הבולשביזם.

הוועידה בחרה בוועד-מרכזי בראשותו של לנין. בפלנום הראשון של הוועד "אושר לנין כעורך האחראי של ה"פרולטארי" – בטאונה המרכזי של המפלגה, שגילונו הראשון, עם מאמריו של לנין המוקדשים לוועידה השלישית, הופיע לאור ב-14 במאי 1905.

אחרי סיום הוועידה ביקר לנין ביחד עם הצירים, כדוגמת הוועידה השנייה, את קברו של מארכס. אחר-כך החלו הצירים לצאת מלונדון. לנין חזר לו'נבה.

תיכף אחרי הוועידה החל לנין בהסברת הקוו התכסיסי של הוועידה ובביקורת החלטותיו של הכינוס המנשביסטי בז'נבה. הוא כתב את "ההודעה על הוועידה השלישית של ה.ר.ס.ד.ר.פ.", ופירסם שורה של מאמרים ודו"ח על הוועידה. כדי לתת אינפורמציה נכונה לפועלי מערב-אירופה על הטאקטיקה של הבולשביקים אירגן לנין את הוצאתם של "ההודעה" ושל החלטות הוועידה – בגרמנית וצרפתית.

ביסוס גאוני של הטאקטיקה הבולשביסטית וביקורת מזהירה על הטאקטיקה של המנשביקים נתן לנין בספרו ההיסטורי "שתי טאקטיקות של הסוציאלי-דמוקראטיה במהפכה הדמוקראטית" (הופיע לאור ביולי 1905). בספר זה הראה לנין, שהערכות המהפכה, הבולשביסטית והמנשביסטית – על אופיה, על מניעיה, הפרספקטיבה שלה, על תפקידו של הפרולטאריון במהפכה – נבדלים מיסודם. יסודה של הטאקטיקה המנשביסטית הוא הפחד בפני נצחונה של המהפכה, השאיפה להכניע את הפרולטאריון להנהגתה של הבורגנות: זוהי הטאקטיקה של הבגידה במהפכה. בלכתנו לקרב, – כתב לנין, – צריכים אנו לשאוף לנצחון ולהראות את הדרך הנכונה לנצחון זה"⁹⁴.

"זכותו הגדולה של לנין בפני המהפכה הרוסית היא בזה, – אומר החבר סטאלין, – שהוא חשף עד שרשיה את הריקנות שבהקבלות ההסתוריות של המנשביקים וגילה את הסכנה שב"סכימת-המהפכה" המנשביסטית, העושה את ענייני הפועלים כטרף לשיני הבורגנות"⁹⁵. הביקורת הקטלנית על הטאקטיקה של המנשביקים הרוסיים, שניתנה בספרו של לנין היתה מכוונת גם לטאקטיקה של האופורטוניזם הבינלאומי.

בהיותו המבטא האמיתי של המארכסזם היוצר, שובר לנין בעוז את המושגים הישנים והשבולוניים על המהפכה הבורגנית ועל הטאקטיקה הפרולטארית, ששררו במפלגות האינטרנאציונאל השני. בהיותו מפתח רעיונו מעצם מהותו של המארכסזם, ובסכמו את נסיונה של תנועת הפועלים הבינלאומית והמהפכה הרוסית, חישל לנין את התיאוריה החדשה של המהפכה, את הטאקטיקה החדשה של הפרולטאריון במהפכה.

מארכס ואנגלס נתנו את השרטוטים העיקריים של תורת ההגמוניה של הפרולטאריון. לנין פיתח שרטוטים אלה ויצר את תורתו המושלמת על ההגמוניה של הפרולטאריון במהפכה, פיתח את ההנחה הטאקטית היסודית על הפרולטאריון כמנהיג המהפכה הבורגנית-דמוקראטית.

בספרו "שתי טאקטיקות" ביסס לנין את האפשרות שהפרולטאריון יהפך למנהיג המהפכה הבורגנית-דמוקראטית, היות והפרולטאריון הוא המעמד המתקדם והמהפכני העקבי ביותר, וכמו כן עומדת לשרותו מפלגתו המעמדית, שאינה תלויה בבורגנות, ובמלחמתו בעד הסוציאליזם מעונין הוא בהמשכה של המהפכה עד הסוף, עד למיגורו של הצאריזם. כדי שהפרולטאריון יהפך, בפועל, למנהיג המהפכה, מוכרח הוא לרכוש את תמיכתה של האיכרות ולבודד את הבורגנות הליבראלית. בהעלותו את האידיאה של ההגמוניה הפרולטארית במהפכה הבורגנית-דמוקראטית, נתן לנין כיוון אחר לתכסיס של המפלגה המארכסיסטית במהפכה הזאת, שנבדל הבלד עמוק מכל הכיוונים שנמצאו עד עתה בבית-הנשק המארכסיסטי.

לנין עיבד בקפדנות את הבעיה על האמצעים המבטיחים את נצחון המהפכה. הוא הוכיח שהאמצעי העיקרי לנצחון המהפכה הוא ההתקוממות המזויינת של העם. הוא נתן סיסמאות, המפתחות את היזמה המהפכנית של ההמונים, המארגנות אותם להתקוממות: סיסמאות השביתה הפוליטית ההמונית, הגשמה מהפכנית של יום העבודה של שמונה שעות ורפורמות דמוקראטיות בכפר, אירגונם של וועדי האיכרים המהפכניים, זיונם של הפועלים. הוא הדגיש את ההכרח, כתוצאה מנצחון העם בהקמת הממשלה המהפכנית הזמנית והורה שלמען הנצחון המלא על הצאריזם, צריכה הממשלה להוות את הדיקטאטורה המהפכנית-דמוקראטית של הפרולטאריון והאיכרות. לנין חישל נשק טאקטי הדש בשביל הפרולטאריון, אמצעים חדשים לגיוס ההמונים, שטרם היו ידועים במפלגות המארכסיסטיות.

בקראו את הפרולטאריון להלחם במסירות ובדיקות לנצחון המהפכה הדמוקראטית, מדגיש לנין, שבזה לא נגמר תפקידו של מעמד הפועלים. הוא מתאר את ההיקף הכביר של המהפכה הרוסית, ומורה, שהמהפכה הדמוקראטית והסוציאליסטית – הן שתי חוליות בשרשרת אחת; שתיכף עם מילוי התפקידים הדמוקראטיים צריכה להחל המלחמה בעד המהפכה הסוציאליסטית. לנין פתר את התורה של המעבר מהמהפכה הבורגנית-דמוקראטית למהפכה הסוציאליסטית. הוא העלה את רעיונותיו הגאוניים של מארכס על המהפכה הרצופה ועל שילובה של תנועת האיכרים המהפכנית במהפכה הפרולטארית; רעיונות שהושכחו ע"י האופורטוניסטים מהאינטרנאציונאל השני. רעיונותיו אלה של מארכס פיתח לנין ויצר את השיטה החדשה של המהפכה הסוציאליסטית. לפי שיטה זו צריכה ההגמוניה של הפרולטאריון במהפכה הבורגנית ע"י הברית של הפרולטאריון עם האיכרות לעבור להגמוניה של הפרולטאריון במהפכה הסוציאליסטית ע"י הברית של הפרולטאריון עם יתר שכבות העמלים וההמונים המנוצלים, והדיקטאטורה הדמוקראטית של הפרולטאריון והאיכרות צריכה להכשיר את הקרקע לדיקטאטורה הסוציאליסטית של הפרולטאריון.

השיטה החדשה של המהפכה, שנוצרה על-ידי לנין, הכילה כבר אז את היסודות העיקריים של התורה על אפשרות נצחון הסוציאליזם בארץ אחת.

חשיבותו של הספר "שתי טאקטיקות" הוא לאין ערוך.

"ערכה ההיסטורי של יצירתו זו של לנין הוא, קודם כל, בזה, שהוא הרס לגמרי מבחינה רעיונית את עמדתם הטאקטית זעיר-הבורגנית של המנשביקים, צייד את מעמד הפועלים של רוסיה בנשק לפיתוח נוסף של המהפכה הבורגנית-דמוקראטית לשם התקפה חדשה על הצאריזם, ונתן לסוציאלי-דמוקראטים הרוסיים פרספקטיבה ברורה על ההכרח בצמיחת המהפכה הבורגנית למהפכה סוציאליסטית.

אולם בכל אלה עוד טרם נתמצה ערך ספרו של לנין. חשיבותו הגדולה לאין ערוך בזה, שהעשיר את המארכסיזם בתיאוריה חדשה של המהפכה והניח את היסוד לאותה טאקטיקה מהפכנית של המפלגה הבולשביסטית, שבעזרתה נחל הפרולטאריאון של ארצנו בשנת 1917 את נצחוננו על הקאפיטאליזם"⁹⁶.

לנין היה מסביר בכל הופעותיו והיה מגן בעקביות על התכנית האיטראטגית הזו של הבולשביזם. במאמרו "יחסה של הסוציאלי-דמוקראטיה לתנועת האיכרים" כתב: "מהמהפכה הדמוקראטית נתחיל את המעבר, בהתאם לכווננו, כוחו של הפרולטאריאון בעל-ההכרה והמאורגן, למהפכה הסוציאליסטית. אנו בעד מהפכה בלתי-פוסקת. לא ניעצר בחצי-הדרך"⁹⁷.

מאבקם המהפכני של הפועלים קיבל אופי פוליטי יותר ויותר חריף. משביתות כלכליות ומשביתות-סולידאריות החלו לעבור לשביתות פוליטיות, להפגנות. התרבו המקרים של התנגשויות מזויינות בין ההמונים ובין המשטרה והצבא. אופי חריף ביותר קיבלה השביתה של פועלי איבנובו-וונסינסק שפרצה בעונת הקיץ, ונמשכה למעלה מחודשים וחצי חודש. בתקופת אותה שביתה הקימו פועלי איבנובו-וונסינסק את מועצת המורשים – למעשה היתה זאת אחת מהמועצות הראשונות של צירי הפועלים.

השביתות הפוליטיות של הפועלים זעזעו את כל הארץ. בעקבות הפועלים החל להתקומם גם הכפר. באביב החלו מהומות של איכרים, שקיבלו היקף רחב ברוסיה המרכזית, בפובולז'יה, בעבר-קווקז, ובעיקר בגרוזיה.

תנועת הפועלים והאיכרים ובעיקר שורת המפלגות של הצבא הרוסי במלחמת רוסיה-יפאן⁹⁸ נתנו אותותיהם גם בצבא. משענתו העיקרית של הצאריזם החלה להתערער. ביוני 1905 פרצה התקוממות בצי הים-השחור, על אנית-השריון "פוטיומקין". היתה זאת הופעה מהפכנית המונית ראשונה בצבא ובצי, המעבר הראשון של יחידה צבאית חשובה לצד המהפכה.

בהשפעת המהפכה התעוררה גם הבורגנות. היא פחדה בפני העם המהפכני, וביקשה לעשות הסכם עם הצאר נגד המהפכה ותבעה רפורמות קטנות "למען העם", כדי "להשקיט" את העם, לפצל את כוחות המהפכה ולרסן אותה.

הממשלה הצארית המשיכה בדכוי הפועלים והאיכרים באכזריות פראית. אבל, בד בבד עט הרדיפות החלה בפוליטיקה של התחמקות: מצד אחד החלה לשסות את עמי רוסיה אחד בשני, מצד שני – הבטיחה לכנס "מוסד מורשה" כגון כינוס הזימסטבו או הדומה הממלכתית.

במאמרו של לנין, שנתפרסמו בעתון "פרולטארי", מקבלת המפלגה אנליזה מדעית-מארכסיסטית של מהלך המהפכה, ניחושים מזהירים על התפתחותה לעתיד וסיסמאות ברורות וקולעות והוראות ממצות. מ"הניכר הז'ניבי" עוקב לנין אחר התנהגותם של כל המעמדות במהפכה.

לנין מראה את חוסר-עקביותה, חמדנותה ופחדנותה של הבורגנות הליבראלית, את התנהגותה הבוגדנית; אף צעד של הליבראליים לא נסתר מעיניו החדה. מאמרו של לנין נגד הקאדטים – זהו פסק-דין קטלני על הקונטריבוטיוניזם האלה, שהתכסו בדמוקראטיות מזויפת. "הפרולטאריאון נלחם, והבורגנות מתגנבת אל השלטון", – כה מציין לנין את הטאקטיקה של מעמד הפועלים ואת הטאקטיקה של הבורגנות הליבראלית במהפכה.

לנין מצליף בזעף על המנשביקים, שנבהלו בפני ההיקף של המהפכה הרוסית ובפני נצחוננו של העם. "בזנבה של הבורגנות המונארכיסטית או בראשו של הפרולטאריאון המהפכני והאיכרות?" – בכתרת זו של מאמרו מנסח לנין את ההבדל העקרוני היסודי שבין הטאקטיקה המנשביסטית והבולשביסטית. לנין תובע מפעילי המפלגה במקומות להגביר את המלחמה במנשביזם. מהלומותיו הקולעות של סטאלין במנשביזם, זוכות להערכתו החמה של לנין. הוא דורש לשלוח אליו את קונטרסו של סטאלין "משהו על הבדלי הדעות במפלגה", שהופיע בקיץ 1905 בקווקז. הוא מציין את "הצגתה הנאה של השאלה על "הכנסת ההכרה מבחון" המפורסמת במאמרו של סטאלין "תשובה ל"סוציאלי-דמוקראט".

לנין הדריך את כל פעולתם של הבולשביקים. בסיסמאותיו על המרד המזויין, יצירת הצבא המהפכני, הממשלה המהפכנית הזמנית קיבלה המפלגה ניסוח מרוכז וברור של המטרות והאמצעים של המאבק.

לנין מכין בעקשנות ובשיטתיות את ההתקוממות המזויינת: נקט בפעולה נמרצת לקניית נשק והעברתו לרוסיה, שיגר אגשים לקשירת קשר אמיץ עם מתקוממי "פוטיומקין", הורה למפלגה ללמוד מהתקוממות זו, בהראותו, שזו העמידה בצורה מעשית את השאלה על יצירת הצבא המהפכני. "הצבא המהפכני נחוצ, – כתב לנין, מפני שרק בכוח יכולים אנו לפתור בעיות היסטוריות כבירות, ואירגונו של הכוח במאבק של ימינו, זהו האירגון הצבאי"⁹⁹.

לנין תבע מפעילי המפלגה להגביר את ההכשרה הצבאית, ופעולה נמרצת להקמת מאות ואלפים פלוגות מלחמתיות. במכתבו לוועד הצבאי שע"ה הוועד הפטרבורגי של הר. ד. ס. פ., שנשלח באוקטובר 1905, הוא מעביר ביקורת חריפה על פעולתו ומציין תוכנית מעשית לפעולתו של הוועד הצבאי. "לכו אל הנוער... – הורה לנין, – ארגו תיכף ומיד פלוגות מלחמתיות, בכל מקום, ובעיקר מבין הפועלים והסטודנטים, וכו' וכו'. הקימו קבוצות מ-3 עד 10, עד 30 איש. ושתיכף ומיד יצטיידו בנשק, במה שהם רק יכולים, מי באקדח ומי בסכין ומי בסמרטוט טבול בנפט להבערה וכו'. שהפלוגות תבחרנה את מפקדיהן ותתקשרנה, אם זה אפשרי, עם הוועד הצבאי שע"ה הוועד הפטרבורגי... ש-5-10 אנשים יבקרו במשך השבוע מאות חוגים של פועלים וסטודנטים, שיחדרו לכל מקום, איפה שרק אפשר, ושיציעו בכל מקום תכנית ברורה, ישירה ופשוטה: הקימו תיכף ומיד פלוגה, הזדיינו, במה שרק תוכלו, פעלו במיטב כוחכם, אנו נעזור לכם, במה שרק נוכל, אבל אל תצפו לנו, עמולו בעצמכם... הפלוגות צריכות להתחיל תיכף ומיד בלימוד צבאי, במבצעים תכופים, תיכף ומיד"¹⁰⁰.

לנין זירז את ההכנות להתקוממות המזויינת, כי ראה, שהיא מתקרבת בצעדי ענק. הוא שאף במפגיע, שהתקוממות לא תפתיע את המפלגה.

מתוך ראייה גאונית ניחש לנין את התפתחותה העתידה של המהפכה. שלושה ימים לפני פירסום החוק הצארי מ-6 באוגוסט על הדומה, הופיע

במאמר "חרם על הדומה הבוליגניני וההתקוממות", בו הוא נותן תכנית ברורה לקאמפאניה פוליטית: קאמפאניה פוליטית זו, שהעבירו הבולשביקים בהדרגתו של לנין, נסתיימה בנצחון היסטורי. הסערה המהפכנית טאטאה את הדומה הבוליגנינית. באוקטובר 1905 פרצה השביתה הפוליטית הכללית, בתוך אש הקרבות נוצרו הסובייטים (המועצות). לנין ידע, שהצאריזם ילך לויתורים, ויתחיל לתמרן במטרה להחניק את המהפכה. שעות מספר לפני קבלת הידיעה בז'ניבה אודות המאניפסט¹⁰¹ הצארי של ה-17 באוקטובר, כתב לנין: "הצאריזם אין כבר בכוחו, – והמהפכה אין עוד בכוחה – לנצח"¹⁰². הצאריזם יסכים בוודאי לקונסטיטוציה כדי לרמות את העם; תפקידו של הפרולטאריון הוא – להגיע לידי קפיצתה של המהפכה מעל הקונסטיטוציה הצארית, לעליה על דרגה יותר גבוהה, – עדי מיגורו של הצאריזם על-ידי התקוממות מזוינת.

גלי המהפכה גאו למעלה. יותר ויותר נעשה קשה לעקוב מרחוק אחרי המאורעות ולנהל את המפלגה. לנין נמשך לרוסיה. עוד באביב 1905 היה הוזה במאמריו על אותו זמן, כאשר יוכל לשוחח עם אלפי פועלים ואיכרים באסיפות ההמוניות. בזמן שיא רתחתה של השביתה האוקטוברית כתב: "נהדרת היא המהפכה שלנו ברוסיה, חי אלהים! נקווה שבקרוב נשוב – הענין מתקדם במהירות מדהימה"¹⁰³. הוא עושה הכנותיו כדי לחזור למולדת. בעזרתו של גורקי הוא מארגן את הוצאתו של העתון הליגאלי הבולשביסטי "נובאיה ז'יזן" ("חיים חדשים") בפטרבורג. ולבסוף, בשלהי אוקטובר 1905 הוא עוזב את ז'ניבה בדרכו לרוסיה.

בשטוקהולם, שבה התעכב ימים אחדים, כתב לנין את המאמר "תפקידינו ומועצת צירי הפועלים". מאמרו הפרוגראמטי הזה של לנין לא ראה אור בזמנו, הוא נמצא ונדפס לראשונה כעבור 35 שנים, בשנת 1940. במועצת צירי הפועלים, פרי יצירתם המהפכנית של ההמונים הפרולטאריים, ראה לנין תיכף את עוברו של שלטון חדש, את מוסדות הדיקטאטורה של היסודות המהפכניים של העם. הוא העריך את הסובייטים (המועצות), בתור עוברה של הממשלה המהפכנית הזמנית, בתור המכשיר הממלכתי של ההתקוממות הגדולה וצומחת. בציינו בבהירות את היחס בין המפלגה והמועצות, בין מועצות צירי הפועלים ובין המוני העם הרחבים, הציג לנין את התפקיד לאירגון המועצות הכלליות של צירי הפועלים והחייילים, את תפקיד ליכודם של המוני העם מסביב למועצות בתור המרכז המדיני המהפכני. לנין קרא להקמת המידית של הממשלה המהפכנית הזמנית, שתכניתה צריכה להיות: קיום מלא של החופש הפוליטי, כינוסה של האסיפה המכוננת העממית, זינו של העם, הבטחת החופש המלא לכל העמים המדוכאים, השלטתו של יום העבודה של שמונה שעות, מסירת כל הקרקעות לאיכרות. ממשלה זו צריכה לקרוא את העם להתקוממות.

זאת היתה תכנית הפעולה המעשית של לנין ערב בואו לרוסיה.

בראשית נובמבר¹⁰⁴ 1905, אחרי שנים אחדות של אמיגראציה, חזר לנין לפטרבורג. למרות "החופשות" שהעניק הצאר, מוכרח היה להסתתר מעיני המשטרה. נסיונו של לנין להתגורר בצורה ליגאלית, הביאה לזה, שאת דירתו הקיפה כנופיה שלימה של בלשים, והוא עבר תיכף למצב אי-ליגאלי, בהחליפו תכופות את דרכו, דירותיו, עבר פעמים אחדות מפטרבורג לפינלאנד, איפה שהסכנה היתה פחותה יותר.

תיכף עם בואו לפטרבורג השתתף לנין בישיבת החלק הבולשביסטי של מערכת העתון היומי הליגאלי "נובאיה ז'יזן", שבה נקבע הרכבה החדש של המערכת ועובדה תכנית הפעולה. אחרי-כן התקיימה, בהשתתפותו של לנין, ישיבת הוועד המרכזי של המפלגה, שבה אושרה הפניה לכל סניפי המפלגה על כינוס ועידת המפלגה. כעבור ימים אחדים הופיע לנין בישיבת מועצת צירי הפועלים בקשר להשבתה, שהכריזו הקאפיטאליסטים כתשובה לפועלים שהנהיגו למעשה את יום העבודה של שמונה שעות במפעלים ובבתי-החרושת. הרזולוציה של לנין נתקבלה על-ידי הוועד הפועל של המועצה.

החלו ימי העבודה היום-יומית המאומצת, שנעשתה מתוך קשר אמיץ עם מוסדות המפלגה: השתתפות בישיבות הוועד המרכזי והוועד הפטרבורגי, הופעות באסיפות המפלגה ובהתעצויות, פגישות ושיחות עם פעילי המפלגה שהיו באים מכל קצוות הארץ. לנין השתתף באופן ישיר בהכנת ההתקוממות המזוינת. בסוף נובמבר התקיימת ישיבה של הוועד המרכזי, שאליה הוזמן גורקי, שמסר דו"ח על הלך הרוחות בין הפועלים במוסקבה. היתה זאת הפגישה הראשונה בין לנין וגורקי.

לנין נטל לידי את הנהלת העתון "נובאיה ז'יזן". ב-10 בנובמבר מופיע מאמרו הראשון – "על הריאורגאניזאציה של המפלגה". לנין קורא לבדק נמרץ ואמיץ של פעולת המפלגה בקשר עם השינויים בתנאים: יחד עם השמירה על המנגנון הקונספיראטיבי של המפלגה לנצל את כל האפשרויות הליגאליות, שנכבשו ע"י מעמד הפועלים. בתנאי המחרת אי-אפשר היה לבנות את מוסדות המפלגה על יסוד של בחירות, כעת צריכים להנהיג את שיטת הבחירות, להקימם על יסודות הצנטראליזם הדמוקראטי.

כעבור יום, ב-12 בנובמבר, מופיע המאמר השני – "הפרולטאריון והאיכרות". בו מציין לנין את תפקידי מעמד הפועלים והאיכרות במהפכה, לחיזוק בריתם המלחמתית. האיכרות רוצה – אדמה ודרור. מעמד הפועלים צריך בכל כוחותיו לתמוך באיכרות המהפכנית. אבל בזה לא יגמר המאבק. צריכים לאמר לאיכרים בבירור, שמעבר האדמה לידיהם והחופש הפוליטי לא יחסלו את שלטונו של הקאפיטאל ואף לא את דלותם של ההמונים¹⁰⁵. "בזה האופן, – כתב לנין, – פירושו של הדגל האדום של הפועלים בעלי-ההכרה הוא זה, שקודם כל, תומכים אנו בכל כוחותינו במלחמת האיכרים לחופש מלא ולאדמה שכולה שלהם; והשנית, פירושה הוא, שאיננו מסתפקים בזה והולכים הלאה. כי חוץ מהמלחמה לחופש ולאדמה, אנו מנהלים מלחמה בעד הסוציאליזם"¹⁰⁶.

מאמריו של לנין ב"נובאיה ז'יזן" שימשו כהוראות בפעולתה היום-יומית של המפלגה.

פעולתם של האירגונים הבולשביסטיים בין המוני הפועלים קיבלה היקף יותר ויותר רחב. הבולשביקים החלו לחדור לכפר וליצור נקודות משען בצבא ובצי.

בראשית דצמבר 1905 יצא לנין לטאמרפורס (פינלאנד) לכינוס הראשון של הבולשביקים. כאן נפגשו לראשונה לנין וסטאלין. הם עבדו יחד בוועדה לעיבוד ההחלטה על הדומה הממלכתית.

לנין הופיע בשתי הרצאות – על המצב, ובשאלה האגרארית. "אלה היו נאומים נלהבים, שעוררו התפעלותם העצומה של כל באי הכינוס, – כותב זכרונוותיו החבר סטאלין. – כוח השיכנוע הבלתי רגיל, ההוכחות הפשוטות והברורות, המשפטים הקצרים והמובנים לכולם, ללא כל התגנדרות, או תנועות מסחררות וביטויים מופצצים, העשויים כדי לעשות רושם, – כל זה הבדיל לטובה את נאומיו של לנין מנאומיהם של הנואמים "הפרלמנטאריים" הרגילים.

אבל אותי הקסים, לאו דוקא צד זה שבנאומיו של לנין. הקסים אותי כוחו הכביר של ההגיון שבנאומיו של לנין, אשר אמנם יש בהם מעט יובש, אבל הוא משתלט ביסודיות על קהל השומעים, ולאט-לאט מחשמל אותו ואחר כך לוקחו בשבי, כפי שאומרים, ללא כל טענות ומענות¹⁰⁷.

הכינוס, שהתקיים בזמן ראשיתה של ההתקוממות המזויינת במוסקבה, הפסיק תיכף, לפי עצתו של לנין את ישיבותיו, והצירים יצאו למקומותיהם, כדי להשתתף אישית בהתקוממות.

הראשונים שהחלו במאבק המזויין היו פועלי מוסקבה, שהונהגו ע"י מועצת צירי הפועלים המוסקבאי שבראשה עמדו הבולשביקים. ב-7 בדצמבר החלה במוסקבה השביתה הפוליטית, בתשיעי לחודש הופיעו המתרסים הראשונים. במשך 9 ימים נלחמו אי-אלה אלפים של פועלים מזויינים גזלחמת גבורה. ורק אחרי שהצאריזם העביר גדודי צבא מפטרבורג, טביר וממחוז המערבי, הצליח לדכא את ההתקוממות. המוסדות המנהלים של ההתקוממות בחלקם נאסרו עוד לפני התחלת הקרב, וחלקם בודדו. ההתקוממות המזויינת הפכה התקוממות של פרברים מיוחדים, שהיו מפורדים, שהצטמצמו בעיקר בהגנה.

ההתקוממות המזויינת הקיפה גם שורה שלימה של ערים ומחוזות. התקוממויות היו בקראסנוארסק, מוטוביליכה (פרם), נובורוסק, סורמובו, סבאסטופול, קרונשטאדט. גם העמים המדוכאים התעוררו למלחמה מזויינת. כמעט כל גרוזיה התלקחה באש המרד. התקוממות גדולה פרצה בדונבאס שבאוקראינה. אופי חריף קיבל המאבק בלאטביה. אבל כל ההתקוממיות האלה, בדומה להתקוממות המוסקבאית, דוכאו באכזריות ע"י הצאריזם.

ההתקוממות המזויינת הדקאברית נחלה כשלון. החל המפנה לנסיגתה ההדרגתית של המהפכה.

המאבק בין הבולשביקים והמנשביקים התלקח ביתר שאת. המנשביקים החלו לקרוא את הפועלים להפסקת המאבק, בהודיעם, שעם דיכוי ההתקוממות נגמרה המהפכה. לא, ענה לנין, המהפכה טרם נגמרה, היא נמשכת: לא לזנוח את נשקנו צריכים אנו, כי אם להיפך, לאחוז בו ביתר החלטתיות וביתר מרץ! צריכים לנהל מלחמה נמרצת נגד "האילוזיות הקונסטיטוציוניות", הנורעות ע"י הקאדטים, הס"רים והמנשביקים. הבולשביקים הכריזו חרם פעיל על הדומה הממלכתית הראשונה.

המנשביק פליכאנוב¹⁰⁸ הודיע אחרי דיכוי של ההתקוממות: "אסור היה לאחוז בנשק". הוא השוות את עמדתו לעמדתו של מארכס בשנת 1871. לנין הסתער על פליכאנוב. איך זה לא ישווה פליכאנוב למארכס, – אמר בלעג. הרי פליכאנוב ניער את חוצנו, כפחדן ורנגאט, מהתקוממות הגבורה של פועלי מוסקבה, ומארכס קידם בהתלהבות את יוזמתם ההיסטורית של פועלי פאריס, המוכנים "להתקיף את השמים". הרי פליכאנוב הקדיש לדצמבר "יצירה" שהפכה, כמעט, לאבנגליון בשביל הקדטים, ומארכס כתב יצירה, שעד היום היא משמשת כמדריך מצויין למלחמה למען "השמים". "מעמד הפועלים הרוסי, – כתב לנין, – הוכיח כבר פעם, ושוב יוכיח, כי הוא מסוגל "להתקיף את השמים"¹⁰⁹.

לנין הציג בפני המפלגה תפקיד: להעביר סיכום לשנה הראשונה של המהפכה וללמוד מנסיון הקרבות של אוקטובר-דצמבר. הוא ניגש ללימוד קפדני של אותם הסיכומים. לנין כתב ברבים ממאמריו: תקופת אוקטובר-דצמבר הראתה, איזה מלאי עצום של מרץ מהפכני צפון במעמד הפועלים; לקח ההתקוממות של דצמבר מזכיר טוב, שההתקוממות היא אמנות והסעיף העיקרי באמנות זו – התקפה עזה והחלטתית.

את נסיון הקרבות של אוקטובר-דצמבר סיכם לנין בחיבורו הידוע "נצחון הקאדטים ותפקידי מפלגת הפועלים" (נכתב במרץ 1906). לנין כיוון את חיזיו נגד הקאדטים, אלה "תולעי הקברים של המהפכה", ונגד עוזריהם – המנשביקים. בהגינו על התיאוריה של מארכס על הדיקטאטורה הפרולטארית, העשיר אותה לנין בנסיגה של המהפכה הרוסית הראשונה. לעומת ההערכה המנשביסטית האופורטוניסטית של הסובייטים כמוסדות להנהלה עצמית, הציג לנין את הערכתו של הסובייטים כמוסדות של ההתקוממות המזויינת, כגרעינים ראשוניים לשלטון מהפכני חדש. בשנת 1920 הורה לנין, "שהויכוחים על ערכם של הסובייטים היו קשורים, כבר אז, בשאלת הדיקטאטורה"¹¹⁰.

בספרו "נצחון הקאדטים ותפקידי מפלגת הפועלים" כתב לנין: "מוסדות אלה נוצרו בעיקר ע"י השכבות המהפכניות של האוכלוסיה, הן נוצרו מחוץ לכל חוק ונהג, בדרך מהפכנית גרידא, כפרי יצירתו העממית-העצמאית, כביטוי לשיחרורו של העם מכבלי המשטרה הוותיקים. אלה היו, למעשה, מוסדות שלטון, למרות ראשוניותם, סטיכיותם, חוסר התבנית, הטשטוש בהרכב ובפעולה... אלה היו, ללא ספק, הניצנים של ממשלה¹¹¹ חדשה, ואם תרצו, של ממשלה מהפכנית. לפי אופיה הסוציאלי-פוליטי, היתה זאת העובר של הדיקטאטורה של היסודות המהפכניים של העם"¹¹².

העברת הסיכומים של השנה הראשונה של המהפכה היתה הכרחית, כי עמדו לפני וועידת איחוד עם המנשביקים. עוד בכינוס בטאמרפורס, נתקבלה החלטה על-ידי הבולשביקים, בהתחשב עם תביעות הפועלים על הקמת הנהגה מאוחדת למלחמת ההמונים, הכרחי הוא להקים את אחדותה של המפלגה. הבולשביקים הציעו למנשביקים לכנס את ועידת האיחוד. תחת לחץ ההמונים הוכרחו המנשביקים להסכים לזה. לנין, יחד עם תביעתו לאיחוד, היה נגד טישטוש הבדלי הדעות בין הבולשביקים והמנשביקים. במתחו ביקורת על הפייסנים, כתב לנין באוקטובר 1905 לחברי הוועד-המרכזי: "אסור לנו להחליף את מדיניות האיחוד של שני חלקים עם העירבוב של שני החלקים. לאחז את שני החלקים מסכימים אנו. לערבב את שני החלקים – לעולם לא."¹¹³

לנין דרש; שהבולשביקים יופיעו לוועידה עם מצע שלהם לכל שאלות המהפכה, כדי שהפועלים יראו בבירור את ההבדל העקרוני בין הבולשביקים והמנשביקים ויכולו בהכרה מלאה לבחור ביניהם.

למטרה זו עיבד לנין לקראת הוועידה את המצע הטקטי של הבולשביקים. בפברואר-מרץ 1906 נידון מצע זה בשורה של מועצות מפלגתיות שהתקיימו בהנהלתו של לנין: בהתחלה בקואוקאלה (פינלאנד), בקיטנה "וואזה", שלשם מוכרח היה לנין לעקור; אחר כך במוסקבה, שבא באחת ההתיעצויות האלה, לנין כמעט ונאסר; ולבסוף בפטרבורג. לנין השתתף באופן פעיל בוויכוחים שלפני הוועידה, בהופיעו נגד מנהיגי המנשביקים באסיפות המפלגה בפטרבורג.

בעת ההכנות לוועידה, הקדיש לנין תשומת-לב רבת לשאלת האגרארית. הוא השתתף בוועדה לשאלה האגרארית. כתב קונטרס בשם "עיון חדש בפרוגראמה האגרארית של מפלגת הפועלים", בה הוא מגן על הטזיס הבולשביסטי להחרמת הקרקעות של בעלי-האחוזות והלאמת כל האדמה אחרי נצחון המהפכה.

לפני הנסיעה לחו"ל אל הוועידה, קיים לנין בפטרבורג התיעצות של צירי הבולשביקים. החבר וורושילוב, שהיה ציר מטעם הסניף בלוגאנסק ואשר ראה אז את לנין בפעם הראשונה, מספר בזכרונותיו, איזה רושם עז עשתה עליהם שיחתו זו של לנין. אחרי דיני-החשבונוט מהמקומות, סיכם וולאדימיר אילאיץ' וניסח את המצב הכללי ואחר-כך החל לשוחח עם הצירים.

"בעת השיחות היה וולאדימיר אילאיץ' מרבה בהלצות, ובין הלצה להלצה היה פונה פתאום לזה או לאחר בשאלות שונות בלתי צפויות. הכל עניין אותו. הוא הקשיב בעניין רב, הן על הבחירות לדומה הממלכתית, הן על תעלוליהם של המנשביקים, על הקאדטים, על הפלוגות המלחמתיות שלנו, על הכשרתם וזיונם, על הקאזאקים הגרים בסביבות לוגאנסק ועל האיכרים, שפשטו על אדמות בעלי-האחוזות, וכו' וכו'.

עד היום אזכורה, באיזו התלהבות היה אילאיץ' מגיב על כל ידיעה, אשר התאימה למחשבותיו, שאישרה את סברותיו... לפני עזבו אותנו דיבר אילאיץ' על הוועידה ועל הפרספקטיבות שלנו (של הבולשביקים)... באותו זמן ראינו ושמענו את זה, שהיה בונה הדגול של המפלגה הפרולטארית המהפכנית, מטפחה ומנהיגה.

הרגשנו שלנין שלנו יודע בבירור את הדרכים והאמצעים לשם הגנה על המהפכה ועל הסוציאליזם-דמוקראטיה המהפכנית, שנפל בגורלה לנהל את תנועת השיחרור הכבירה ברוסיה"¹¹⁴.

באפריל 1906 נתכנסה בשטוקהולם (שבדיה) הוועידה הרביעית, "וועידת האיחוד" של ה.ר.ס.ד.ר.פ., האיחוד שהוקם בוועידה היה פורמאלי גרידא. כי למעשה נשארו הבולשביקים והמנשביקים, כל אחד עם השקפותיו וארגונו העצמאי. בוועידה התלקח בין הבולשביקים והמנשביקים מאבק קשה. לנין הופיע בכל השאלות העיקריות של הוועידה: על הפרוגראמה האגרארית, להערכת התקופה ותפקידי המעמדיים של הפרולטאריון, על ההתקוממות המזויינת, על היחס לדומה הממלכתית ובשאלות אירגוניות. תחת הנהגתו של לנין נלחמו כפלוגה מלוכדת חבריו לקרב ותלמידי הנאמנים: סטאלין, קאלינין, וורושילוב, פרונזה, שאומיאן ואחרים. המגשביקים היה להם רוב קטן בוועידה. הסניפים הבולשביסטיים הוחרבו אחרי ההתקוממות דצמבר ולא כולם יכלו לשלוח צירים לוועידה. המנשביקים העבירו את ההחלטות שלהם בוועידה בשורה של סעיפים.

אבל לנין לא נפל ברוחו; הוא היה בטוח בנצחון על המנשביקים העתיד לבוא. "זוהי הפעם הראשונה שראיתי את לנין במצב של מנוצח, – כותב החבר סטאלין בזכרונותיו. – באף נימה לא היה דומה לאותם המנהיגים המתיפחים או נעצבים אחרי המפלה. להיפך, הכשלון הפך את לנין לפקעת של מרץ, לזה שהלהיב את מצדדיו לקרבות חדשים, לנצחון העתיד לבוא. אני מדבר על כשלוננו של לנין. אבל איזה כשלון היה זה? צריך היה להסתכל על יריביו של לנין, המנצחים שבועידת שטוקהולם – פליכאנוב, אקסלרוד, מארטוב ואחרים. מעט מאוד היו הם דומים למנצחים, כי לנין בבקורתו הקטלנית על המנשביזם לא השאיר להם, כפי שאומרים, אף אבר שלם. זוכר אני, איך אנחנו, הצירים-הבולשביקים, התאספנו בצוותה והסתכלנו בלנין ובקשנו ממנו עצה. בדבריהם של צירים אחדים נשמעה נימה של עיפות. זוכר אני, שלנין כתשובה לדיבורים כאלו סינן מתוך לעג מבין שיניו: "אל תתיפחו, חברים, אנו בודאי ננצח, כי האמת היא עמנו". על שנתנו לאינטליגנטים מתיפחים, על אמונתנו בכוחותינו ועל אמונתנו בנצחון – הנה על מה דיבר לנין אתנו באותה ועידה. הורגש היה שכשלונם של הבולשביקים הוא זמני, שהבולשביקים צריכים לנצח בעתיד הקרוב.

"לא להתיפח במקרה של כשלון" – זוהי אחת מסגולותיו של לנין, שעזרה לו ללכד מסביבו אותו צבא, המאמין בכוחותיו והנאמן עד הסוף"¹¹⁵.

לנין גייס את הבולשביקים למלחמה נמרצת, גלויה ואכזרית במנשביקים, בהחלטות האופורטוניסטיות של הוועידה, בוועד-המרכזי המנשביסטי. תיכף אחרי הוועידה קיים לנין התיעצות של הבולשביקים – צירי הוועידה. ההתיעצות החליטה על פניה למפלגה, שהוצעה ע"י לנין, אשר בה ניתנה הערכה בולשביסטית לתוצאות הוועידה, נחשפו שגיאותיה העיקריות (קבלת הפרוגראמה המנשביסטית על מוניציפאליזציה של האדמה, הסירוב להילחם באשליות הקונסטיטוציוניות והערכת הדומה הממלכתית כאמצעי הבדוק לשחרורו של העם מהצאריזם, חוסר ההערכה לנסיון הקרבות של אוקטובר-דצמבר 1905).

אחרי הוועידה חזר לנין לפטרבורג, כאן התגורר עד ינואר 1907, אחר-כך, בהסתרתו מבלשי המשטרה, שוב עקר לקואוקאלה, לקיטנה "וואזא". בתנאים קשים ביותר, במצב אי-ליגאלי, כשהוא עובר מדירה לדירה, כשהוא לן, פעם אצל קרובים ופעם אצל ידידים ומכירים, המשיך לנין בעבודתו הכבירה והמאומצת. הוא היה מופיע באסיפות המפלגה ובאסיפות של פועלים, כתב מאמרים וקונטרסים, ניהל את העתונות המפלגתית ואת פעולתם של הבולשביקים באירגון ההמונים. באותה תקופה כתב לנין למעלה ממאה מאמרים וקונטרסים.

למרות הסכנה, הופיע לנין, תחת השם קארפוב, באסיפה פומבית ענקית שהתקיימה בבית-העם של פאנינה ב-9 במאי 1906. שם נוכחו פועלים מכל פרבריה של פטרבורג. הופיעו באי-כוח של כל המפלגות. האחרון שנטל את רשות הדיבור היה לנין. הוא הוקיע את הקנוניה בין הקאדטים

והצאריזם על חשבון העם. המו"מ – אמר לנין, בהתכוונו למו"מ שבין הקאדטים והמיניסטרים הצאריים, – זוהי הכנה לקנוניה; הקנוניה – סיוע מעשי של המו"מ. כוחה של המהפכה – בהתפתחות ההכרה המעמדית של הפרולטאריון ובהתפתחות הכרתם הפוליטית של האיכרים. כאשר סוציאליזם דמוקרטי מבקר את מדיניותם של הקאדטים, הוא מפתח בזה את ההכרה הזאת, הוא מחזק את המהפכה. כאשר הקאדט מטמטם את העם בדרישותיו, הרי שהוא מטשטש את ההכרה ומחליש בזה את המהפכה. לכן תפקידנו הוא להסיר את הלוט מעל הקאדטים, לערער את השפעתם על ההמונים. צריכים לנו להקדיש את כל הכוחות לזה, שגם עם הגל החדש של המהפכה, יטול מעמד הפועלים את תפקיד ההנהגה של צבא- המהפכה המנצח.

נאמו של לנין עשה רושם עז. "אחרי הקאדט אוגורודניקוב, – מספרת קרופסקאיה בזכרונותיה, – מסר היו"ר את רשות הדבור לקארפוב. עמדתו בין הקהל. אילאיץ' היה נרגש מאוד. הוא עמד רגע מחריש ופניו היו חוררים מאוד. כל דמו פרץ אל לבו. ותיכף הורגש, שהתרגשותו של הנואם נמסרת לקהל השומעים. ופתאום פרץ רעם של מחיאות-כפיים – אלה הם חברי המפלגה שהכירו את אילאיץ'. נזכרת אני בפניו הנרגשים ומלאי-התמהון של פועל אחד שעמד על ידי. הוא שאל: מי, מי זה? איש לא ענה לו. השלך הס בקהל. אחרי נאמו של לנין תקף את קהל השומעים מצב רוח מרומם, באותו רגע חשבו כולם על הקרב המכריע העתיד להתחולל" ¹¹⁶.

אחרי התקוממות דצמבר החלו הפועלים והאכרים המהפכניים לסגת, לאט-לאט ומתוך קרב. בקיץ ובסתיו של שנת 1906 התגבר שוב המאבק המהפכני. שוב פרץ גל של שביתות פוליטיות. התלקחה מלחמתם של האיכרים בבעלי-האחוזות. בקרונשטאדט וסביבותיה התקוממו המלחים.

הבולשביקים החלו שוב להוציא את עתונם הליגאלי (אחרי שהשלטון הצארי הפסיק בדצמבר 1905 את העתון "נובאיה ז'יזן" ¹¹⁷). הוא הופיע בשמות שונים: "זולנה" ("הגל"), "וופריווד" ("קדימה"), "אָכו" ("הד"). לנין ערך את העתונים האלה. במאמריו, בהסתמכו על עובדות פעולתיה של הדומה הממלכתית הראשונה, הסיר את הלוט מעל הממשלה הצארית והקאדטים, בהוכיחו לאיכרים שאל להם לצפות שהדומה תעניק להם אדמה ודרור. הוא ניבא שהצאר יפזר את הדומה הממלכתית, וביקר קשות את המנשביקים על תמיכתם בקאדטים בדומה הממלכתית. מאבק חריף פרץ סביב הסיסמה של הקאדטים "מיניסטרויון של הדומה" (דהיינו מיניסטרויון האחראי בפני הדומה), שנתמכה על-ידי המנשביקים. נגד הוועד המרכזי המנשביסטי הופיע הוועד הפטרבורגי הבולשביסטי שהונהג ע"י לנין. לנין מתח ביקורת חריפה על סיסמאותיהם האופורטוניסטיות של המנשביקים, שלאחר פיזור הדומה הראשונה ביולי 1906. במדיניותם ההססנית של המנשביקים גילה לנין את נבטי הליקבידאציה, את התכחשותם השפלה למלחמת הגבורה של הפועלים בהתקוממות אוקטובר-דצמבר.

הבחירות לדומה הממלכתית השניה, שוב העמידו את השאלה על היחס לדומה. לנין, בהיותו דיאלקטיקון אמיתי, פותר את הבעיה, לא מתוך חישובים מופשטים, כי אם מתוך אנאליזה עניינית של התנאים. החרם על הדומה הראשונה, אם כי ערער את האוטוריטה שלה, לא יכול היה להכשילה, כי התנהל בתקופת השפל של המהפכה. הבחירות לדומה השניה התנהלו במצב של ירידתה הנוספת של המהפכה. במצב זה מוכרחים היו לנצל את הדומה הממלכתית ואת הבחירות אליה לתעמולה מהפכנית. בשנת 1905 לימד לנין את המפלגה פרק באמנות ההתקפה המהפכנית, עכשיו הוא מלמד אותה לקח, איך לסגת בסדר ובצורה מאורגנת, לסגת האחרונים, כדי שוב לאגור כוחות ולעבור להתקפה יותר חזקה על האויב.

המנשביקים יצאו עם הצעה על הסכם בחירות עם הקאדטים, בעד תמיכה בקאדטים בדומה. הבולשביקים הגנו על עצמאותה של המפלגה בבחירות והיו בעד "גוש שמאלי" הן בבחירות והן בדומה גופה, ז. א. בעד הסכם עם המפלגות דמתקרי עמלניות כבאי-כוח של זעיר-הבורגנות- הדימוקרטית העירונית והכפרית.

אופי חריף במיוחד קיבל המאבק נגד המנשביקים בפטרבורג. כינוס הסניף הפטרבורגי של ה.ר.ס.ד.ר.פ., שהתקיים בינואר 1907, אשר בו הרצה לנין, קיבל את הצעותיו. המנשביקים שנחלו כאן כשלוש, החלו בעזרתו של הוועד המרכזי, שהיה בו רוב למנשביקים, בפעולה הרסנית ופלגנית. לנין הוכיח איך שמאחורי גבם של הפועלים מוכרים המנשביקים את קולותיהם של הפועלים לקאדטים. קונטרסו של לנין "הבחירות בפטרבורג וצביעותם של 31 המנשביקים" ויתר הופעותיו, הסירו את המסוה מהמנשביקים. הוועד המרכזי המנשביסטי תבע את לנין למשפט מפלגתי. ההחלטה הזאת של הוועד המרכזי עוררה סערה בסניפי המפלגה. לנין הופיע במשפט בנאום מזהיר: הוא הפך את המשפט למשפט על המנשביקים, על הוועד המרכזי של המנשביקים. לנין הודיע בבירור, שבהופעותיו החריפות נגד המנשביקים השתדל "לעורר בהמונים שנאה, גועל ובוז לאנשים האלה, אשר הפסיקו להיות חברים במפלגה המאוחדת, שהפכו לאויבים פוליטיים, המכשילים את הארגון הסוציאלי-דמוקרטי שלנו במערכת הבחירות. ביחס לאויבים פוליטיים כאלה ניהלתי אז – ובמקרה וימשיכו במעשי הפילוג **אנהל בהם תמיד** – מלחמת השמד" ¹¹⁸. בראותו את כשלונו המלא, הפסיק הוועד המרכזי המנשביסטי את המשפט.

התקפת הריאקציה גברה יותר ויותר. לנין ביצר במרץ את המנגנון האי-ליגאלי של המפלגה. גברו הקשיים להופעתו הקבועה של העתון הליגאלי. ביולי 1906 אסרה הממשלה הצארית את העתון הבולשביסטי "אָכו"; החל מחודש אוגוסט חידשו הבולשביקים את הופעתו של העתון האי-ליגאלי "פרולטארי" בעריכתו של לנין. בכל גליון מופיעים מאמריו.

בפברואר 1907 נפתחה הדומה הממלכתית השניה. בהשתמשו בעובדות ממשיות מפעולתה, היה לנין מוקיע מעל דפי ה"פרולטארי" והבטאון הפופולארי "וופריווד" וכמו כן מעל דפי העתונים הבולשביסטיים הליגאליים "נובי לויץ", ו"נאשה אכו", את תמרוניו של השלטון הצארי, הראה, איך הקאדטים עושים קנוניה עם המונארכיה, מפקירים ומוכרים את ענייניו של העם. לנין ניבא, שהצאריזם יפזר גם את הדומה השניה, ושנאשי המאה-השחורה מכינים הפיכה ממלכתית. לעומת הטאקטיקה האופורטוניסטית של המנשביקים, שהיו חוזרים על סיסמאות הקאדטים, היה לנין מציג את הטאקטיקה הבולשביסטית, שהיתה מכוונת להפריד מהקאדטים את היסודות הזעיר-בורגניים-דמוקראטיים, בעיקר את האיכרות. באורך-רוח ובידיעה רבה הנחיל לנין לצירים-הפועלים את אמנות הניצול המהפכני של הדומה הצארית.

בהשיגו מתוך מאבק קשה את ליכודם של רוב סניפי המפלגה סביב הבולשביקים, החל לנין לתבוע את כינוסה של וועידת המפלגה והחל להתכונן לקראתה במרץ רב. הוא מוקיע ודוחה את סיסמתם של המנשביקים על "וועידת פועלים", כנסיון לחסל את המפלגה ולפוררה בתוך ההמון הזעיר-בורגני.

באפריל-מאי לשנת 1907 מתקיימת בלונדון הוועידה החמישית של הר.ס.ד.ר.פ. לנין והלנינאים נהלו בוועידה מלחמה חריפה במנשביקים ובטרוצקי, שהשתדל לרכז סביבו קבוצה צנטריסטית. בהחלטה להרצאתו של לנין על היחס למפלגות הבורגניות קיבלה הוועידה את ההערכה הבולשביסטית לכל המפלגות האלה, וניסחה את הטאקטיקה הבולשביסטית לגביהם: מלחמה ללא רחם במאה השחורה ובאוקטיאבריסטים; הוקעה נמרצת של הקאדטים ומלחמה נגד נסיונותיהם לעמוד בראש האיכרות; הוקעת נסיונותיהן של המפלגות דמתקרי נארודיות או עמלניות (הסוציאליסטים העממיים, קבוצת העמל והס"רים) להתחפש כסוציאליסטים, והניחה מקום לאפשרות של הסכמים מיוחדים אתן לשם מלחמה בצאריזם ובקאדטים, עד כמה שמפלגות אלה הביעו את האינטרסים של הבורגנות הזעירה בעיר ובכפר.

הוועידה החמישית היתה נצחון כביר של הבולשביקים בתנועת הפועלים. אבל הנצחון לא סיחרר את ראשו של לנין. "לראשונה ראיתי אז את לנין בתור מנצח, – מספר בזכרונו חובר סטאלין, – כרגיל מסחרר הנצחון ראשם של מנהיגים, עושה אותם ליהירים. לעתים קרובות מתחילים במקרים כאלה לחוג את הנצחון ולנוח על זרי הדפנה. לנין לא היה מאותם המנהיגים. להיפך, דווקא אחרי הנצחון היה¹¹⁹ נעשה דרוך וזהיר ביותר. זוכר אני, איך שלנין הוסיף ושינן לצירים: "קודם-כל – לא להגרר אחרי הרגשת הנצחון ולא להתהדר; והשנית – לבצר את הנצחון; והשלישית – לגמור עם היריב, למגררו כליל, כי היריב הוכה, אבל טרם מוגר". הוא לעג מרה לאותם הצירים, שטענו בקלות-ראש "שמעכשו גמרנו עם המנשביקים". לא קשה היה לו להוכיח, שלמנשביקים ישנם עדיין שרשים בתוך תנועת הפועלים, ולהלחם צריכים בהם מתוך ידיעה, להזהר מהערכה מוגזמת של כוחותינו ובעיקר מהזולת ערך כוחותינו של היריב.

"לא להתהדר בנצחון" – סגולה מיוחדת זו באופיו של לנין, היא אשר עזרה ללנין לשקול בדעה צלולה את כוחותיו של האויב ולבטח את המפלגה מהפתעות שונות¹²⁰.

כפי שניבא לנין, פיזרה הממשלה הצארית את הדומה הממלכתית השניה, אסרה את חברי הפראקציה הסוציאלי-דמוקרטית ושינתה את חוקת הבחירות, מה שנקרא אז בשם ההפיכה של ה-3 ביוני. הצאריזם המשיך בהתקפתו. המהפכה נגמרה בכשלון.

לנין מציין תפקידים חדשים למפלגה, בהתאם למצב החדש. הוא מתקיף את המנשביקים, שסילקו את ידיהם מכל פעולה מהפכנית וקראו את המפלגה להשתתפות אורגאנית בדומה בשותפות עם הקאדטים. יחד עם זה מכוון הוא את חיצי ביקורתו נגד הבויקוטיסטים (קאמיניב, בוגדנוב ואחרים), שהציעו להחרים את הדומה והתנגדו לניצולה המהפכני של הבמה הדומאית על-ידי המפלגה.

ביולי 1907 הופיע לנין בכינוס הסניף הפטרבורגי של הר.ס.ד.ר.פ. "הייתי בטאריוקי, בכינוס פטרבורגי, אשר בו נדונה השאלה על היחס לדומה הממלכתית – כתבה אחת הצירות לחבריה. שמעתי את לנין בהתלהבות רבה. לנין הוא בעד ההשתתפות בבחירות... שמענו את המנהיגים בתנאים הגרועים ביותר: בהתחלה התאספנו בדירתו של פונדקאי, וכשלנין החל לדבר, הופיע בעל הפונדק והודיע, שהמשרה מאיימת לסגור את הפונדק. אז הלכנו ליער. למען הקונספיראציה הלכנו ביחידות, והנה ירד גשם שוטף ולא נתן לקבל את ההחלטות"¹²¹. בכינוס ניצח לנין אחרי מאבק קשה. אחרי כן בכינוס ה-3 וה-4 של הר.ס.ד.ר.פ. ביולי ובנובמבר לשנת 1907 ניצח הקו של לנין.

באוגוסט 1907 יצא לנין לשוטגארט לקונגרס הסוציאליסטי הבינלאומי. כאן משתתף הוא באופן פעיל במלחמה בין החלק המהפכני והאופורטוניסטי. יחד עם רוזה לוכסמבורג מכניס לנין את ה"תיקונים" ההיסטוריים בהחלטה על המלחמה במיליטאריזם, בהראותו בבהירות, שמתפקידן של מפלגות הפועלים הוא, לא רק להלחם בסכנת המלחמה, כי אם גם לנצל את המשבר הנוצר בעקבותיה למען המהפכה הסוציאליסטית.

בעת הקונגרס כינס לנין את ההתיעצות של השמאל כדי ללכדם למלחמה נגד האופורטוניסטים והצנטריסטים שבאינטרנאציונאל השני.

משוטגארט חזר לנין לפינלאנד. אבל, מסוכן היה להישאר כאן. לנין עוקר מקוואקאללה לאגלביו (תחנה קטנה ע"י הלסינגפורס), שגם בה לא יכול היה לשהות זמן רב. בלשי הצאר חיפשו את לנין; הצאריזם ביקש לגמור עם מנהיגה של המהפכה. המרכז הבולשביסטי קיבל החלטה על יציאתו של לנין לחוץ-לארץ.

לא קל היה לעקור מפינלאנד; העליה על האניה בנמל, היה בה סכנה להיאסר. לכן הלך לנין בלילה על הקרח אל אהד האיים, כדי שם לעלות על אניה. הקרח לא היה חזק ביותר, ובמקום אחד החל לזוע מתחת לרגלים. בתקופה יותר מאוחרת סיפר לנין שבאותו רגע חשב: "הויה, איזו מיתה טפשית מזומנת לי". כך, מתוך סכנת-נפשות הצליח לנין להגיע בדצמבר 1907 לחוץ-לארץ.

החלה האמיגראציה שניה של לנין, שנמשכה זמן רב יותר.

VI

ב-25 בדצמבר 1907 הגיע לנין לז'נבה. קשה היה לחזור מרוסיה לאותה עיר קרתנית-רדומה. "הרגשתי היא, כאילו באתי הנה לשכב בקבר", – אמר לנין ביום הראשון לבואו לז'נבה. – "לעזאזל, עד מה עצוב לחזור שוב לאותה ז'נבה הארורה, – כתב בינואר 1908, אבל, אין ברירה!¹²²).

האמיגראציה השנייה היתה עשרת מונים קשה מן הראשונה. אז, בראשית המאה ה-20, היה חי ועובד מתוך ציפיה למהפכה המתקרבת ובאה. הידיעות שהגיעו מרוסיה העידו על גידולה של תנועת הפועלים, על הקמתה של המפלגה המארכסיסטית, על נצחוננו של ה"איסקרה" במלחמתו עבור המפלגה. אחר היה המצב בשנים הראשונות של האמיגראציה השנייה. המהפכה נחלה כשלון, הריאקציה עשתה שפטים במהפכנים, האירגונים המפלגתיים הוחרבו ע"י המשטרה, בהמונים הורגשה עיפות ובין הנלוים למהפכה, בעיקר בין האינטליגנציה, קרו מקרים רבים של בגידה, של התכחשות בזויה למהפכה ולמפלגה.

אבל, שנות הריאקציה לא הכריעו את לנין, להיפך, רצונו נתחשל עוד יותר, ומלחמתו באויבי המפלגה נהיתה עקשנית יותר וללא־פשרות. לנין היה חדור אמונה בכוחותיו של מעמד הפועלים ובמהפכה החדשה העלולה לפרוץ. במאמרו הראשון בז'נבה כתב לנין: "ידענו לעמול שנים רבות לפני המהפכה. לא בכדי כינו אותנו קשים־כחלמיש. הסוציאלי־דמוקראטים הקימו מפלגה פרולטארית, אשר לא תיפול ברוחה עם כשלון ההתקפה המלחמתית הראשונה, לא תאבד עשתנותיה ולא תיגרר להרפתקאות. מפלגה זו צועדת לסוציאליזם, ואינה קושרת את גורלה בתוצאותיה של תקופה זו או אחרת של המהפכות הבורגניות. לכן חפשית היא מצדדיהן החלשים של המהפכות הבורגניות. מפלגה פרולטארית זו צועדת אל הנצחון"¹²³.

לנין ניגש תיכף להוציא, בחו"ל, את הבטאון המפלגתי הבולשביסטי "פרולטארי". בתנאי הריאקציה האכזרית ראה לנין בעתון את האמצעי החשוב לריכוזם, ליכודם וחינוכם של הקאדרים הבולשביסטיים, ראה בו את המכשיר להכנתה הרעיונית והאירגונית של המפלגה לקראת עלייתה החדשה של המהפכה. כעבור חודש הצליח לארגן את הופעתו של ה"פרולטארי". אבל במהרה פרצו במערכת העתון, אשר בה השתתפו לנין, דוברובינסקי ובוגדאנוב, חילוקי־דעות רציניים.

עקב נצחונה של הריאקציה גברו נסיונותיהם של "מבקרי" המארכסיזם לסלף את התיאוריה המהפכנית. התקפתה של הקונטר-רבולוציה פשטה גם בחזית האידיאולוגית. מעל דפי העתונות הבורגנית נשפכו קיטוני¹²⁴ מיסטיציזם, פורנוגרפיה, יאוש, דת. כתבנים בורגניים רבים החלו במסע על המארכסיזם. סוכני הבורגנות בתנועת הפועלים הצטרפו להתקפה זו של הריאקציה.

אחדים מאנשי־העט שנילוו קודם אל הבולשביקים (בוגדאנוב ואחרים), וכמו כן שורה של סופרים מנשביסטיים החלו לפתח את "ביקורת" המארכסיזם, של יסודותיו הפילוסופיים־תיאורטיים והמדעיים־היסטוריים. את המטריאליזם הפילוסופי של המארכסיזם החליפו באידיאליזם מעודן ביותר, אחדים מהם (דמתקרי "מבקשי האלהים" ו"בוני האלהים") החלו להטיף לדת מחודשת, בהאפלים את ההכרה של המוני הפועלים בסם־הרדמה דתי. את בגידתם במארכסיזם כיסו באיצטלה של "הגנה" על המארכסיזם. ה"ביקורת" שלהם השתלבה עם מסעה של הריאקציה נגד המפלגה, נגד המהפכה, עם ההתקפה של הרביזיוניסטים ממערב אירופה על המארכסיזם.

בתנאים אלה גדל ההכרח להוקיע ולמגר את אויבי המארכסיזם. מלחמתה של המפלגה בחזית התיאורטית הפכה לתפקיד עיקרי. המהפכה עוררה והרימה שכבות חדשות לחיים מדיניים, למפלגה הצטרפו פעילים חדשים. לא היתה להם עדיין השקפת־עולם מארכסיסטית יציבה, וגם לא יכלה להיווצר במשך התקופה הקצרה.

בשנת 1908 כתב לנין: "כאשר ההמונים מעכלים את הנסיון העשיר של מאבקם המהפכני הבלתי־אמצעי, אזי נהפכת המלחמה התיאורטית בעד השקפת העולם המהפכנית, דהיינו בעד המארכסיזם המהפכני – לבעיה דחופה"¹²⁵.

בראשית שנת 1908 הופיע קובץ של מאכסיסטים (מצדדי הפיסיקאי והפילוסוף־האידיאליסטן האוסטרי מאַך) בשם "פרקים בפילוסופיה של המארכסיזם". בקובץ זה רוכזו כל הסילופים והעוותים של המארכסיזם, שהמאכסיסטים הגישום תחת האיצטלה של "הגנה" עליו. לנין החליט, שהגיע הזמן למלחמה גלויה למיגורו של הזרם האנטי־מארכסיסטי הזה.

"הופיעו כעת ה"פרקים בפילוסופיה של המארכסיזם", – כתב אל גורקי ב־25 בפברואר 1908. – קראתי את כל המאמרים חוץ ממאמרו של סוברוב (אני עדיין קורא בו), ועם קריאת כל מאמר יצאתי מרוב כעס מכלי. לא, אין זה מארכסיזם! אכן, זוחלים הם האמפיריוקריטיקים, האמפיריומוניסטים והאמפיריוסימבוליסטים לתוך בוך. הם משתדלים לשכנע את הקורא, ש"האמונה" בריאליות העולם החיצוני זוהי "מיסטיקה" (באזארוב), מערבבים בצורה המגונה ביותר את המטריאליזם בקאנטיאניות (באזארוב ובוגדאנוב), מטיפים למשהו, מעין אגנוסטיציזם (אמפיריאוקריטיציזם) ואידיאליזם (אמפיריאומור־ניזם), – מגישים לפועלים "אתאיזם דתי" ו"הערצת" הפוטנציות האנושיות הגבוהות (לונאצ'רסקי), – מכריזים כי תורתו של אנגלס על הדיאלקטיקה היא מיסטיקה (ברמן), – שואבים ממענם המעופש של איזה־שהם "פוזיטיביסטים" צרפתיים – אגנוסטיקים או מטאפיסיקים, יקחם אופל, בעלי "תורת התודעה הסימבוליסטית" (יושקביץ!) לא, זהו יותר מדי. אמנם, אנחנו המארכסיסטים הפשוטים, אנשים שבפילוסופיה כוחם לא רב, – אבל למה להתקלס בנו ולהציג לנו דברים כאלה בתור פילוסופיה של המארכסיזם! מוכן אני להסכים שיאפנו אותי ולא אסכים להשתתף בבטאון המטיף לדברים כאלה"¹²⁶.

באפריל 1908, בקשר עם יום השנה ה-25 למותו של מארכס הופיע מאמרו של לנין "המארכסיזם והרביזיוניזם"¹²⁷. במאמר זה הוכיח לנין שעם נצחון המארכסיזם בתנועת הפועלים שינו אויבי המארכסיזם את שיטת מלחמתם בו והחלו לחתור תחתיו באיצטלה של "תיקונים" למארכס, "הגהות" למארכס ו"רביזיה" למארכסיזם. לנין חשף את תוכנו האידיאלי של הרביזיוניזם בשטח הפילוסופיה, הכלכלה־המדינית, הפוליטיקה, עירטל את שרשיו המעמדיים, והראה שהמלחמה ברביזיוניזם היא מלחמה בעד הסוציאליזם.

"כל מה שעובר עלינו כעת, לעתים אך ורק, בשטח האידיאלי: – ניבא לנין במאמרו זה – הוויכוחים נגד התיקונים התיאורטיים למארכס, – מה שמופיע עכשיו למעשה אך ורק בשאלות בודדות של תנועת הפועלים, בתור חילוקי־דעות טאקטיים עם הרביזיוניזם והפילוגים בשטח זה, – את כל זה תצטרך תנועת הפועלים לעבור בממדים יותר גדולים, כאשר המהפכה הפרולטארית תחריף את כל הבעיות, תרכז את כל חילוקי־הדעות בנקודות שהן בעלות ערך בלתי־אמצעי להתוויית התנהגותם של ההמונים ותכריח בתוך סערת־הקרב להבדיל בין אויבים וידידים ולהיפטר מבעלי־ברית גרועים כדי להלום נאמנה באויב.

המלחמה הרעיונית של המארכסיזם המהפכני ברביזיוניזם בסוף המאה ה-19 היא הפרוזדור לקרבות מהפכניים כבירים של הפרולטאריאון, ההולך קדימה לנצחון המלא של מפעלו, למרות היסוסיהם וחולשתם של הקרתנים"128.

המאמר, פירושו היה, הכרזת מלחמה גלויה ברביזיוניזם ובכל מסלפי התיאוריה המארכסיסטית. את לנין הרגיזה ביותר עמדת ה"איי-התערבות", בעצם וותרנות, לגבי הרביזיוניזם הפילוסופי שנקט קאוטסקי, וכמו כן, שגם פליכאנוב הסתפק באי-אלו מאמרים לא-חשובים נגד המארכסיזם. לנין כתב, שפליכאנוב אינו רוצה או שאינו יכול להתייבש נגד הפילוסופיה של בוגדאנוב בעוז ובהחלטיות הדרושה ושהוא, לנין, "ויהי מה" "יעשה זאת לפי דרכו הוא".

לנין החל לעיין בשקידה ביצירותיהם של המארכסיסטים הרוסיים. הוא הוכרח להזניח אפילו, במקצת, את ה"פרולטארי". "את העתון אני מזניח עקב סביאותי הפילוסופית"129, – כתב במארכס 1908 לגורקי. הוא לומד את כתביהם של מוריהם הפילוסופיים של המארכסיסטים הרוסיים – מאך, אבנאריוס, יום, ברקלי ותלמידיהם. אבל לנין אינו מסתפק בזה, – הוא לומד בקפדנות את הספרות במדעי-הטבע ובעיקר בפיסיקה העיונית. במחצית השנייה של חודש מאי הוא נוסע ללונדון, בה הוא עובד כחודש ימים במזיאום הבריטי.

בסוף יוני כותב לנין לקרוביו: "מחלתי עיכבה בהרבה את עבודתי על החיבור הפילוסופי. אבל כעת כמעט והחלמתי ובודאי אכתוב את הספר. עבדתי הרבה על המארכסיסטים וחושבני שאת כל ניווליהם (וגם של "האמפיריומוניזם") בררתי כבר"130. לנין החל לעבוד על הספר בפברואר וסיים אותו באוקטובר 1908.

החלו החיפושים אחרי מו"ל שיסכים להוציא את הספר ברוסיה בצורה ליגאלית. סוף-סוף נמצא המו"ל והספר נמסר לדפוס. "על דבר אחד בלבד אני חולם וגם מבקש, – כתב לנין לאחותו בפברואר 1909: – לזרז את הופעתו של הספר"131. וכעבור חודש, במארכס, הזכיר שוב: "ובינתיים זה נחוץ כאויר לנשימה שהספר יראה אור במהרה. עם הופעתו קשורים אצלי כל מיני התחייבויות לא רק ספרותיות, כי אם גם פוליטיות".

לנין זירז את הופעתו של הספר, מפני שביוני 1909 צריכה היתה להתקיים התיעצות המערכת המורחבת של ה"פרולטארי" (למעשה המרכז הבולשביסטי); שבה צריכה היתה להתלקח המערכה המכרעת עם בוגדאנוב ומצדדיו.

במאי 1909 ראה הספר אור. היתה זאת יצירתו הגאונית של לנין "מטריאליזם ואמפיריוקריטיציזם".

בספרו מותח לנין ביקורת מקיפה על התחכמויותיה החדישות של הפילוסופיה האידיאליסטית הבורגנית, נותן סקירה מעמיקה על תורת התודעה של המטריאליזם הדיאלקטי, ומכליל את החדושים במדעי-הטבע ובעיקר בפיסיקה מנקודת המבט של המטריאליזם הדיאלקטי.

המארכסיסטים ניסו "להכחיש את המטריאליזם ע"י הסתמכות על "הפוזיטיביזם החדש", על ה"פילוסופיה של מדעי-הטבע של ימינו" וכו' וכו', בראותם את העולם, את העצמים, בתור "קומפלקסים של תחושות", למעשה הם העלו מחדש את ההשקפות האידיאליסטיות-הסובייקטיביות הישנות.

לנין הראה, שמתחת לאיצטלה של ה"פילוסופיה של מדעי-הטבע של המאה ה-20" מנסים בוגדאנוב וחבריו להחיות את האידיאליזם הסובייקטיבי של הפילוסוף האנגלי מהמאה ה-18 – ברקלי. פתרון מדעי לשאלות התודעה, הוכיח לנין, אפשרי אך ורק מנקודת-ראות מאטריאליסטית. העולם הנהו חומר נע. הטבע היה קיים לפני האדם, הכרתו של האדם – זהו פרי החומר העילאי-המאורגן. העצמים קיימים מחוץ לתודעתנו ואינם תלויים בה. "תפיסותינו ודימויינו – דיוקניהם. הבקורת של הדמויות האלה, ההבדלה בין האמיתיים והמדומים ניתנת ע"י הנסיון"132, – זוהי מהותה, לפי לנין, של תורת התודעה המאטריאליסטית.

לנין העלה שלשה כללים יסודיים של תורת התודעה המארכסיסטית:

1) קיימים עצמים ללא כל תלות בתודעתנו, ללא כל תלות בתחושתנו, מחוצה לנו...

2) אינו קיים הבדל עקרוני בין הדמות ובין העצם כשלעצמו, וגם אינו יכול להיות קיים. קיים הבדל בין זה שכבר נודע ובין זה שטרם נודע...

3) בתורת התודעה, כמו בכל יתר-133 ענפי המדע צריכים לחשוב בצורה דיאלקטית, ז. א. אין לשער כי תודעתנו היא משהו מוכן ובלתי-משתנה, כי אם לחקור איך מאיי-הידע מופיע הידע, באיזה אופן מהידיעה הבלתי-מושלמת והבלתי-מדויקת נעשית הידיעה מושלמת ומדויקת יותר"134.

התודעה האנושית, שהיא הבבואה של העולם החיצוני, אינה יכולה להקיף בבת-אחת135 את כל תופעות הטבע והחברה על כל צורותיהן האינסופיות. התודעה היא תהליך רב-צדדי והדרגתי, שכל צד ומדרגה שלו אופים יחסי הוא, אבל הם נושאים בקרבם גם גרעין של אמת אבסולוטית. "המחשב האנושי מסוגל לפי טבעו לתת, וגם נותן לנו, את האמת האבסולוטית, המתהווה ע"י סכום של אמיתות יחסיות. כל דרגה בהתפתחות המדע גרעינים חדשים לאותו הסכום של האמת האבסולוטית, אבל תחומי האמת של כל הנחה מדעית הם יחסיים, בהיותם נתונים להרחבה או לצמצום ע"י ההתפתחות המתמדת של המדע"136. כך, למשל, עד המאה ה-20 היו רובם של אנשי המדע סבורים שהאטום הנהו החלק הקטן ביותר והבלתי-מתחלק של החומר. המדע של ימינו הוכיח, שגם האטום בנוי מחלקיקים שונים ובניינו מורכב למדי. "במובן ההיסטורי יחסיים הם תחומי ההתקרבות של מדעינו לאמת האובייקטיבית והאבסולוטית, אבל בלתי מותנית היא עצם קיומה של האמת הזאת, ובלתי-מותנה הוא זה, שאנו מתקרבים אליה"137.

התודעה מתפתחת מתוך קשר אמיץ עם פעולתם המעשית של בני-האדם. בעית אמיתות הבבואה של העובדות האובייקטיביות ושל החוקים

התגלית הכבירה של שלהי המאה ה-19 – גילוי הראדיואקטיביות, האלקטרון, ועל השתנות חמר שלו וכו', יצרו מהפכה במדעיה הטבע, גרמו למשבר יסודי בכל המושגים הישנים והמקובלים במדע. חוקרי טבע רבים לא יכלו לעבור מהמאטריאליזם המתאפיסי הישן אל הדיאלקטי והתגלגלו לפילוסופיה ריאקציונית, למסקנות אידאליסטיות על היעלמו של החומר, על סובייקטיביות השטח והזמן וכו'. לנין, בהעבירו אנאליזה מעמיקה על המהפכה במדעיה הטבע ובעיקר בפיסיקה, הראה, שתגליות אלו אינן מכחישות, כי אם, להיפך, מאשרות את אמיתיות המאטריאליזם הדיאלקטי. לנין הביע את ההנחה ש"גם האלקטרון הוא אינסופי כדוגמת האטום"¹³⁸. את המוצא מן המשבר של מדעיה הטבע וביחוד של הפיסיקה, ראה לנין במעבר "לשיטה היחידה הנכונה ולפילוסופיה הנכונה" – למאטריאליזם הדיאלקטי. "הפיסיקה של ימינו מקשה ללדת. היא מולידה את המאטריאליזם הדיאלקטי"¹³⁹.

לנין הוקיע אף את נסיונם של הרביזיוניסטים הפילוסופיים לזהות את ההוויה החברתית עם ההכרה החברתית. "המטריאליזם בכללו, – כתב לנין, – מכיר באובייקטיביות של המציאות הריאלית (חומר) שאינה תלויה בתודעתה, תחושתה, נסיונה וכו' של האנושיות. המאטריאליזם ההיסטורי מכיר בהוויה החברתית שאינה תלויה בתודעה החברתית של האנושיות. התודעה, גם פה וגם שם, הינה¹⁴⁰ אך ורק בבואה של ההוויה, במקרה הטוב ביותר כמעט נכונה (אדקוואטית, מדייקת דיוק אידיאלי). מהפילוסופיה הזו של המארכסיזם, המוצקת מגוש פלדה אחד, אין להוציא אף הנחה יסודית, אף חלק עיקרי, מבלי להתרחק מהאמת האובייקטיבית ומבלי ליפול לתוך זרועות הכוזב הבורגני-ריאקציוני"¹⁴¹.

לנין חשף עד היסוד את הפילוסופיה של בוגדאנוב, באזארוב ויתר ה"מחדשים", את מהותה האידיאליסטית, העוינת לציבור הפועלים, והראה את תפקידה המעמדי. הפילוסופיה החדשה מפלגתית היא, כפי שהיתה גם לפני אלפיים שנים. מאחורי הסכולאסטיקה הגנסיאולוגית מסתתרת מלחמה ואידיאולוגיה מעמדית. תפקידם האובייקטיבי של המאכיסטים – לשרת את הריאקציה ואת הכמורה. תפקידם של המארכסיסטים, הורה לנין, הוא לרכוש ולעבד בצורה בקורתית את השגי המדע, ובתוך זה גם את חיבוריהם של זבני-הבורגנות המלומדים, כגון האקונומיסטים הבורגניים, "ולדעת להכרית את כיוונם הריאקציוני, לדעת לטוות קוו עצמאי ולהלחם בכל הכיוון של הכוחות והמעמדות העויינים לנו. ואת זאת לא יכלו לעשות המאכיסטים שלנו, הנגררים בהכנעה אחרי הפילוסופיה הריאקציונית של הפרופסורים"¹⁴².

ספרו של לנין מילא תפקיד חשוב לליכודן של השורות הבולשביסטיות בזמן שהריאקציה חגגה את נצחונה. החבר סטאלין, אחרי שעיין, בשנת 1909, ב"מאטריאליזם ואמפיריוקריטיציזם", כתב ש"ספרו של אילאיץ' זהו ספר-רשומות מיוחד במינו של הנחות הפילוסופיה (הגנסיולוגיה) של המארכסיזם", ש"המאטריאליזם של אילאיץ' נבדל בהרבה מזה של פליכאנוב".

ספרו של לנין פירושו היה חורבן מלא של הרביזיוניזם הפילוסופי. יחד עם זה הוא היה צעד חשוב קדימה בהתפתחות היסודות הפילוסופיים של המארכסיזם, דרגה חדשה בהתפתחות המאטריאליזם הדיאלקטי. "לא אחר, כי אם לנין, היה זה, שלקח על עצמו את המשימה החשובה להכליל בפילוסופיה המאטריאליסטית את החשוב ביותר שהושג ע"י המדע במשך התקופה מאנגלס ועד לנין, ואת הביקורת הרב-צדדית של הזרמים האנטי-מאטריאליסטיים בתוך מחנה המארכסיסטים. אנגלס אמר, ש"המאטריאליזם רוכש לו צורה חדשה עם כל תגלית גדולה". כידוע, שאת התפקיד הזה מילא לנין, הוא ולא אחר, בספרו המצויין "המאטריאליזם והאמפיריוקריטיציזם"¹⁴³. ספר זה שימש להכשרה תיאורטית של המפלגה המארכסיסטית מהטיפוס החדש.

לנין חשב כי אחד התפקידים החשובים של המפלגה, זהו סיכום נסיונה של המהפכה הראשונה, לימוד לקחה והסברתו בקרב מעמד הפועלים והמוני העם. לתפקיד זה הקדיש לנין תשומת לב רבה, הקדיש לו חלק גדול מחיבוריו. הוא נלחם בליבראליזם הקונטרמהפכניים ובמנשביקים הרנגאטים, אשר ניסו לקעקע את המסורת המהפכנית מתוך הכרתו של העם. הוא מצליף עלי עלילותיהם של הליבראליזם על המהפכה, על הסילוף המנשביסטי של תולדותיה. הוא מגן בעוז ובעקביות על מסורת הגבורה של המאבק המהפכני הישיר של ההמונים, על הנסיון העשיר של מאבק זה.

"שאלת ההערכה של המהפכה שלנו, – כתב לנין בשנת 1908, – יש לה ערך, לא רק תיאורטי, כי אם גם מעשי-יומי. כל עבודתנו ההסברתית התעמולתית והארגונית קשורה בתהליך רכישת הלקח של שלשת השנים החשובות, ע"י המוני הפועלים והשכבות הפרולטארות-למחצה של האוכלוסיה... צריכים אנו להכריז בגלוי ובפומבי, למען ישמש זה לקח לכל המהססים והנבוכים ולבושתם של הרנגאטים והמסתלקים מן הסוציאליזם, שמפלגת הפועלים רואה במאבק המהפכני והישיר של ההמונים, במלחמת אוקטובר-דצמבר של שנת 1905, את התנועה הכבירה ביותר של הפרולטארוני אחרי הקומונה, ושאיך ורק בצורה זו של מאבק הערובה לנצחונותיה של המהפכה בעתיד, ודוגמתה תשמש לנו מגדלור לחינוכם של דורות חדשים של לוחמים"¹⁴⁴.

לנין מוכיח, שבמלחמתו ההירואית במשך שלש שנות המהפכה, רכש לו הפרולטארוני הרוסי עמדות, שעליהם נלחמו עמים אחרים עשרות בשנים. העיקר הוא בזה, שהמוני הפועלים השתחררו מהשפעתו של הליבראליזם הפחדני והבוגדני, שהפרולטרוני כבש לו את תפקיד ההגמון במהפכה הדמוקרטית, וההמונים המדוכאים למדו לנהל מלחמה מהפכנית המונית. לנין מסביר לכל פועל בעל-הכרה את שלשת המסקנות העיקריות מלקחה של המהפכה, ואלה הן: הטבה רצינית במצבם יכולים המוני העם להשיג אך ורק ע"י מלחמה מהפכנית עקשנית; אין להסתפק בערעור השלטון הצארי, צריכים לעקרו עם השורש ולהשמידו¹⁴⁵; ההמונים ראו בעיניהם, איך פועלים במהפכה המעמדות השונים – מהן שאיפותיהם האמיתיות, בעד מה הם נלחמים, מהו הכוח, העקשנות והמרץ שהם מסוגלים לפתח.

לנין גילה את הסיבות העיקריות למפלתה של המהפכה הרוסית הראשונה. את אחת הסיבות העיקריות הוא ראה בזה, שבמהפכה זו לא היתה קיימת עדיין הברית המהודקת בין הפועלים והאיכרים, שהאיכרים "פעלו ביצורה נפרדת, בלתי-מאורגנת ולא התקפו כדבעי". הוא הורה שהסתערות של מעמד הפועלים על הצאריזם לא היתה חזקה במדה מספקת, כי לא היתה קיימת האחדות בשורות מעמד הפועלים והוא לא היה מסוגל עדיין להיפך למנהיג המהפכה. לנין סבר, שהמפלגה צריכה לנקוט בכל האמצעים, כדי שבמהפכה העתידה לבוא יוכל הפרולטארוני למלא את תפקידו ההיסטורי, תפקיד המנהיג האמיתי של המהפכה ולהוביל אחריו עשרות מיליונים של עמלים.

לנין לומד בקפדנות את מלחמתו של מעמד הפועלים במהפכה, מנתח בעיון רב את מהלך תנועת השביתות. הוא מוכיח, שכוחה של תנועת הפועלים הוא בשילוב השביתה הכלכלית והמדינית, שהשביתה הכללית צריכה להתפתח להתקוממות. הוא מראה, איזה מלאי עצום של מרץ מהפכני נתגלה במלחמת הפועלים במהפכה, "חמש שנים לפני כן, – כתב לנין בשנת 1910 במאמרו "לקח המהפכה", – הנחית הפרולטאריון את המהלומה הראשונה על השלטון הצארי, לעם הרוסי נצנצו קרני האור הראשונים של החופש. עכשיו שוב הוקמה העריצות הצארית, שוב שולטים בעלי-האחוזות בכל מקרה שוב התעללות בפועלים ואיכרים, שוב שוררת ההשתוללות האסיאטית של השלטונות, מעשייה-הלמות אכזריים בהמוני העם. אבל הלקח לא היה בכדי. העם הרוסי כבר אינו זה שהיה לפני שנת 1905. הפרולטאריון לימדהו מלחמה. הפרולטאריון יובילו לנצחון"¹⁴⁶.

תשומת-לב מיוחדת מקדיש לנין ללימוד השאלה האגרארית במהפכה. ביצירותיו ניתנה ההסברה המארכסיסטית של המהפכה הבורגנית-דמוקרטית הרוסית, נחשפה יסודותיה הכלכליים: האופי הלאומי המיוחד של מהפכתנו, "המסמר" שלה – השאלה האגרארית. לנין מתח ביקורת ממצה על הפרוגראמות האגראריות של כל המעמדות והמפלגות ברוסיה; בהסתמכו על עובדות ממשיות מתולדותיה של המהפכה, ובעיקר מפעולותיהן של הדומות הממלכתיות, הראשונה והשנייה, הוקיע את יחסם העויין של הקאדטים לאיכרות. בהסתמכו על נסיונה העשיר של המהפכה, הבהיר לנין את הפרוגראמה האגרארית של הבולשביקים – הפרוגראמה למיגורה המהפכני של הצמיחות ולהכשרת הדרך בכפר למלחמה בעד הסוציאליזם.

לא כל מה שלנין כתב אז בשאלה האגרארית ראה אור. את מסקנותיו העקריות הביע באי-אלו מאמרים קצרים ומעמיקים, שהופיעו בהוצאות אי-ליגאליות (רשימות להוצאתו "הפרוגראמה האגרארית של הסוציאלי-דמוקראטיה במהפכת הרוסית" וכד'). יצירותיו המקיפות יותר אי-אפשר היה להדפיס בתקופת הצאריזם: חיבורו היסודי "הפרוגראמה האגרארית של הסוציאלי-דמוקראטיה במהפכה הרוסית הראשונה של שנות 1905–1907" הושמד ע"י המשטרה הצארית עוד בהיותו בדפוס, המאמר "השאלה האגרארית ברוסיה בסוף המאה ה-19" גם הוא לא יכול היה להופיע בדפוס. ואך אחרי מיגורו של הצאריזם ראו יצירות אלו אור ונהיו לנחלת מיליונים.

לנין עשה עבודה ענקית למען הסיכום התיאורטי וההסברה של נסיון המהפכה הרוסית הראשונה. מנהיגי מפלגות האינטרנאציונאל השני לא רצו ולא יכלו להעריך את מהותה של המהפכה הרוסית של 1905–1907, בתור המהפכה הראשונה של תקופת האימפריאליזם, לא רצו ולא יכלו להוציא ממנה את הלקח הדרוש. כולם "הראו חוסר-יכולת להבין את ערכו של נסיון זה, ולא יכלו למלא את חובתם בתור **מהפכנים**, ז. א. להתחיל בלימודו והסברתו של הלקח הזה"¹⁴⁷. לנין הגן על מסורת הגבורה של המהפכה הרוסית, לא נתן לעקרת מתוך הכרתם של ההמונים. בסכמו בצורה גאונית את נסיונה של המהפכה, עשה אותו לנחלת הפרולטאריון הבינלאומי.

בתקופת ההתפוררות הרעיונית-מדינית והמשבר הקשה שעבר על המפלגה, היה ערך ראשון-במעלה לגורלה של תנועת הפועלים ומפלגתה – להתוות את הדרך הנכונה, שבה צריכה המפלגה ללכת. זכותו הגדולה של לנין היא בזה, שבתקופת הקשה ביותר, בעת המשבר הקשה ביותר בחיי המפלגה הראה לה, מתוך ראייתו הגאונית, את הדרך להתקדמות והחל במלחמה אכזרית נגד אלה שניסו להטותה מדרכה זו, לעורר בהלה בשורותיה או לדחפה להרפתקה פוליטית.

לנין הסתמך על האנאליזה המדעית, המדוייקת והרב-צדדית של דרכי התפתחותה של רוסיה, על חקר תנאיה ועמדותיהם של המעמדות השונים, על יחסיהם ההדדיים, על מדיניותם. התפקידים האובייקטיביים של המהפכה הבורגנית-דמוקראטית ברוסיה, אמר לנין, לא מצאו את פתרונם; לא סולקו הסיבות העמוקות, שהולידו את המהפכה הראשונה והדוחפות שוב את ההמונים למלחמה מהפכנית, – אין להמנע ממהפכה חדשה. ברם, המשיך הוא, לא נכון יהיה לסגור את העינים על החדש, שהופיע אחרי המהפכה, שהנהו תוצאה של מהפכה זו. החדש הזה – זוהי הסטוליפיניות.

בהיפרעה באכזריות מהתנועה המהפכנית של הפועלים והאיכרים, החלה הממשלה הצארית בתימרון חשוב. ב-9 בנובמבר 1906 פרסם המיניסטר הצארי סטוליפין חוק קרקעות חדש על יציאת האיכרים מהשותפות של העדה והקמת משקים נפרדים (חוטורים). בתוקף חוק זה בוטל השימוש השיטופי בקרקעות. לכל איכר הוצע לקבל את חלקתו לבעלות אישית ולצאת מהעדה. האיכר היה רשאי למכור את חלקתו. העדה היתה חייבת להקציע¹⁴⁸ לאיכרים היוצאים ממנה אדמה במקום אחר (חוטור, "אוטורוב"). לאיכרים העשירים – הקולאקים – ניתנה על-ידי כך היכולת לרכוש אצל האיכרים מעוטי-היכולת את אדמתם במחיר זול. במשך שנים אחדות לאחר פירסום חוק זה נשארו למעלה ממיליון איכרים מעוטי-יכולת לגמרי ללא קרקע ונתרששו. על ידי נישול האיכרים מעוטי-היכולת גדל מספר המשקים הקולאקיים. הממשלה הכריחה את האיכרים למסור לרשות הקולאקים את האדמה הטובה ביותר, והעמידה לרשותם אשראי גדול. סטוליפין שאף להפוך את הקולאקים לבעלי-אחוזות קטנים, למגיניו הנאמנים של שלטון העריצות הצארית.

צריכים היו לברר, מה פירושה של הסטוליפיניות, כדי להבין, איך יורכבו הפרספקטיבות של המהפכה. לנין מבקר בחריפות את גישתם הדוקטרינרית, השאבלונית מצד הליקבידאטורים והאוטוזוביסטים לסטוליפיניות. הוא מצליף על גישתם זו שהיא בניגוד גמור לשיטה המארכסיסטית. בשורה של מאמרים והרצאות הוא מציג את ההערכה המארכסיסטית של הסטוליפיניות.

ההערכה הלנינית של הסטוליפיניות – זוהי דוגמא קלאסית של השימוש בשיטה המארכסיסטית הדיאלקטית לחקירת תופעות חברתיות. בהחלט אינה נכונה טענתם של הליקבידאטורים שאין כבר שום סיכויים למהפכה חדשה. לא! – מודיע לנין, הסטוליפיניות – היא צעד קדימה בדרך הפיכתה של הצאריות הפיאודאלית למונארכיה בורגנית, זהו נסיונם של בעלי-האחוזות הצמיחים לפתור, מלמעלה, לפי דרכם הם, את בעיות ההתפתחות הקאפיטאליסטית ברוסיה, אבל נסיון זה, פוליטיקה זו, נדונו למפרע למפלה ופשיטת-רגל. סטוליפין במדיניותו האגרארית לתמיכה בגידולם של הקולאקים מחריף את המצב בכפר, מחזק את הניגודים המעמדיים בין האיכרים. ההתפרצות המהפכנית היא בלתי נמנעת, אבל הולכים אנו אליה בדרך חדשה. לנין מכוון את חוד ביקורתו נגד האוטוזוביסטים, אשר אינם רואים את החדש הזה והשוללים אותו. "זהו, – כתב לנין על הסטוליפיניות, – נסין בלתי-מציאותי, המלא סתירות פנימיות, מצד השלטון הצארי, ההולך שוב לקראת משבר, ואשר שוב יעורר אותנו לחזור על התקופה הנהדרת וקרבות הגבורה של שנת 1905. אבל זה מתקדם לא כך, כפי שזה התקדם בשנות 1897–1903, זה מוביל את העם למהפכה לא כך, כפי שהוביל לפני 1905. ואת ה"לא כך" הזה צריכים להבין; צריך לדעת לשנות את הטאקטיקה"¹⁴⁹.

מן הצד המיוחד שבתקופה הנדונה נבעו גם הקווים המיוחדים של הטאקטיקה שהותוותה ע"י לנין, שהיתה מכוונת להכנה שיטתית הליגאלית והאליגאלית, של ניצול מלא ע"י המפלגה האליגאלית את נקודות המשען הליגאליות: של הפראקציה הסוציאלי-דמוקרטית בדומה הממלכתית, האגודות המקצועיות, קופות-החולים, מועדוני-הפועלים וכו'. "מה שחזק יותר כוחה הפיסי של הריאקציה, – כתב לנין, – ומה שחלש יותר הקשר עם ההמונים, כאשר מופיע על סדר-היום התפקיד של הכשרת הכרתם של ההמונים (ולא התפקיד של הפעולה הישירה), כן עולה יותר ויותר הבעיה של ניצול דרכי התעמולה וההסברה שנוצרו ע"י השלטון הישן (ולא ההתקפה הישירה של ההמונים על השלטון הישן הזה)".¹⁵⁰

למען פתרון של בעיות אלו הכרחי היה להתחיל במלחמה חריפה נגד אלה, שהשתדלו לחסל את המפלגה: אם בצורה גלויה כליקבידאטורים גמורים, או בדרך של סירוב להשתמש באפשרויות הליגאליות, כפי שהציעו האוטונומיסטים. הכרחי היה לנקוט בכל האמצעים, לעמוד על המשמר ולחזק את המפלגה המהפכנית האליגאלית של מעמד הפועלים.

כה הגדיר לנין את המדיניות האירגונית ואת התכסיס של המפלגה בתקופה הסטוליפינית.

כבר בהופעותיו הראשונות של לנין בחו"ל נוסחו על-ידו תפקידים אלה. במרץ 1908 כתב לנין ב"פרולטארי": "המשבר שיתרחש על יסוד אי-הגשמת התפקידים האובייקטיביים של המהפכה הבורגנית ברוסיה הוא בלתי-נמנע. מאורעות כלכליות גרידא, פיננסיות מיוחדות, מדיניות-פנימיות ובינלאומיות, כל מיני מקרים ומסיבות, עלולים לעשותו חריף ביותר. מפלגת הפרולטאריאון – בעלותה על הדרך הישירה של יצירת מפלגת סוציאלי-דמוקרטית אליגאלית חזקה, שברשותה, מספר רב יותר ומגוון יותר של מכשירי פעולה להשפעה ליגאלית ולגאלית למחצה, מאשר בעבר, תוכל לקדם את המשבר הזה בהיותה מוכנה יותר למאבק המכריע מאשר באוקטובר ודצמבר לשנת 1905".¹⁵¹

גדל ההכרח להדוף ללא-רחם את כל המגמות הליקבידאטוריות. למטרה זו העבירו הבולשביקים בפלנום של הועד-המרכזי, באוגוסט 1908, את ההחלטה על כינוס המפלגה.

אגב ההכנות לכינוס, עקר לנין בדצמבר 1908, לפאריס – מרכז של הגולה הפוליטית הרוסית בשנים ההן.

בפאריס, כתמיד, הנהיג לנין את משטר-חייו החמור: בשעה 8 בבוקר היה קם ורוכב על אופניו מהפרבר בו התגורר למרכז העיר, לספריה הלאומית, בשעה 2 היה חוזר משם הביתה וממשיך לעבוד. פעם, בחזרו בדרך מז'וביזי (עירה קטנה בסביבות פאריס, שלשם נסע כדי לחזות בטיסת אוירונים), עלתה מכונית על אופניו של לנין. וולאדימיר אילאיץ' הספיק לקפוץ מהאופניים. האופניים נמחצו כליל.

בפאריס משתתף לנין בפעולתה של הקבוצה הבולשביסטית המקומית, מרצה במועדון ה"פרולטארי", מופיע באסיפה-פומבית של הגולים הפוליטיים.

זמן קצר אחרי בואו של לנין, מתקיים בפאריס הכינוס ה-5 של הרסדר"פ. היתה זאת, כפי שהתבטא לנין, "נקודת מפנה" בתולדות המפלגה בשנות הריאקציה הסטוליפינית. לנין היה המרצה המרכזי בכינוס. הוא החל בהתקפה בשתי חזיתות: נגד הליקבידאטורים ונגד האוטונומיסטים. הכינוס קיבל את הצעותיו של לנין הן בקשר למצב הפוליטי, הן בהגדרת הטאקטיקה המפלגתית וכמו כן את גינויים של החסלנות והאוטונומיזם.

הכינוס נגמר בנצחון גדול של לנין במלחמתו על נפשה של המפלגה. החלטותיו הרגיוזו מאוד את אויבי המפלגה, את אויבי הבולשביזם. הליקבידאטורים – אויביה הגלויים של המפלגה, ואותם הדיפלומטים הליקבידאטוריים שעזרו על ידם ה"גולוסובצים" (מצדדי העתון המנשביסטי "גולוס סוציאלי-דמוקראטה" – מארטוב וכדו'), הטרופצקיסטים שהיסו את מהותם הליקבידאטורית בכל מיני מליצות "פייסניות", ו"הצד השני של המטבע הליקבידאטורי" האוטונומיסטים, ופייסנים מכל הסוגים בני-ברית מוסוויים של טרופצקי, כולם השתדלו, בכל הדרכים ובכל האמצעים, להפריע לליכודה של המפלגה, לערער את המפלגתיות הפרולטאריאית ולחסל את ה.ר.ס.ד.ר.פ.

בנהלו מלחמה ללא-רחם במחסלי-המפלגה המנשביסטים, היה לנין סבור שצריכים קודם-כל לטהר את האירגון הבולשביסטי מכל בני-הלוויה הזעיר-בורגניים, לשחררה מאלה המתלבטים בין הרגלים ומפריעים לבולשביקים במלחמתם בעד המפלגה, אלה המנתקים את הקשר עם ההמונים. הוא מכוון את מהלומותיו נגד האוטונומיסטים. ביוני 1909 התקיימה התיעצות של המערכת המורחבת של ה"פרולטארי", בה הופיע לנין בצורה נמרצת נגד האוטונומיסטים – "בונייה-אלוהים". ההתיעצות נגמרה בנצחון של לנין, היא גינתה את האוטונומיסטים והוציאה אותם מהאירגון הבולשביסטי.

מלחמתו של לנין באוטונומיסטים, האולטימטיסטים, המאכיסטים ובונייה-אלהים עוררה אהדה חמה ברוסיה. חברי-לקרב של לנין – סטאלין, שחזר לקווקז אחרי ברחו ביוני 1909 מהגירוש בסולביצ'גודסק, מלכד את כוחות הבולשביקים. הוועד בבאקו, שהודרך ע"י החבר סטאלין, החליט באוגוסט 1909 על מלחמה אידאית, ללא-רחם, בבוגדאנוב ומרעיו והכריז על מלחמה זו כעל אחד התפקידים הדחופים בפעולת המפלגה.

בתקופה יותר מאוחרת כתב לנין, "שמכל המפלגות האופוזיציוניות והמהפכניות, היתה נסיגתם של הבולשביקים מתוך סדר טוב יותר ובאבידות מועטות יותר ל"צבאם", אגב שמירה על גרעינים היסודי, בפילוגים מועטים יותר (לפי עומקם וחוסר-המרפא שבהם), בדמוראליזאציה פחותה וקושר-¹⁵² רב יותר לחידוש הפעולה ביתר מרץ, להרחבה וכוננות. הבולשביקים השיגו זאת אך ורק מפני שגילו וגרשו מתוכם ללא-רחם את מהפכנייה-המליצה-השדופה, את אלה שלא רצו להבין שמוכרחים לסגת, שצריך לדעת איך לסגת, שהכרחי הוא ללמוד את הפעולה הליגאלית בפארלאמנטים הריאקציוניים ביותר, באגודות המקצועיות שתופיות-¹⁵³, לעזרה הדדית וכדו-¹⁵⁴.

במלחמתו בליקבידאטורים לא ידע לנין רחמים. על הליקבידאטורים הגן טרופצקי. את מהותו הליקבידאטורית השתדל טרופצקי להסוות בפייסנות, בצנטריזם.

טרופקי וסוכניו המוסוים – קאמיניב, זינובייב, ריקוב וכו' – כינסו בינואר 1910, בניגוד לדעתו של לנין, את הפלינום של הוועד המרכזי. מתוך מאמצים רבים הצליח לנין להעביר את אישורן של החלטות הכינוס מדצמבר 1908. נתקבלה רזולוציה המגנה את הליקבידאטורים והאוטוויסטים בתור מברחי ההשפעה הבורגנית לתוך הפרולטאריאון. באותו זמן העבירו טרופקי וסוכניו המוסוים שורה של החלטות אנטי-לניניות: לסגור את העתון הבולשביסטי "פרולטארי" ולספק תמיכה כספית לעלון הטרופקיסטי שהופיע בווינה. בתקופה יותר מאוחרת ציין לנין את החלטות הפלינום כהחלטות פייסניות "אידיוטיות", שבלמו את התפתחות הפעולה המפלגתית לשנה תמימה.

אחרי הפלינום של הוועד המרכזי החריפה המלחמה יותר ויותר. הליקבידאטורים¹⁵⁵, המארטובאים, הטרופקיסטים, הוופריודאים והפייסנים כולם עשו יד אחת נגד לנין והגבירו עשרת מונים את הסתערותם על המפלגה. מכל הערב-רב הזה, הרבגוני והבלתי-יציב, החל הבוגד טרופקי לרכז את גוש-אוגוסט האנטי-מפלגתי שהיה מכוון נגד הבולשביקים ונגד לנין. האינטרנאציונאל השני בא לעזרתם של המנשביקים. דפי העתונות הסוציאליסטית האירופית נפתחו לרווחה לכל מיני התקפות ועלילות על בולשביקים. במערכת ה"סוציאל-דמוקראט" טוו זינובייב וקאמיניב רשת של אינטריגות נגד לנין ועשו הסכמים עם יריביו.

בתוך אורה מתוחה זו מפתח לנין פעולה מאומצת במלחמתו בעד המפלגה. במלוא כוחותיו ובמרץ רב, בהיותו חודר אמונה עמוקה כי נצחונם של הבולשביקים על כל אויבי המפלגה בוא יבוא. לנין מלכד את שורות הבולשביקים, יוצר גוש של הבולשביקים עם המנשביקים-המפלגתיים (אנשי פליכאנוב), גוש של המצדדים בקיומה וחזוקה של המפלגה האי-ליגאלית.

לנין מוקיע את נסיונו של טרופקי לאגד גוש אנטי-מפלגתי ואל-עקרוני של כל אויבי הבולשביזם. בביטויים כדלקמן חושף הוא עד השורש את מהותו האנטי-מפלגתית של הטרופקיסט: "טרופקי מאחד את כל אלה שנוטים להתפוררות אידיאית; את אלה שאין להם ענין עם ההגנה על המארכסיזם; את כל הקרתנים, אשר אינם מבינים לשם מה המלחמה ואשר אינם רוצים ללמוד, לחשוב ולחזור אל השורש של חילוקי-הדעות הרעיוניים".

לנין הוקיע את טרופקי לעמוד הקלון. במאמרו "על סומק הבושה אצל טרופקי איש-קיריות" קרע לנין את המסוה המצבוע-הדרו-פרצופי הזה והראה, איך שטרופקי "יצא חוצץ בפלינום של הוועד-המרכזי נגד החלטות והאוטוויסטים", איך ש"נשבע שהוא בעד המפלגתיות" ואחרי הפלינום החל להתרפס בפני הליקבידאטורים והאוטוויסטים ויחד אתם החל לארגן קשר נגד המפלגה.

לנין הפר את כל תכניותיהם של אויבי המפלגה, גילה את מעשי-התרמית שלהם, ששאפו לפורר את המפלגה. "הקשר נגד המפלגה נגלה, – כתב לנין, – כל מי שיקר לו קיומה של ה.ר.פ., קומו להגנת המפלגה!"^[157].

במלחמתו נגד הליקבידאטורים נתמך לנין ע"י סניפי המפלגה ברוסיה. את העזרה המלאה במלחמה נגד החלטות הגיש לו סטאלין. למרות התנגדותם החריפה של המארטובאים, מופיעים בבטאון המרכזי של המפלגה "סוציאל-דמוקראט" מכתביו המפורסמים של סטאלין "אגרות מקוקוז", שבהם ניתנה ביקורת קטלנית על הליקבידטורים וגונתה בחריפות התנהגותם הבוגדנית של עוזרי הטרופקיסט. במאמרים אלה וגם במכתב ללנין מהגירוש בסולביצ'גודסק משנת 1910, הציע החבר סטאלין תכנית לאירגון הפעולה המפלגתית ברוסיה: כינוס כללי של המפלגה, הוצאת עתון ליגאלי של המפלגה, הקמת מרכז מעשי אי-ליגאלי. תכנית זו בוצעה אחר-כך בכינוס המפלגה בפראג.

לנין ניהל מלחמה ללא-רחם באופורטוניסטים והצנטריסטים שבאינטרנאציונאל השני. הוא עקב בעין חודרת אחרי התהליכים שהתהוו במעמקי תנועת הפועלים הבינלאומית. במאמריו הוא מציין את צמיחתו וגידולו של האופורטוניזם באינטרנאציונאל השני. הוא חושף את מקורותיו: בני-הלוויה הזעיר-בורגניים של תנועת הפועלים והצמרת של מעמד הפועלים המשוחדת ע"י הבורגנות – "האריסטוקרטיה הפועלית". הוא קובע, ש**שנשאיו** העיקריים של האופורטוניזם הם הביורוקרטיה של האגודות המקצועיות והסיעות הפארלאמנטאריות. לנין מראה, איך בכל הארצות מתפתח הפילוג ההכרחי מהאופורטוניסטים, והוא מבקר בחריפות את ההנהגה הצנטריסטית של האינטרנאציונאל השני. הוא מביע את תמיכתו בחלקים השמאליים, ומבקר, יחד עם זה את שגיאיותיהם, את חוסר העקביות שלהם במלחמה באופורטוניזם. בישיבות המשרד הסוציאליסטי הבינלאומי (בשנת 1908, 1909, ו-1911), שלנין נמנה בין חבריו החל מסתיו לשנת 1905, הוא מגן בעקביות על הקו המהפכני, מבקר את הקו הצנטריסטי של קאוטסקי, תומך בסוציאל-דמוקראטים השמאליים בהולאנד, מופיע להגנתה של רוזה לוכסמבורג, כאשר הותקפה על-ידי ההנהגה של הסוציאל-דמוקראטיה הגרמנית.

באוגוסט 1910 לוקח לנין חלק פעיל בעבודות הקונגרס של האינטרנאציונאל ה-2 בקופנהגן, שבו הוא מופיע נגד האופורטוניסטים. בזמן הקונגרס מכנס לנין התייעצות של השמאל, כדי לארגן וללכד את הכוחות המהפכניים בתנועת הפועלים הבינלאומית.

בשלהי שנת 1910 החלו להופיע האותות הראשונים להתעררות ההמונים, החל המעבר מהעיפות והדכאון לעליה של הלך הרוח המהפכני. מתוך מאמצים נמרצים מארגן לנין את הופעתו של הבטאון הבולשביסטי בחו"ל – "ראבוצ'איה גאזיטה" ("עתון הפועלים") וברוסיה של העתון הליגאלי "זביוודה" ("הכוכב") והמאסף "מיסל" ("הגות"). "אתמול, – כתב לנין ליליזארוב ב-20 בדצמבר 1910, – קבלתי מרוסיה את הגליון מס. 1 של "זביוודה" – היום את מס. 1 של "מיסל". זאת היא שמחה! אני מקווה שגם אתה ראית. הנה, זהו המרנין את הלב!"^[158].

לנין מקדיש תשומת-לב רבה ל"זביוודה" ול"מיסל", מאמריו מופיעים בהם לעתים קרובות. לנין עומד בקשר מתמיד עם הבולשביקים הפטרבורגיים. נוצרת חליפת מכתבים עם סברדלוב, שעבד אז בפטרבורג בתור מורשה של הוועד-המרכזי.

בשמחה רבה היה לנין מציין את הופעתם של פעילי-מפלגה יוצאי שורות מעמד הפועלים. הוא חישל מהם, במרץ רב, את הקאדרים של נאמני המפלגה. כאשר הגיעו פועלים לחו"ל, היה לנין דואג לסידורם, שם עין על לימודיהם ובוחר את ידיעותיהם. כאשר האוטוויסטים, בנצלם את נהייתם של הפועלים למדע, ארגנו על האי קאפרי בית-ספר, הוקיע לנין את אופיו הפראקציוני. הוא דרש את נסיעתם של שומעי ביה"ס לפאריס והרצה בפניהם, בנובמבר-דצמבר 1909, מחזור הרצאות על המצב המדיני ועל המדיניות האגרארית של סטולפיין. בקיץ 1911 אירגן לנין ב"ס מפלגתי בלונז'מו שע"י פאריס. בו הרצה בפני פועלים-בולשביקים על כלכלה-מדינית, על ההלכה והמעשה בסוציאליזם ובשאלה

האותות הראשונים של ההתעוררות, אשר לנין ניבא לה, מכתבים בחריפות את ההכרח למיגורם המוחלט של החסלנים ולאירגונה מחדש של המפלגה. לנין מדגיש במאמריו, שאסור לבולשביקים להשאר יותר במפלגה אחת עם המנשביקים, שתפקידם העיקרי של הבולשביקים הוא הקרע המוחלט מהמנשביקים, גירושם מהמפלגה, טיהורה מהאופורטוניסטים.

לנין מתקיף נמרצות את הליקבידאטורים ואת משרד חו"ל של הועדה המרכזי, התומך בהם. הוא מארגן ביוני 1911 התייעצות של חברי הועדה המרכזי, בה נתקבלה החלטה על כינוס המפלגה.

לנין מפתח פעולה ענקית להכנת הכינוס. המלחמה בליקבידאטורים התקרבה לסיומה המכריע והם המשיכו עדיין לשים מכשולים בדרכם של הבולשביקים. בעקר היה מגונה אז תפקידם של הפייסנים, שניסו להפריע לארגונו של הכינוס ולטיהורה של המפלגה הפרולטארית מהרנגאטים. לנין מוקיע אותם בחריפות בתור מסייעים לליקבידאטורים. במאמרו "על הפראקציה החדשה של הפרימירנצים (פייסנים) או על בעליהטובות" הוא כותב: "את תפקידם של הפייסנים בתקופת הקונטר-רברולוציה אפשר לתאר בתמונה שכוזו. הבולשביקים מסייעים, מתוך מאמצים רבים, את עגלת המפלגה במעלה ההר הגבוה. הליקבידאטורים הגולוסובצים סוחבים אותה בכל כוחותיהם הזרה, למורד ההר. **על העגלה** יושב הפייסן. דמותו שופעת חסד, חסד; הפרצוף – מתוק, מתוק, כמעט כשל ישו הנוצרי. כל גופו – סמל ההתחסדות. ובענוותנות רבה, כשעיניו מורכנות למטה וכשידיו פרושות למעלה, משמיע הפייסן: "מודה אני לפניך, מלך חי וקיים, שלא עשית אותי כדומה **לאלה** – והוא רומז על הבולשביקים והמנשביקים – הפראקציונרים המשחיתים הללו המפריעים את התנועה קדימה". והעגלה מתנועעת לה קדימה, ועל העגלה יושב לו הפייסן" ¹⁵⁶.

מתלקח המאבק סביב הכינוס. לנין והלנינאים מופיעים בחריפות נגד הועדה האירגונית והטכנית הנמצאות בחו"ל, שנבחרו ע"י ההתייעצות של יוני להכנת הכינוס ולמעשה הם מסכלים את קיומו של הכינוס להנאתם של הליקבידאטורים.

המאבק שמנהל החבר סטאלין בליקבידאטורים ברוסיה, זוכה להסכמתו המלאה של לנין. הוא מפרסם את מאמרו של סטאלין – "במחנה מפלגת הפועלים" הסטוליפינית" ומלווה אותו בהערכה כדלקמן – "הכתבה ¹⁵⁷ של החבר ק. (סטאלין – המערכת) ראויה לתשומת לבם של אלה אשר מפלגתנו יקרה להם. אין למצוא הוקעה טובה יותר של המדיניות ה"גולוסאית" (וגם של הדיפלומאטית שלהם) וכמו כן שלילה יותר טובה של השקפותיהם ותקוותיהם של הפייסנים והפשרנים שלנו" ¹⁵⁸.

לנין משגר לרוסיה את הח' אורדז'וניקידזה כדי שיקים את הועדה האירגונית של הכינוס. פעולתו הנמרצת של החבר אורדז'וניקידזה מביאה פרי. הועדה מקיימת את התיעצויותיה ומופיעה בכרוז אל המפלגה על הכינוס. לנין מעריך בהתפעלות את פעולותיה של הועדה הזאת. "אמנם, – כתב לנין, – תהיה זאת תמימות מצדנו אם נתמסר לאופטימיות מתוך קלות-דעת; לפנינו עדיין קושיים עצומים; רדיפות המשטרה התגברו עשרת מונים, אחרי פרסומו של העלון הרוסי הראשון מטעם המרכז של הס. ד.; יכולים אנו כבר לתאר לעצמנו חדשים ארוכים וקשים, מפחים חדשים, והפסקות הדשות בפעולה. אבל העיקר נעשה כבר. הדגל הורם; חוגי הפועלים ברוסיה כולם נמשכים אליו, ושום התקפה של הקונטר-רברולוציה אין בכוחה למגרור!" ¹⁵⁹.

אגב ההכנות לכינוס מבקר לנין בימי הסתיו את הקבוצות הבולשביסטיות בפאריס, ציריך, ברן, ז'ניבה, בריסל, אנטוורפן ולונדון ומרצה שם. בדצמבר 1911 מכנס לנין בפאריס התייעצות של הקבוצות הבולשביסטיות בחו"ל בה הוא מרצה על המצב במפלגה.

אגב ניתוח כל המכשולים, מיגור כל האויבים והסרת כל המכשולים בדרך, מגיע לנין אל הכינוס המפלגתי. בינואר 1912 התקיים הכינוס ה-6 הכל-רוסי ("הפראגאי"). לנין ניהל את כל הכינוס: הרצה בשאלות העיקריות, הופיע בנאומים וכתב את הרזולוציות החשובות ביותר.

בהופעותיו הוכיח לנין, שהחלטותיו של הכינוס הקודם – החמישי, על המשטר של השלישי-ביוני ועל תפקידי המפלגה, אושרו במלואן ע"י מהלך המאורעות. הסטוליפיניות פשטה את הרגל, בין המוני העם ובעיקר בין הפועלים, מורגשת התעוררות פוליטית, גדלים הלכירוח מהפכניים. כמקודם, עומדת על סדר-היום, קודם-כל, פעולת החינוך המהפכני, אירגונם וליכודם של שורות-החלוץ של הפרולטאריון; הכרחי הוא להרחיב את התעמולה הפוליטית, לתמוך בכל האמצעים בתנועת הפועלים הקמה לתחיה ולהרחיב את המחנה המתרכז סביב דגל הסיסמאות המהפכניות של המפלגה.

כדי לפתור בעיות אלה, אמר לנין, דרושה מפלגה אי-ליגאלית מלוכדת, המנצלת ביתר כשרון מאשר קודם, את כל האפשרויות הליגאליות. תפקידי השעה תובעים צורות חדשות של הפעולה האירגונית של המפלגה. יצירתם של תאים קטנים, אי-ליגאליים, גמישים וקלי-תנועה, המוקפים רשת של אירגונים ליגאליים, זהו מה שיבטיח את העברת הקו המפלגתי ¹⁶⁰ בכל ענף של הפעולה הליגאלית. זוהי התכלית של המלחמה הנמרצת בליקבידאטורים.

מעניינת ביותר היתה הרצאתו של לנין על פעולת משרד הסוציאליסטי הבינלאומי. בהרצאה זו ניתנה הערכה על מצבה של תנועת הפועלים הבינלאומית. לנין הראה שבמפלגות האינטרנאציונאל ה-2 ובעיקר בתוך מפלגת ס. ד. הגרמנית, "המאוחדת" כלפי חוץ, מחריפה המלחמה בין החלקים המהפכניים והרפורמיסטיים. המפלגות הסוציאלי-דמוקראטיות מתקרבות לתקופה חדשה, – לתקופת המהפכה הסוציאליסטית, תקופת הקרבות המכריעים של הפרולטאריון בבורגנות. משבר כלכלי ומשבר צבאי – אלה הם סימניה של התקופה ההיסטורית החדשה המתקרבת ובאה.

הכינוס בפראג סיכם את מלחמתו הקודמת של לנין עבור המפלגה המהפכנית הפרולטארית, סיכם את מלחמת הבולשביקים באופורטוניזם.

הכינוס גרש את המנשביקים מהמפלגה והניח יסוד למפלגה מטיפוס חדש, מפלגת הלניניזם, המפלגה הבולשביסטית.

הבולשביקים החלו בבנין המפלגה כזאת עוד מזמן ה"איסקרא" הישנה. הם הכינו אותה בעקשנות, למרות הכל. תולדות המלחמה ב"אקונומיסטים", מנשביקים, טרוצקיסטים, אוטוֹבוֹיסטים, אידיאליסטים מכל הסוגים ועד האמפיריוקריטיקים, אלה הם תולדותיה של ההכנות למפלגה הזאת. "תפקיד יסודי ומכריע בפעולת ההכנה הזאת, מילאו חיבוריו של לנין, כגון "מה לעשות?", "שתי טאקטיקות" וכו'. ספרו של לנין "מה לעשות?" שימש הכשרה אידיאולוגית למפלגה זו. ספרו של לנין "צעד אחד קדימה, שני צעדים אחורה", שימש הכשרה אירגונית למפלגה זו. ספרו של לנין "שתי טאקטיקות של הסוציאליזם המוקראטיה במהפכה הדימוקראטית" שימש הכשרה פוליטית למפלגה הזאת. ולבסוף ספרו של לנין "מאטריאליזם ואמפיריוקריטיציזם" שימש הכשרה תיאורטית למפלגה זו"¹⁶¹.

לנין ניצח, קודם-כל, מפני שניהל, ללא-רתיעה, מדיניות עקרונית, וה"מדיניות העקרונית, – כפי ששנן למפלגה, – זוהי המדיניות הנכונה"¹⁶². ביותר.

VII

הכינוס בפראג סיים תקופה חשובה בחייו ובמעליו של לנין. שנים רבות נלחם לנין בהתמדה באויבים הרבים בעד יצירת המפלגה הבולשביסטית, מפלגה מסוג חדש; ויצא מהמאבק הזה עטור נצחון. היתה זאת שמחה גדולה, חג גדול בחייו של לנין. "סוף-סוף הצלחנו, – כותב הוא לגורקי בראשית שנת 1912, – על אפם וחמתם של הנבלים הליקבידאטוריים, להחיות את המפלגה ואת הוועד-המרכזי שלה. מאמין אני, שגם אתה תשמח אתנו"¹⁶³.

"הנבלים הליקבידאטוריים" הרימו בחו"ל קול יללה. "בין אנ"ש – כתב לנין לקרוביו, – מריבה והטלת בוץ הדדית שכדוגמתה לא ראינו זה מזמן, אם בכלל היתה כזאת אי-פעם. כל החבורות והקבוצות מתגודדים על הכינוס האחרון ועל מארגניו, כך שהענין הגיע אפילו לידי קטטות באסיפות"¹⁶⁴. הקבוצות שבחו"ל פנו לעזרתו של האינטרנאציונאל השני. טרוצקי פרסם בעתון הסוציאליזם-מוקראטי הגרמני "פורברטס" כתב-פולטאר אנונימי על הכינוס בפראג. לנין נותן תשובה נצחית לכל ההתקפות השפלות הללו. הוא פונה במכתב אל המשרד הסוציאליסטי הבינלאומי ומפרסם מאמר בשם "האנונים ב"פורברטס" ומצב הענינים בר.ס.ד.ר.פ." בו הוא מוקיע את פעולתן ההרסנית של קבוצות חו"ל, שאינן קשורות בכלל עם האירגונים המפלגתיים ברוסיה. ה"פורברטס" סירב לפרסם את המאמר הזה. לכן פרסם אותו לנין בקונטרס מיוחד בשפה הגרמנית ושלה אותו לפי 600 כתובות (מערכות עתונים, אנשי-ציבור, וועדים מקומיים, ספריות ואירגונים שונים של המפלגה הסוציאליזם-מוקראטית הגרמנית).

אותו ריקוד-השדים של כל אותם ה"גנראלים ללא-צבא" באמיגראציה, לא הדאיג את לנין ביותר: הסניפים המפלגתיים ברוסיה נכבשו לחלוטין ע"י הבולשביקים. הכינוס הפראגאי ליכד אותם ביתר שאת. מחשבתו של לנין הופנתה לכיוון אחר. זה שנים אחדות שהבולשביקים, בהנהגתו של לנין, נסוגים, אמנם, בצורה מאורגנת, מתוך התגוננות בפני כל אלה שחשבו להפוך את הנסיגה הזאת לכריחה מבוהלת ולקאפיטולאציה, או לדחוף את המפלגה להרפתקה מדינית. כעת מתגלים האותות המעידים על התפתחות הלך-הרוח המהפכני בקרב הפועלים, על עליית הגל המהפכני, אשר לנין ניבא לו והיה כלי-כך בטוח בבואו. צריכים לקדם את העלייה הזו, חמושים ומצויידים כדבעי, לבסס את תוצאות הכינוס בפראג ועל יסוד החלטותיו לפתח את פעולת המפלגה.

למטרה זו צריכים קודם-כל לארגן את פעולתו של משרד הוועד-המרכזי ברוסיה ולהבטיח את הופעתו של העתון היומי הבולשביסטי באופן ליגאלי. בהתאם להוראותיו של לנין נוסע לרוסיה הח' אורדז'וניקידזה¹⁶⁵. הוא פונה לוולוגדה שבה נמצא בגירוש סטאלין, שנבחר לוועד המרכזי ע"י הכינוס בפראג, שלא בנוכחותו, ושעליו הוטל להתייצב בראש משרד הוועד-המרכזי ברוסיה. הוא מוסר לו את תוכן ההחלטות בפראג. במכתבו אל לנין כותב הח' אורדז'וניקידזה: "נסעתי אל איבאנוביץ'. הגענו לידי הבנה-הדדית מלאה. הוא שבע-רצון מתוצאות הענין. ההודעה עשתה רושם נהדר"¹⁶⁶.

ב-29 בפברואר 1912 ברח סטאלין מהגירוש והחל בפעולה נמרצת לביצוע החלטות הכינוס. בהתאם להוראותיו של לנין, מתארגן ביזמתו של סטאלין הופעתו של העתון היומי הליגאלי של הבולשביקים "פראבדה" ("האמת"). כבר ב-22 באפריל (ב-5 במאי לפי התאריך החדש) הופיע בפטרבורג הגליון הראשון של ה"פראבדה" שהוכן בהדרכתו של החבר סטאלין. למחרת היום סטאלין נאסר.

ה"פראבדה" החל להופיע עם ראשיתו של הגל המהפכני החדש. ב-4 באפריל אירע מחזה-דמים בטייגה שבסיביריה הרחוקה – היריות על הפועלים במכרות-הזהב על הלינה. "הטבח על הלינה שימש עילת למעבר מהלך-הרוח המהפכני של ההמונים להתעוררות לפעולה מהפכנית"¹⁶⁷, – כתב לנין. שביתות-המחאה נגד הטבח הזה הקיפו עד 300 אלף פועלים, בשביתות של ה-1 במאי השתתפו עד 400 אלף פועלים. החלה העלייה בתנועת הפועלים. נתקיימה נבואתו של לנין.

מיום ליום נעשה קשה יותר ויותר לנהל מפאריס את ה"פראבדה", את הפעולה המפלגתית המתרחבת ואת תנועת הפועלים הגדלה. היה הכרח לעקור למקום בקרבת הגבול הרוסי. הבחירה נפלה על קראקוב. "אתה שואל מה לי באוסטריה, – עונה לנין על שאלתו של גורקי, – הוועד-המרכזי הקים כאן משרד (שישאר זה בינינו): הגבול קרוב הוא, נמצא זאת, יותר קרוב לפיטר, העתון מגיע הנה ביום השלישי להופעתו, זה יקל עלינו לכתוב בעתונים, והעבודה המשותפת תסדר יותר טוב"¹⁶⁸.

ב-19 ביוני 1912 עוקר לנין לקראקוב. הוא מתגורר כאן למעלה משנתיים, בחורף בקראקוב גופה ובקיץ בכפר פורונינו, – עד פרוץ המלחמה העולמית ב-1914. לנין היה שבע רצון מהמעבר לקראקוב. "אנו חיים כאן יותר טוב מאשר בפאריס, העבודה הספרותית היא יותר פוריה והמריבות – לא ישמע ולא יזכר"¹⁶⁹. והעיקר – עלה בידינו להקים קשר אמיץ יותר עם רוסיה, כך, שנוכל להגיב ביתר מהירות על כל המתרחש בה ולקיים ביתר יעילות את ההנהגה היומיומית של המפלגה. "הבאסיס הקראקובי הועיל לנו בהרבה. המעבר שלנו לקראקוב "השתלם" (מנקודת ראות מעשית) בהחלט, – כתב לנין לגורקי בינואר 1913. בקיץ 1913, כאשר לנין, בקשר עם מחלתה של קרופסקאיה, מוכרח היה להתישב בכפר פורונינה, כתב הוא בצער רב אל הקרובים: "לפני ימים אחדים יצאנו... לבלות את ירחי הקיץ בהרים, לכפר פורונינה, ב-7 קילומטר מזאקופאנה. זהו מקום ע"י הרי הטטרים, 6–8 שעות נסיעה מקראקוב

דרומה – הקשר, הן עם רוסיה והן עם אירופה הוא דרך קראקוב. התרחקנו מרוסיה, אבל אין ברירה"¹⁷⁰. להמצא באי-אלו עשרות קילומטרים יותר קרוב לרוסיה, לקבל את הידיעות ב-2–3 שעות יותר מהר – היה לזה ערך רב בעיני לנין; עד כדי כך גדל אצלו הצורך להיענות ביתר מהירות לכל המתרחש במולדת.

חסרונה של קראקוב היה העדר ספריות טובות. "כאן פחות מריבות, זהו היתרון. אין ספרייה הגונה, זהו החסרון. קשה לחיות בלעדי ספרים"¹⁷¹, – כתב לנין לגורקי.

לנין הקדיש ל"פראבדה" תשומת-לב וכוחות רבים. בין לנין ומערכת ה"פראבדה", שהחבר מלוטוב שימש בה מזכיר, נקשר קשר אמיץ וחליפת-מכתבים ערה. לנין דרש שישלחו לו את ה"פראבדה" בדיוקנות, אותו הרגיז כל איחור ולו של שעות מספר (הדואר היה מגיע פעמיים ביום). "אני מודה לכם מאוד בעד אותם הפעמיים ששלחתם לי את העתון בזמנו, ז.א. שהם הגיעו באותו זמן שהגיעו העתונים הבורגניים, – כותב הוא למערכת, – אבל, חוץ מאותם הפעמיים, מתקבל העתון "זה פראבדו" תמיד ב-½ יום יותר מאוחר מהעתונים הבורגניים. האם אי-אפשר לשנות את הדבר ולשלוח תמיד בזמן, שיתקבל יחד עם העתונים הבורגניים"¹⁷².

לנין מדריך את ה"פראבדה" מדי יום ביומו, עוקב אחרי פעולתו, מציין את השגיאות ותובע את תיקונו, ומעריך בהתלהבות את ההישגים. לנין מרכז סביב העתון את טובי הכוחות הספרותיים של המפלגה, ומשגיח בשבע עינים על הרכב עובדי-המערכת. הוא תובע בעקשנות את הגדלת תפוצתו של העתון. "צריך לנהל בבתי-החרושת מלחמה גלויה בעד ה"פראבדה", להגדיל את מספר החותמים, לכבוש כל בית-חרושת מידי ה"לוין", שתהיה התחרות בין בתי-החרושת על מספר החותמים על ה"פראבדה". נצחון המפלגתיות זהו נצחוננו של ה"פראבדה" ולהיפך. צריך לארגן מפעל שכזה: להרים את תפוצת ה"פראבדה" מ-30,000 ל-50,000–60,000, ואת מספר החותמים מ-5000 עד 20,000 ולהתמיד בכיוון זה. בזה האופן נרחיב ונשפר את ה"פראבדה"¹⁷³.

לנין מזמין את גורקי להשתתף ב"פראבדה". לנין החשיב אותו מאוד בתור אמן, בתור גדול הסופרים הפרולטאריים. עוד ב"איסקרה" הישן יצא להגנתו של גורקי בזמן שהלה גורש ע"י המשטרה הצארית מניז'ני. בשנות הריאקציה לא חסך עמל כדי להוציא את גורקי מחוג השפעתם של ידידיו המאכיסטיים, כדי לעזור לו לרכוש עמדה מארכסיסטית יציבה. מכתביו של לנין אל גורקי – אלה הן תעודות נהדרות, בהן מופיע לנין החי בכל הדר גאוניותו, בכל כוח מחשבתו הבלתי-ירגיל והתלהבותו המהפכנית. ידידות גדולה קשרה בין לנין וגורקי. לנין דאג לגורקי דאגת-אחים, לבריאותו ולתנאי עבודתו הספרותית. כאשר נודע ללנין שגורקי השתחרר מנשיותו המאכיסטיות, החל להזמין, בשמחה רבה, להשתתף בהוצאות הבולשביסטיות.

לנין היה כותב ב"פראבדה", כמעט, מדי יום ביומו. מאמריו היה להם ערך הדרכתי, הן במפלגה והן בתנועת הפועלים, לטיפוח ההכרה הסוציאליסטית והכושר האירגוני של הפועלים. מאמריו של לנין מובנים לכל פועל: הבעיות המסובכות ביותר נמסרות בהם בפשטות ובהירות. בחריפות ובצורה קולעת מוקיע לנין את המשטר הרכושני, המקפא את התפתחות הטכניקה והתרבות, המנצל באכזריות את מעמד הפועלים ואת האכרים העמלים. הוא מראה איך מחריפה מלחמת הפועלים בקאפיטאליזם, איך מתלקח המאבק בין החלק המהפכני והאופורטוניסטי בתוך תנועת הפועלים גופה. הוא עוקב אחרי המאבק הזה בארצות שונות. מסיר את המסווה מהבורגנות של המדינות האדירות, אשר בכל מקום מופיעה כבאת-כוח הריאקציה ומחניקה את תנועות השיחורור של העמים המדוכאים. הוא מופיע בהגנה נמרצת על המהפכה הסינית ועל העמים הבאלקאניים, שהוטלו לתוך מערבולת המלחמה. לנין מראה איך מתרבים האותות של המלחמה האימפריאליסטית המתקרבת ובאה.

בהיותו פאטריוט גדול של מולדתו, מצליף הוא על נחשלותה של רוסיה הצארית, ומעורר את חרונום וזעפם של ההמונים על האשם העיקרי בנחשלות זו – העריצות. חלק חשוב ממאמריו מתקופה זו מוקדשים לאיכרות; בהם הוא מתאר את מצבם הקשה של האיכרים המדוכאים ומראה את המוצא היחידי מהשעבוד והדלות – מלחמה משותפת עם מעמד הפועלים ותחת הנהגתו – בצאר, בבעלי-האחוזות והבורגנות. לנין היה בטוח בנצחונה של המהפכה העתידה לבוא ואת בטחונו זה היה מעניק למפלגה ולמעמד הפועלים.

"אנו מטיבים להלחם מאבותינו. ילדינו ילחמו יותר טוב מאתנו, והם ינצחו.

מעמד הפועלים לא נכרת, הוא גדל, מתחזק, מתבגר, מתלכד, מוסיף דעת ומתחשל בקרב. אנו שהננו פסימיסטים בנוגע לצמיחות, הרכושנות והייצור הזעיר, הננו – אופטימיסטים נלהבים בנוגע לתנועת הפועלים ומטרותיה. אנו מניחים יסוד לבנין חדש, וילדינו יסיימו את בניינו"¹⁷⁴, – כה כתב לנין ב"פראבדה".

לנין ביחד עם סטאלין יצרו את ה"פראבדה" – אותו עתון בולשביסטי מצויין, שחינך מאות אלפים לוחמים מסורים – חלוצי המאבק בעד ענינו של מעמד הפועלים, בעד העם.

בד בבד עם ביסוסה של ה"פראבדה", חשב לנין על הרחבת היקפה של המו"לות הבולשביסטית הליגאלית. הוא מקים ירחון בולשביסטי ליגאלי "פרוסבשצ'ניה"¹⁷⁵ ("ה"השכלה"), אשר החוברת הראשונה שלו הופיעה עוד בדצמבר 1911 בפטרבורג, משתתף באופן פעיל בעבודת המערכת

שלו, מפרסם בכל גליון את מאמריו ודואג לאמצעים כספיים בשבילו. אחרי ש"הפראבדה" הועמד על פסים תקינים, מציג לנין את השאלה על הוצאת עתון בולשביסטי ליגאלי¹⁷⁶ במוסקבה. "כל פועל בעל הכרה מבין, – כתב לנין ב"פראבדה", – שפטרבורג בלי מוסקבה – זהו כיך אחת בלעדי השניה... מוסקבה תצטרך, בוודאי, להקים עתון פועלים יומי שלה. אחרי שהתגברו על מכשולים שונים, הצליחו לארגן באוגוסט 1913 את הופעתו של העתון הבולשביסטי במוסקבה "נאש פוט" ("דרכנו"). לנין פרסם בעתון זה שורה של מאמרים.

בשנת 1912 נגמרה תקופת פעולתה של הדומה הממלכתית ה-3 וצריכים היו להתקיים הבחירות לדומה ה-4. הסיעה ה.ס.ד. יית בדומה, ו"הפראבדה" היו נקודות המשען הליגאליות העיקריות להחדרת הפעולה בהמונים ע"י הבולשביקים. לנין ייחס חשיבות רבה לבחירות. הוא מחבר את מצע הבחירות של המפלגה, מציין את קו התנהגותם של הבולשביקים במערכת הבחירות, כותב מחזור מאמרים ב"פראבדה", שבהם הוא נותן הערכה ברורה לדומה הממלכתית ה-3, למפלגות המאדה-השחורה והבורגנות ומוקיע את פעולותיהם של הקאדטים והליקבידאטורים במערכת הבחירות לדומה ה-4. במכתביו למערכת ה"פראבדה" הוא מציין את הצורך שבהארת מהלך הבחירות, תובע את הגברת המלחמה בליקבידאטורים. עם התקרבות מועד הבחירות מקדיש לנין זמן ומרץ להכנות אליהן. בספטמבר 1912 כותב הוא לגורקי: "עכשיו אנו "שקועים עד האוזניים" בבחירות... תוצאות הבחירות עלולות להשפיע בהרבה על בנינה של המפלגה"¹⁷⁷.

בהגיע קלחת הבחירות לשיאה נשלח לפטרבורג ע"י הוועד המרכזי החבר סטאלין, שברח אז מהגירוש בנארים. הוא נוטל בידו את הנהלת ה"פראבדה" ואת מערכת הבחירות של הבולשביקים. על עבודתו של סטאלין מודיע החבר מולוטוב לנין מתוך שמחה רבה: "במערכת, כפי שידוע לך, אירעו שינויים שהם לפי טעמך". בין לנין וסטאלין הוקם קשר אמיץ. פעולותיו של סטאלין, הופעותיו ומאמריו מניחים את דעתו של לנין. "איני יכול שלא להביע לכם את ברכתי בקשר למאמר הראשי במס. 146"¹⁷⁸ – מודיע הוא למערכת, בהתכוונו למאמרו של סטאלין "מי ניצח?", המסכם את תוצאות הבחירות בניציגות של הפועלים בפטרבורג. כאשר לנין קיבל את ה"הוראות של פועלי פטרבורג לציר הפועלים שלהם", שנכתב על-ידי סטאלין, כתב, בשלחו אותו לדפוס: "להחזירו ויהי מה!! לא ללכלך. מאוד חשוב לשמור על תעודה זו". במכתבו למערכת "פראבדה" לנין כותב: "סדרו את ההוראות לציר הפטרבורגי במקום הבולט ביותר בשריפט גדול"¹⁷⁹. מערכת הבחירות נסתיימה בנצחון גדול לבולשביקים: בתור נציגי הפועלים עברו מכל הפלכים התעשייתיים העיקריים – בולשביקים.

צריכים היו לסכם שנת פעולה של המפלגה אחרי הכינוס בפראג, לקבוע את התפקידים השוטפים בקשר עם עלייתה של תנועת הפועלים, יחד עם הצירים הבולשביקים לעבד את קו התנהגותם בדומה הממלכתית. לנין וסטאלין הגיעו לידי הסכמה על כינוס התיעצות של הוועד המרכזי עם פעילי המפלגה בסוף שנת 1912, בעת ההפסקה בפעולת הדומה כשהצירים יוכלו לנסוע לקראקוב.

ההתיעצות נפתחה בקראקוב ב-28 בדצמבר 1912. לנין מנהל את ההתיעצות, מרצה בשאלות העיקריות ("ההתעוררות מהפכנית, השביתות ותפקידי המפלגה", "היחס לחסלנות ושאלת האחדות"), כותב ועורך את ההחלטות, בא לידי הסכם עם סטאלין על הריאורגאניזציה של הנהלת ה"פראבדה". לנין עיבד את הטאקטיקה של המפלגה בתקופת ההתעוררות מהפכנית. צריכים ללא-רתיעה ובעיקריות להגן על הסיסמאות המהפכניות העיקריים של המפלגה, או כפי שנקראו "שלושת הלוייתנים" – רפובליקה דמוקרטית, חחרמת כל האדמה של בעלי-האחוזות, יום עבודה של 8 שעות. המפלגה צריכה לעודד ולתמוך, לפתח ולארגן את הופעותיהם המהפכניות של ההמונים – שביתות מהפכניות, הפגנות-רחוב מהפכניות, אסיפות מהפכניות וכו'. תפקיד חשוב ביותר הוא למשוך את האכרות להופעות מהפכניות משותפות ורחבות ככל האפשר. הבולשביקים צריכים לקיים בחיי היום-יום של בתי-החרושת את האחדות-מלטה של הפועלים. לנין יצא שבע-רצון מההתיעצות. הוא כתב לגורקי, שהיא "הצליחה מאוד ושמיועד לה ערך רב"¹⁸⁰.

ההתיעצות הוכיחה את גידולה והתחזקותה של המפלגה, שיצאה מעוטרת בנצחונות גדולים על הליקבידאטורים, כשהיא מסלקת אותם מכל העמדות בתוך תנועת הפועלים. אבל לנין לא הסתפק בהשגים; הוא פועל בעקשנות לביצור האירגונים האי-ליגאליים הבולשביסטיים, להרחבה בלתי-פוסקת של פעולתם הלגאלית. "אם נקים עכשיו אירגון פרולטארי הגון, ללא הפרעה של הבוגדים-הליקבידאטורים, – אזי, לעזאזל, אפשר להגיע לנצחונות כבירים בתנאי גידול התנועה מלטה...". – כתב לנין לגורקי בינואר 1913 ותיכף הוסיף מתוך צער: "אווה, כסף אין, לו היה היינו יכולים לפעול מבסיסנו זה רבות!"¹⁸¹.

תיכף אחרי ההתיעצות ספגה המפלגה מהלומה כבדה. ב-10 בפברואר 1913 נאסר סברדלוב, ב-23 בפברואר – סטאלין. כאשר נתקבלה הידיעה על מאסרו של סטאלין, כתבה קרופסקאיה, לפי הוראתו של לנין לפטרבורג: זה עתה קבלנו את המכתב עם הידיעה המעציבה. המצב תובע התחזקות וסולידאריות עוד יותר גדולה"¹⁸².

בד בבד עם ה"פראבדה" הקדיש לנין תשומת לב רבה לסיעה הסוציאלי-דמוקרטית בדומה. בעין חודרת עקב אחרי פעולתה, ניהל את פעולתם של צירי-הבולשביקים. לנין עיבד הוראות שהתוו את תוכן ההכרזה של הסיעה בדומה, כתב ראשי-פרקים לנאומים של צירים על המדיניות של מיניסטריין החינוך, על תקציב הממשלה הצארית, על השאלה האגרארית והלאומית, כתב הצעה לחוק על השוויון הלאומי כדי שיוצע בדומה ה-4. בין לנין והצירים הבולשביקים הוקם קשר הדוק. בתשומת-לב ומתוך חמימות רבה לימד אותם לנצל באופן מהפכני את הבמה של הדומה.

לא פעם ביקרו הצירים אצל לנין ובשיחות ממושכות ביררו אתו את קו התנהגותם בדומה. באדאייב כותב בזכרונותיו, שהוא, בדומה לצירים-פועלים אחרים, לא תיאר לעצמו בבירור מה הם תפקידיו בדומה. לנין היה אומר לו: "הדומה של המאדה-השחורה לא תקבל אף חוק המקל על מצבם של הפועלים. תפקידו של ציר הפועלים הוא – להזכיר מדי יום-ביומו, מעל הבמה של הדומה, למאדה-השחורה, שמעמד הפועלים הוא חזק וכביר, שלא ירחק היום, כאשר שוב תקום המהפכה, אשר תטאטא את המאדה השחורה יחד עם מיניסטרייה וממשלתה. אמנם, יכולים להופיע עם כל מיני תיקונים ואפילו עם הצעות לחוקים, אבל כל ההופעות האלו צריכות להתכוון לדבר אחד: להוקיע את השלטון הצארי, להראות תעלוליה הנוראים של הממשלה, לדבר על השעבוד והניצול האכזרי של מעמד הפועלים. זהו מה שצריכים לשמוע הפועלים מפי הציר שלהם"¹⁸³.

והצירים-הבולשביקים המודרכים ע"י לנין החזיקו ברמה את דגלה של מפלגת הפועלים בדומה של המאדה השחורה.

הסיעה בדומה היתה מאוחדת: בה נכנסו הבולשביקים והמנשביקים. היות והיה למנשביקים רוב בקול אחד, היו הם מעבירים בפראקציה את

החלטותיהם. כתוצאה מזה התהווה מצב לא נורמאלי, כי הצירים המנשביסטיים, שנבחרו ע"י שכבות זעיר-בורגניות החלו לדחוק את רגלי הבולשביקים, שנשלחו לדומה ע"י המוני הפועלים. לנין החל במערכת-תעמולה פוליטית גדולה תחת הסיסמה של שווי זכויות בתוך הסיסמה בדומה, הוא דרש ממערכת "פראבדה" להגביר את מסע-התעמולה לעזרתם של ששת צירי הפועלים¹⁸⁴, מאמריו של לנין ב"פראבדה" קרעו את המסווה מעל ה"שביעה" הליקבידאטורית וגייסו את המוני הפועלים סביב הצירים-הבולשביקים. המלחמה הזו נסתיימה בנצחון מלא: הצירים-הבולשביקים, בתמיכתם של רוב הפועלים, יצרו את סיעתם העצמאית בדומה, וקבלו לפי עצתו של לנין את השם: "הסיעה הסוציאל-דמוקראטית הפועלית ברוסיה".

בפעולתו הרבגונית של לנין באותה תקופה היה מיועד מקום חשוב לשאלה הלאומית. השתוללותו של השוביניזם הווליקורוסי של המאה השחורה בכל שטחי החיים והמדיניות, התגברותה של הלאומניות בקרב הבורגנות והבורגנות הזעירה¹⁸⁵ של הלאומים המדוכאים, הופעותיהם של הליקבידאטורים עם הסיסמה הלאומנית על "האוטונומיה התרבותית-לאומית", התגברותה של התעמולה השובינית באירופה המערבית – כל זה העמיד בפני הבולשביקים את בעיית ערעור הלאומנות בכל גילוייה ועיבוד פרוגרמה מארכסיסטית בשאלה הלאומית.

לנין וסטאלין נגשים לפתרונה של תפקיד מפלגתי זה. עוד בהתייעצות בקראקוב שוחח לנין עם סטאלין¹⁸⁶ על נושא זה. אז כתב החבר סטאלין את חיבורו הנודע "המארכסיזם והשאלה הלאומית", בו עיבד וביסס את הפרוגרמה המארכסיסטית בשאלה הלאומית. בתחילת שנת 1913 מודיע לנין לגורקי: "אחד גרוזיני נפלא התישב אצלנו וכותב מאמר גדול בשביל ה"פרוסבשצ'ניה", שלמענו אסף את כל החומר האוסטרי וכו' "¹⁸⁷. כתבעו את פירסומו המהיר של מאמרו של החבר סטאלין בירחון "פרוסבשצ'ניה", לנין מציין: "המאמר הוא מצויין. זוהי שאלה בוערת ואנו באף נקודה עקרונית לא נסוג בפני הנבז הבונדאי". לחיבורו של החבר סטאלין, נתן לנין הערכה גבוהה מאוד. הוא כתב אודותיו: "בספרות המארכסיסטית התיאורטית... כבר הוארו בזמן האחרון יסודות הפרוגרמה הלאומית של הס. ד. (בתור הראשון כאן מתבלט מאמרו של סטאלין¹⁸⁸)".¹⁸⁹

במחצית שנת 1913 עובד לנין על ביסוסה של הפרוגרמה הבולשביסטית בשאלה הלאומית. הוא כתב מאמרים רבים וביניהם מחקרים יסודיים כגון "הערות ביקורתיות בשאלה הלאומית" (בשנת 1913) ו"על זכות העמים להגדרה עצמית" (בפברואר 1914). הוא הופיע בהרצאות על נושא זה בקראקוב, פאריס, לייז', לייפציג ובערי שווייץ (ציריך, ז'נבה וברן).

לנין מתקיף בזעף את השוביניות של המאה-השחורה הווליקורוסית, מצליף על מדיניות השעבוד הלאומי של הצאריזם והקאדטים המתרפסים לפני הצאריזם. הוא מבקר בחריפות את הסוציאל-דמוקראטים הלכסמבורגיאניים הפולנים, ששללו את זכות הלאומים להגדרה עצמית. הוא מנהל מלחמה ללא-רחם בבונדאים, הסוציאל-דמוקראטים האוקראינים ויתר הזעיר-בורגנים הלאומניים, שניסו להרעיל את מעמד הפועלים ברעל הנאציונאליזם הבורגני ולשבור את אחדותו של מעמד הפועלים. "לא! אותה התועבה הקיימת באוסטריה, אצלנו לא תהיה. לא ניתן!"¹⁹⁰ – מודיע לנין בזעף, בהתכוונו לפיצולה של תנועת הפועלית האוסטרית לאירגונים לאומיים מיוחדים. בעוז ובעקביות הוא מחשל ונוצר את האינטרנאציונאליזם הפרולטארי: מאמריו – זוהי הטפה לזהטת להתלכדות הלאומים, התמזגות פועלי כל הלאומים של מדינה מסוימת באירגונים פרולטאריים מעמדיים מאוחדים. בתשומת-לב מעיין לנין בנסיון עבודתם של האירגונים המפלגתיים בעבר-קוקז, שנוצרו והודרכו ע"י סטאלין, הוא מציין אותם כדוגמה לאינטרנאציונאליזם פרולטארי. "לעניינה ומטרותיה של תנועת הפועלים, – כתב לנין ב"פראבדה" במאי 1913, – מתאימה אך ורק אותה האחדות המלאה (במקומות, מלמטה ועד למעלה) של הפועלים מכל הלאומים, כפי שזה התקיים זמן רב ובהצלחה רבה בקוקז"¹⁹¹.

ביצירותיו מפתח לנין את התוכן ההיסטורי-מעשי של הסיסמה על זכות הלאומים להגדרה עצמית כזכות לפרוש ולהקים מדינה עצמאית והוא מנסה את העמדה המעשית של המפלגה בשאלה הלאומית: שוויון מלא של כל הלאומים וכל השפות, אוטונומיה מחוזית רחבה והבטחת זכויותיהם של המיעוטים הלאומיים.

בצורה זאת עיבד לנין וביסס את הפרוגרמה המארכסיסטית בשאלה הלאומית.

התנועה המהפכנית ברוסיה עלתה יותר ויותר. בשנת 1912 שבתו, בהתאם לידיעות הרשמיות, כ-725 אלף, ולפי מספרים אחרים יותר מלאים – למעלה ממיליון פועלים, בשנת 1913, לפי הידיעות הרשמיות – 861 אלף, ולפי המספרים המלאים – 1.272 אלף, במחצית הראשונה של שנת 1914 השתתפו בשביתות מיליון וחצי מיליון פועלים. השביתות הלכו ונעשו יותר עקשניות.

בדירתו הצנועה של לנין בקראקוב נמצא המטה של התנועה המהפכנית. התקיימה חליפת מכתבים ערנית עם רוסיה, פעילי המפלגה מרוסיה וגם הגולים המדיניים בחזרם למולדת, היו באים לעתים תכופות לקראקוב לקבל הוראות מוולאדימיר אילאיץ'.

לעתים תכופות התקיימו התייעצויות הוועד המרכזי עם פעילי-המפלגה. במשך שנות 1913–1914 התקיימו התייעצויות אחדות. ערך רב נועד להתייעצות בפורונינו בספטמבר 1913. לנין ניהל את ההתייעצות הזו, הופיע עם דו"ח על פעולת הוועד-המרכזי, בהרצאה על השאלה הלאומית וערך בקפדנות את כל ההחלטות.

ללא-לאות ניהל לנין מלחמה נמרצת בליקבידאטורים, ופריודוכאים וס"רים, והוקיע את תחבולותיהם הבורגניות במלחמתם נגד מעמד הפועלים ומפלגתו. תשומת-לב רבה הוא מקדיש להוקעתו וערעורו של הגוש האוגוסטובי האנטי-מפלגתי. בשורה של מאמרים ("על הפרת האחדות, המתכסית בצעקות על האחדות" וכו') הוא מתקיף את הרעיונות הליקבידאטוריים של טרוצקי, את ההרפתקנות המדינית שלו.

לנין משתתף באותו זמן באופן פעיל בתנועת הפועלים הלאטבית, כותב את "תכנית המצע לוועידה ה-4 של הסוציאל-דמוקראטיה הלאטבית", מופיע בינואר 1914 בברוסל בוועידה גופה, ומשיג את עזיבתם של הסוציאל-דמוקראטים הלאטביים את הגוש האוגוסטובי.

בראותו, שהבולשביקים החריבו את כל הקבוצות האופורטוניסטיות בתנועת הפועלים הרוסית, ממחר האינטרנאציונאל ה-2 לעזרתם של אלה. לנין הופיע בעוז נגד נסיונותיהם של האופורטוניסטים מהאינטרנאציונאל השני לחסל, באיצטלה של "התפייסות" ו"אחדות", את המפלגה הבולשביסטית העצמאית.

שנתים בילה לנין בקראקוב. היו אלה שנות עליה כבירה של תנועת הפועלים, גידולה המהיר של המפלגה הבולשביסטית, אשר כבשה את העמדות העיקריות בתנועת הפועלים. באותן השנים הונח יסוד איתן למפלגה הבולשביסטית ההמונית, שכל רדיפותיו של השלטון הצארי לא יכלו לו.

ביוני 1914 התקיימה התייעצות של הוועדה המרכזית של הבולשביקים בשאלת ההכנות לכינוס וועידת המפלגה. אך לקיים את הוועידה לא הצליחו.

באוגוסט 1914 החלה המלחמה האימפריאליסטית העולמית הראשונה.

VIII

עם פרוץ המלחמה נמצא לנין בגאליציה (פרווינציה). ב-26 ביולי (8 באוגוסט) 1914 הוא נאסר ע"י המשטרה האוסטרית בעקבות איזו מלשינות כוזבת ונחבש בכלא בנוביטארג. ב-6 (19) באוגוסט נאלצים הם לשחררו מבית-הכלא אחרי שהופרכה המלשינות. אבל להמשיך ולגור באוסטריה, בארץ הנלחמת ברוסיה, אי-אפשר היה יותר, כי זה היה יוצר קושיים רבים בפעולה המהפכנית. לנין השיג רשיון להגר לשווייץ הנייטרלית. כאן התגורר, תחילה בברן ואחר-כך בציריך, במשך כל שנות המלחמה, עד אפריל לשנת 1917.

האוכלוסיה (הבולשת המדינית) הצארית קיוותה שהודות למלחמה תוכל לתפוס את לנין. הדפארטמנט של המשטרה הציע למפקד החזית דרום-המערבית, לאסור את לנין באותו רגע כאשר הצבא הרוסי יכבוש את קראקוב ולהביאו לפטרבורג, אבל תכניתה זו של המשטרה נכשלה, ומשווייץ הקטנה, המבודדת במרכז של התבערה האירופית, רעם בעולם כולו קול-קריאתו של לנין להמוני העם – להכריז מלחמה במלחמה.

מלחמת העולם הראשונה נולדה מתוך הסתירות האימפריאליסטיות, מתוך המאבק בעד חלוקת חדשה של העולם ושל מרכזי-ההשפעה, מתוך מאבק עבור ניצול עמים זרים וגזל הקולוניות, – בין שתי קבוצות של מדינות קאפיטאליסטיות אדירות; גרמניה ואוסטריה-האונגאריה¹⁹² מצד אחד; אנגליה, צרפת ורוסיה מצד שני. היתה זאת מלחמה אימפריאליסטית משני הצדדים, מלחמת גזל וכיבושים.

המלחמה היתה מבחן קשה לכל הזרמים בתנועת הפועלים. הסוציאלי-דמוקראטיה במערב-אירופה, שנפגעה שנים רבות לפני המלחמה בנגע האופורטוניסטי, בגדה בתנועת הפועלים והחלה לעזור לבורגנות בשיסיון ההדדי של הפועלים והאיכרים שבארצות הנלחמות, למען "הגנת המולדת", המולדת הבורגנית. האינטרנאציונאל ה-2 התפורר. מנהיגיו של האינטרנאציונאל ה-2 ורוב המפלגות הסוציאליסטיות נקטו עמדה של הגנה ותמיכה בממשלות האימפריאליסטיות שלהם.

באותה שעת חירום היסטורית, בעת המשבר העמוק בתנועה הסוציאליסטית, בעת הבגידה והעריקות של מנהיגי תנועת הפועלים, לנין לבדו ואתו המפלגה הבולשביסטית, פרי יצירתו וטיפוחו, הם שהרימו ללא-רתיעה את נס המלחמה במלחמה האימפריאליסטית. לנין הופיע מיד בהערכה ברורה של המלחמה והראה לפועלים והאיכרים את המוצא היחיד מהטבח העולמי – דרך המלחמה למיגור ממשלותיהם האימפריאליסטיות.

ב-25 באוגוסט (5 לספטמבר) 1914 הגיע לנין לברן. למחרת הופיע באסיפת הקבוצה המקומית של הבולשביקים, שהתקיימה מחוץ העיר, ביער, והרצה על היחס למלחמה. האסיפה אישרה את הטזיסים ההיסטוריים שלו, את "הטזיסים על המלחמה".

באותה הופעה פרוגרמטית ראשונה של הבולשביזם, בתקופת המלחמה, נתן לנין תשובה גאונית לשאלות היסודיות שהוצגו ע"י התקופה, – על אופיה של המלחמה הזאת ועל תפקידיו של מעמד הפועלים. לנין ציין את המלחמה הזו כמלחמת-שוד בורגנית-אימפריאליסטית. הוא הוקיע את בגידתם של מנהיגי האינטרנאציונאל ה-2 בעניניו של מעמד הפועלים. חורבנו של האינטרנאציונאל ה-2 – אמר לנין, – אינה הופעה מקרית; הסיבה העיקרית של חורבן זה – השתלטות האופורטוניזם באינטרנאציונאל ה-2. תפקידם החשוב של האינטרנאציונאליסטים האמיתיים, הורה לנין, זוהי ההסברה למהפכה סוציאליסטית וצורך הפניית הנשק, לא נגד אחיהם הפועלים והאיכרים של הארצות האחרות, כי אם נגד הממשלות האימפריאליסטיות והבורגנות של ארצם; לנין הכריז מלחמת השמד בשוביניזם ונושאו – מנהיגי האינטרנאציונאל ה-2, שבגדו בסוציאליזם. הטזיסים הדגישו, שמנקודת מבטם של מעמד הפועלים והמוני העמלים של כל עמי רוסיה תהיה תבוסתה של המונארכיה הצארית בבחינת הרע במיעוטו. בטזיסים של לנין ניתנה תכנית הפעולה המהפכנית והמעשית של הפרולטאריון הבינלאומי.

לנין מעביר במהרה את "הטזיסים על המלחמה" שלו לרוסיה ומפרסם אותה בקרב הסקציות הבולשביסטיות בחוץ-לארץ. הטזיסים אושרו ע"י המוסדות המרכזיים של המפלגה ברוסיה, שנקטו עם פרוץ המלחמה עמדה אינטרנאציונאליסטית יציבה.

ה"טזיסים על המלחמה" הונחו ביסודו של המאניפסט של הוועדה המרכזית על המלחמה האימפריאליסטית, שנכתב ע"י לנין בשלהי ספטמבר 1914: "המלחמה והסוציאלי-דמוקראטיה הרוסית". בתעודת היסטורית זו השמיע לנין את קריאתו, להפוך את המלחמה האימפריאליסטית למלחמת אזרחים, למלחמה בבורגנות ובעלי-האחוזות. לעומת הפוליטיקה הסוציאלי-שובינית של הגנת המולדת הבורגנית, השמיע לנין את הסיסמה לפרולטאריון להנחיל תבוסה לממשלות האימפריאליסטיות בארצם. לנין הורה שבמקום האינטרנאציונאל השני שנרקב, הכרח הוא להקים אינטרנאציונאל חדש, האינטרנאציונאל השלישי. המניפסט מסיים במלים אלה:

“הפיכת המלחמה האימפריאליסטית של זמננו למלחמת אזרחים זוהי הסיסמה הפרולטארית הנכונה היחידה, שהותוותה ע”י נסיונה של הקומונה, שנקבעה ע”י ההחלטה הבאזלית (ש. 1912) והנובעת מכל התנאים של המלחמה האימפריאליסטית בין מדינות בורגניות מפותחות. עד כמה שלא ייראו גדולים הקשיים של ההפיכה הזאת ברגע זה או אחר, לא יעצרו הסוציאליסטים מפעולת ההכנה השיטתית והעקשנית בכיוון זה, כי המלחמה נהיתה עובדה קיימת.

רק בדרך זו יוכל הפרולטאריון להשתחרר משיעבודו לבורגנות השובינית ולעשות, בצורה זאת או אחרת, במהירות יתירה או פחותה, את הצעדים הנמצאים לשחרורם האמיתי של העמים ולכוונם בדרך לסוציאליזם”¹⁹³

במרץ רב החל לנין לרכז את כוחות המפלגה הבולשביסטית. הקושי בניהול הפעולה המהפכנית בתנאי המלחמה היה עצום. בין לנין ורוסיה הפרידו חזיתות-קרב רבות. המכתבים מרוסיה לשווייץ היו מגיעים כעבור חודש ימים. העתונים היו מגיעים בלא-קביעות ובאיחור רב. המשטרה הצארית היתה מחריבה, ללא-הפסק, את האירגונים המפלגתיים. חברים מדרימים רבים – סטאלין, מולוטוב, סברדלוב, ספאנדאריאן, וורושילוב, אורדז’וניקידזה ואחרים – נמצאו בגירוש או בבית-הכלא. בתנאי המלחמה צריכים היו, גם בשווייץ ה”דמוקרטית”, לנקוט אמצעי זהירות ולנהל את הפעולה המהפכנית למרות ההשגחה הגוברת של השלטונות המשטרתיים והצבאיים. לכל זה נוסף המחסור הכספי בקופת המפלגה; בסתיו 1914, בהתחדש הופעתו של ה”סוציאליזם-דמוקראטי”, נמצאו בקופת המפלגה בס”ה 160 פראנקים. – “אין כסף, כסף אין!! זוהי הצרה העיקרית!”¹⁹⁴ – כתב לנין.

בעיקר היה קשה מצבו החמרי של לנין עצמו. הוא חי תמיד חיי צנע ולא פעם מתוך מחסור רציני, בעיקר בשנות האמיגראציה. אבל, אף פעם לא סבל כבימי המלחמה. באחד ממכתביו, ממצאת השניה של שנת 1916, הוא נאלץ לכתוב: “על עצמי גופו אני, שאני זקוק לקצת פרנסה, או שנמות ברעב, בחיי!! יוקרה-חיים הארוך ולחיות אין במה”. לנין מבקש שישפיעו על המו”לים שישלמו לו את שכר-הסופרים. “אם לא יסודר הדבר, לא אוכל להחזיק מעמד, בחיי, המצב רציני מאוד, מאוד, מאוד”¹⁹⁵.

למרות כל הקושיים האלה והסכנות של תקופת המלחמה, לא הפסיק לנין ולו לרגע את הפעולה המפלגתית הענקית, בהמשיכו לפעול במרץ רב ובעוז. הוא מלכד את הקבוצות הבודדות של הבולשביקים שנמצאו בחו”ל, מרצה בלוזאן, ז’ניבה, קלאראן, ציריך וברן על יחסה של המפלגה למלחמה האימפריאליסטית. בהידוע לו שפליכאנוב מרצה בלוזאן על יחסם של הסוציאליסטים למלחמה, נוסע לנין לשם, מופיע בויכוח ומערער את עמדתו הסוציאלי-שובינית של פליכאנוב.

בשווייץ החל לנין באירגון הוצאתם של הפירסומים הבולשביסטיים. במכתבים ושיחות פרטיות היה מברר, מה הן אפשרויות ההדפסה בז’ניבה, נתן לפעילי המפלגה הוראות מדוייקות, איך לפעול בזהירות הדרושה. ללנין היה ברור שבתנאי המלחמה קשה להדפיס איזה שהוא מסמך נגד המלחמה האימפריאליסטית, אפילו אם זה בשווייץ ה”נויטראלית” ובשפה הרוסית. הממשלה הבורגנית השווייצית, בהיותה במצב של תלות-כלכלית בבורגנות של המדינות האימפריאליסטיות “הגדולות” ובהיותה מתחנפת בפני הריאקציה האירופית, עלולה היתה להתחיל ברדיפות עבור גילויי מטרתה האמיתית של המלחמה ואופיה האימפריאליסטי. “ישנם כל הסיכויים לצפות, – כתב לנין בספטמבר 1914, – שהמשטרה השווייצרית והשלטונות הצבאיים (לפי הרמז הראשון של הציר הרוסי או הצרפתי וכו’) יקיימו משפט צבאי או גירוש מהארץ באשמות הפרת הנויטראליות”¹⁹⁶. לכן יעץ לנין לשמור על קונספירציה, על זהירות רבה, לנהל את חליפת המכתבים באמצעות ה”כימיה”, את כל הטיטות להשמיד, את החומר לשמור אך ורק אצל אזרח שווייצרי מכובד. לנין ניהל בעצמו את הוצאת העתון, בהתגברו על כל המכשולים, הן המשטרתיים והן החומריים, נתן הוראות על אופן ההדפסה, על השריפת והפורמאט. הודות למרצו הרב חודשה הופעתו של ה”סוציאליזם-דמוקראטי”, הוצאו המאסף “קומוניסט” (1915), שני “מאסף הסוציאליזם-דמוקראטי” (1916), חוברות ועלונים.

ב-19 באוקטובר (1 בנובמבר) 1914 אחרי הפסקה של שנה, יצא-לאור מס. 33 של ה”סוציאליזם-דמוקראטי” שבו הודפס המאניפסט הלניני של הוועד-המרכזי. הוא נשלח בצורה אי-ליגאלית לרוסיה והופץ בסקציות הבולשביסטיות בחו”ל. גליון זה נועד לו ערך רב. המפלגה הבולשביסטית ותנועת הפועלים הבינלאומית קיבלו נשק יעיל למלחמה במלחמה האימפריאליסטית, בצאריזם והבורגנות, עבור המהפכה הסוציאליסטית. על-¹⁹⁷ אף כל המכשולים, דרך חזיתות האש של המלחמה האימפריאליסטית הגיע דברו של לנין אל ההמונים.

פעולתם של הבולשביקים ברוסיה התנהלה למרות כל הרדיפות של השלטון הצארי. בנובמבר 1914 נאסרו חברי הסיעה הבולשביסטית בדומה הממלכתית¹⁹⁸, על אשר פעלו לפי רוח הוראותיו של לנין. בפברואר 1915 התקיים משפטם של חמישה צירים, בו נדונו לגירוש-קבע. הם ידעו לנצל את המשפט כבמה, אשר ממנה נשמעה ברמה הקריאה הלנינית לאינטרנאציונאליזם פרולטארי ולמלחמה מהפכנית במלחמה האימפריאליסטית.

המפלגה הבולשביסטית הוכרחה לעבוד במחתרת עמוקה, בשטח זה היה לה נסיון רב, שנרכש בהדרכתו של לנין, ובמשך השנים 1912–1914, הודות ל”פראבדה” הלנינית, גדלו קאדרים מפלגתיים פרולטאריים חדשים. היו מפחים, מאסרי בולשביקים, אבל הפעולה לא הופסקה. בהגיע הידיעה על מאסרם של הצירים-הבולשביקים, לנין כתב: “עבודתה של מפלגתנו נעשתה קשה פי מאה, ובכל זאת נהל אותה! ה”פראבדה” חניכה אלפי פועלים בעלי-הכרה, ומהם, למרות כל הקשיים, נגיים את הקולקטיב של המנהיגות – את הוועד-המרכזי הרוסי של המפלגה”¹⁹⁹. בשבדיה, בארץ הנויטראלית הקרובה ביותר לרוסיה, הוקם משרד חו”ל של הוועד המרכזי, שעמד בקשר מתמיד עם הפעילים ברוסיה. הוא הורה שהכרחי הוא לרכז בשנים-שלושה מרכזים של רוסיה קבוצות מדריכות, להקים ברוסיה את משרד הוועד-המרכזי ואת הוועד-המרכזי עצמו, לארגן את נסיעתם של 1–2 אנשים לשבדיה שיהיו המקשרים עם המרכז בחו”ל. “העיקר, – כתב לנין – קשרים קבועים ותקינים”²⁰⁰.

למרות כל הקשיים עלה בידי לנין להקים את הקשר עם הסניפים המפלגתיים ברוסיה. היתה קיימת חליפת-מכתבים עם משרד הוועד-המרכזי שנמצא בפטרבורג, ואשר בו עבד, לפי הצעתו של לנין, החבר מולוטוב, שברח מהגירוש באירקוטסק. עלה בידי להתקשר עם סטאלין, סברדלוב וספאדאריאן, שנמצאו במקומות הנדחים ביותר של הגירוש הסיבירי, לשלוח להם את ה”טיזיסים על המלחמה”. בפברואר 1915 כתב סטאלין מהגירוש ללנין: “ברכתי שלוחה אליך, אילאיץ’ היקר, ברכה חמה-חמה!... איך החיים, והבריאות? אני חי, כמקודם, לועס לחם, עברתי כבר את

מחצית הזמן. משעמם למדי, אבל אין ברירה. ואיך העניינים? אצלכם, בוודאי, קצת יותר שמח... קראתי לא מזמן את מאמריו של קרופוטקין, – טפש זקן, לגמרי יצא מדעתו. קראתי גם את מאמרו של פליכאנוב ב"ריאץ'", – סבתא־פטפטנית זקנה שאין לה תקנה. אויה... והליקבידאטורים עם ציריהם – סוכנייה־החברת־הכלכלית־החפשית? אין מי שירביץ בהם, לעזאזל! האמנם ישארו ללא־עונש?! שמח את לבנו והודיענו, שבקרוב יופיע הביטאון, שבו יסטרו על פרצופיהם, כהוגן, ובלא־ליאות" ²⁰¹.

בפברואר 1915 קיים לנין בברן כינוס של הסקציות הבולשביסטיות ²⁰² בחו"ל. הוא היה המרצה בסעיף המרכזי – "המלחמה ותפקידי המפלגה". נגד הטאקטיקה המהפכנית של לנין המכוונת להפיכת המלחמה האימפריאליסטית למלחמת אזרחים ונגד הסיסמה על הנהלת התבוסה לממשלה הצארית – הופיע בוכארין. כבר אז ניתן לו להרגיש את כוחה הקטלני של הביקורת הלנינית. הכינוס קיבל את ההחלטות שהוצעו ע"י לנין, שבהן נוסחו הסיסמאות הבולשביסטיות העיקריות בשנות המלחמה. על יסודם של המאניפסט של הוועד־המרכזי והחלטות הכינוס בברן התלכדו שורות הבולשביקים.

הפעולה המהפכנית בתנאי המלחמה הציגה בפני פעילי המפלגה בעיות בוערות חדשות. תשובה ברורה ומדוייקת לשאלות אלו נתן לנין במאמרו "טזיסים אחדים", שפורסם ב"סוציאלי־דמוקראט" בסתיו 1915. ב־11 טזיסים נוסחו תפקידי המפלגה, נקבעה הטאקטיקה והסיסמאות למלחמה בעד המהפכה הבורגנית־דמוקראטית ברוסיה ועל צמיחתה למהפכה סוציאליסטית. שנה וחצי לפני המהפכה ברוסיה הורה לנין, מה צריכה להיות עמדתה של המפלגה במהפכה העתידה לפרוץ. מהפכת 1917 אישרה בדייקנות נהדרת את הטזיסים של לנין.

סיסמאותיו של לנין מצאו בהמוני הפועלים ברוסיה קרקע פוריה. פעולתו של לנין באירגונים המפלגתיים שהתנהלו על־ידו נתנה תוצאות ממשיות. מעמד הפועלים בהמוניו לא הלך אחרי הסוציאלי־פאטריוטים, לא הורעל ע"י השוביניזם הבורגני ונשאר נאמן לדגל האינטרנאציונאליזם. פעולה מהפכנית גדולה התפתחה בצי ובצבא, בעיקר בצבאות החזית הצפונית, במחוזות הבאלטיקום.

כה הכין לנין את המפלגה למאבקים הגדולים שאת התקרבותם חזה בבירור.

המפלגה הבולשביסטית בהנהגתו של לנין נהיתה לכוח המארגן העיקרי של המהפכה הצומחת לא רק ברוסיה, כי אם גם במערב. לנין והבולשביקים נשארו הכוח המהפכני־האינטרנאציונאליסטי העיקרי, היחיד, בתנועת הפועלים הבינלאומית. חוץ מהבולשביקים לא היה אף אחד שיקח על עצמו את היזמה להקים את האינטרנאציונאל החדש – ה־3. לנין, במרצו הרב ובעקשנותו, החל להניח את היסודות לאינטרנאציונאל החדש עוד מראשית המלחמה.

"היתה זאת תקופה, – אומר החבר סטאלין, – כאשר האינטרנאציונאל ה־2 הרכין את דגליו בפני הקאפיטאל, כאשר בפני הגל השוביני לא החזיקו מעמד אנשים כפליכאנוב, קאוטסקי, גיד וכו'. לנין היה אז היחיד, או כמעט היחיד, אשר החל במלחמה נמרצת בסוציאלי־שוביניזם וסוציאלי־פאציפיזם, הוקיע את בגידתם של הגדים והקאוטסקים והצליף עליהם הפסיחה־על־הסעיפים של ה"מהפכנים" המדומים. לנין הבין שאחרי הולך מיעוט מבוטל, אבל בעיניו לא היה לזה כל ערך, כי הוא ידע, שהפוליטיקה הנכונה היחידה, שנועד לה עתיד, זוהי הפוליטיקה של האינטרנאציונאליזם העיקרי, כי הוא ידע, שהפוליטיקה העקרונית היא גם הפוליטיקה הנכונה היחידה.

ידוע שגם בוויכוח זה על האינטרנאציונאל החדש יצא לנין עטור נצחון" ²⁰³.

קריאתו של לנין להפיכת המלחמה האימפריאליסטית למלחמת אזרחים נשארה בתחילתה כקול קורא במדבר בתנועת הפועלים הבינלאומית. אבל לנין חתר בעוז נגד הזרם, מגלה ברבים את מטרותיה האמיתיות של המלחמה, את הכזב של הממשלות האימפריאליסטיות ואת הסופיזמים של המשרתים ה"סוציאליסטיים" של הבורגנות. כמזיקים וכמכוערים ביותר נחשבו בעיניו של לנין הסוציאלי־שוביניסטים המוסוים – הצנטריסטים (קאוטסקי, טרוצקי וכדו'), אשר היו נשבעים השכם וערב בנאמנות לתורתו של מארקס ולמעשה בגדו בה בצורה השפלה ביותר. "את קאוטסקי אני שונא ובז לו כעת יותר מאשר את האחרים, – כתב לנין: – איזו צביעות מלוכלכת, השביעה־רצון מעצמה.

... אין בעולם דבר יותר מסוכן ומזיק לעצמאותו **האידיאית** של מעמד הפועלים, כאותה שביעות־הרצון מעצמו הנאלחת והצבועה של קאוטסקי, הרוצה לטשטש הכל ולמזמז, להשקיע ע"י סופיזמים ודיבורים כאילו־מעדיים את מצפונם הער של הפועלים" ²⁰⁴. לנין הראה, שהצנטריזם של הבוגד טרוצקי, העובדה שהוא שוכן בביצתו של קאוטסקי אינה תופעה מקרית. "לטרוצקי האלהים עצמו ציווה להיאחז בכנף־בגדם של קאוטסקי ושל ברנשטיין" – כתב לנין במאמרו "על מצב העניינים בסוציאלי־דמוקראטיה הרוסית" ²⁰⁵.

לנין לא רצה בשום קשרים עם האופורטוניסטים. הוא הציע להציג להם אולטימאטום: "הנה לפניכם המאניפסט של הוועד־המרכזי שלנו על המלחמה. המוכנים אתם להדפיסו בשפתכם? לא? שלום, דרכינו נפרדות!" ²⁰⁶.

לנין תבע את הקרע המוחלט עם האופורטוניסטים. במאמרו "חורבן האינטרנאציונאל השני" הראה, איך במשך עשרות בשנים צמח האופורטוניזם במפלגות הסוציאלי־דמוקראטיות וכירסם אותן מבפנים. לנין שלל את כל ההתחמיות העלובות של המשרתים המלומדים של הבורגנות – קאוטסקי והדומים לו. "המשבר שנוצר על־ידי המלחמה הגדולה, – כתב הוא במאמר הזה, – הסיר את כל האיצטלאות, טאטא את כל המוסכמות, פתח את הפצע שהתנפח זה מזמן והראה את האופורטוניזם בתפקידו האמיתי, כבן־בריתה של הבורגנות. הפרדה אירגונית מוחלטת של מפלגות הפועלים מהאלמנט הזה נעשית הכרחית" ²⁰⁷.

לכל הבוגדים בסוציאליזם ולכל הרנגאטים של מעמד הפועלים לא קם אויב יותר איום מאשר לנין. הופעותיו עוררו אצל האדונים האלה התפרצות של זעף ושנאה. אבל דבר זה לא הפחיד ולא הרתיע את לנין. בדצמבר 1916 כתב לנין לאינססה ארמנד: "הנה, זהו מנת־גורלי. מערכת־מאבק אחת אחרי השניה – נגד טפשות פוליטית, נגד שחצנות, אופורטוניזם וכו' וזה החל משנת 1893. ושנאתם של השחצנים עבור זה. ובכל זאת לא הייתי מחליף את גורלי זה תמורת "השלום" עם השחצנים".

ללא-ליאות ובעקשנות ליכד לנין את היסודות האינטרנאציאנאליסטיים בתנועת הפועלים הבינלאומית. לא היה אף אירגון או קבוצה שמאלית, לא היה אף עסקן סוציאליסטי שמאלי, שלנין לא יקשור אתם קשר, שלא ישתדל להשפיע עליהם רעיונית, להמריצם לנקוט עמדה יותר עקבית ויותר מוחלטת נגד המלחמה, נגד האופורטוניזם.

מראשית בואו של לנין לשווייץ נוקט הוא באמצעים נמרצים לאיחודם של הכוחות המהפכניים בתנועת הפועלים באירופה ובאמריקה. הוא מארגן את תרגומו של המאניפסט של הוועד-המרכזי ויתר הפירסומים הבולשביסטיים לשפות לועזיות, מנצל כל אפשרות כדי לפרסם בקרב פועלי אירופה את העמדה הבולשביסטית. ב-14 (27) בספטמבר 1914 התקיים ביזמתו בלוגאנו (שווייץ) כינוס סוציאליסטי איטלקי-שווייצרי, בו נדונו "הטיזיסים על המלחמה" של לנין, שהיתה להם השפעה מסוימת על החלטותיו של הכינוס.

בפברואר 1915 התאסף כינוס של "סוציאליסטים" מארצות האנטאנטה. לנין ניצל הזדמנות זו, כדי להוקיע בדקלארציה מיוחדת את הסוציאל-שוביניזם של מנהיגי הסוציאל-דמוקראטיה הבינלאומית, לנסח את העמדה העקרונית של הבולשביקים ולהראות, למה אינם יכולים להשתתף בכינוס זה של "סוציאליסטים", אשר בגדו בסוציאליזם.

ביזמתם של הבולשביקים התקיים במרץ 1915 כינוס בינלאומי של נשים סוציאליסטיות. למרות הנטיות הזעיר-בורגניות-פאציפיסטיות של רוב רובן מהצירות, נועד לכינוס ערך רב כלכינוס בינלאומי סוציאליסטי ראשון בימי המלחמה. המשלחת הבולשביסטית שהשתתפה בכינוס הציעה את הרזולוציה שלה, שחברה בהתאם להוראותיו של לנין. ברזולוציה הודגשה הפרתם ע"י רוב המפלגות הסוציאליסטיות את ההחלטות הברורות של הקונגרס של האינטרנאציאנאל ה-2 בשטוטגארט (1907), בקופנהגן (1910) ובאזל (1912). בהוקיעה את הבגידה בסוציאליזם קראה הרזולוציה ל"הפרת השלום-בית האזרחי".

במהרה התקיים בכרן כינוס בינלאומי של הנוער. לנין, שהדריך את המשלחת הבולשביסטית, קשר קשרים עם עסקנים ידועים של תנועת הנוער.

תנועת הפועלים הבינלאומית התפתחה ללא-הפסק, לאט-לאט צמחה בה ההתנגדות המהפכנית למלחמה ולסוציאל-שוביניזם. בקיץ 1915, שנה אחרי פרוץ המלחמה, החלו ההמונים להרגיש את תוצאותיה, – אבדנם של מיליוני אנשים, חורבן החיים הכלכליים, היוקר המאמיר וכו', השכרון השוביניסטי החל לאט-לאט להתנדף. החלה להתבלט צדקת הקו של לנין, גדלה אי-שביעות הרצון מהמלחמה. הבשיל ההכרח לכינוס העסקנים הסוציאליסטיים השמאליים מכל הארצות.

לנין עשה פעולת הכנה קפדנית לכינוס זה. יוזמי הכינוס – הסוציאליסטים האיטלקים והשווייצריים – כיוונו את העניינים, כדי להפכו לכינוס של אירגונים פאציפיסטיים זעיר-בורגניים וצנטריסטיים. לנין עשה מאמצים רבים כדי להפר כוונה זו. הוא השיג את השתתפותם של הבולשביקים בהתיעצות המוקדמת שהתקיימה ביולי 1915. הוא שיגר מכתבים לעסקנים שמאליים, בהשתדלו להבטיח את השתתפותם של יסודות אינטרנאציאנאליסטיים בכינוס. הוא פעל בהתמדה לליכודם של השמאליים על יסוד של דקלארציה עקרונית, שהסעיף המרכזי שלה היה הפילוג מהאופורטוניסטים, מהסוציאל-שוביניזם. לפתיחת הכינוס אירגן לנין קבוצה שמאלית. אבל בקבוצה הזאת, שנקראה בשם השמאל הצימרוואלדי, אך ורק הבולשביקים ולנין בראשם, נקטו עמדה נכונה ועקבית עד הסוף בשאלת המלחמה והמהפכה.

בשאפו לפרסם בין פועלי אירופה את עמדתם של הבולשביקים למלחמה, הוציא לנין לעת הכינוס בשפה הגרמנית את החוברת "סוציאליזם ומלחמה". ובצרפתית – את החלטות כינוס הבולשביקים בכרן. בחוברת ניתנו בצורה ברורה ופופולארית השקפותיו של לנין על המלחמה ותפקידי מעמד הפועלים.

ב-23 באוגוסט (5 בספטמבר) 1915, התקיים בכפר השווייצרי הקטן צימרוואלד כינוס, שבו השתתפו ב"כ המיעוטים במפלגות הסוציאליסטיות של גרמניה, צרפת, נורבגיה, שבדיה, הולאנד, וכמו כן הסוציאל-דמוקראטים מאיטליה, שווייץ, פולניה, לאטביה והבולשביקים הרוסים. לנין, שעמד בראש האגף השמאלי נאבק עם הרוב הקאוטסקיאני של הכינוס, והשיג את הכנסתם של כמה מהצעותיו לתוך הרזולוציות.

המאניפסט שנתקבל בכינוס היה לקוי בחציאות ובחוסר-עקביות. למרות הליקויים האלה, הצביע לנין יחד עם השמאל בעד המאניפסט הזה, כי פירושו היה "צעד לקרע רעיוני ומעשי מהאופורטוניזם והסוציאל-שוביניזם"²⁰⁸. לנין העריך ככיתיות את הסירוב לעשות את הצעד הזה עם החלקים הפוסחים-על-הסעיפים והבלתי-עקביים. אולם, הוא שמר לעצמו את חופש הבקורת על אי-העקביות של הכינוס הצימרוואלדי. השמאל הצימרוואלדי ובראשו לנין, הופיע בהכרזה עקרונית משלו בשם "מלחמת העולם ותפקידי הסוציאל-דמוקראטיה"²⁰⁹ ועם תוכנית שלהם ל"מאניפסט". כל מה שלא נאמר במאניפסט הצימרוואלדי, – מצאה את ביטויו בפירסומים של החלק השמאלי. לנין החשיב מאוד את הופעתו העצמאית של השמאל הצימרוואלדי. הוא כתב, שזוהי "ההופעה הראשונה של **גרעין השמאל** הסוציאל-דמוקראטי **מכל** הארצות, אשר יש לו **תשובה** ברורה ומדוייקת לשאלה, מה לעשות ולאן ללכת"²⁰⁹.

לנין הראה בבירור בכינוס הצימרוואלדי, מה פירושה של טאקטיקה מהפכנית, הרחוקה מכל פשרה אידיאית עם האופורטוניזם או עם הכיתיות.

הבולשביקים הרוסיים והשמאל שהלך בעקבותם היוו מיעוט קטן בתנועת הפועלים שבתקופה ההיא. אבל זה לא הדאיג את לנין. לא נורא הדבר, שהגנו בודדים, היה אומר, עמנו יהיו מיליונים, כי עמדתם של הבולשביקים – זוהי העמדה היחידה הנכונה. פעולתו של לנין וסימאיותו ליכדו מיליונים לוחמים בכוח, הכשירו אותם להתקפה על הקאפיטאליזם.

בד בבד עם פעולתו המעשית הכבירה לאירגונם וליכודם של כוחות הפרולטאריון האירופי, עבד לנין גם בשטח התיאורטי.

בחודשים הראשונים של המלחמה כתב לנין בשביל המלון האנציקלופדי גראנאט את המאמר "קארל מארקס". באותו מאמר נתן לנין סקירה קצרה ומושלמת על תורתו של מארקס.

לנין חזר באותו זמן שוב לעיונו ביצירתו של הגל ועשה בשנות 1914–1915, בהיותו בברן, רשימות רבות מחיבוריו של הגל ("לוגיקה", "פילוסופיה של ההיסטוריה", "תולדות הפילוסופיה") ומפילוסופים אחרים (אריסטו, פואראבאך). רשימות אלו והערותיו של לנין מהווים את "המחברות הפילוסופיות" של לנין המפורסמות.

"המחברות הפילוסופיות" – זוהי יצירת-מפת מדעית-תיאורטית של לנין. אחרי שבירר את כל החשוב שנתן ביצירתו הגל, מגלה לנין בעקביות את השגיאות שבעמדתו האידיאליסטית של הגל. לנין המשיך את עבודתם של מארכס ואנגלס ליצירתה וביסוסה של הדיאלקטיקה המאטריאליסטית. בהתכוונו לכתוב סקירה על יסודות השיטה הדיאלקטית המארכסיסטית, נתן לנין ב"מחברות הפילוסופיות" שלו סקירה על כל היסודות של השיטה הדיאלקטית והוסיף בזה לפיתוחו של המאטריאליזם הדיאלקטי.

באותו זמן המשיך לנין לשקוד על השאלה האגרארית, בלימוד המשק החקלאי ומצב האיכרות בארצות הקאפיטאליסטיות. למטרה זו עיין בקפדנות בכל החומר של הסטאטיסטיקה החקלאית בארצות-הברית ובארצות אחרות. פרי עבודתו זו היה ספר שנכתב בשנת 1914–1915 על הקאפיטאליזם והמשק החקלאי בארצ"ה של אמריקה (הופיע בשנת 1917). היה זה חלק ראשון מחיבורו שלא גמר אותו "נתונים חדשים על חוקי התפתחות הקאפיטאליזם בחקלאות".

תשומת לב מיוחדת מקדיש לנין לעיבוד ההשקפה המארכסיסטית על המלחמה. הוא מעיין בטובי היצירות של המדע הצבאי הבורגני ומעבד אותן בדרך מאטריאליסטית. לנין נותן הערכה גבוהה לחיבוריו של ההוגה הצבאי המפורסם מהמאה ה-19 קלאוזביץ. את הנחתו: "המלחמה זוהי המשך של הפוליטיקה ב"אמצעים" (ודווקא: אמצעי אלימות) אחרים" החשיב לנין בתור זו המאפשרת להבין את אופיה של כל מלחמה נתונה. אין להבין את מהותה של מלחמה ידועה, מבלי ללמוד את הפוליטיקה, שגרמה למלחמה, שהכינה אותה. ברשמו רשימות מתוך מחקרו של קלאוזביץ על היחס בין ההגנה וההתקפה, לנין מעיר: "פסק ההבדל בין ההגנה וההתקפה", "על שטח זר להגן על אדמתך". הוראות אלו של לנין יש להם ערך כביר.

מחשבתו הגאונית של לנין עבדה כל הזמן, מתוך מאמץ כביר עלי כליל הבעיות המסובכות של התקופה ההיסטורית החדשה – האימפריאליזם. עבודה כבירה זו היתה אך ורק לפי כוחו של ענק כזה בעל מחשב מהפכני ורצון כביר כלנין.

מימיה הראשונים של המלחמה החל לנין לשקוד על עיון מעמיק בספרות העולמית על הכלכלה, הטכניקה, ההיסטוריה, גיאוגרפיה, פוליטיקה, דיפלומאטיה, תנועת-הפועלים, השאלה הקולוניאלית ויתר שטחי החיים החברתיים בארצות שונות בתקופת האימפריאליזם. הרשימות, הקונספיקטים, ההערות, הטבלאות, שנעשו ע"י לנין מהספרות והמקורות שעיין בהם, שנאספו על-ידו בעשרים מחברות, מהווים כרך בן 40 גליונות דפוס; החומר הזה פורסם בקובץ מיוחד בשם "מחברות על האימפריאליזם". כל הנחה והכללה, כל מסקנה והערכה בנויים אצלו על יסוד איתן של חומר קונקרטי עצום. חוקרים כאלה כלנין, אנשי-מדע טהורים כאלה, רבים כמותו לא ראה העולם.

כתוצאה מעבודת מחקר כבירה זו נוצר הספר הנודע של לנין "האימפריאליזם בתור השלב העליון של הקאפיטאליזם". סיומו חל ביוני 1916. ספר זה – הוא פאר יצירתו של המארכסיזם-לניניזם.

מארכס נתן ב"קאפיטאל" את האנאליזה של יסודות הקאפיטאליזם. לנין יצר את ההמשך הגאוני ל"קאפיטאל". בהיותו שולט בשלמות בשיטה הדיאלקטית, היה לנין הראשון מבין המארכסיסטים שנתן אנאליזה מארכסיסטית מעמיקה של האימפריאליזם, בתור השלב העליון ויחד עם זה גם האחרון בהתפתחות הקאפיטאליזם, גילה את פצעיו ואת תנאי חורבנו ההכרחי, הוכיח, שהאימפריאליזם זהו קאפיטאליזם גוסס, ש"האימפריאליזם הוא ערב המהפכה הסוציאליטית של הפרולטאריאט" ²¹⁰.

לנין נותן הגדרה קלאסית לאימפריאליזם: "האימפריאליזם זהו הקאפיטאליזם באותה דרגת ההתפתחות, כאשר גבר שלטונם של המונופוליות והקאפיטאל הפינאנסי, ונודע ערך רב ליצוא הקאפיטאל, כאשר החלה חלוקת העולם בין הטרנסטים הבינלאומיים ונגמרה חלוקת כל כדור הארץ בין המדינות הקאפיטאליסטיות הכבירות" ²¹¹.

בשטח המדיני, הורה לנין, אופייני הוא לגבי האימפריאליזם המעבר מדמוקרטיה לריאקציה פוליטית. אונו הרב של ההון הפינאנסי, השתלטות על המנגנון הפוליטי של המדינות הקאפיטאליסטיות, שיטת הכוזב וההונאה הפוליטית של ההמונים, ההתענינות ה"כללית" בסיכויי הכיבושים האימפריאליסטיים מעוררים את ה"מעבר הכללי של כל המעמדות האמידים לצדו של האימפריאליזם". האידיאולוגיה האימפריאליסטית חודרת גם לתוך מעמד הפועלים, משחיתה את הצמרת של האריסטוקרטיה הפרולטארית והופכת אותה למשרתה של הבורגנות.

לנין הוקיע את התיאוריה של קאוטסקי האנטי-מארכסיסטית על "אולטרה-אימפריאליזם", שטענה, כי בתקופת האימפריאליזם אפשרי הוא הסכם הדדי בין המדינות הקאפיטאליסטיות, הסכם המסלק את ההכרח במלחמות והיוצר יסוד למשק עולמי מאורגן. "תיאוריה" זו הניחה אפשרות לפתור את כל הסתירות של הקאפיטאליזם בדרכי שלום, בדרך של רפורמות, בלעדי המהפכה הפרולטארית. לנין היה אומר, ש"תיאוריה" זו של קאוטסקי זוהי "אבסטרקציה מתה", "אגדה טפשית", "נסיון ריאקציוני של קרתן מבוהל להסתתר בפני המציאות האכזרית" ²¹². בהוקיעו את השקר של קאוטסקי, שטען, כי הופעתם של הקארטלים הבינלאומיים תוביל לשלום בין העמים, הוכיח לנין, שלמעשה, מובילים הקארטלים לחידוד הניגודים בין המדינות הקאפיטאליסטיות ושבתקופת האימפריאליזם אין להמנע ממלחמות.

לנין מגדיר את האימפריאליזם בתור שלב היסטורי מיוחד של הקאפיטאליזם, שנוצר ע"י חוקי-הברזל של מהלך ההתפתחות הקודמת. הסגולות המיוחדות של השלב הזה, לפי דברי לנין, הן (1) קאפיטאליזם מונופוליסטי, (2) קאפיטאליזם טפילי, מתנוון, (3) קאפיטאליזם גוסס. כמובן שאין הכוונה לאמר שהקאפיטאליזם ימות מעצמו, בלעדי המהפכה הפרולטארית.

לנין הראה בספרו, שבתקופת האימפריאליזם מתחדדות הסתירות של הקאפיטאליזם במידה קיצונית. לכן הגיע לנין למסקנה שהאימפריאליזם הנהו ערב המהפכה הסוציאליסטית. גובר הניצול האכזרי של ההמונים וגדלה ההתמררות של הפרולטאריאט נגד הקאפיטאליזם, מצטבר החומר

להתפוצצות המהפכנית בתוך המדינות הקאפיטאליסטיות, גובר הניצול והדיכוי המחפיר של מאות מיליונים מתושבי הארצות הקולוניאליות וארצות-החסות ויחד עם זה גדלים בארצות אלו היסודות למלהמת-השיחרור נגד האימפריאליזם.

יצירתו של לנין על האימפריאליזם יש לה ערך כל-עולמי-היסטורי. היתה זו **דרגה חדשה בהתפתחות השיטה הכלכלית של מארכס**. היא הציעה קדימה את התורה המארכסיסטית, העשירה אותה בתוכן חדש, עזרה לבחון ולפתור מחדש בעיות מעשיות של המהפכה הפרולטאריית.

בחקרו את האימפריאליזם, גילה לנין את חוק ההתפתחות המדינית והכלכלית הבלתי-שווה של הקאפיטאליזם. הוא הראה שההתפתחות הבלתי-שווה וגם סתירות הקאפיטאליזם מחריפות בתקופת האימפריאליזם. התפתחות הקאפיטאליזם מקבלת אופי בלתי-קבוע, קדחתני, קונפליקטי, גובר המאבק הפראי בין השודדים האימפריאליסטיים עבור השווקים למכירת הסחורות וליצוא הקאפיטאליזם, מאבק עבור קולוניות, עבור מקורות של חמרי-גלם, מה שעושה לבלתי-נמנעות את המלחמות האימפריאליסטיות עבור חלוקה חדשה של העולם. המלחמות האימפריאליסטיות מתישות את כוחו של האימפריאליזם ומאפשרות את הבקעת החזית האימפריאליסטית במקום החלש ביותר. מכאן הגיע לנין למסקנה, שהנוסחה הישנה של מארכס ואנגלס על אי-אפשרות הניצחון של הסוציאליזם בארץ אחת ועל אפשרות הניצחון אך ורק ע"י המהפכה הפרולטאריית בכל הארצות הקאפיטאליסטיות העיקריות בעת ובעונה אחת, אינה הולמת כבר את המצב ההיסטורי החדש, ושצריכים להמירה בנוסחה חדשה על אפשרות ניצחון הסוציאליזם בארץ אחת ועל אי-אפשרות ניצחון הסוציאליזם בכל הארצות בבת-אחת.

זו היתה התגלית הגדולה ביותר של תקופתנו. היא הפכה לעקרון היסודי של כל פעולתו של לנין, לכל פעולתה העתידה של המפלגה הבולשביסטית.

"זו היתה תיאוריה מושלמת חדשה של המהפכה הסוציאליסטית, תיאוריה על אפשרות ניצחון של הסוציאליזם בארצות בודדות, על תנאי ניצחון ועל סיכויי ניצחון, – תיאוריה אשר יסודותיה סומנו על-ידי לנין עוד בשנת 1905 בחוברת "שתי טאקטיקות של הסוציאליזם-דמוקראטי במהפכה הדמוקראטית"²¹³.

את תגליתו הגאונית על אפשרות הניצחון של הסוציאליזם בארץ אחת ניסח לנין בפעם הראשונה באוגוסט 1915 במאמרו "על סיסמת ארצות הברית של אירופה". "ההתפתחות הכלכלית והמדינית הבלתי-שווה – כתב לנין באותו מאמר, – הוא למעשה חוק מוחלט של הקאפיטאליזם. מכאן נובע, שאפשרי הוא ניצחון של הסוציאליזם בארצות בודדות ואפילו בארץ קאפיטאליסטית אחת. הפרולטאריין המנצח בארץ זו, אחרי נישולה של הבורגנות ואירגון המשק הסוציאליסטי, עלול לקום נגד כל העולם האחר, הקאפיטאליסטי, במשכו לצייד את המעמדות המשוועבדים של הארצות האחרות, בעוררו אותם להתקוממות נגד הקאפיטאליסטים, כשהוא יוצא בשעת הצורך בכוח צבאי נגד המעמדות המנצלים ונגד ממשלותיהם"²¹⁴.

כעבור שנה מנסח לנין שוב את השקפותיו, בהירות ובדייקנות, במאמרו "הפרוגרמה הצבאית של המהפכה הפרולטאריית". "התפתחות הקאפיטאליזם היא בלתי-שווה בארצות השונות. וזה גם לא יוכל להיות אחרת במשק-הסחורות. מכאן מסקנה הכרחית: הסוציאליזם אינו יכול לנצח בבת-אחת בכל הארצות. הוא ינצח בתחילה בארץ אחת או בארצות אחדות, והיתר תשארה במשך תקופה מסוימת מדינות בורגניות או טרום-בורגניות. עובדה זאת עלולה לגרום, לא רק לחיכוכים, כי אם אף לשאיפה ישירה של הבורגנות מארצות אחרות להחריב את המדינה הסוציאליסטית הפרולטאריית המנצחת. במקרים כאלה תהיה המלחמה מצדנו חוקית וצודקת"²¹⁵.

בהסתמכם על הנוסחה הישנה של מארכס ואנגלס, האשימו האופורטוניסטים את לנין בסטייה מהמרכסיזם.

אבל הם פעלו במקרה זה כדוגמאטיקאנים וכאויבי המארכסיזם, כי לא רצו להתחשב בזה, שהנוסחה של מארכס ואנגלס, שהתאימה לתנאי הקאפיטאליזם הטרומ-אימפריאליסטי, כאשר הקאפיטאליזם התפתח ועלה, אינה מתאימה כבר לתנאים החדשים, לתנאי האימפריאליזם, כאשר הקאפיטאליזם נמצא בירידה, בהפכו לקאפיטאליזם גוסס. צריכים ליצור נוסחה חדשה ולא להיאחז בנוסחה הישנה ולהפכה לדוגמה. את הנוסחה הזאת גילה לנין. כי לנין היה מארכסיסט אמיתי, המפתח בעוז את השיטה המארכסיסטית על יסוד חקירה מעמיקה במציאות. בלעדי פיתוח זה של התיאוריה המהפכנית לא יכול היה הפרולטאריין לנצח והיה נשאר תמיד משועבד לבורגנות. התיאוריה של לנין על אפשרות הניצחון של הסוציאליזם בארץ אחת נתנה לפרולטאריין את הפרספקטיבה של המאבק, פיתחה את המרץ והיזמה של הפרולטאריין בארצות הבודדות למען ההתקפה על הבורגנות הלאומית שלו, יצרה את הבטחון בנצחון שהושגת על התיאוריה המדעית.

במרץ וללא-ליאות ליכד לנין את החלקים השמאליים של המפלגות הסוציאליסטיות, ככוונו את פעולתם לאפיק המהפכני. בשנה הראשונה של המלחמה היתה תשומת-לבו של לנין מכוונת לגילוי האלמנטים השמאליים בתנועת הפועלים הבינלאומית, להקמת הקשר אתם, לאירגונם ואיחודם. אחרי שהוקם האיחוד הצימרוואלדי והוקמה קבוצת השמאל הצימרוואלדי, מעביר לנין את נקודת-הכובד למלחמה בתוך צימרוואלד, נגד האלמנטים הצנטריסטיים הזעיר-בורגניים והפאציפיסטיים, בעד הקו המהפכני. נטל המלחמה, שנמשכה זו השנה השניה, הורגש יותר ויותר. הודות להשמאלתם של ההמונים, הוכרחה הימין הצימרוואלדי להצביע בכינוס הצימרוואלדי השני, שהתכנס בכפר השווייצרי קינטאל, בעד רזולוציות יותר שמאליות. בקינטאל היה השמאל יותר חזק מאשר בכינוס הראשון והיתה לו השפעה יותר גדולה בעת קבלת ההחלטות. לנין השפיע שתתקבל החלטה המבקרת את הפאציפיזם ואת המשרד הסוציאליסטי הבינלאומי. בהעריכו את תוצאות הכינוס, כתב לנין במאי 1916:

"בדרך כלל, למרות כל הליקויים, הרי זהו **ככל זאת** צעד חשוב לקראת הקרע מהסוציאליזם-פאטריוטים"²¹⁶

עוד לפני הכינוס הורה לנין, שבעיית הפילוג מהאופורטוניסטים והסוציאליזם-שוביניסטים תהיה השאלה העיקרית. "כל אלה, המהססים בשאלה זו, – כתב לנין במארס 1916, – **אויבי הפרולטאריין הם ואסור** להתפשר אתם"²¹⁷.

אחרי הכינוס עוזר לנין, ביתר התמדה, לחלקים השמאליים של תנועת הפועלים במערב-אירופה ובאמריקה, להתגבר על השקפותיהם הזעיר-בורגניות ועל שגיאותיהם האופורטוניסטיות. הוא משתתף בעתונות של השמאל הסוציאליסטי, בעיקר בבטאון התיאורטי של השמאל

הצימרוואלדי "פורבוטה" ("המבשר"). תשומת-לב מיוחדת הוא מקדיש לנוער, בחנכו אותו ברוח המהפכה. לנין רכש לצידו את החלקים המעולים ביותר מבין הנוער הפרולטארי.

השגיאות, הסילופים והעירוביה הרעיונית בנוגע לבעיות החשובות ביותר, כגון: המלחמה, השלום והמהפכה, שנתגלו אצל אחדים ממחנה השמאל, עוררו את תגובתו החריפה וביקורתו השנונה של לנין בשורה של מאמריו.

בחיפוש יתירה ביקר לנין את האילויות הפאציפיסטיות של אחדים מבין השמאל, את סימתם על "פירוק-הנשק". בהילחמו בפאציפיסטים עיבד לנין את תורתו על מלחמות צודקות ובלתי-צודקות. הוא הורה, שהבולשביקים, המהפכנים הפרולטאריים צריכים להלחם, לא נגד כל מלחמה, כי אם אך ורק נגד מלחמת כיבושים ושוך, נגד מלחמה בלתי-צודקת, שמטרתה היא כיבוש ארצות זרות ושיעבוד עמים זרים. מה ששייך למלחמת שיחרור: להגנה על העם בפני הנסיון לשעבדו, שיחרורו מעולו של הקאפיטאליזם, שיחרור המושבות וארצות-החסות מעולו של האימפריאליזם – במלחמה כזאת, שהיא מלחמה צודקת, צריכים הבולשביקים לתמוך.

לא קיים דבר יותר מסוכן, – אמר לנין, – מההטפה הכומרית, הקרתנית והפאציפיסטית על האפשרות לבטל את המלחמות במשטר הקאפיטאליסטי. האימפריאליזם, פירושו – מאבק אכזרי של המדינות הקאפיטאליסטיות לחלוקת העולם. לכן אין למנוע מלחמות במשטר הקאפיטאליסטי. אך ורק אחרי מיגורו של הקאפיטאליזם ונצחון הסוציאליזם בכל העולם תהיינה המלחמות בלתי-אפשריות.

לנין הוקיע בשאט-נפש את אלה, שיעצו לפרולטארים להתפרק מנשקם, להמנע מהשימוש בכלי-זיין. "מעמד משועבד, – כתב לנין, – אשר אינו שואף ללמוד את השימוש בנשק, שאינו שואף להצטייד בכלי-זיין, מעמד משועבד כזה ראוי שיתנהגו עמו כעם עבד נרצע". המעמד השליט בכל חברה מעמדית הנהה המעמד המזויין. כל מי שרוצה להשתחרר מעול הניצול, צריך להזדיין למלחמה אכזרית במנצלים. "סימתנו צריכה להיות: – הודיע לנין – זיונו של הפרולטאריזם כדי שיוכל לנצח את הבורגנות להפקיע את נכסיה ולפרוק את נשקה"²¹⁸.

לנין ביקר ללא רחמים את שלילת ערכו של מאבק הפרולטאריזם בעד דרישות דמוקרטיות בתקופת האימפריאליזם, המתכסה באיצטלה "שמאלית", שהיא למעשה אפורטוניסטית. בוכארין, פיאטאקוב וראדק השתדלו להגניב את ה"אידיאה" האנטי-מארכסיסטית על ההתנערות מהמלחמה בעד התביעות הדמוקרטיות, הרפובליקה הדמוקרטית ושליטת הסיסמה על זכותם של הלאומים להגדרה עצמית. לנין כינה את ה"אידיאות" הללו "קאריקאטורה על המארכסיזם", "אקונומיזם אימפריאליסטי" והוכיח את אפסותו ואת הנזק שהן גורמות.

לא מעט הוכרח לנין להלחם באפורטוניסטים, הסכסכנים והאינטריגאנים הללו, שנתגלו אחר-כך כבוגדים ובאנדיטים. דרושה היתה עירנות רבה ועין חודרת כדי לא לתת לאלמנטים כאלה להזיק לענין הסוציאליזם.

לנין לימד, שהמהפכה הסוציאליסטית אינה מערכה חד-פעמית, כי אם תקופה ארוכה של קונפליקטים מעמדיים, שורה ארוכה של קרבות בכל החזיתות, ז.א. בכל בעיות הכלכלה והמדיניות. כדי להתכונן לנצחון על הבורגנות, כדי שיהיה מסוגל להרוויח במערכה, צריך הפרולטאריזם לנהל מלחמה מהפכנית, עקבית ורבי-צדדית בעד הדמוקראטיה.

כבר אז תיאר לנין לעצמו בכירור את התמונה האמיתית של המהפכה הסוציאליסטית שעתידיה להתרחש ברוסיה. "המהפכה הסוציאליסטית באירופה, – כתב בסתיו 1916, – אינה יכולה להיות אחרת, מאשר התפרצות מלחמה המונית של כל מיני מדוכאים ובלתי-מרוצים. שכבות הבורגנות הזעירה והפועלים הנחשלים בהכרח ישתתפו בה – כי בלעדי השתתפות זאת לא תתכן מלחמה המונית, לא תתכן כל מהפכה – ובהכרח הם יכניסו לתוך התנועה את דעותיהם הקדומות, את חלומותיהם הריאקציוניים, את שגיאותיהם ואת חולשותיהם. אבל במובן האובייקטיבי הם יסתערו על הקאפיטאל, והחלוץ בעלי-הכרה של המהפכה, הפרולטאריזם המתקדם, בבטאו את האמת האובייקטיבית הזאת של המלחמה המונית רבי-הפרצופית ורבי-גונית זו, יוכל ללכד אותה ולכוון, לתפוס את השלטון, את הבאנקים, להפקיע את הטרנסטים השנואים על כולם (אמנם מתוך סיבות שונות!) ולבצע פעולות דיקטטוריות אחרות שבסיכומם האחרון פירושה מיגורה של הבורגנות ונצחון הסוציאליזם, שלא במהרה "טיהר" מהפסולת זעיר-הבורגנית"²¹⁹.

לנין ממשיך לעבוד על פיתוח השאלה הלאומית ויוצא נגד ההשקפות האנטי-מארכסיסטיות של רבים מבין הסוציאליסטים-דמוקראטים השמאליים. כדי להבין בשלמות את ערכה של הסיסמה הבולשביסטית על זכותם של הלאומים להגדרה עצמית, אמר לנין, צריכים אנו לתאר לעצמנו בכירור, שבתקופת האימפריאליזם מתחלקת כל האוכלוסיה של כדור הארץ לשני חלקים בלתי-שווים: מצד אחד, קבוצה קטנה של לאומים משעבדים, ומהצד השני – המונים עצומים של עמים מדוכאים המאכלסים את המושבות, את המושבות-למחצה ואת ארצות-החסות.

לנין העלה מחדש את סימתם של מארכס ואנגלס שנשכחה ע"י מפלגות האינטרנאציונאל השני: "לא יוכל להיות חפשי עם, המדכא עמים אחרים". למען שיחרורו הוא צריך הפרולטאריזם לתבוע את שיחרורן של הקולוניות מעול המדינות האימפריאליסטיות, באותה המידה שהפרולטאריזם האנגלי צריך היה לתבוע, לפי עצתו של מארכס, את שיחרורה של אירלנד. את התביעה לשיחרור המושבות, לשיחרור העמים המדוכאים צריך הפרולטאריזם להציג קודם-כל לממשלה האימפריאליסטית שלו, לבורגנות האימפריאליסטית שלו.

בטזיסים של לנין "המהפכה הסוציאליסטית וזכות הלאומים להגדרה עצמית" (נכתבו במארכס 1916) ובמאמרו "מסקנות הוויכוח על ההגדרה העצמית" (נכתב בסתיו 1916) ניתנה ביקורת ממצה של עמדתם האנטי-מארכסיסטית של הסוציאליסטים-דמוקראטים הפולניים ושל הס"ד השמאליים בהולאנד. באותן יצירות היסטוריות ממשיך לנין בפיתוח הפרוגרמה הבולשביסטית בשאלה הלאומית. השאלה הלאומית, הורה לנין, כבר הפכה, מחלק יסודי של המהפכה הבורגנית-דמוקרטית לחלק יסודי של המהפכה הסוציאליסטית. הבעיה הלאומית-קולוניאלית קשורה קשר הדוק עם שאלת מיגור האימפריאליזם. המהפכה הפרולטאריזם צריכה לתמוך בכל האמצעים במלחמה של המושבות בשיעבוד האימפריאליסטי. לנין עיבד שיטה מושלמת של ההשקפות על הבעיה הלאומית-קולוניאלית בתקופת האימפריאליזם.

בהתגוררו בשווייץ משתתף לנין באופן²²⁰ פעיל גם בתנועת הפועלים בארץ זו. האוכלוסיה של שווייץ הנויטראלית היתה מורכבת מגרמנים,

צרפתים ואיטלקים, מה שיצר צינורות נוספים להשפעה על תנועת הפועלים של גרמניה, צרפת ואיטליה. לנין למד בשקידה את ההיסטוריה של שווייץ, היה מופיע באסיפות ועצרות עם ועמד בקשרים עם עסקנים שמאליים של הסוציאלי-דמוקראטיה השווייצרית. בנובמבר 1916 הופיע לנין בוועידת הס.ד. השווייצרית, בדצמבר כתב את הטזיסים על תפקידו של השמאל הצימרוואלדי במפלגת הס.ד. השווייצרית.

המאבק בין הימין והשמאל בתוך ההתאחדות הצימרוואלדית התלקח ביתר חריפות. הימין הצימרוואלדי הצטרף בגלוי לשוביניסטים הן בצרפת, הן בגרמניה והן באיטליה. בשווייץ, החל הצנטריסט גרים, יו"ר ההתאחדות הצימרוואלדית, לפעול במשותף עם האופורטוניסטים.

לנין הופיע נמרצות נגד הסוציאלי-פאציפיסטים והצנטריסטים קאוטסקי, גרים, מרהיים ואחרים; נגד אלה, שחתמו, אמנם, על המאניפסט הצימרוואלד וקינטאל ואחר-יכן הלכו להתפייס ולכרות ברית עם האופורטוניסטים.

“צימרוואלד” פשט את הרגל, – כתב לנין, – ושוב משמש שם טוב לכיסוי הרקבון! הרוב הצימרוואלדי – טוראטי ושות’, קאוטסקי, לדבור, ומרהיים – כולם עברו לעמדה הסוציאלי-פאציפיסטית, שנדונה לגנאי, בחגיגות כזו (וללא-תועלת! בקינטאל... וה”מרכז הצימרוואלדי – ר. גרים, הוא-הוא שקשר עכשיו ב-7/1 1917 ברית עם הסוציאלי-פאטריוטים השווייצריים נגד השמאל!! גרים המחרף ומגדף²²¹ את הסוציאלי-פאטריוטים בעולם כולו, חוץ מהשווייצרים, שהוא מחפה עליהם! זה מכוער! מנובלים אלה מוציאים אותי מכלי; גועל-נפש לשמוע אותם ואודותם; ויותר מזה מעוררת גועל המחשבה על עבודה משותפת אתם”²²².

עם חורבנו של “צימרוואלד” היה הכרח להעביר את המלחמה בעד האינטרנאציונאל החדש לקרקע אחרת. לנין יוצא בקריאה ליצירת אינטרנאציונאל סוציאליסטי חדש, אמיתי, להקים בכל הארצות מפלגות פרולטאריות מהטיפוס החדש, שתפקנה את הקשר עם המפלגות הישנות שפשטו את הרגל, ואשר תהיינה מסוגלות לנהל את המלחמה המהפכנית של ההמונים בעד הסוציאליזם.

“אני רואה ויודע בבירור, – היה אומר, – ששאלת הפרוגראמה והטאקטיקה של הסוציאליזם החדש, של המארכסיזם האמיתי, המהפכני, ולא הקאוטסקיאניות המכוערת, עומדת על סדר-היום בכל מקום”²²³.

לנין נתגלה כמנהיגה האמיתי של תנועת הפועלים הבינלאומית, אשר החל בהנחת היסוד לאינטרנאציונאל חדש, לאינטרנאציונאל הקומוניסטי.

בראשית 1917 ציין לנין בפוליטיקה העולמית את המעבר מהמלחמה האימפריאליסטית לשלום אימפריאליסטי. המלחמה התישה את כוחותיהם של שני הגושים הלוחמים. המלאי והיכולת הצבאית של כל אחד מהם הוגבלו במהלך המלחמה, כוהות הצבא והצי נבחנו כבר ונמדדו, החריף המשבר בשטח חמרי-הגלם וההספקה. עוד להתעשר במלחמה הבורגנות לא יכלה כבר. גדלה ההתמרמרות ואי-שביעות הרצון של ההמונים, עלתה מלחמתם המהפכנית של הפועלים, החלה תסיסה בין החיילים בחזיתות. כל האותות הללו הוכיחו שבאירופה קיימת סיטואציה מהפכנית. הקאפיטאליסטים, מתוך פחד בפני המהפכה הזדרזו לקראת כריתת הסכמי-שלום אימפריאליסטיים. המליצה הסוציאלי-פאציפיסטית על אפשרות של שלום דמוקרטי, כביכול, בלעדי מהפכה סוציאליסטית, שימשה איצטלה נוחה בשביל האימפריאליסטים, כדי להתכונן לכריתת-שלום-של-שודדים. מהפרולטאריון וממפלגתו נדרשו אז החלטיות וכוננות לקראת מעשים מהפכניים.

כל פעולתו של לנין היתה מכוונת להכנה האידיאית, המדעית והאירגונית של מעמד הפועלים ומפלגתו לקראת הקרבות בעד המהפכה הסוציאליסטית. ערך רב נודע בשטח זה לעבודתו ששקד עליה בזמן ההוא בבעיית המדינה.

בעיית הדיקטאטורה הפרולטארית, זו הבעייה העיקרית של התורה המארכסיסטית, הוארה כבר בחיבוריו הראשונים של לנין. המלחמה האימפריאליסטית יצרה סיטואציה מהפכנית; השאלה על המהפכה הפרולטארית, על תפיסת השלטון ע”י הפרולטאריון עמדה על הפרק. ולנין שוב התחיל לטפל בבעייה זו. בוגדי הסוציאליזם – האופורטוניסטים (סוציאלי-שוביניסטים, קאוטסקיאנים) השתדלו ככל האפשר לסבך את הבעייה הזאת ולהסתיר את דעותיו האמיתיות של מארכס. בסרסם ובסלפם את המארכסיזם, בהוציאים מהמארכסיזם את תוכנו האמיתי, המהפכני, השתדלו האופורטוניסטים לכסות בזה את הסתלקותם מהמהפכה הפרולטארית ומהדיקטאטורה הפרולטארית.

לנין התרעם והתרגז בראותו איך האופורטוניסטים מסלפים בלא בושה את המארכסיזם. בעד טוהרו של המארכסיזם המהפכני מוכן היה לנין להלחם עד הסוף. באותם ימי העבודה המאומצת על בעיית המדינה כתב לנין לאנסה ארמנד:

“עדיין הנני “מאוהב” במארכס ואנגלס, ולא אוכל לסבול בשקט שום “כפירה” בהם. אלה הם אנשים אמיתיים! צריך ללמוד מהם. מעל הקרקע הזאת אסור לנו לסגת. מהקרקע הזאת נסוגו גם הסוציאלי-שוביניסטים וגם הקאוטסקיאנים”.

בקפדנות רבה אסף לנין והעלה הכל מה שכתבו מארכס ואנגלס בשאלת המדינה. הוא טיהר את שאלת המדינה המארכסיסטית מהסילופים האופורטוניסטיים ופיתחה והרחיבה, בהעשירו אותה בנסיון החדש של מלחמת המעמדות הפרולטארית בתנאים החדשים. התוצאה מעבודתו זו של לנין היה חיבורו הגאוני “המדינה והמהפכה”; והחומר שנאסף בשנות המלחמה בשביל חיבור זה רוכז ב”מחברת בכריכה הכחולה” הידועה בשם “המארכסיזם על המדינה”.

בהעלותו מחדש את השקפותיהם של מארכס ואנגלס בנוגע לשאלה היסודית של המהפכה, מסכם לנין את הסך-הכל של הנסיון ההיסטורי החדש. הוא מציין שמהפכת 1905 ברוסיה הוסיפה משהו חדש בבעיית המדינה. לנין נותן הגדרה קצרה המסבירה את מהות הדבר: “ההחלפת המנגנון הממלכתי הישן (“המוכן”) והפרלמנטים ע”י מועצות צירי הפועלים והמורשים שלהם”. ועל השאלה: ומה עם האוכלוסיה הלא-פועלית? לנין עונה: מי שאינו עובד, אינו צריך לאכול (ולנהל את המדינה בודאי שאינו רשאי)!!!^[229]. כה מציין לנין את התורה המארכסיסטית על הדיקטאטורה הפרולטארית ועל המדינה המועצתית, שעבדה אחר-כך על יסוד נסיון של שלוש מהפכות ברוסיה.

לנין ראה בבירור, שהמלחמה האימפריאליסטית מקרבת במהירות רבה את המהפכה.

ב-9 (22) בינואר 1917 הרצה לנין בציריך באסיפה של נוער עובד על מהפכת 1905 ברוסיה. הוא אמר:

“בל תשלה אותנו דממת-המות באירופה של ימינו. אירופה – עובר מהפכני בכריסה. זוועות המלחמה האימפריאליסטית ויסורי יוקרה-החיים מעוררים בכל מקום הלך-רוח מהפכני; המעמדות השליטים – הבורגנות ומשרתיה – הממשלות, נכנסות יותר ויותר למבוך, שממנו, בלא זעזועים כבירים, לא ימצאו מוצא בכלל”²²⁴.

וכעבור חודש החלה המהפכה ברוסיה – בחוליה החלשה של השרשרת האימפריאליסטית.

הידיעה על ניצחון ההתקוממות בפטרורגראד הגיעה אל לנין בראשית מרץ. מאותו רגע היתה מחשבתו של לנין נתונה ללימודו והערכתו של המאורע הכביר הזה וגם לאפשרות לחזור במהירות האפשרית לרוסיה.

בטיוט הטזיסים של ה-4 (17) במארס 1917, ואחר-כך ב”מכתבים ממרחקים” נתן לנין אנאליזה למאורעות המהפכניים ברוסיה. לנין העריך את הממשלה הזמנית כממשלה בורגנית-אימפריאליסטית, שהציגה לעצמה את המטרה לנהל את מלחמת העושיק עד הסוף. את מועצת צירי הפועלים והחיילים ציין לנין בתור “הגרעין של ממשלת הפועלים, בא-כוח עניני ההמונים העניים, ז. א. של תשע עשירות של האוכלוסיה, התובע שלום, לחם, חרות”²²⁵. מיגור שלטון היחיד, כתב לנין, אינו אלא שלב ראשון של המהפכה, תפקידה של המפלגה – להכין את ניצחונן של הפרולטאריין בשלב השני של המהפכה, להקל ולורז את צמיחתה של המהפכה הבורגנית-דימוקרטית לתוך המהפכה הסוציאליסטית. הוא הדגיש שהעיקר הוא – אירגון ההמונים, חיזוקה של המפלגה הבולשביסטית ושמירה על עצמאותה. הוא כתב באותם הימים: “לשמור על עצמאותה וייחודה של מפלגתנו, שום התקרבות למפלגות אחרות – אלה הם תנאי האולטימטיביים. בלעדי זה אי-אפשר לעזור לפרולטאריין לעבור דרך ההפיכה הדמוקרטית אל הקומונה, ומטרות אחרות”²²⁶ איני מוכן לשרת”.

לנין נכסף לרוסיה, כדי להשתתף בצורה ישירה במאורעות המהפכניים. הוא התלבט כארי בסובכו. “מה רב הסבל לכולנו, להתקע כאן בעת שכזאת”²²⁷. – כתב אז. אבל, קשה היה לצאת משווייץ. לעבור דרך ארצות האנטאנטה אי-אפשר היה, כל הנסיונות בכיוון זה נחלו כשלון. היה ברור, שאנגליה לא תאפשר את יציאתו משווייץ של אויב זה של המלחמה האימפריאליסטית.

בראשו של לנין צצו תכניות שונות על הדרך בה יחזור למולדת, אבל כולן לא יכלו לצאת לפועל או שהיו מסוכנות מדי. לנין החליט לנצל את הסתירות במחנה האימפריאליסטי ולפרוץ לרוסיה דרך גרמניה. אחרי מו”מ באמצעות עסקנים מתנועת הפועלים השווייצארי, הורשה המעבר דרך גרמניה. על יסוד התנאים שנרשמו בפרטיכל מיוחד הובטחה האקסטריטוריאליות לקרון שבו נסעו לנין יחד עם מהגרים פוליטיים אחרים; את הדרכונים ואת המטען אסור היה לבקר; אסור היה להכנס לקרון בלי הסכמתם של הנוסעים בו; המהגרים התחייבו שבהגיעם למולדת וינהלו תעמולה למען ישחררו מספר דומה של אוסטרו-גרמנים העצורים ברוסיה.

בעזבו את שווייץ כתב לנין “מכתב פרידה לפועלים השווייצאריים”, שאושר ע”י האסיפה של הבולשביקים המהגרים החוזרים לרוסיה. במכתב זה דיבר לנין על תפקידי מעמד הפועלים ברוסיה, על זה שהמפלגה הבולשביסטית תציע במהרה לכרות ברית-שלום, תציע לשחרר את כל המושבות ואת כל העמים המדוכאים, תתחיל לשחרר את העמים המדוכאים ע”י האצילים והקאפיטאליסטים הרוסיים.

“הפיכתה של המלחמה”²²⁸ האימפריאליסטית למלחמת-אזרחים נעשית עובדה קיימת.

תחי המהפכה הפרולטאריית המתחילה באירופה!”²²⁹ – כה סיים לנין את מכתבו.

ב-27 במרס (9 באפריל) 1917 יצא לנין יחד עם קבוצת מהגרים מברן. ב-1 (14) באפריל הגיע לנין לשטוקהולם ובאותו ערב, מבלי להתעכב שעה יתירה יצא לרוסיה.

IX

והנה, סוף-סוף, הגיע לנין שוב למולדת – לרוסיה המהפכנית. ברכבת, בדרך מפנילאנד לרוסיה, משוחח לנין עם חיילים ומרבה לשאול אותם על הכל. באותו מקום, בקרון, כפי שסיפר אחר-כך אחד החיילים, הוא הכריז בפניהם הכרזה קצרה “על אדמה, דרור וסיום המלחמה”.

בליל ה-3 (16) באפריל התקיימה בתחנת בלואוסטרוב פגישתו הראשונה של לנין עם הפועלים. כאן הקבילו פניו פועלי סטרורצק ומשלחת של פועלי פטרבורג והחבר סטאלין בתוכם.

אחד הפועלים שהשתתף בפגישה מספר:

“וכאשר אילאיץ רצה ללכת, צעקתי: “קחוהו על הידים!” תפסתיו ברגלו, כך שהוא איבד את שיווי המשקל ולפת את צוארי. פה נצטרפו אלי חברי – הרימונו את אילאיץ, והוא אמר: “שקט חבריה, מה לכם”. ואנו נשאנו אותו. כל הנוכחים פינו את הדרך (חוץ מאתנו נמצאו על הרציף

כל מיני אנשים אחרים). הבאנו את אילאיץ אל התחנה, העמדנו אותו, הוא עומד, ואף איש אינו מוציא הגה... מרוב שמחה – כאילו קפאון תקף אותנו... אילאיץ עומד ומסתכל, כל הפועלים מסביבו. עד היום אזכורה – אין זה חלום: וולאדימיר אילאיץ' בחליפתו האפורה על רצפת הקרשים בתחנת בלואוסטרוב.

היה בזה משהו שאין להסבירו. ראיתי שגם אילאיץ הוא נרגש מאד. אבל, כל זה נמשך דקה אחת: תיכף, כמו שאומרים "חזר לאיתנו" – חבק אותנו ונשק אחד אחרי השני. אחד מחברנו פתח בנאום ברכה בשם פועלי סטרורצק²³⁰.

ב-3 (16) באפריל, בשעה 11.10 הגיע אילאיץ לפטרבורג. התחנה הפינלאנדית, הככר שע"י התחנה וכל הרחובות הסמוכים המו מאלפי פועלים, חיילים ומלחים שנשאו דגלים אדומים. בהופיע לנין מהקרון תקפה את כולם שמחה שאין לתארה. בצעקת "הידד!" פגש הפרולטאריון את מנהיגו. לנין היה נרגש מאוד. הפועלים הרימו אותו על ידיהם והביאוהו לאולם הגדול של בית-הנתיבות. כאן החלו מנהיגי מנשביקים לשאת נאומי "ברכה", אבל לנין מבלי לשים לב אליהם יצא אל הכיכר, אשר בו חיכו לו פועלים, חיילים ומלחים. בעלותו על משוריו, נשא לנין את נאומו המפורסם, בו קרא את ההמונים למלחמה בעד ניצחון המהפכה הסוציאליסטית. "תחי המהפכה הסוציאליסטית" כה סיים לנין את הופעתו הראשונה בפני הפועלים והחיילים בפטרבורג, הופעה אחרי שנים רבות של גלות.

מהתחנה נסע לנין במשורין לועד-המרכזי של המפלגה הבולשביסטית. אלפי פועלים ליווהו, זרקורים האירו את הדרך שנשמרה ע"י שרשרת של פועלים ופועלות.

בואו של לנין היה לו חשיבות רבה בשביל המפלגה הבולשביסטית, בשביל המהפכה. המהפכה היתה זקוקה למוח כביר זה, כדי שיתמצא²³¹ בתנאים המסובכים ושיוכל להראות להמוני העובדים את הדרך למטרה. דרוש היה רצון כביר שיוכל להוליך את ההמונים בדרך הנכונה למטרה זו ולנצח בה. ענק כזה, ענק המחשבה והרצון היה לנין, ששאב מנסיונם המהפכני של הפרולטארים הלוחמים בעולם כולו, שעמד על הגובה בגישתו המדעית להבנת תפקידי הפרולטאריון. מנהיג המהפכה עלה על מקומו.

לנין פיתח, תיכף ומיד, עבודה מהפכנית כבירה. עוד באותו לילה הרצה לנין את דעותיו בפני ידידיו וחבריו לקרב.

ב-4 (17) באפריל בבוקר הופיע לנין בארמון הטאברי, באסיפה של צמרת פעילי המפלגה והרצה על המלחמה והמהפכה. על הטזיסים של הרצאתו זו חזר אחר כך באסיפה של בולשביקים ומנשביקים – צירי ההתיעצות הכל-רוסית של הסובייטים.

אלה היו הטזיסים מאפריל המפורסמים, שהעניקו למפלגה התמצאות חדשה. בהם סיכם לנין את נסיונה המלחמתי של המפלגה ויצר את התכנית הגאונת למלחמה בעד המעבר מהמהפכה הבורגנית-דמוקרטית למהפכה סוציאליסטית.

לנין הורה שהקו האופייני של התקופה הזו הוא כפילות-השלטון: בד בבד עם הממשלה הזמנית, קיימת למעשה ממשלה אחרת – הסובייטים (מועצות צירי הפועלים והחיילים). הממשלה הזמנית – זהו מכשיר הדיקטאטורה הבורגנית, הסובייטים – מכשיר הדיקטאטורה המהפכנית דמוקרטית של הפרולטאריון והאיכרות. כפילות-השלטון מציינת אך ורק את תקופת המעבר בהתפתחותה של המהפכה, זמן רב לא תוכל להחזיק מעמד, מפני ששני שלטונות במדינה אחת לא יתכנו. "תכונתה המיוחדת של שעה זו ברוסיה – אמר לנין – נעוצה במעבר משלב המהפכה הראשון, שמסר את השלטון לידי הבורגנות מחמת הכרתו ואירגונו הבלתי-מספיקים של הפרולטאריון, – אל השלב השני שלה, שבו יפול השלטון לידי הפרולטאריון ושכבות האיכרים העניות ביותר"²³².

התביעה העיקרית של הטזיסים היתה – מעבר כל השלטון במדינה לידי המועצות, והקמת הרפובליקה של המועצות. עד עתה היו המארכסיסטים סבורים שהרפובליקה הדימוקרטית הפארלמנטארית היא הצורה היעילה ביותר לאירגונו המדיני של החברה בעת המעבר מקאפיטאליזם לסוציאליזם. לנין, אחרי שעייין ועיבד בצורה ביקורתית את לקחה של הקומונה הפאריסאית, בלקחו בחשבון את הנסיון של שתי מהפכות ברוסיה – 1905, 1917 – הגיע למסקנה, שהצורה החדשה ועליונה של האירגון המדיני של החברה בתקופת המעבר לסוציאליזם זוהי הרפובליקה המועצתית.

במועצות גילה לנין את הצורה הממלכתית של הדיקטאטורה הפרולטארית.

היתה זאת תגלית גאונת במדע המארכסיסטי. אלמלא המיר לנין את ההנחה המארכסיסטית הישנה על הרפובליקה הדמוקרטית – הפארלמנטארית, בצורה המדינית בתקופת המעבר מהקאפיטאליזם לסוציאליזם, בהנחה החדשה על הרפובליקה המועצתית, "הרי שהמפלגה היתה מגששת באפילה, המועצות היו מתפוררות, לא היינו מגיעים לשלטון הסובייטי. התיאוריה המארכסיסטית היתה מפסידה ע"י כך הפסד רב. הפרולטאריון היה מפסיד, אויבי הפרולטאריון היו מרויחים"²³³.

גם בתקופת הממשלה הזמנית, נאמר בטזיסים, יהיה למלחמה אופי אימפריאליסטי בגלל אופיה הבורגני של הממשלה הזאת. הפרולטאריון ינהל מלחמה מהפכנית, אך ורק, בזמן שהשלטון יעבור לידי. תפקידה של המפלגה הוא להסביר בסבלנות ובעקשנות להמונים, שאי-אפשר לסיים את המלחמה ע"י שלום דמוקרטי מבלי למגר את שלטון הבורגנות.

לגבי הממשלה העלה לנין את הסיסמה: "שום תמיכה בממשלה הזמנית!" אבל לנין הזהיר שאת הממשלה הזאת אי-אפשר כרגע למגר, היות והיא²³⁴ נתמכת ע"י המועצות. קודם-כל צריכים לשכנע את ההמונים שהמועצות מהווים את הצורה האפשרית היחידה של ממשלה מהפכנית, שלידי המועצות צריך לעבור²³⁵ כל השלטון המדיני ושכמקום הממשלה הזמנית של הבורגנות צריך לקום שלטון המועצות.

בראותו שבמועצות ידם של המנשביקים והס"רים היא על העליונה, הציג לנין בפני הבולשביקים תפקיד: להסביר להמונים את המהות הבורגנית של מדיניות המפלגות הפרשניות, לבודד את המנשביקים והס"רים מההמונים ולרכוש רוב במועצות, כדי באמצעותם לשנות את ההרכב ואת

היה זה קוו הבנוי על התפתחות המהפכה בדרכי שלום.

הטזיסים קבעו את האמצעים הכלכליים-מעשיים למעבר לסוציאליזם. החרמת קרקעות בעלי-האחוזות, הלאמת כל האדמה, מיזוג כל הבאנקים לבאנק ממלכתי אחד שימצא תחת הביקורת של המועצות, הנהגת ביקורת הפועלים על הייצור החברתי ועל חלוקת המצרכים.

בשטח המפלגתי הציע לנין – לשנות את הפרוגרמה ואת השם של המפלגה. הוא דרש להשתחרר מהשם מפלגה סוציאליסטית, כי את השם הזה לכלו מפלגות האינטרנציונאל השני והמנשביקים הרוסיים, אשר בגדו בצורה נבזית בסוציאליזם. הוא דרש לקרוא למפלגה הבולשביסטית בשם המפלגה הקומוניסטית, כפי שקראו למפלגתם מארכס ואנגלס, כי מטרתה הסופית של המפלגה הבולשביסטית היא בנין הקומוניזם.

לבסוף, הציע לנין להקים את האינטרנציונאל השלישי, – הקומוניסטי.

הטזיסים של לנין פתחו אופקים נרחבים. ביסודם היתה התורה על אפשרות בנין סוציאליזם בארץ אחת. הם הלהיבו את הפועלים למלחמה למיגור שלטון הבורגנות בעד הדיקטטורה הפרולטארית. הטזיסים נתקבלו בהתלהבות ע"י כל המפלגה, חוץ מבודדים כדוגמת קאמינייב, ריקוב ויתר המנשביקים-למחצה.

הערך ההיסטורי-העולמי של הטזיסים של לנין הוא בזה, שהם ציידו את המפלגה בתכנית מעשית לתקופת המעבר מהמהפכה הבורגנית למהפכה הסוציאליסטית. המפלגה החלה את מלחמתה לביצועה של תכנית תחת הנהגת מנהיגה – לנין.

הטזיסים מאפריל מוכיחים בעליל שלנין היה מהפכן עיקבי ואיש מדע גאוני, שסלל דרכים חדשות במדע המארכסיסטי.

החבר סטאלין אמר בנאומו בעת קבלת-הפנים לעובדי בתי"ס הגבוהים, במאי 1938: "הייתי רוצה להתעכב על אחד מאנשי-המדע הדגולים, שהוא גם אחד מגדולי-הדור. כוונתי היא ללנין, מורנו ומחנכנו. תזכרו בשנת 1917. על יסוד האנאליזה המדעית של התפתחותה החברותית של רוסיה, על יסוד האנאליזה המדעית של המצב הבינלאומי הגיע לנין למסקנה, שהמוצא היחיד מהמצב הוא ניצחוננו של הסוציאליזם ברוסיה. היתה זאת מסקנה מפתיעה ביותר לגבי רבים מאנשי-המדע מהזמן ההוא. פליכאנוב, אחד מאנשי-המדע המפורסמים, דיבר מתוך לעג על לנין, הוא טען שלנין "הוזה". אחרים, אנשי-מדע לא פחות מפורסמים, טענו "שלנין יצא מדעתו", שצריכים לכלאו במוסד. נגד לנין ייללו אז כל מיני אנשי-מדע כעל אדם המחריב את המדע. אבל לנין לא פחד ללכת נגד הזרם, נגד הנחשלות. ולנין ניצח"²³⁶.

הבורגנות, המנשביקים והס"רים הגיבו על הטזיסים של אפריל בלילה עצומה. החלה הסתה נגד לנין. החלו לאיים עליו. העתונות הבורגנות תבעה להפרע מלנין בצורה קטלנית.

אבל לנין לא נבהל מאיומיהם של הבורגנות ומשרתיה. הוא ידע בבירור כי העתיד שייך לבולשביקים. להמונים נודע מהטזיסים שהבולשביקים הם בעד שלום דמוקרטי, מידי, בעד החרמה מיידית של אדמות בעלי-האחוזות, בעד מלחמה בחורבן הכלכלי וברעב. וזה היה למה ששאפו כל העמלים ברוסיה.

בזה היה כוחו המשכנע של לנין, שהיה נותן סיסמאות פשוטות, ברורות כשמש, מובנות לכל אחד, אפילו לעמל הנחשל ביותר. בסיסמאות אלו מצאו את ביטויים הגיגיהם ותקוותיהם של העמלים מדורות, ולכן הם הלהיבו אותם והרימו למלחמה באויב המעמדי.

תיכף עם בואו החל לנין להשתתף באופן פעיל בחיי הסניף הפטרוגראדי של המפלגה הבולשביסטית. בהנהגתו נתקיים באפריל²³⁷ הכינוס הכל-עירוני של המפלגה. הכינוס של הבולשביקים בפטרוגראד הלך עם לנין, בהתאם לטזיסים של אפריל.

בעת הכינוס התעוררה תנועת מחאה כבירה של פועלים וחיללים פטרבורגיים נגד הפוליטיקה האימפריאליסטית של הממשלה הזמנית. זה גרם למשבר הממשלתי הראשון. בימים ההם – 20, 21 ו-22 באפריל (3-5 במאי) – היה הועד-המרכזי של הבולשביקים מקיים יום-יום את ישיבותיו. לנין דחה בחריפות את תביעתם ההרפתקנית של חמומי-מוח אחדים מהסניף הפטרבורגי למיגורה המיידית של הממשלה הזמנית, כי טרם בשלו התנאים לכך. יחד עם זה דאג שינקטו בכל האמצעים, למען ילמדו ההמונים לקח ממאורעות הימים האלה, החושפים את הפוליטיקה האימפריאליסטית של הממשלה²³⁸ הזמנית.

למען ליכודה של המפלגה היה הכרח לקרוא לכינוס המפלגה. לנין התכונן אליו כדבעי. ב-24 באפריל (7 במאי) נפתח בפטרוגראד הכינוס ה-7 ("אפרילי") של הבולשביקים. הכינוס בחר בלנין בתור יו"ר הכינוס. הוא הרצת בשלושה סעיפים חשובים, והתווכח בכל הסעיפים.

בהופעותיו נתן לנין תשובה לכל שאלות המהפכה וציין את הטאקטיקה של המפלגה. הוא הורה, שנקיטת הכיוון על המהפכה מניחה את החלוקה החדשה של הכוחות המעמדיים, שלמהפכה החדשה ילך הפרולטאריון מתוך ברית מהודקת עם האיכרות המרוששת, מתוך נויטראליזאציה של האיכרות הבינונית, ומלחמה נמרצת בבורגנות והקולאקים (האיכרים האמידים). בתור התפקיד הדחוף ביותר ציין לנין את הסיסמה: "כל השלטון למועצות!"

לנין הוקיע את עמדתם האנטי-מפלגתית של קאמינוב, ריקוב, פיאטאקוב, בוכארין ומצדדיהם המעטים, שטענו בעקבות המנשביקים שרוסיה לא מוכשרת עדיין למהפכה סוציאליסטית. הכינוס קיבל פה-אחד את עמדתו של לנין, בכוונה את המפלגה למלחמה עבור צמיחתה של המהפכה הבורגנית-דמוקרטית למהפכה סוציאליסטית.

על יסוד החלטות הכינוס בפברואר פיתחה המפלגה הבולשביסטית פעולה אדירה למען חינוכם המדיני ואירגונם של ההמונים. במרכזה של פעולה זו עמד לנין וחבריו הנאמנים – סטאלין, סברדלוב, מולוטוב, אורדז'וניקידזה, דזרז'ינסקי ואחרים.

מרצו של לנין לא ידע גבול. כמעט יום-יום היו מופיעים ב"פראבדה" מאמריו, לעתים אחדים בגליון אחד. אפילו באותם הימים, כאשר הוא ניהל את הכינוס, הופיעו מאמריו ב"פראבדה". מיום בואו של לנין לרוסיה ועד מאורעות יולי כתב לנין למעלה מ-150 מאמרים וחבורות אחדות.

לנין הופיע תכופות בפני ההמונים, באסיפות הפומביות של פועלים וחיילים. ראו אותו אצלם אנשי פוטילוב ואובוכוב, פועלי סמיאניקוב וביהח"ר "טראוגולניק", פועלי ביהח"ר לאבק-שריפה ולצינורות, המכני האלכסנדרובי ו"אייבואז", ביח"ר "סקורוחוד" ובתי-המלאכה של מסילת-הברזל הניקוליבייט (כעת האוקטוברית) ויתר מפעלי התעשייה הענקיים של פטרוגראד. הוא הופיע בוועידה הראשונה הכל-רוסית של צירי האיכרים, בכינוס הפטרוגראדי של ועדי הפועלים בבתי-החרושת ובוועידה הראשונה של המועצות.

השפעת נאומיו על ההמונים היתה עצומה. כוחם של נאומיו – בהגיון-הברזל ובאמונתו²³⁹ בצדקתו, בפשטות שבו, באמת ובהירות. כפי שגורקי היה אומר "דבריו היו מעוררים תמיד איזו הרגשה פיזית של אמת משכנעת"²⁴⁰.

פועל אחד מעלה זכרונותיו על הופעתו של לנין בביח"ר הפוטילובי (כעת הקירובי):

"פתאום, מתוך העם, מתוך המון של ארבע-רבבות, עלה הוא על הבמה... לא אדעה, אם ימצאו מלים, כדי להביע את ההיקף, את הכוח המיוחד, בו שכנע את כל השומעים... מה שאילאיץ' דיבר, היה עוצר-רוח ומלהיב. נעלם הפחד, פגה העיפות. נדמה היה שלא אילאיץ' לבדו מדבר, כי אם כל רבבות הפועלים, אלה היושבים, העומדים, התלויים על הגדרות – הם המבטאים בפה מלא את הגיגיהם הכמוסים. נדמה היה שכל מה שצפן בחובו כל פועל החל לדובב מתוך פיו של אילאיץ'. את כל מה שכל אחד חשב, שמר בלבו, ולא ידע איך ולא מצא מלים להביע בפני חברו, – כל זה לבש צורה והחל לדבר.

נדמה היה שאת זה רצה ההמון הזה לצעוק במלוא קולו"²⁴¹.

דברו הפשוט והאמיתי של לנין היה חודר למעמקי הכרתם של המוני העם.

במאמריו, הרצאותיו ונאומיו קיבלה המפלגה הבולשביסטית הוראות ברורות לפעולתה המהפכנית. המוני הפועלים והחיילים מצאו בהם ביאור פשוט וברור של הקו הבולשביסטי. הוקעה של הפוליטיקה הנגד-עממית של הממשלה הזמנית ושל הגוש המנשביסטיס"רי.

המנשביקים והס"רים עמדו כחומה להגנתה של הממשלה הבורגנית. בוועידה הראשונה של המועצות (יוני 1917) הודיע מנהיג המנשביקים צרטלי, שבלעדי השלטון הבורגני, בלעדי הברית עם הבורגנות המהפכה אבודה היא. הוא טען שברוסיה אין מפלגה כזאת, שתסכים בעצמה לקחת את כל השלטון בידה. אז צעק לו לנין ממקומו²⁴²: "ישנה מפלגה כזאת! מלים אלו נפלו כרעם ביום בהיר. מפלגת הבולשביקים, הודיע לנין, מוכנה כל רגע "לקחת את השלטון בידה... תנו את אמונכם בנו, ואנו ניתן לכם את תכניתנו"²⁴³.

לנין פירש בוועידה את המצע של המפלגה הבולשביסטית בשאלות היסודיות של המהפכה.

השפעתם של הבולשביקים על ההמונים גדלה מיום ליום. הבולשביקים החלו להכין את הפגנת כוחם. ההפגנה נועדה ל-10 (23) ביוני והיתה מכוונת לוועידה הראשונה של המועצות. הכל היה מוכן. אבל, ב-9 (22) ביוני, הטילה ועידת המועצות, שהתקיימה אז, ושנמצאת תחת השפעתם של המנשביקים והס"רים, איסור על ההפגנה. להופיע אז בניגוד לאיסור זה, פירשו היה להציג את הקאדרים המפלגתיים בסכנת חורבן. בליל ההוא קיבל הוועד-המרכזי של הבולשביקים החלטה המבטלת את ההפגנה. החלטה זו בוצעה בדייקנות; כה חזק וגמיש היה אירגונה של המפלגה שחונכה ע"י לנין.

ההנהגה המנשביסטית-ס"רית של הוועידה והוועד-הפועל של המועצה בפטרוגראד נאלצה מתוך לחצם של ההמונים לקיים בעצמם הפגנה ב-18 ביוני (1 ביולי). באותו יום יצאו כמחצית-המיליון מפועלי וחיילי פטרוגראד להפגין ברחובות, אבל לא תחת דגלם של המנשביקים-ס"רים, כי אם תחת דגלם של הבולשביקים.

מכל קצוות הארץ, מבתי-החרושת, מהמכרות, מהכפרים ומהחפירות, הגיעו אל לנין דברי-עידוד, תמיכה ואהבה חמה. היו פונים אליו בשאלות: "איך לסיים את המלחמה", בקשו ממנו להביע את "דעתו על השאלה האגרארית ועל המצב בחזית" "לשלוח את הפרוגראמה עם ביאורים" וכו'. קבוצת חיילים כתבה ללנין: כל הזמן מזמזמים באזנינו, שאתה – אויב העם ורוסיה וכו'. אבל החיילים אינם מאמינים לזה והם אוהדים אותך". והנה מכתב של חיילים מהחזית: "חבר, ידידנו לנין. זכור, שאנו החיילים (מגדוד זה וזה) כולנו, כאיש אחד, מוכנים ללכת אחרך, כי האידיאה שלך היא המביעה את רצונם של הפועלים והאיכרים"²⁴⁴.

בעקשנות וללא-ליאות חישל לנין את הצבא הפוליטי של המהפכה, הכין אותו לקרבות הבאים, בהמנעו בכשרון רב מהתנגשות שלפני זמנה. כאשר ב-3-4 (16-17) ביולי הופיעו הפועלים והחיילים בפטרוגראד בדרישה להעביר את כל השלטון למועצות, נקטו הבולשביקים בכל האמצעים כדי להכניס את התנועה הזו לאפיק שקט יותר ומאורגן, הדבר הצליח בידי הבולשביקים. לנין וסטאלין, בתימרון מוצלח, לא נתנו שהקרב יתלקח קודם זמנו, בתנאים בלתי-נוחים, לא סיפקו לבורגנות את ההזדמנות להטביע בדם את תנועת הפועלים והאיכרים.

הקונטר-רבולוציה מצאה במאורעות יולי הזדמנות כדי לעבור להתקפה. החלו לפרוע במפלגה הבולשביסטית, לאסור את עסקניה. ברחוב נבסקי פרוספקט נרצח ע"י היונקרים הפועל-הבולשביק וואינוב, אשר הפיץ את ה"ליסטוק פראבדי". בליל ל-5 (18) ביולי נהרסה הדירה של מערכת ה"פראבדה" ע"י היונקרים. במקרה ניצל לנין ממוות: הוא יצא מהמערכת²⁴⁵ כחצי שעה לפני ההתקפה הרוצחנית.

נגד המפלגה הבולשביסטית ומנהיגיה החלה הסתה פראית. נגד לנין בוויימה עלילת-שוא, לפיה האשימו אותו, על סמך "עדויות" של פרובוקאטורים, בריגול לטובת גרמניה. אבל לנין ראה ביללה הזאת של אויבי המהפכה הוכחה נוספת לצדקתו. הוא אהב לחזור על דברי נקראסוב:

צ'לילי הספמה נספית

לא בקמית-הליל מתוקה,

כי אם בזעקת-חרון פראית

הממשלה הזמנית הוציאה פקודה על מאסרו של לנין. בעד ראשו של לנין הובטח פרס גבוה. עוד ביוני נתקבלה החלטה ב"ליגה למלחמה בבולשביזם": לרצוח את לנין.

אבל, המפלגה שירדה למחתרת, הצפינה גם את מנהיגה במחתרת עמוקה.

הודות לסטאלין וסברדלוב ניצלו אז חייו של לנין. כאשר התפרצו היונקרים ב-7 (20) ביולי לדירתו של לנין, כבר לא מצאוהו שם, כי ב-5 (18) ביולי הזהיר סברדלוב את לנין על הסכנה האורבת לו ובאותו בוקר הוא הסתלק משם. ביומיים החליף לנין דירות אחדות. ב-6 (19) ביולי השתתף בשיבת הועד-המרכזי שהתקיימה בחדר-השומר בביח"ר רנו.

ב-7 (20) ביולי עבר לנין למקום יותר בטוח – בדירתו של הבולשביק הוותיק, הפועל אלילויב. לנין התאכסן באותו חדר, שבו גר אחר-כך, מאוגוסט עד אוקטובר 1917, סטאלין.

אבל, גם כאן היה מסוכן למדי. בליל מ-11 (24) ל-12 (25) ביולי העביר החבר סטאלין את לנין אל פועל אחר, שגר בתחנת ראזליב. לנין גילה לפני-כן את זקנו, קיצץ בשפמו ובשערותיו ובוזה שינה את דיוקנו עד ללא-הכר. בתחנת ראזליב הסתתר לנין, תחילה בעליה של צריף וכעבור ימים אחדים הסתדר בסוכה שנמצאה מעבר לאגם ראזליב. באוגוסט, בגבור הקור, אירגן החבר סטאלין את העברתו של לנין לפינלאנד. לנין, שחבש על ראשו קפלט ובכיסו תעודה על שם אחד הפועלים, עבר בקטר בתור מסיקה-קטר את הגבול הפינלאנדי והשתקע, בתחילה בכפר יאלקאלה ואחר-כך בהלסינגפורס. השמירה על חייו נמסרה בידי הבולשביקים הפיניים.

אחרי מאורעות יולי נכנסה המהפכה לשלב חדש. נגמרה תקופת-השלום של המהפכה. על סדר-היום הועמד הכידון. המצב המדיני בארץ השתנה לחלוטין. נסתיים השלטון הכפול. כל השלטון עבר לידי הממשלה הזמנית הקונטרבולוציונית. הסובייטים הפכו לסרחה-עודף של הממשלה. המנשביקים והס"רים שהשלטון במועצות היה בידיהם הפכו לעוזריה הגלויים של הקונטרבולוציה.

לנין – גדול האמנים של הטאקטקה המהפכנית הציע להסיר באופן זמני את הסיסמה "כל השלטון למועצות" כי אחרי ה-3-4 ביולי, אמר לנין, תשלה סיסמה זאת את ההמונים, תיצור אשליה, שהמועצות המנשביסטיות-ס"ריות מסוגלות גם כעת לקחת בידיהן את השלטון. לנין ציין שאחרי הנסיון של יולי 1917 הכרחי הוא שהפרולטאריון המהפכני "יקח בעצמו את השלטון בידיו. – כי בלעדי זה לא תנצח המהפכה אף פעם"²⁴⁶.

בהציעו להסיר באופן זמני את הסיסמה "כל השלטון למועצות" הזהיר לנין, שאין לפרש את הדבר כהסתלקות מהמאבק בעד שלטון המועצות.

"הסובייטים, – כתב לנין – יכולים וצריכים להופיע במהפכה חדשה זו, אבל לא הסובייטים של עכשיו, שהם מכשירי פשרה עם הבורגנות, כי-²⁴⁷ אם הסובייטים שהם מכשירי המלחמה המהפכנית בבורגנות. האמת היא שגם אז נהייה בעד בניין המדינה לפי דוגמת הסובייטים. אין זו בעייה של המועצות בכלל, כי אם בעיית המלחמה בקונטרבולוציה הקיימת ובבגידה של המועצות הקיימות".

כדי לעבד את הטאקטיקה החדשה. והסיסמאות החדשות התכנסה בפטרבורג הועדה ה-6 של המפלגה הבולשביסטית שנפתחה ב-26 ביולי (8 באוגוסט). הועידה בחרה בלנין, שנמצא אז במחתרת, לנשיא הכבוד שלה. לנין ניהל את הועידה מהמחתרת ע"י חבריו-לקרב – סטאלין, סברדלוב, מולוטוב ואורדז'וניקידזה. הוא גם רשם את הטזיסים לסעיפים העיקריים של הועידה. החבר סטאלין היה המנהל הישיר של הועידה. בהרצאותיו ניסח החבר סטאלין בברור, בצורה הלנינית, את התפקידים והטאקטיקה המפלגתית בשלב החדש של המהפכה.

הועידה הסירה את הסיסמה "כל השלטון למועצות" והעלתה את הסיסמה להכנת ההתקוממות המזויינת, את הסיסמה לתפיסת השלטון בכוח-הזרוע – ע"י הפרולטאריון בברית עם האיכרות הדלה.

הועידה הדפה נמרצות את ההופעות הטרוצקיסטיות של האופורטוניסטים. הם הופיעו נגד כיוונה של המפלגה לקראת ההתקוממות המזויינת, נגד הדיקטטורה הפרולטארית ונגד תורתו של לנין על אפשרות נצחון הסוציאליזם בארצנו.

הועידה קיימה את הוראות מנהיגה וכיוונה את המפלגה לצד התקוממות המזויינת, למהפכה הסוציאליסטית.

זמן מועט לפני הועידה ה-6 של המפלגה, ביימה הממשלה הזמנית-הקונטרבולוציונית, על יסוד עדותם של מרגלים ופרובוקאטורים, האשמה חסרת-שחר נגד לנין בהאשימה אותו "בבגידה במדינה" והוציאה פקודת-מאסר נגדו כדי להביאו בפני כס המשפט. צעדה של הממשלה הזמנית עורר גל של התמרמרות ומחאה בקרב המוני הפועלים והחיילים המהפכניים.

קאמינייב, טרוצקי, ריקוב ואחרים, היו סבורים, עוד לפני הועידה, שלנין חייב להופיע במשפט, אף-על-פי, שהיה ברור כי "משפט" זה מכוון לחיסולו הפיסי של מנהיג המהפכה. החבר סטאלין התנגד בתוקף להופעתו של לנין במשפט.

הועידה ה-6 של המפלגה, שדנה במיוחד בשאלה זו, החליטה נגד הופעתו של לנין במשפט, בהניחה שזה לא יהיה משפט, כ-248 אם רצתה. הועידה מחתה נגד ההסתה הבורגנית-משטרית נגד מנהיגי הפרולטאריון המהפכני ושלחה ברכה ללנין.

בהיותו במחתרת לא הפסיק, לנין ואפילו לרגע את פעולתו המלחמתית. הוא נמצא בקשר מתמיד עם הועד המרכזי. הוא כתב מאמרים רבים, שהודפסו בביטאונה המרכזי של המפלגה. בתקופת המחתרת האחרונה שלו – מיולי ועד אוקטובר – כתב לנין למעלה מ-60 מאמרים, חוברות ומכתבים. הפרולטאריון שמע את קולו של מנהיגו, הרגיש בהדרכתו.

לנין היה בטוח בניצחון המהפכה הסוציאליסטית, בזה שהשלטון יעבור במהרה לידי הפרולטאריון. אורדז'וניקידזה, שביקר אצל לנין, בזמן שהוא הסתתר בסוכה, נזכר, איזה רושם בליימחה עשו עליו דבריו של לנין, שאמר, כי ההתקוממות תקייה לא יאוחר מספטמבר-אוקטובר. "יותר מזה הדהים אותי – מספר סרגו, – שכאשר ספרתי לו את דבריו של חבר אחד... שלא יאוחר מאוגוסט – ספטמבר יעבור השלטון לידי הבולשביקים ושראש הממשלה יהיה לנין, אמר לי אילאיץ בכל הרצינות: "כן, כך יהיה הדבר"²⁴⁹.

בהיותו במחתרת, בסכנה להתפס כל רגע על-ידי בלשי הממשלה הזמנית, המשיך לנין לעיין, לברר ולעבד את הבעייה של המדינה, של יסודות הפוליטיקה ושל הצעדים החוקיים והמעשיים הראשונים של הדיקטטורה הפרולטארית. פרי עבודתו התיאורטית הכבירה של לנין היו יצירותיו: "המדינה והמהפכה", "החורבן המאיים עלינו ואיך להלחם בו", "היחזיקו הבולשביקים בשלטון המדינה?".

בספרו הגאוני, המדינה והמהפכה העלה לנין מחדש את תורתם האמיתית של מארכס ואנגלס על המדינה. אבל לנין לא הסתפק בזה. בהסתמכו על נסיון המהפכות הרוסיות של שנות 1905 ו-1917, הוא פיתח, בחיבורו זה ובחיבוריו האחרים, את תורת המארכסיזם בבעיית המדינה והדיקטטורה של הפרולטאריון. לנין הראה שהדיקטטורה של הפרולטאריון אינה יכולה להיות דמוקרטית בשביל כולם, גם בשביל העשירים וגם בשביל העניים. הדיקטטורה של הפרולטאריון צריכה להיות "מדינה דימוקרטית **במובן חדש** (לגבי הפרולטאריון וחסרי-היכולת בכלל) ודיקטטורית **במובן חדש** (נגד הבורגנות"²⁵⁰). לנין הוכיח, שהדיקטטורה של הפרולטאריון אינה יכולה להתהוות כתוצאה מהתפתחותה השליוה²⁵¹ של החברה הבורגנית – היא יכולה להתהוות אך ורק כתוצאה של מהפכה בכוח-הזרוע של הפרולטאריון, כתוצאה של **שבירת** המנגנון הממשלתי שלו, קבע את היסודות הכלכליים של התחלות המדינה, פיתח את הקווים היסודיים של שני השלבים בהתפתחות החברה הקומוניסטית.

לנין ייחס חשיבות מרובה ליצירתו על המדינה ונקט בכל האמצעים כדי להבטיח שתגיע בשלימות לרשות המפלגה. הוא כתב להנהגת המפלגה, שאם יתגורר סוכני הממשלה הזמנית, עליהם לנקוט באמצעים ולפרסם את המחברת "המארכסיזם על המדינה" שנשארה לשמירה בשטוקהולם. כאשר לנין עבר בחשאי את הגבול לפינלנד, הוא מסר את כתב-היד של הספר "המדינה והמהפכה" לחבר שליווה אותו, אשר צריך היה, במקרה שלנין יאסר, למסרו לידי סטאלין.

לנין חשב לכתוב את החלק השני של ספרו, בו רצה לסכם את הסך-הכל של נסיון המהפכות הרוסיות של שנות 1905 ו-1917, להכליל את נסיון השלטון המועצתי. הוכנה התכנית לחיבור זה. "אבל, חוץ מכותרת – כתב לנין בסוף-הדבר למהדורה הראשונה של הספר, – לא הספקתי לכתוב מהפרק הזה אף שורה: "הפריע" המשבר המדיני ערב המהפכה האוקטוברית של שנת 1917. ל"הפרעה" כזאת אפשר אך ורק לשמוח. את הוצאת החוברת השניה של הקונטרס (המוקדשת ל"נסיון המהפכות הרוסיות של שנות 1905 ו-1917") נצטרך לדחות, כנראה, לזמן ארוך מאוד. הרבה יותר נעים וגם מועיל לעשות את "נסיון המהפכה" מאשר לכתוב עליו"²⁵²). המוות מנע מלנין לעשות את העבודה הזאת.

לנין עיבד את המצע הכלכלי של הדיקטטורה הפרולטארית לתקופה הראשונה לקיומה. הוא ניסח אותו בקונטרס "החורבן המאיים עלינו ואיך להלחם בו". הצאריזם והבורגנות הביאו את הארץ אלי תהום – כתב לנין. הצלת הארץ מחורבן, הגברת כושרה ההגנתי ובנין הסוציאליזם, – כל אלה קשורים זה בזה קשר בליינתק. להציל את הארץ אפשר, אך ורק באמצעים מהפכניים, והם: ביקורת פועלית של הייצור וחלוקת המצרכים, הלאמת הבאנקים ומיזוגם לבאנק ממלכתי אחד, הלאמת הסינדיקטים וכפיית הסינדיקטיזציה של מפעלי-החרושת, ביטול הסודות המסחריים, אירגון האוכלוסייה באגודות צרכניות. אלה הם הצעדים הראשונים בדרך לבנין הסוציאליזם. אי-אפשר להתקדם, אם מפחדים ללכת לסוציאליזם.

אמצעים אלה, אמר לנין, יביאו לתחייתה הכלכלית של רוסיה, ייצרו את הבסיס החומרי לגבורה ההמונית של העם. בלעדי גבורתו הכבירה, ההמונית של העם, המבצע בעוז ובאומץ את השינויים הכלכליים הגדולים, אין לעשות את הארץ מוכשרת להגנה. אבל אין לעורר את הגבורה בהמונים בלעדי הפסקת הקשר עם האימפריאליזם, עם המדינות האימפריאליסטיות והמלחמה האימפריאליסטית. אך ורק קרע מוחלט כזה יכול להציל את המהפכה ואת הארץ הנתונים בצבת הפלדה של האימפריאליזם. אבל לבצע פעולות כאלה מסוגל אך ורק המעמד המהפכני ביותר – הפרולטאריון העומד על יד הגה השלטון. ולנין מעלה בעוז את הסיסמה:

"המהפכה גרמה לכך, שבמשך חדשים מעטים השיגה רוסיה לפי משטרה **המדיני** את הארצות המתקדמות.

אבל, לא די בכך, המלחמה היא חסרת-רחמים, היא מציגה את השאלה בחריפות אכזרית: או אבדון, או להשיג ולעבור על הארצות המתקדמות גם **במובן הכלכלי**...

ללכת לאבדון או לפרוץ במלוא הקיטור קדימה. כה הועמדה השאלה ע"י ההיסטוריה"²⁵³.

זו היתה תכנית ההצלחה של הארץ והמהפכה מאבדון, תכנית כינונה של הדיקטטורה הפרולטארית ובנין הסוציאליזם בארצנו.

במאמר "היחזיקו הבולשביקים בשלטון המדינה?" עיבד לנין את תכנית הפעולות הראשונות של הדיקטטורה הפרולטארית לבנינה וביצורה של

המדינה המועצתית. הוא הנחית מכה ניצחת על ראשם של אויבי המהפכה שניסו להפחיד את העם בטענה, כי הבולשביקים לא יחזיקו בשלטון אפילו שבועיים. לנין ביטא בביטחון מלא, ש"לא ימצא כוח בעולם, שיוכל להפריע לבולשביקים, אם הם לא יתנו שיפחידום ויוכלו לתפוס את השלטון, להחזיק בשלטון עד לנצחון המהפכה הסוציאליסטית העולמית"²⁵⁴.

לנין עקב בעינו החודרת אהרי מהלך התפתחותה של המהפכה והזהיר את ההמונים על הקשר האנטי־מהפכני שמכניס כוחות השחור. הוא קרא את הפועלים ליציבות, עירנות ונכונות להתגייסות. לנין הראה שהשלטון עבר לידי כנופיה צבאית, שהבורגנות מבקשת בקדחתנות דיקטטור צבאי ל"הצלת רוסיה", דהיינו להצלת שלטונה, רכוש וזכויותיה.

ב־25 באוגוסט פרץ המרד של הגנרל קורנילוב, אשר פעל בהתאם להוראות האימפריאליסטיים מרוסיה ומחוז־לארץ. מטרת המרד היתה: החנקת המהפכה וחידושו של הצאריזם. הועד־המרכזי של המפלגה הבולשביסטית, שהתנהל באופן בלתי־אמצעי ע"י החבר סטאלין, הזעיק את הפועלים, החיילים והמלחים להגנת המהפכה. קורנילוב נחל תבוסה.

העמלים נוכחו שוב לדעת שהמפלגה הבולשביסטית – זוהי המפלגה היחידה העומדת על משמר ענינו של העם. המוני העם היפנו אהדתם לצד הבולשביקים. האיכרות הבינונית, שהיססה עדיין במשך התקופה שבין אפריל ואוגוסט, החלה להצטרף אל האיכרות העניה. המנשביקים והס"רים החלו לאבד השפעתם על ההמונים. החלה הבולשביזציה של המועצות. בראשית ספטמבר עברו המועצות החשובות ביותר כגון הפטרואגראדית והמוסקבאית, לידי הבולשביקים. תבוסת הקורנילוביות ציינה את ההתחלה של התקופה החדשה בהתפתחות המהפכה – תקופת האירגון להתקפה המכרעת.

המאורעות התפתחו כפי שחזה לנין.

לנין ראה בבירור את כל מהלך המהפכה, את תנועת המעמדות, את כוונותיהם של האויבים המכניס בחשאי את המרד הקורנילובי השני. הוא הבין שהמהפכה הגיעה סמוך אל ההתקוממות המזויינת.

בין 12–14 (25–27) בספטמבר כותב לנין את מכתביו ההיסטוריים לועד המרכזי, לועדי הסניפים הפטרואגראדי והמוסקבאי של הבולשביקים: "הבולשביקים צריכים ליטול את השלטון" ו"המארכסזם וההתקוממות". בהם הוא מציע לועד־המרכזי "להעמיד על סדר־היום את ההתקוממות המזויינת". הוא מציין, שההמונים כבר למדו מנסיונם הם את נכונות סיסמאות הבולשביקים. כעת, אמר הוא, "אתנו רוב־רובו של העם". כעת הובטח "הנצחון המוחלט". הוא מדגיש, ש"הבולשביקים, אחרי שקבלו רוב במועצות צירי הפועלים והחיילים בשתי הבירות, יכולים וצריכים לקחת את שלטון המדינה בידיהם"²⁵⁵.

לנין מלמד להתחסס להתקוממות כאל אמנות, להכין היטב את צדה הארגוני והטכני, לדעת לנצל את הסיטואציה המהפכנית, לרכז את הכוחות המכריעים במקום המכריע²⁵⁶ ולבחור את הרגע הנכון בכדי להנחית מכה ניצחת, למגר את האויב ולנצח.

ב־15 (28) בספטמבר הביא החבר סטאלין את מכתביו של לנין לבירור בועד־המרכזי של המפלגה הבולשביסטית והציע לשגר אותם לסניפי המפלגה בתור הוראה. הובגד הבזוי קאמינייב הציע לשרוף את מכתביו של לנין. הועד־המרכזי דחה בשאט־נפש את ההצעה הזו וקבל את הצעתו של החבר סטאלין.

קאמינייב וזינובייאב תבעו בתוקף את השתתפותם של הבולשביקים בטרומ־הפארלאמנט המנשביסטי־ס"ר־קאדטי, אותו "הנפל הקורנילובי", כפי שכינה אותו החבר סטאלין. הם התכוונו להטות את המפלגה מההכנות להתקוממות המזויינת.

לנין וסטאלין התנגדו בצורה מוחלטת להשתתפות הבולשביקים בטרומ־פארלאמנט, הם טענו שאסור לעורר אילוזיות בהמונים בנוגע לטרומ־פארלאמנט ולא להאפיל על פעולתו האנטי־מהפכנית. הסיעה הבולשביסטית של טרום־הפארלאמנט, בה ישבו אנשים כקאמינייב ותיאודורוביץ, סרבה לעזוב את טרום־הפארלאמנט. הועד־המרכזי תיקן את עמדתה של הסיעה הבולשביסטית, קיבל החלטה על חרם של טרום־הפארלאמנט והכריח את הסיעה לעזוב אותו. באותו זמן הכינו הבולשביקים את כינוסה של הועידה השניה של המועצות, מתוך תקווה שיקבלו בה רוב.

בהתאם להוראותיו של לנין ריכזה המפלגה את כל תשומת־לבה להכנת ההתקוממות המזויינת.

הבולשביקים שוב העלו את הסיסמה²⁵⁷, "כל השלטון למועצות!" כעת היה פירושה התקרבותה הישירה של המהפכה לדיקטטורה של הפרולטאריון ע"י התקוממות, אירגונה וכינונה הממלכתי של הדיקטטורה הפרולטארית, מעבר השלטון לידי המועצות שהבולשביקים מהווים בהם רוב.

לנין שואף להיות קרוב יותר לפטגורגראד, בה מכינים הבולשביקים, לפי הוראותיו, את ההתקוממות המזויינת. הוא רוצה בקשר יותר הדוק עם הועד־המרכזי של המפלגה. למטרה זו עובר לנין ב־17 (30) בספטמבר מהלסינגפורס לוויבורג. הוא מזרז את המפלגה בהכנותיה להתקוממות בציינו, שהמשלה הזמנית שיגרה יחידות־צבא אנטי־מהפכניות למרכז־תעשיה חשובים, שהיא מתכננת את הוצאתם של הגדודים המהפכניים, מהבירה ויתר הערים הגדולות, לחזית, כדי להחליש בזה את כוחה של המהפכה. לנין מציין את אירגון של מפקדות אנטי־מהפכניות במרכזים החשובים של הארץ, את ההכנות למסירת פטרוגראד²⁵⁸ לידי הגרמנים, את נסיונותיה של הבורגנות להידבר עם האימפריאליסטים הגרמניים על פעולה משותפת להחנקת המהפכה.

במשך חדשים רבים ניהל לנין הכנה קפדנית וזהירה למהפכה הסוציאליסטית. מתוך סבלנות היה מסביר, מדי יום ביומו, להמונים את לקח המהפכה, את התנהגותה של הבורגנות ושל הגוש המנשביסטי־ס"ר, את כוונותיה של המדיניות הבולשביסטית. הוא התקיף בהחלטיות את אותם האנשים, שתבעו בצורה הרפתקנית, באביב 1917, את מיגורה המיידית של המשלה הזמנית, בעשותם שגיאה גורלית לגבי מנהיגים – קפיצה

נחשנית קדימה, שיש בה מן הקרע בין החלוצי האוונגרדי ובין ההמונים. כעת, בהגיע הזמן המתאים, תובע לנין בחוזק רב את ההכנה הנמרצת והמהירה להתקוממות המזויינת.

ב-29 בספטמבר (12 באוקטובר) כתב לנין במכתבו לוועדה המרכזי של מפלגת הבולשביקים: "המשבר הבשיל. עתידה של המפלגה הרוסית הועמד על קלף. כבודה של מפלגת הבולשביקים עומד בפני סימן שאלה, עתידה של מהפכת הפועלים הבינלאומית למען הסוציאליזם הועמד על קלף".²⁵⁹

בראשית אוקטובר כתב לנין במכתבו לוועדה המרכזי, לוועדה הסניפים של מוסקבה ופטרבורג, לצירי המועצות של פיטר ומוסקבה: "הבולשביקים אינם רשאים לחכות עד לוועידת המועצות, הם מוכרחים לתפוס את השלטון מיד", "לחכות – זהו פשע כלפי המהפכה".²⁶⁰

בראשית אוקטובר מנהל לנין מהמחלת את כינוס הבולשביקים בפטרבורג. הוא כתב את הטזיסים בשבילו, את ההוראות לצירים לוועידת המפלגה וגם מכתב המכוון לאסיפה סגורה. במכתב זה, מ-7 (20) באוקטובר, הוא מודיע שוב: "נצטרך להודות שהמהפכה אבדה, אם ממשלת קרנסקי לא תמוגר בזמן הקרוב ע"י הפרולטארים והחיילים, שאלת ההתקוממות עומדת על סדר-היום".²⁶¹

למחרת, ב-8 באוקטובר, כתב לנין במכתבו לבולשביקים – צירי הועידה של המועצות בחבל הצפון: "השהייה פירושה מוות".

לנין מזכיר למפלגה את הוראותיהם של מארכס ואנגלס, שהתקוממות, בדומה למלחמה, היא אמנות. לנין מחשיב מאוד את הצד הטכני של המהפכה, את האירגון המחושב ואת התכנית המעובדת בדייקנות. את רעיונותיהם הגאוניים של מארכס ואנגלס על ההתקוממות בתור אמנות, הכליל לנין לשיטה מושלמת. הוא מעבד בצורה ביקורתית את האמנות הצבאית הבורגנית ובהוציאו ממנה את כל הטוב והמועיל לפרולטאריאט, בונה על זה את תורתו על ההתקוממות המזויינת. את אמנות ההתקוממות המזויינת הוא ניסח בכללים קצרים ומעשיים, שנוצרו מתוך הנסיון של כל ההתקוממות המזויינות בהיסטוריה האנושית.

לנין נותן למפלגה את חמשת הכללים העיקריים של אמנות ההתקוממות:

- 1) אף פעם אין לשחק בהתקוממות וכאשר התחלת בה, מוכרח אתה לדעת בבירור, שצריכים ללכת בה עד הסוף.
 - 2) צריכים לאסוף כוחות עדיפים רבים במקום קובע ובזמן קובע, אחרת עלול האויב, שישנם ברשותו אירגון והכשרה יותר מעולים, להחניק את המתקוממים.
 - 3) וכאשר החלה ההתקוממות, צריכים לפעול בהחלטיות רבה, והכרחי הוא לעבור להתקפה. "ההגנה – פירושה מוות להתקוממות המזויינת".
 - 4) צריך להשתדל להפגיע את האויב, להשתמש בהזדמנות כאשר כוחותיו מפוזרים הם.
 - 5) צריכים להשתדל להשיג יום-יום הישגים מסויימים ולו גם קטנים (אפשר להגיד: שעה-שעה אם מדובר על עיר אחת), כדי לשמור, למרות הכל, על "היתרון המוראלי".
- מארכס סיכם את הלקח של כל המהפכות בנוגע להתקוממות המזויינת בדברי "גדול אמני הטאקטיקה המהפכנית בהיסטוריה – דאנטון: אומץ, אומץ ושוב פעם אומץ".²⁶²

לנין שירטט את תכנית ההתקוממות: "להקיף ולבודד את פיטר, לכבשה ע"י התקפה מתואמת של הצי, הפועלים והצבא". לתאם את שלושת הכוחות העיקריים האלה כך, "שהם יכבשו ויחזיקו בכל מחיר את א) הטלפון, ב) הטלגרף, ג) תחנות-הרכבת ד) הגשרים, בתור ראשון". לפעולות החשובות צריך לשגר פלוגות מלחמתיות המורכבות מ"אנשים נועזים ביותר" – את הפועלים הטובים ביותר, את הנוער העובד, את המלחים, אנשים נועזים, שילכו עם הסיסמה "למות ולא לתת לאויב לעבור". להצלחתה של ההתקוממות דרושים היו אמנות רבה והעזה משולשת. "הצלחתה של המהפכה הרוסית וגם העולמית תלויה בשנים-שלשה ימי-קרב".²⁶³

ההתקוממות האוקטוברית התנהלה בהתאם לתכניתו של לנין.

ב-7 (20) באוקטובר עבר לנין, בהתאם להחלטת הועדה המרכזי, מוויבורג לפטרבורג. למחרת נפגש, בדירתו של פועל ביהח"ר "אייבאז", עם החבר סטאלין. השיחה ארכה שעות אחדות, החבר סטאלין גולל בפניו את התכנית המעשית של ההתקוממות שהוא עיבדה בהתאם להוראותיו של לנין. לנין אישר את התכנית הזאת.

ב-10 באוקטובר התקיימה הישיבה ההיסטורית של הועדה המרכזי של מפלגת הבולשביקים. לנין הרצה על ההכרח בהתקוממות המזויינת. אחרי הרצאתו החליט הועדה המרכזי את החלטה המפורסמת שהוצעה ע"י לנין שבה הועמדה "על סדר-היום ההתקוממות המזויינת". החלטה זו על ההתקוממות אושרה בישיבה המורחבת של הועדה המרכזי ב-16 באוקטובר, בה הרצה לנין כשעתיים. בישיבה זו נבחר מרכז מפלגתי לניהול ההתקוממות בראשותו של החבר סטאלין. המרכז המפלגתי הזה היה הגרעין היסודי של הועד הצבאי-מהפכני שע"י הסובייט הפטרבורגאדי וניהל למעשה את התקוממות.

דרושה היתה ראיית-החודרת של לנין, אמנותו המהפכנית ועוז-רוחו, כדי להחליט ללכת לקראת ההתקוממות. לנין ידע, שלהקים אז, בתנאים אלה, את ההמונים להתקוממות – פירושו להעמיד הכל על קלף אחד. "אבל לנין לא נרתע והעיז, כי ידע, ראה במבטו-החודר, בחזונו, שההתקוממות היא בלתי-נמנעת, שההתקוממות תשים קץ למלחמה האימפריאליסטית, שההתקוממות תנצח, שההתקוממות ברוסיה תעורר את

ההמונים הדוויים במערב, שההתקוממות ברוסיה תהפוך את המלחמה האימפריאליסטית למלחמת-אזרחים, שההתקוממות תקים את הרפובליקה המועצתית ושהרפובליקה המועצתית תיהפך למעוז לתנועה המהפכנית בעולם כולו.

כידוע, נתגשם אחר-כך חזונו המהפכני של לנין בדייקנות מפליאה²⁶⁴.

בשתי הישיבות של הועד-המרכזי הצביעו הבוגדים קאמינייב וזינובייב נגד החלטה על ההתקוממות. לאחר שנהדפו, הופיעו בוגדים אלה, ב-18 באוקטובר, בעתון המנשביסטי "נובאיה ז'יזן" בהצהרה על הכנות הבולשביקים להתקוממות. בזה הם גילו לאויב את סודה של המפלגה – את החלטת הועד-המרכזי על ההתקוממות המזויינת בזמן הקרוב. אויביו של לנין, אויבי המהפכה הפרולטארית – קאמינייב, זינובייב, טרוצקי ואוהדיהם המעטים השתדלו להפריע בכל האמצעים להתקוממות. טרוצקי הציע: לא להתחיל בהתקוממות לפני פתיחת הועידה השניה של המועצות. לנין כינה אותם בשם בוגדים. הוא כתב שלצפות לועידת המועצות, פירוש הדבר: "אידיויטיזם מלא או בגידה מוחלטת"²⁶⁵.

מתוך התמרמרות ובוז הוקיע לנין, את קאמינייב וז'ינובייב בתור בוגדים במהפכה. בהיותו חטרי-רחמים לגבי אויבי המהפכה הסוציאליסטית, דרש לנין את הוצאתם מהמפלגה של עוזרי-הקונטרבולוציה האלה.

לא עלה בידי הבוגדים להפריע להתקוממות. המפלגה התכוננה במרץ רב. כל פעולת ההכנה של ההתקוממות רוכזה בידי המרכז המפלגתי, שאחז בידיו את כל החוטים.

באותו זמן נמצא לנין באופן אי-ליגאלי ברובע הוויבורגי, משם ניהל את פעולת הועד-המרכזי. קרה והוא כמעט נפל בידי הממשלה הזמנית. ביצאו בלילה לטיול קצר נעצר ע"י משמרי-חיילים, אבל, המשמר אחרי שבדק את תעודתו שחרר אותו.

הממשלה הזמנית, ברצותה להקדים את הבולשביקים, החליטה להתקיף ב-24 באוקטובר (6 בנובמבר) את סמולני, בו נמצאה המפקדה של ההתקוממות ולהנחית בזה האופן מכה ניצחת במהפכה. ב-24 באוקטובר, בבוקר השכם, סגרה הממשלה הזמנית את הבטאון המרכזי של המפלגה "ראבוצי פוט". על יד בנין המערכת והדפוס הועמדו חיילים ומכונות משוריינות. החבר סטאלין נתן הוראה להדוף את המשוריינים ולהבטיח את הופעתו של העתון. אנשי הגבארדיה-האדומה והחיילים ביצעו את הפקודה הזאת. בשעה 11 בבוקר הופיע ה"ראבוצי פוט" לאור. מאמרו הראשי "מה דרוש לנו?" שנכתב ע"י סטאלין, קרא את ההמונים למיגור הממשלה הזמנית. באותו הזמן רוכזו, בהתאם להוראות המרכז המפלגתי, אנשי הגבארדיה האדומה וחיילים מהפכניים, אל הסמולני.

ההתקוממות החלה.

לנין, שנמצא אז בדירה קונספירטיבית שאף להגיע לסמולני. אבל, בלי רשיון הועד-המרכזי לא העיז לעזוב את מקום המקלט. בערב מסרה קרופסקאיה לועד-המרכזי את ה"מכתב לחברי הועד-המרכזי". בו לנין כתב:

"המצב הוא קריטי מאוד... כעת הכל תלוי על בלימה עד ה-25... אין להשאיר את השלטון בידי קרנסקי ושות', בשום פנים ואופן; לסיים את הענין הערב או הלילה..

ההיסטוריה לא תסלח את ההתמהמהות למהפכנים, אשר יכלו לנצח היום (ובודאי ינצחו היום), מתוך סיכון להפסיד מחר הרבה מאוד, להפסיד הכל..."

ההתמהמהות בהתקוממות למוות תדמה²⁶⁶.

לנין זירז את הועד-המרכזי, כי פחד שטרוצקי ומצדדיו עלולים לבלום את ההתקוממות.

חוץ מזה, ראה לנין שממשלת קרנסקי מתכוננת להטביע את המהפכה בדם והוא רצה להפר את תכניתו של קרנסקי. קרנסקי חיכה באותו ערב של 24 באוקטובר לבואם של חטיבות הצבא שהוא הזעיק אותם מהחזית.

בשעה מאוחרת בלילה הוזמן לנין ע"י הועד-המרכזי לפי תביעתו של סטאלין, אל הסמולני כדי שיעמוד בראש התנועה. החבר סטאלין מסר לחבר לנין שהגיע לסמולני על פרטי הצעדים שנקטו ועל מהלך ההתקוממות. באותו מעמד אושרה התכנית לכיבוש ארמון-החורף. מנהיג המהפכה נטל בידיו את ההנהגה הישירה בהתקוממות. אור ליום ה-25 באוקטובר (7 בנובמבר) נכבשו משרדי הטלפון והטלגרף, תחנת-הרדיו, הגשרים על הניבה, תחנות הרכבת, וכל המוסדות החשובים – פטרוגראד כולה היתה בידי הפרולטאריון המתקומם. ההתקוממות ניצחה.

בשעה 10 בבוקר פירסם הועד המהפכני-הצבאי את הכרוז ההיסטורי, שנכתב ע"י לנין, "לאזרחי רוסיה", שהודיע להמוני העם על מיגורה של הממשלה הזמנית ועל מעבר השלטון לידי המועצות.

באותו יום הופיע לנין בישיבה תכופה של מועצת פטרוגראד. הופעתו של לנין עוררה רעם של מחיאות-כפיים וקריאות "הידד!" לנין נשא נאום בו הכריז על נצחון המהפכה הסוציאליסטית והביע את בטחונו המלא שהסוציאליזם ברוסיה נצח ינצח. "תחי המהפכה הסוציאליסטית העולמית". כה סיים לנין את נאומו.

בשעה 10.45 בערב, ב-25 באוקטובר נפתחה בסמולני הועידה הכל-רוסית השניה של המועצות, שהכריזה על מעבר כל השלטון במרכז ובמקומות לידי המועצות.

כל הלילה וכל היום של 25 באוקטובר נמצא לנין בסמולני וניהל יחד עם סטאלין את ההתקוממות, אירגן את הכוחות וקבע את ההוראות

התכופות הראשונות של השלטון המועצתי. רק אחרי, כמעט, שתי יממות של עירנות בלתי־פוסקת, מאוחר בלילה מ־25 ל־26 באוקטובר, אחרי שבהתקפה ישירה נכבש ארמון־החורף והממשלה הזמנית נאסרה, יצא לנין להנפיש לדירתו של אחד הפעילים שנמצאה לא הרחק מהסמולני. אבל השינה נדדה מעיניו. ובלאט, כדי לא לעורר איש משנתו, ישב אל השולחן וכתב את פקודת־החוק (דקרט) בדבר האדמה.

כל היום של ה־26 באוקטובר עבר גם הוא מתוך עבודה מאומצת. היה הכרח לארגן את ההגנה ולספק להם לתושבי פטרוגראד. חוץ מזה ישב לנין בראש ישיבת הוועדה־המרכזי של מפלגת הבולשביקים, שבירר את שאלת הרכב הממשלה המועצתית, אחרי־כן השתתף בהתייעצות על יסוד ועדה־ביקורת של הפועלים.

בליל ה־26 באוקטובר, נפתחה הישיבה השניה של ועידת המועצות. לנין הופיע בוועידה. הוועידה הקבילה בהתלהבות רבה את מנהיגה הדגול של המהפכה הסוציאליסטית. רעם מחיאות־הכפיים עומעם ע"י צעקות "הורה!" בלתי־פוסקות. זמן רב לא יכול היה לנין לדבר. רק אחרי דרישתו התקיפה של לנין, אשר רמז שיפסיקו את מחיאות־הכפיים שככה הסערה. אז נשמע בעולם כולו קולו של מנהיג הפרולטארים והמדוכאים מכל הארצות, אשר בישר את תחילתה של **תקופה חדשה** בתולדותיה של האנושיות – תקופת המהפכות הפרולטאריות והדיקטטורה הפרולטארית.

הוועדה קיבלה את פקודת־החוק הראשונות שהוצעו ע"י לנין – על שלום ואדמה. שתי פקודות־חוק אלו, שהיה להן ערך עולמי־היסטורי נועד להן תפקיד חשוב בביצורה של הדיקטטורה הפרולטארית ובנין הסוציאליזם. בוועידה השניה של המועצות נוסדה, בפעם הראשונה בתולדותיה של האנושיות, ממשלת פועלים ואכרים, ממשלת המועצות – מועצת הקומיסרים העממיים. ליושב־ראש של מועצת הקומיסרים העממיים (סובנארקום) נבחר לנין.

X

בעמדו בראש הממשלה הסובייטית, ניגש לנין בכל המרץ לבניינה וחיזוקה של המדינה הסובייטית, לבנינו של הסוציאליזם.

כעת התגלה בכל גאוניותו הרב־צדדית והכוללת. היה ידוע שלנין הוא מייסדה ומנהיגה של מפלגת הבולשביקים, מנהיגו הפוליטי של הפרולטאריון, אמן הטקטיקה והאיסטרטגיה, תיאורטיקן מובהק – באלה נתפרסם לנין לפני המהפכה הסוציאליסטית האוקטוברית הגדולה. אחרי אוקטובר נתגלתה בכל הדרה גאוניותו הממלכתית. העולם לא ראה עדיין מנהיג מדינה כמוהו, אשר יכולתו התיאורטית, חכמתו המדינית וראייתו העמוקה, רצונו הכביר ועוזו הרב כה ישתלבו בדיעה עמוקה של העם, של חייו, ושל שאיפותיו הכמוסות וצרכיו התכופים. אף אחד מרבייה־המדינה עד לנין לא היה קשור במדה כזאת אל העם ולא האמין בכוחו של העם כמוהו. גם העם רכש לו אמון. הוא היה מנהיגם האמיתי של השכבות המדוכאות ביותר של העם, אלה שהועלו ע"י המהפכה הגדולה ליצירה היסטורית עצמאית.

אין לתאר את המאמצים הכבירים של ימי המהפכה הראשונים, הקשיים בהם נתקל השלטון הסובייטי מראשיתו. צריכים היו לבצר את הנצחון, למחוק את התנגדותם המטורפת של המעמדות המנצלים שמוגרו, לנתץ את המנגנון הממשלתי הבורגני הישן, לשבור את הסבוטז'ה של הפקידים והמומחים. צריך היה לארגן את הספקת המזון לערים, לשקם את התעשייה, ליצור חיים חדשים, מדינה חדשה – מדינת הפועלים והאיכרים. אבל לנין לא נרתע בפני הקושיים הללו. הוא ידע שהפועלים הולכים עם הבולשביקים בכל מאוּדָם, שבפועלים יתמכו המוני-העם, העניות העירוניות, החיילים בחפירות והאיכרים בכפר. הוא אמר: "ינצחו ויחזיקו בשלטון רק אלה שמאמינים בעם, אלה שידעו לשאוב ממעיין יצירתו החיה של העם"²⁶⁷.

הסמולני געש בימים אלה, יום וליל, בלי הפסק, רתחו בין כתליו חיי המהפכה. לנין, ששקע כולו בפעולה הממלכתית הכבירה והרב־צדדית, השתכן בסמולני. הכרחי היה לפתור שאלות שונות ומשונות – מדיניות, כלכליות, צבאיות, אירגוניות, אדמיניסטרטיביות, פדגוגיות, תרבותיות־השכלתיות ותעמולתיות. המפלגה, הפועלים והאיכרים היו עדיין חסרי נסיון בניהול מדינה. את הנסיון הזה צריכים היו לרכוש.

לנין עסק בכל, השגיח בכל, כיוון הכל ושום דבר לא נעלם מחוג ראייתו. הוא עיבד את יסודות המדיניות הסובייטית בכל בעיות החיים העממיים. היה מכין את פקודות־החוק ואת ההוראות, כתב כרוזים ומאמרים. ניהל את הסובנארקום (מועצת הקומיסרים העממיים – הממשלה), שמסוף נובמבר החל לקיים מדי יום את ישיבותיו, ויחד עם זה היה בא במגע ישיר עם ההמונים. בחדשיים הראשונים לקיום השלטון הסובייטי הופיע לנין למעלה מ־20 פעמים באסיפות פומביות. הוא השתתף בפעילות רבה בכל אותן הוועידות המרובות, שהתקיימו בימים סוערים אלה בפטרוגראד; הרצה הרצאות, נאם נאומים, כתב רזולוציות והצהרות.

משלחות של פועלים מבתי־חרושת ומפעלי־תעשייה, באי-כוח של חיילי־החזיתות, שליחים של איכרים, כולם נהרו לסמולני, אל לנין, עם ספקותיהם, שאלותיהם, והצעותיהם, דרישותיהם וצרכיהם. הם היו מקיפים אותו במעגל צפוף, שותים בצמא כל מלה היוצאת מפיו ואחר־כך היו נושאים את דבריו בכל רחבי רוסיה, את קריאתו של לנין להמונים: לקחת בידיהם את אמת־הבנין של החיים החדשים.

המצב בימים הראשונים של מהפכת אוקטובר היה מעורר דאגה. תשומת־לבו של לנין היתה מכוונת למצב הצבאי. קרנסקי עם הקוזקים התקרבו לפטרוגראד. בעיר עצמה היה המצב מתוח – ב־29 באוקטובר (11 בנובמבר) החל מרד היונקרים. במוסקבה עדיין נמשכו הקרבות. "הבעייה המדינית נצמדת כעת לבעיית הצבאית", – אמר לנין בהתייעצות באי־כוח הגדודים של חיל־המצב הפטרוגראדי ביום מרד היונקרים. הוא לקח בידיו את הנהלת הפעולה לשבירת התנגדותם הראשונה של המעמדות המנצלים המוגרים. בליל מ־27 ל־28 באוקטובר הופיעו לנין וסטאלין

במפקדת-הנפה הצבאית. לנין תבע ממפקדי המבצעים הצבאיים דו"ח על מצב הענינים. ה' פודבויסקי מספר: "על שאלתי, מה פירושו של ביקור זה – האם אי-אמון אלינו, או דבר אחר, ענה וולאדימיר אילאיץ' בפשטות אבל קשות:

– לא אי-אמון, כי אם, פשוט מאוד, ממשלת הפועלים והאיכרים רוצה לדעת איך פועלים שלטונותיהם הצבאיים.

באותו רגע הרגשתי בראשונה, שאצלנו דיקטאטורה, שאצלנו שלטון פועלים חזק וחמור".

ימים אחדים נמצא לנין, כמעט בלא-הפסק, במפקדה וניהל בעצמו את הפעולה למיגורם של צבאות קרנסקי – קראסנוב, בגייסו למטרה זו את כל הכוחות. עוזו ללא-חת ובטחונו בניצחון הלהיבו וליכדו את ההמונים. האויב מוגר.

באותו זמן הוכרח לנין להיאבק גם באלה, אשר ניסו מראשיתה לזרוע ספקות ואי-בטחון בהמונים. קאמיניב, זינובייב וריקוב ויתר הבוגדים החלו לתבוע את יצירתה של "הממשלה הסוציאליסטית הצרופה" בהשתתפות המנשביקים וס"רים שמוגרו זה עתה על-ידי המהפכה האוקטוברית. הועדה-המרכזי של מפלגת הבולשביקים הוקיע את התנהגותם "כבגידה בסיסמה של שלטון הסובייטים". קאמיניב, ריקוב ואחרים התפטרו מהועדה-המרכזי ומהסובנארקום. בריחתם של קומץ זה של פחדנים עלובים מהועדה-המרכזי והסובנארקום לא זעזעה את לנין, בוגדים אלה נזרקו כנצר נתעב, בפנייתו לחברי המפלגה ולכל העמלים לנין כתב: "אל פול רוחם של העמלים! מפלגתנו, מפלגת הרוב הסובייטי עומדת מלוכדת ומאוחדת על משמר עניניהם ומאחורי מפלגתנו עומדים כמקודם מיליוני הפועלים בעיר, החיילים בחפירות והאיכרים בכפרים, המוכנים לבצע בכל מחיר את ניצחון השלום, את ניצחון הסוציאליזם!"²⁶⁸.

מהיום הראשון לניצחון המהפכה הסוציאליסטית האוקטוברית מעמיד לנין בשורה הראשונה את שאלת הגנת הארץ הסובייטית. "אין לחשוב שנמנע ממלחמת-מגן שעלולים למשוך אותנו לתוכה"²⁶⁹, מזהיר לנין את המפלגה ואת המוני העמלים. הוא מעלה את הסיסמה המלחמתית להגנת המולדת הסוציאליסטית. "מ-25 באוקטובר 1917 הננו אוברונצים ("אנשי-ההגנה")". – אמר לנין, – כבשנו את הזכות להגן על המולדת... הננו אנשי המגן של המולדת הסוציאליסטית"²⁷⁰. לנין מכריז בשם עמי הארץ הסובייטית, שבמקרה ותבוא התקפה על מולדתנו, כל העמלים יקומו למלחמת מגן קדושה. "אנו פועלים ואיכרים, מכריזים כלפי חוץ וכלפי פנים, קבל העולם כולו, וזאת גם נוכיח, שנקום כאיש אחד להגנת הרפובליקה הסובייטית"²⁷¹.

בשבועות הראשונים של המהפכה היה לנין עסוק בבנינו של השלטון החדש, שזה אך נוצר וכדוגמתו טרם קם בהיסתוריה האנושית – השלטון הסובייטי. בהנהגתו הכשירו ההמונים את הקרקע להקמת הבנין הנהדר של הסוציאליזם²⁷². נחרב כליל המנגנון של השלטון הבורגני הישן, מוגרה הסבטג'ה של הפקידים, פוזרה האסיפה המכוננת האנטי-מהפכנית. הושמדו כליל כל שרידי הפיאודאליזם בכל שטחי החיים החברתיים: הקנין הקרקעי של בעלי-האחוזות, השכבות-המעמדיות, אי-שוויון הנשים, הדיכוי הלאומי וזכויות-היתר של הכנסייה. אז הונחו גם אבני-היסוד הראשונות של הסוציאליזם: נתארגן הפיקוח הפועלי על הייצור החברתי וחלוקת המצרכים, הולאמו הבאנקים, החלו בהלאמת מסילת-הברזל והתעשייה הכבדה.

לנין – הוא היוזם של כל הדקרטים (פקודות-החוק) של השלטון הסובייטי, מחברם של חלק גדול מהם. אחדים מהם, בהחריבם עד היסוד את הישן, סללו את הדרך הרחבה לעתיד המזהיר; אחרים סמנו את הקווים של העתיד הזה. "פקודת-החוק שלנו, – אמר לנין, – זהו כרוז, אך לא כרוז כבימים שעברו: "פועלים קומו ומגרו את הבורגנות! לא, זהו כרוז להמונים, פנייה לפעולתם המעשית. **פקודות-החוק אלה הם – הוראות המעוררות את פעולתם המעשית של ההמונים**. זהו מה שחשוב ביותר"²⁷³.

כל המוסדות של המדינה הסובייטית, כל הקומיסאריונים העממיים נוצרו בהנהלתו הישירה של לנין. על-פי יזמתו נוצרה הועדה הכל-רוסית המיוחדת למלחמה בקונטר-רובלוציה (ו.צ.ק.) – החרב החדה של הדיקטאטורה הפרולטארית. בראש הו.צ.ק. הועמד דז'וז'ינסקי. לנין אבי הרעיון ליצירת המועצה העליונה של המשק העממי (ו.ו.ס.נ.ח.) – המוסד הפרולטארי הראשון לניהולו ותיכנונו של המשק הסוציאליסטי העממי.

לפי הצעתו של לנין בועידה השנייה של הסובייטים נוצר מוסד לפוליטיקה לאומית שלא היה כמוהו בעולם הקאפיטאליסטי – הקומיסאריון העממי לענינים הלאומיים (נארקומנאץ'). בראש הנארקומנאץ' הועמד חברי-לקרב הטוב ביותר – החבר סטאלין. ב-3 (16) בנובמבר פורסמה "הצהרת הזכויות של עמי רוסיה" בחתימתם של לנין וסטאלין, שם הובררו ונוסחו היסודות של הפוליטיקה הלאומית של השלטון הסובייטי. ההצהרה הרימה לחיים חדשים המוני מיליונים של עמים מדוכאים, הניחה את היסוד האיתן לידידותם הבלתי-מעוררת של העמים הסובייטיים.

כה נבנתה מדינה מסוג חדש, הקשורה קשר אמיץ עם העם, המותאמת לעניני החיוניים של העם והנוצרת ע"י העם עצמו. טבעי הדבר, שהצעדים הראשונים של הבנין הסוציאליסטי, ראשיתו של אירגון ההנהלה המדינית והמשקית תבעו מלנין – מייסדה של המדינה הסובייטית – פעולה תיאורטית ואירגונית מאומצת, חיפושיים ושינויים בלתי-פוסקים, ניסויים וביקורת של כל מיני צורות ומוסדות, שיטות שונות ואמצעים שונים לאירגון ההמונים. לנין חקר בכובד-ראש והכליל באופן מדעי את הנסיון המעשי של מיליוני העמלים בבנין החיים החדשים. הוא השתדל לנטוע בהכרתם של ההמונים את הכרת הבטחון בכוחותיהם, לשכנע אותם, שהם יכולים להסתדר בלעדי שליטי-החיים הקודמים, שעכשיו העם הוא השליט על גורלו. לכוון את יזמתם של ההמונים לבנין החיים החדשים – זוהי האידיאה העוברת כחוט-השני בכל פעולתו הממלכתית של לנין, בדקרטים שלו, ההכרזות, המאמרים, הנאומים וההרצאות. "הסוציאליזם – אמר לנין בישיבת הוועיק (הועדה-הפועל של הסובייטים) ב-4 (17) בנובמבר 1917, – אינו נוצר ע"י פקודה מגבוה. זרה לרוחו האוטומאטיות הביורוקראטית-הרשמית; הסוציאליזם החי, היוצר, הוא פרי יצירתם של המוני-העם עצמם"²⁷⁴.

לנין היה משוכנע, שהיזמה של ההמונים, כוחם-היוצר של הפועלים והאיכרים יעלו את הצורות השונות והשיטות הדרושות לניהול המדינה, להגברת הייצור, לחינוך הפוליטי והתרבותי של העם. בפנייה "אל העם" ב-5 (18) בנובמבר, לנין קרא: "חברים-עמלים! זכרו, קחו את כל **הענינים של המדינה בידיכם**. הסובייטים שלכם – הם עכשיו מוסדות השלטון במדינה, המוסדות המוסמכים הקובעים והמחליטים"²⁷⁵.

לנין דרש שהסובייטים המקומיים יפתרו בעצמם את השאלות המקומיות, עורר את היזמה שלהם, תבע מהם שיתנהגו כבאיי-כוח של השלטון המדיני.

בשלהי דצמבר 1917 בילה לנין ימי-נופש אחדים בפילנדה, לא הרחק מפטרוגראד. באותם ימי ה"חופש" הקצר הירבה לחשוב על דרכי הבנין הסוציאליסטי וכתב את מאמרו המפורסם "איך לארגן את ההתחרות?".

פעולותיו הסוציאליסטיות של השלטון הסובייטי עוררו חמת-טירוף אצל הבורגנות ואצל משרתיה – המנשביקים והס"רים. כל אויבי העם, בעזרתם ותמיכתם של הממשלות האימפריאליסטיות, החלו במלחמה נואשת בשלטון הסובייטי. החלו להקשר קשרים קונטרבולוציוניים ופעולות טרוריסטיות נגד מנהיגי המפלגה והממשלה, בעיקר נגד לנין. ב-14 בינואר 1918 היתה התנקשות בחייו של לנין: הטרוריסטים ירו על המכונית בה הוא נסע. המכונית נוקבה ע"י כדורים במקומות אחדים, אבל לנין לא נפגע.

הקונטרבולוציה חשבה לנצל את האסיפה המכוננת למען מיגורו של השלטון הסובייטי. הבולשביקים כינסו אותה למטרה אחרת, להעמידה לרשות העם, או, אם לא תלך בדרך הנכונה, להוריד את ערכה בעיני העם כמוסד אנטי-עממי. הכינוס של האסיפה המכוננת שנפתח ב-5 (18) בינואר סירב להכיר בשלטון הסובייטי ולאשר את פקודות-החוק שלו. הממונים החלו לראות במו-עיניהם את פרצופה הקונטרבולוציוני ושוכנעו בצורך לפיזור. פיזור של האסיפה המכוננת, היתה, לפי ביטוי של לנין, מהלומה שהורגשה בעולם כולו, בקדשי הדימוקראטיה הבורגנית, הדימוקראטיה בשביל העשירים.

ב-10 (23) בינואר 1918 נפתחה הוועידה הכל-רוסית השלישית של הסובייטים. לשלטון הסובייטי הצעיר מלאו אז 2 חדשים ו-15 ימים. לנין הופיע בהרצאה על פעולת הסובנארקום, בציירו את התמונה המלאה של יצירת הצורה החדשה של שלטון מדיני – הרפובליקה הסוציאליסטית של הסובייטים. "הרפובליקה הסוציאליסטית הסובייטית שלנו, – אמר לנין, – תעמוד איתן, כלפיד של הסוציאליזם הבינלאומי וכדוגמה לכל המוני העמלים"²⁷⁶. ועידת הסובייטים אישרה את "הצהרת הזכויות של המוני המנוצלים והמדוכאים" שהוצעה ע"י לנין. הצהרה היסטורית זו – אלה הם שרטוטיה הראשונים של הקונסטיטוציה הסובייטית – היא שנתנה אישור חוקי לצעדיו הראשונים של המשטר הסובייטי.

לנין לקח בחשבון שאין לחשוב את מצבו של השלטון הסובייטי כמבוסס, כל זמן שרוסיה נמצאת במצב מלחמה עם גרמניה. למען ביסוסו של השלטון הסובייטי הכרחי היה לסיים את המלחמה. עוד מראשית הנצחון של המהפכה האוקטוברית פיתח לנין מלחמה עבור השלום. באותו הדקרט ההיסטורי על השלום הציע לנין ב-26 באוקטובר (8 בנובמבר) 1917 בשם הממשלה הסובייטית "לכל העמים הלוחמים ולממשלותיהם להתחיל תיכף ומיד במשא ומתן על שלום דמוקרטי וצודק"²⁷⁷.

הבורגנות וסוכניה – המנשביקים והס"רים ניסו לפוצץ את המו"מ לשלום עם גרמניה, להניע ע"י פרובוקציה את הגרמנים להתקפה, כדי להעמיד את השלטון הסובייטי שלא היה עדיין חזק למדי, תחת מהלומותיה של המכונה הצבאית הגרמנית. בכיוון זה פעלה גם המפקדה הראשית, הגנרלים של הצבא הישן, נהגו זילזול בפקודותיה של הממשלה הסובייטית. בליל ה-9 (22) בנובמבר ניהלו לנין וסטאלין מו"מ בקורישייר עם המצביא הראשי הגנרל דוחנוין והציעו לו להפסיק את פעולות האיבה ולהתחיל במו"מ של שלום. "אותו רגע היה איום – מספר החבר סטאלין, – דוחנוין והמפקדה הראשית סירבו למלא את פקודתו של הסובנארקום. כל הפיקוד של הצבא נמצא בידי המפקדה הראשית. מה ששייך לחיילים, הרי שלא ברור היה מה יגיד המון הצבא"²⁷⁸ של 12 מיליונים, שהושפע מהאירגונים הצבאיים, שהיו ברובם מתנגדי השלטון הסובייטי. בפטרוגראד גופא ציפו למרד היונקרים... אני נזכר, איך שאחרי הפסקה קצרה, הוארו פתאום פניו של לנין באור לא רגיל. נראה היה שהוא החליט החלטה"²⁷⁹.

לנין הציע ללכת עוד באותו לילה אל תחנת הרדיו ולשדר פקודה מיוחדת המפטרת את הגנרל דוחנוין ולפנות לחיילים מעל ראשם של המפקדים בקריאה: "להקיף את הגנרלים, להפסיק את פעולות האיבה, לבוא בקשר עם החיילים האוסטריים-הגרמניים ולקחת את ענין השלום בידיהם הם".

"היתה זאת קפיצה לתוך הלא-ידוע". אבל לנין לא פחד מפני "קפיצה" זאת, להיפך, הוא הלך לקראתה, כי ידע שהצבא רוצה בשלום, שהוא יכבוש את השלום בטאטאו מעל דרכו את המכשולים, כי הוא ידע שדרך זו של קביעת השלום לא תעבור בלי השפעה גם על החיילים האוסטריים והגרמניים, שהיא תפתח את הנטיה לשלום בכל החזיתות.

כידוע, גם חזונו המהפכני הזה של לנין נתגשם אחר-כך במלואו"²⁸⁰.

לנין הבין, שהמלחמה של הרפובליקה הסובייטית החדשה, שאין לה עדיין צבא, נגד החיה הגרמנית האימפריאליסטית המזויינת מכף רגלה ועד קדקודה, יכולה להביא לאבדנו של השלטון הסובייטי. הוא ידע שהרפובליקה הסובייטית יכולה להשיג את השלום, כי במדיניות שלה היא נשענת על הסתירות הכבירות המכרסמות את העולם האימפריאליסטי, שהטילו את שתי הקבוצות האימפריאליסטיות – האנגלו-צרפתית ואת הגרמנית – למלחמה לחיים ולמוות. בהלחמו עבור השלום, עיבד לנין את העקרונות היסודיים של מדיניות החוץ של מדינת הסובייטים הנמצאת בתוך הכיתור הקאפיטאליסטי.

כריתת השלום, הורה לנין, לא תחליש, כי אם להיפך, תחזק עוד יותר את ערכה הבינלאומי של המהפכה שלנו. "דוגמת הרפובליקה הסוציאליסטית הסובייטית תשמש עדות חיה לעמי כל הארצות וערכה ההסברתי והמהפכני של עדות זאת יהיה עצום. כאן – שלטון בורגני ומלחמת-שוד וכיבושים בין שתי קבוצות של רוצחים. ושם – שלום והרפובליקה הסוציאליסטית של הסובייטים"²⁸¹.

לנין היה חדור אמונה עמוקה בכוחה של המהפכה שלנו ובערכה הבינלאומי הכביר. ברפובליקה הסובייטית ראה לנין את מבצרה ובסיסה של המהפכה הסוציאליסטית העולמית ושאף לשמור על קיומה בכל מחיר. עד כמה שהיו קשים תנאי-השלום, "העם, שידע להקים את השלטון

הסובייטי, לא יאבד²⁸². עם כזה יצא עטור ניצחון מכל המבחנים והתלאות.

לנין קבע כל צעד במלחמתו עבור השלום מתוך התיעצות עם סטאלין. לנין וסטאלין עיבדו במשותף את ההוראות למשלחת השלום הסובייטית בבריסק²⁸³. כאשר המשלחת שאלה מלנין הוראות חדשות, הוא ענה: "סטאלין איננו ולא יכולתי עדיין להראות לו... הייתי רוצה קודם-כל להיוועץ בסטאלין, לפני שאענה על שאלתכם". כעבור זמן-מה, הודיע לנין למשלחת: סטאלין הגיע זה עכשיו, אני אברר זאת עמו ותיכף ניתן לכם את תשובתנו". ההוראה לחתום על הסכם השלום שנשלחה לבריסק היתה חתומה ע"י לנין וסטאלין.

כריתת השלום עם גרמניה עוררה את התנגדותם החריפה לא רק של הבורגנות, הס"רים והמנשביקים, כי אם גם של טרוצקי ובן-בריתו בוכארין. הטרוצקיסטים והבוכארינצ'ים ניהלו מדיניות פרובוקטיבית שהתבססה במליצות שמאליות. הם דרשו להמשיך במלחמה, כדי להעמיד למעשה את הרפובליקה הסובייטית תחת מהלומותיו של האימפריאליזם הגרמני. ב-28 בינואר (10 בפברואר) 1918, סירב טרוצקי, בהיותו יו"ר משלחת השלום הסובייטית בבריסק, לחתום על הסכם השלום עם גרמניה, בהפירו בצורה בוגדנית את הוראותיה של המפלגה הבולשביסטית. ב-18 בפברואר עבר הצבא הגרמני להתקפה. סכנה חמורה רחפה מעל המדינה הסובייטית.

ב-18 בפברואר, בבוקר, התאסף הוועד-המרכזי של המפלגה הבולשביסטית. לנין דרש בתוקף לשלוח תיכף ומיד טלגרמה אל הגרמנים עם הצעת שלום. טרוצקי ובוכארין המשיכו בעקשנות בעמדתם הפרובוקטיבית של מחרחרי-מלחמה, הם טענו ש"הגרמני לא יעזי להתקיף". ברוב של קול אחד נדחתה הצעת השלום של לנין. עברו שעות אחדות וטענתם הכוזבת של הבוגדים נופצה לרסיסים ע"י המציאות: צבאות הגרמנים עברו להתקפה בכל החזית, שרידי הצבא הישן לא יכלו להחזיק מעמד בפני הגייסות המזויינים היטב של הגרמנים. צבא האימפריאליסטים הגרמניים, מבלי להתקל בהתנגדות רצינית, התקדם במהירות רבה. פטרוגראד היתה בסכנה. אסור היה להתמהמה יותר.

שוב התאסף בערב הוועד-המרכזי של הבולשביקים. לנין וסטאלין הופיעו בחריפות נגד טרוצקי ובוכארין, בגלותם את הצד הבוגדני שבעמדתם. להצעתו של לנין – להודיע למפקדה הגרמנית על ההסכמה לכרות שלום – הצטרף הרוב של חברי הוועד-המרכזי.

בלילה מ-18 ל-19 בפברואר שלח לנין בשם הסובנארקום ראדיוגראמה לממשלה הגרמנית על ההסכמה לכרות ברית-שלום. אבל האימפריאליסטים הגרמניים בעכבם את תשובתם, המשיכו בהתקפה. ואך ב-22 בפברואר הם הביעו את רצונם לכרות שלום והציעו תנאים יותר קשים מאשר בפעם הקודמת.

היו אלה ימי מלחמתו הקשה של לנין עבור השלום. ב-19 בפברואר הופיע פעמיים בשאלת המלחמה והשלום, תחילה בישיבת הסובנארקום, אחר-כך בהתיעצות המשותפת של הבולשביקים והס"רים השמאליים חברי הווציק (הוועד-הפועל של הסובייטים), צירי הכינוס הפטרוגראדי של הבולשביקים והוועידה הכל-רוסית של צירי האיכרים. פעמיים מופיע לנין, גם למחרת בערב – בישיבה המשותפת של הסיעות הבולשביסטיות והס"רים השמאליים – חברי הווציק. ב-21 בפברואר מופיע ב"פראבדה" מאמרו הראשון נגד מחרחרי-המלחמה הטרוצקאיים-בוכארינאיים – "על המליצה המהפכנית", למחרת מופיע מאמרו השני – "על הגרדת".

האימפריאליזם הגרמני, בפלשו לתוך ארץ הסובייטים, הציג לפניו מטרה למגר את השלטון הסובייטי ולהפוך את מולדתנו למושבה. צריכים היו להציל את המולדת הסוציאליסטית מידי הפולשים הגרמניים. לנין אירגן את ההגנה על הארץ. עוזרו היה החבר סטאלין. לנין וסטאלין, בהגיע אליהם הידיעה כי הגרמנים מתכוננים להתקפת חדשה, החלו לנקוט באמצעים תכופים, ב-18 בפברואר, בבוקר, בשיחה בקווי-ישיר עם הסובייט הדבינסקאי, הם נתנו הוראות ברורות ומדוייקות, מה לעשות כדי לעכב את התקדמותם של הגרמנים ולא לאפשר להם להשתלט על מחסני הציד הצבאי.

ב-21 בפברואר 1918 פירסם לנין דקרט-כרוז "המולדת הסוציאליסטית נמצאת בסכנה". כל פסוק מכרוז זה חדור רגש עמוק של פאטריוטיזם סובייטי.

"תפקידם הקדוש של הפועלים והאיכרים ברוסיה – הכריז לנין, – הוא הגנת הרפובליקה הסובייטית בפני קלגסיה של גרמניה הבורגנית-האימפריאליסטית". כל הכוחות וכל האמצעים להגנת המהפכה. לנין קרא את כל הסובייטים המקומיים, את כל הפועלים והאיכרים – להגן על כל עמדה עד טפת דמם האחרונה", לא לתת לאויב להשתמש ברכושנו; בעת הנסיגה להשמיד את המסילות, לפוצץ ולשרוף את מתקני-הרכבת; את הקרונות והקטרים להעביר לפנים הארץ. כל מלאי הלחם ויתר המיצרכים, כל רכוש שיש בו ערך, שעלול ליפול בידי האויב, אם אי-אפשר להוציאם, צריכים להשמיד.

את פועלי ואיכרי פטרוגראד וקויב, מכל הערים והעיירות, הכפרים והמושבים שנמצאים בקו החזית קרא אותם לנין שיתארגנו בפלוגות לחפירת חפירות בהנהגתם של מומחים צבאיים.

"סוכני-האויב, ספסרים, שודדים, חוליגאנים, תעמלנים קונטר-רבוולוציונריים, מרגלים גרמניים יוצאו להורג במקום.

המולדת הסוציאליסטית היא בסכנה! תחי המולדת הסוציאליסטית!^[292].

בהנהגתו של לנין ובהשתתפותו של סטאלין נוצרה המפקדה הצבאית המיוחדת של מחוז פטרוגראד, שמתפקידה היה הנהלה אופראטיבית של הגנת פטרוגראד, שהוכרז בה מצב-מצור.

קריאתו של לנין להגנה על המולדת הסוציאליסטית נגד הפלישה המזויינת של האימפריאליסטים הגרמניים עוררה התעוררות מהפכנית כבירה בארץ. בכל מקום החלו להיווצר פלוגות של הצבא החדש של העם המהפכני – הצבא האדום. הצבא האדום החדש הדף בגבורתו את התקפתם של השודדים הגרמניים. ב-23 בפברואר 1918 הנחית הצבא הסובייטי בסביבות פסקוב ונארבה מהלומה ניצחת בפולשים הגרמניים. התקדמותם

של הגרמנים לכיוון פטרוגראד נעצרה. "היום אשר בו נהדפו צבאות האימפריאליזם הגרמני – ה-23 לפברואר נקבע כיום הולדת הצבא האדום הצעיר"²⁸⁴.

ב-23 בפברואר, בבוקר, נתקבלו תנאי השלום החדשים של הגרמנים. למעשה נשאר רק יום אחד לתשובה – אותו היום – 23 בפברואר. היה זה היום הקשה ביותר במלחמתו של לנין למען השלום. בישיבה ההיסטורית של הוועדה המרכזי, תבע לנין בצורה חריפה ואולטימטיבית את קבלת התנאים של הגרמנים, בהודיעו, ש"המדיניות של המליצה המהפכנית"²⁸⁵ נסתיימה". על העמדה של לנין הגנו סטאלין וסברדלוב. "או נשימת-נופש, או אבדן המהפכה – מוצא אחר אין", – אמר סטאלין, הטרוצקיטים והבוכארינאיים התנגדו בכל כוחם. אבל ניצח הקו של לנין. הוועדה המרכזי קיבל ברוב קולות את הצעתו של לנין על ההכרח להסכים להצעות השלום הגרמניות.

לנין פירסם את עמדתו במפלגה ובארץ. בהוצאת הערב של "פראבדה" מ-23 בפברואר קראו מתוך התרגשות רבה חברי המפלגה, כל צבור הפועלים, את דברי ההזעם של לנין:

"רק המליצה חסרת-המעצור יכולה לדחוף כעת את רוסיה, למלחמה, בתנאים אלה ובמצב זה, ואני, ללא ספק, לא הייתי ממשיך להשתתף בממשלה ובוועדה המרכזי של מפלגתנו, לו ידה של מדיניות המליצה היתה על העליונה..."

ידע-נא כל אחד ואחד: מי שהוא נגד שלום מייד ולו לפי התנאים הקשים ביותר, הוא גורם לאבדנו של השלטון הסובייטי!^[295]

ב-23 בפברואר, בערב, אחרי ישיבת הוועדה המרכזי, התקיימה אסיפה מאוחדת של סיעות הבולשביקים והס"רים "השמאליים" – חברי הוועיק. לנין נשא נאום להגנת השלום. נגדו היתה חזית מאוחדת של הטרוצקיטים, הבוכארינאיים והס"ר "השמאליים". אחרי-כן התקיימה ישיבה מיוחדת של הסיעה הבולשביסטית בוציק, שאישרה, אחרי נאומו של לנין, את הצעתו. ולבסוף נפתחה בשעה 3 בלילה (מ-23 ל-24 בפברואר) ישיבת הוועיק. לנין הרצה על תנאי השלום של גרמניה. אחרי מאבק קשה, בשעה 4 וחצי בבוקר החליט הוועיק ברוב קולות לקבל את הרזולוציה של לנין.

שבוע המבחנים הקשים מ-18 עד 24 בפברואר – מראשית התקפתם של הגרמנים ועד קבלת תנאי השלום שלהם – נגמר. לנין כתב אז ששבוע זה "כנס לתולדותיה של המהפכה"²⁸⁶ הרוסית והבינלאומית – כאחד מהמשברים הכבירים ביותר"²⁸⁷. הפרובוקאציה של טרוצקי ובוכארין העמידה בסכנה את עצם קיומה של הרפובליקה הסובייטית. התוצאה הישירה מבגידתו של טרוצקי בבריסק היתה שלום לפי תנאים עוד יותר קשים ואבדן של מלאי עצום של תחמושת, אשר נפל בידי הגרמנים בעת התקפתם. הטרוצקיטים והבוכארינאיים "עזרו למעשה לאימפריאליסטים הגרמניים והפריעו להתפתחותה של המהפכה בגרמניה"²⁸⁸. לנין, סטאלין וסברדלוב הצילו ע"י מדיניותם העזה והעקבית את קיומה של הרפובליקה הסובייטית.

אחרי החלטת הוועדה המרכזי (הצ.ק.) והו.צ.י.ק על כריתת השלום קיבל המאבק צורה חריפה ביותר. הטרוצקיטים והבוכארינאיים ניהלו בגלוי מערכה נגד לנין, נגד המפלגה והשלטון הסובייטי. באותו זמן הם הכינו במחתרת עמוקה, בברית עם הס"רים "השמאליים", מרד נגד הממשלה הסובייטית. נבלים אלה מטרתם היתה – להכשיל את שלום בריסק, למגר את הממשלה הסובייטית, לאסור ולרצוח את לנין, סטאלין וסברדלוב. ואך כעבור 20 שנה נודעה תכנית זו של חלאת המין האנושי.

בעצמה רבה נשמע בכל הארץ דברו של לנין. כמעט מדי יום ביומו הופיעו ב"פראבדה" מאמריו הלוהטים של לנין, שירדו כמהלומות כבדות על ראשיהם של מחרחרי המלחמה, אלה שדחפו את השלטון הסובייטי אלי תהום. החיים שכנעו במהרה את ההמונים בצדקתו של לנין, הוכיחו שישנה רק דרך-הצלה אחת: לרכז את כל הרצון וההחלטיות, לחתום על השלום הקשה כדי להתחיל תיכף מיד בהכנות רציניות להגנת המולדת הסוציאליסטית. המפלגה, מעמד הפועלים והמונייה-העם התלכדו יותר ויותר סביב לנין.

ב-6 במארץ 1918 נפתחה בפטרוגראד הוועדה הדחופה, ה-7, של המפלגה. לנין הרצה על שלום בריסק. במשך יום וחצי נמשך המאבק הנמרץ והעקשני עם הטרוצקיטים והבוכארינאיים. הוועדה אישרה את נכונות עמדתו של לנין בשאלת השלום.

בהרצאה וברזולוציה על המלחמה והשלום, הדגיש לנין במיוחד שאין להמנע, גם בעתיד, מהתקפות צבאיות של המדינות האימפריאליסטיות נגד הארץ הסובייטית. הגברת כושר ההגנתי של מולדתנו, אומר לנין, זהו התפקיד העיקרי של המפלגה הבולשביסטית והשלטון הסובייטי וחובתם הקדושה של כל העמלים. הוא תובע לנקוט באמצעים נמרצים ביותר להשלטת הסדר המהפכני ומשמעת-הברזל, להכשרתם של ההמונים להגנת המולדת הסוציאליסטית, לביצורו של הצבא האדום. לנין מעלה תפקיד מלחמתי "הכשרה כללית ורב-צדדית של כל הבוגרים, ללא הבדל מין, ללימודים ולמבצעים צבאיים". צריכים להגיע לידי זה שהפועלים והאיכרים מדי יום ביומו ילמדו מלחמה". למען הגנת הארץ דרוש צבא חזק ועורף איתן.

"סיסמתנו צריכה להיות אחת – מודיע לנין, – לרכוש את המדע-הצבאי בכל הרצינות הדרושה"²⁸⁹.

הוועדה דנה בין השאר בשאלת שינוי הפרוגרמה והחלפת שמה של המפלגה. לנין הרצה גם בשאלה זו. לפי הצעתו החלה המפלגה להקרא המפלגה הקומוניסטית הרוסית (בולשביקים). הוועדה קיבלה בתור יסוד לפרוגרמה את התכנית של לנין ובחרה להכנת הפרוגרמה החדשה ועדה, שאליה נכנסו לנין סטאלין ואחרים.

ב-15 במרץ אישרה הוועדה ה-4, המיוחדת, של הסובייטים את ברית-השלום של בריסק²⁹⁰ לפי הרצאתו של לנין.

"הרפובליקה הרוסית הסובייטית הפדרטיבית, – נאמר בהחלטה של הוועדה, – בדונה לכף-חובה את מלחמות-השוד, מכירה בזכותה ובחובתה

להגן על המולדת הסוציאליסטית בפני כל התקפה אפשרית מצד כל אחת מהמדינות האימפריאליסטיות.

הוועידה מכירה לכן כי מחובתם של כל המוני העמלים לאמץ את כל כוחותיהם כדי לשקם ולהרים את כושר ההגנה של ארצנו, כדי לשקם את עוצמתה הצבאית"²⁹¹.

באותם הימים הוחלט על העברת הממשלה הסובייטית מפטרוגראד למוסקבה. הכרחי היה להרחיק את הבירה הסובייטית מכוונות של אינטרבנציה²⁹², ליצור תנאים יותר שקטים לעבודתו של המנגנון המרכזי, של שלטון המדינה, ולקשריו עם הארץ.

הקושרים הס"ריים הקונטרבולוציוניים זממו לפוצץ את הרכבת אשר בה נסעו לנין, הוועד המרכזי של המפלגה הבולשביסטית והממשלה. אבל שירותי הידיעות הסובייטי ועירותם של פועלי פטרוגראד סיכלו את מזימת הטרוריסטים²⁹³.

ב-10 במרץ 1918 עזב לנין את פטרוגראד. ב-11 במרץ הגיע למוסקבה. מוסקבה נחיתה לבירתה של המדינה הסוציאליסטית. הקרמל הפך למוחו ולבו של העם המשוחרר ולמגדלור לכל ההמונים המדוכאים בעולם כולו.

נשימת הנופש הושגה. במלחמה עבור נשימת נופש זו, עבור השלום נתגלתה האיסטראטגיה של לנין בכל גאוניותה, זו שמטרתה היתה – להרוויח זמן, לנוון את האויב ולאגור כוחות למען המעבר להתקפה.

“אם ברשותך כוחות מועטים, הרי שהאמצעי היעיל ביותר של ההגנה הוא הנסיגה לפנים הארץ”²⁹⁴, – הוראתו זו של לנין איפשרה את הנסיגה בתקופת שלום בריסק בצורה המאורגנת ביותר, ובזמן קצר ביותר לאסוף כוחות כדי להדוף את הפולשים הגרמנים ואת יתר האויבים של הארץ הסובייטית.

“בתקופת מהפכת אוקטובר לימד לנין את המפלגה הבולשביסטית, כיצד צריך להתקיף ללא מורא ובהחלטיות בשעה שקיימים התנאים הדרושים לכך. בתקופת שלום בריסק לימד לנין את המפלגה, כיצד צריך לסגת בסדר, כשכוחות האויב עולים בהרבה על כוחותינו אנו, בכדי להתכונן במרץ מישנה להסתערות חדשה על האויבים.

ההיסטוריה הוכיחה את צדקת הקו הלניני בשלימותו”²⁹⁵.

לנין היה סבור שהכרח הוא לנצל את הפסקת הנופש לביצורו של הצבא האדום.

תיכף אחרי כריתת השלום כתב לנין מאמר בשם “התפקיד העיקרי של ימינו”. זו היתה קריאת לווטת אל העם שיחשל ללא הפסק את כוחה הכלכלי והצבאי של הארץ הסובייטית. “אסור לנו לרמות את עצמנו – כתב לנין – חייבים אנו להסתכל באומץ רוח בפני האמת המרה והבלתי מפורכסת. חייבים אנו למוד בשלמותה, עד קרקעיתה את תהום התבוסה, ריסוק האברים, השיעבוד וההשפלה שדחפנו לתוכה. מה שנבין ביתר בהירות, כן יחשל יותר רצוננו לגאולה, שאיפתנו להתרומם משיעבוד לעצמאות, החלטתנו הנחושה להגיע לידי כך שרוס תחדל להיות חלקאית וחלושה, שתיהפך, בכל מובנה של המלה, לכבירה ושופעת עושר.

היא מסוגלת להיות כזאת, כי בכל זאת נשארנו לנו עדיין מרחב רב ועושר הטבע כדי לספק לכל אחד ואחד, אם לא בשפע, הרי אמצעים מספיקים למחייה. מצוי אצלנו חומר רב, הן באוצרות הטבע והן במלאי של כוחות אדם ובאותה התנופה הנהדרת שנתנה ליצירה החברתית המהפכה הגדולה, – כדי ליצור רום כבירה ושופעת עושר”²⁹⁶.

לנין מציין את²⁹⁷ הדרך להפיכתה של רוסיה החלכאית והחלושה למדינה הסובייטית הסוציאליסטית הכבירה. הוא מעבד את התכנית של התחלת הבנין הסוציאליסטי. אנו, מפלגת הבולשביקים, שכנענו את רוסיה. אנו את רוסיה כבשנו – מידי העשירים בשביל העניים, מידי המנצלים בשביל העמלים. עכשיו אנו מחוייבים לנהל את רוסיה”²⁹⁸.

את החוליה העיקרית בניהול המדינה ראה לנין בחישוב הכללי ובביקורת העממית של הייצור וחלוקת המצרכים. דרושה העלאה כללית של הייצור, יצירת המשמעת בעבודה, משמעת חדשה, סובייטית, סוציאליסטית. בזה קשורה שאלת אירגון התחרות הסוציאליסטית מצד אחד והמלחמה ללא רחם בבטלנות זעיר-בורגנית, בבזבזנים, עצלנים, וספסרים מצד שני. בתקופת הקאפיטאליזם, אמר לנין, המשמעת נוצרה ע”י הרעב, האלימות והאילוף. ההיפך מזה – המשטר הסובייטי. המשמעת החדשה – משמעת סוציאליסטית, משמעת האחראיות החברתית, המשמעת הסובייטית – נוצרת ע”י מיליוני העובדים בעבודה המעשית היומיומית.

לנין הראה, ששאלות החיים הכלכליים הפיעו באור חדש. “נהל בקפדנות וביושר את חשבון הכספים – כתב לנין – היה חסכוני, לא תתבטל, לא תגנוב, שמור על המשמעת החמורה בעבודה – דווקא סיסמאות אלו שהיו פעם לצחוק, ובצדק, בפי המהפכנים הפרולטאריים אז, כאשר הבורגנות היתה מחפה בהם על שלטונה כמעמד של מנצלים, הופכות עכשיו, אחרי מיגורה של הבורגנות, לסיסמאות החשובות ביותר של תקופתנו”²⁹⁹.

לנין אמר, שהגשמתן המעשית של סיסמאות אלו ע”י השלטון הסובייטי, לפי שיטותיו על סמך חוקיו – הכרחיים הם ומספיקים בהחלט כדי להבטיח את נצחון הסוציאליזם.

בשרטטו את תכנית ההתחלה של הבנין הסוציאליסטי, הדגיש לנין במיוחד את ערכה המכריע של תעשיית המכונות הכבדה בבנינו מחדש של המשק העממי. כבר אז הציג לנין בפני אנשי המדע את התפקיד “ליצור במהירות האפשרית את תכנית הריאורגאניזאציה של התעשייה והרמת היכולת הכלכלית של רוסיה”. הכיוון הראשון של תכנית זאת צריכה להיות התביעה “לספק באופן עצמאי את כל הסוגים העיקריים של חומר

גלמי ושל תעשייה³⁰⁰, להגיע לעצמאות טכנית-כלכלית של ארצנו. המשק הסוציאליסטי, הורה לנין, צריך להבנות על בסיס מתקדם של אלקטרוניקה. הוראתו של לנין על האינדוסטריאליזציה והאלקטרוניקה של הארץ הונחו ביסוד פעולת הבנין והשיקום של המדינה הסוציאליסטית.

כבר בימים הראשונים אחרי הקמת המדינה הסובייטית הסוציאליסטית העלה לנין את הרעיון של התכנית המשקית הממלכתית האחידה. בהניחו את אבני-היסוד של החברה הסוציאליסטית³⁰¹, היה לנין מדגיש ללא-ליאות, שלמען הצלחת הבנין הסוציאליסטי "דרוש רצון אחיד, צריך שבכל שאלה מעשית יפעלו כולם כאיש אחד"³⁰². לנין הורה ללא-הפסק, "שגם מסילות-הברזל, הטראנספורט, המכונות הגדולות והתעשיות אינם יכולים לפעול כדבעי, אם חסרה אחדות הרצון, המקשרת את כל העובדים למכשיר כלכלי אחד, העובד בדיוקנות של מנגנון השעון"³⁰³. אחדות זו של הרצון ושל הפעולה של מיליוני בוני הסוציאליזם צריכה להבטיח את הגשמתה של התכנית הממלכתית הסוציאליסטית³⁰⁴. "הפיכת כל המנגנון הכלכלי הממלכתי למכונה גדולה ואחידה, לגוף משקי העובד באופן כזה, שמיליוני אנשים מתנהלים לפי תכנית אחת, – זוהי המשימה האירגונית הכבירה שהטלנו על כתפנו"³⁰⁵. – אמר לנין בועידה ה-7 של המפלגה במרץ 1918.

אלה הם הרעיונות שלנין פיתח באביב 1918 בנוגע לתפקידים הדחופים של השלטון הסובייטי. ב-26 באפריל הוא מרצה בשאלה זאת בוועד-המרכזי, אשר אישר את הטזיסים שלו. ב-28 באפריל מופיע ב"איזבסטיה" חיבורו המפורסם של לנין "התפקידים הדחופים של השלטון הסובייטי". למחרת הוא מרצה בשאלה זו בישיבת הו.צ.י.ק.

הטזיסים של לנין הונחו ביסודה של פעולת המפלגה והמדינה. הבנין הסוציאליסטי התפתח. החל המעבר מהביקורת הפועלית להנהלה הפועלית. ב-28 ביוני חתם לנין על פקודת-החוק על הלאמת כל התעשייה הגדולה.

ללא הפסק מחשל לנין את הגנתה של הארץ הסובייטית. הוא קורא את ההמונים לנצל את הפסקת-הנופש ליצירת הצבא-האדום.

למרות ברית-השלום בין רוסיה הסובייטית וגרמניה, השתדלו האימפריאליסטים הגרמנים, בניגוד להסכם, להחליש ולמגר את השלטון הסובייטי. קלגסי הגרמנים כבשו את אוקראינה, בילורוסיה ושטחים אחרים, הקימו בשטחי-הכיבוש את המשטר של בעלי-אחוזות והבורגנות, החלו לשדוד ולדכא את העמים האוקראיני והבילורוסי, להשמיד כפרים שלמים, לרצוח פועלים ואיכרים באלפיהם.

לנין הוקיע בחריפות את הכובשים הגרמניים בתור שודדים ואגסים. "השודדים הגרמנים הגיעו לשיא של אכזריות בשפטיהם הצבאיים³⁰⁶, – כותב לנין ב"אגרת לפועלים האמריקניים". העמים האוקראיני והבילורוסי קמו למלחמת שיחרור המולדת נגד הכובשים הזרים. בשטחי-הכיבוש התלקחה מלחמת-פארטיזאנים, החלו התקוממויות מזוינות של פועלים ואיכרים. צבא הפולשים לא יכול להתגבר על מלחמה זו. מלחמה זו החלישה את המכונה הצבאית הגרמנית וגרמה להתנוונותו של הצבא הגרמני. צבא הפולשים הגרמניים, אומר לנין, "הפך לכנופיה של שודדים, לאנשים המקיימים מעשי אלמות בעמים זרים"³⁰⁷.

כאשר השודדים הגרמניים ואנשי הגבארדיה-הלבנה האוקראינית ניסו להתקדם מעבר לגבול אוקראינה, נתן לנין הוראה לקומיסאריון לענינים צבאיים "לנקוט בכל האמצעים להגנת הגבול המזרחי של פלך חארקוב". ההוראות הקונקרטיות עובדו ע"י החבר סטאלין. "על הפרטים לדבר עם סטאלין" – הורה לנין בפקודתו לקומיסאריון הצבאי.

בלקחו בחשבון את לקח המלחמה עם הכובשים באוקראינה, פנה לנין ב-2 ביוני 1918, לכל המוסדות המקומיים של השלטון הסובייטי בדירקטיבה חמורה לנהל מלחמת השמד בפולשים³⁰⁸ ובאנשי הגבארדיה-הלבנה הפועלים נגד המדינה הסובייטית.

באוקראינה אירע לא פעם שהאיכרים והפועלים התנגדו להוצאת הרכוש או להשמדתו, בקוותם להשאירו לעצמם. הם נענשו בצורה האכזרית ביותר. הפולשים שדדו הכל: לחם, בהמות, פחם, מתכות ומכונות והובילו את זה לארצם. דוגמתה של אוקראינה צריכה לשמש לקח מר לרוסיה כולה"³⁰⁹.

לנין קרא את האוכלוסייה של מחוזות הספר לא להשאיר לאויב שום מצרכים. להוציא את הלחם לעורף, לגרש את העדרים. בתור ראשון להוציא את התחמושת, המכונות, הציוד, את הקטרים והקרונות, לפרק את המסילות. לפוצץ את הגשרים, לשרוף הכל מה שלא יכולים להוציא, להשמיד את היערות ואת הזרעים, לקבור באדמה את המתכת שאי-אפשר להוציאה.

"בכל הכוחות והאמצעים להקשות על האויב את התנועה קדימה. להקים מארבים, לפעול בנשק חם וקר.

להבטיח את העורף. למטרה זו להשמיד במלואם את המרגלים, הפרובוקטורים, אנשי הגבארדיה הלבנה, הבוגדים הקונטרבולוציוניים המסייעים, באופן ישיר או בלתי-ישיר, לאויב"³¹⁰.

הוראותיו של לנין העלו את כוונותם הגיוסית של העמלים. בהתאם להוראותיו של לנין, יצרו הפועלים והאיכרים במחוזות-הכיבוש תנאים ללא-נשוא בשביל האויב. צבא השודדים והאנשים הגרמנים גורש במהרה משטחה של הארץ הסובייטית.

כוחות רבים גזלה אצל לנין בעיית האספקה. במאיי-יוני 1918 היא עלתה למקום הראשון. על הארץ איימה סכנת הרעב. הקולאקים, הספסרים, הצפינו את הלחם, מתוך כוונה להמית את המהפכה ברעב. בכפר גבר המאבק בין האיכרים העניים והקולאקים.

לנין פונה בקריאה נלהבת למעמד הפועלים ובעיקר לפועלי פטרוגראד. למען אירגון האיכרים העניים ולהגברת המלחמה בקולאקים הוא מכריז על מצעד הפועלים לכפר.

"חברים-פועלים! – כתב לנין – זכרו, כי מצבה של המהפכה הוא קריטי, זכרו שלהציל את המהפכה יכולים אך ורק אתם, יותר אין מי שיציל.

רבבות פועלים בחירייהמעמד מתקדמים ומסורים על רעיון הסוציאליזם, שלא יושפעו ע"י שוחד ושלא יכשלו בשוד, שיוכלו ליצור את אגרוף-הברזל נגד הקולאקים, הספסרים, השודדים אוהבי-בצע ושוחד, – הנה למה שאנו זקוקים"³¹¹.

לנין תבע את המלחמה ללא-רחמים בקולאקים. "הקולאקים – זהו האויב המסוכן של השלטון הסובייטי" – כתב הוא. מלחמת השמד בקולאקים אלה! מוות להם!"³¹². בעלי הבר, שיש להם לחם נוסף על צרכיהם ואינם מוסרים אותו, לפי המחירים הרשמיים לממשלה, הכריז עליהם לנין כעל אויבי העם. לפי הצעתו הונהגה דיקטאטורה כלכלית חמורה, שהוגשמה ע"י מנגנון של נארקומאט מיוחד – נרקומפרוד (קומיסאריון המזון) בחתימתם של לנין וסברדלוב³¹³ פורסמה ב-11 ביוני פקודת-חוק על וועדי-העניים (קומבדים).

בעיית הלחם קבעה את גורל המהפכה. "המלחמה עבור הלחם – זוהי המלחמה עבור הסוציאליזם" – אמר לנין. תוצאתה של מלחמה זו צריכה היתה להחרץ קודם-כל, בשדות הלחם של דרום הארץ. המפלגה והממשלה שולחים לשם את החבר סטאלין. ב-29 במאי 1918 נקבע סטאלין כמנהל בעל סמכויות מיוחדות לעניני המזון בדרום רוסיה. ב-6 ביוני הוא מגיע לצאריצין. לנין מודיע אחר-כך לפועלים ולאיכרים על תוצאות פעולתו הנמרצת של סטאלין. בפנייתו של הסובנארקום אל כל העמלים ב-10 ביוני, לנין כתב: "לא יעלה בידי האימפריאליסטים הרוסיים, הצרפתיים והצ'כוסלובאקיים להכניע את המהפכה ע"י רעב. הדרום-מזרח בא לעזרתו של הצפון הנמק ברעב. הקומיסאר העממי סטאלין, שנמצא בצאריצין והמנהל שם את פעולת ההספקה על הדון ובקובאן, מטלגרף³¹⁴ לנו על הכמויות העצומות של לחם, אשר הוא מקווה להעבירם בשבועות הקרובים צפונה"³¹⁵.

החבר סטאלין שולח מהדרום רכבות עם לחם, בשר ודגים לפועלי פטרוגראד, מוסקבה ויתר מרכזי התעשייה הרעבים. מצעד הפועלים אל הכפר ואירגון וועדי האיכרים העניים חיזקו את השלטון הסובייטי בכפר ועזרו לאיכרים הבינוניים להתייצב להגנתו של השלטון בפני הקולאקים, הגבארדיה הלבנה והפולשים.

להגנת הקולאקים יצאו הס"רים ה"שמאליים". הם החלו במלחמה נואשת בלנין והמפלגה הבולשביסטית, בממשלה הסובייטית.

ב-4 ביולי נפתחה הוועידה ה-5 של הסובייטים.

הס"רים ה"שמאליים", בתמיכתם של ה"קומוניסטים השמאליים" דרשו בוועידה להכריז מלחמה בגרמניה. הם ניסו להפחיד את הבולשביקים בזה שאם לא יקרעו תיכף ומיד את הסכם-בריסק, הרי ש"העם" בעצמו יקרעהו. הם תבעו להפסיק את המלחמה³¹⁶ בקולאקים ולהמנע ממשלוח פלוגות ההספקה של הפועלים לכפר. לנין ענה להם, שאין להם כל תמיכה אצל ההמונים. "עמדתם אין לה תקוה בעם", ברית הפועלים והאיכרים מתחזקת מיום ליום ושום "צעקות היסטוריות נגד מפלגתנו לא יקרעו את הברית הזאת"³¹⁷.

הס"רים ה"שמאליים" בראותם כי נחלו כשלון בוועידה, אירגנו ב-6 ביולי מרד נגד השלטון הסובייטי. הם הרגו במוסקבה את הציר הגרמני מירבאך, מה שעלול היה לשמש פרובוקציה למלחמה של גרמניה ברוסיה הסובייטית. יחד עם הס"רים ה"שמאליים" בקשר נגד הממשלה הסובייטית השתתפו גם הטרופקיסטים והבוכארינאים. הם ביקשו לשים לאל את ניצחונה של המהפכה הסוציאליסטית, לגרום לאבדו של השלטון הסובייטי. לנין נוקט, תיכף ומיד, בכל האמצעים כדי לחסל את המרד. הוא משגר טלפונוגראמה לכל הוועדים המחוזיים של המפלגה, לכל הסובייטים המחוזיים, לכל המפקדות של הצבא-האדום. לנין תובע "לגייס את כל הכוחות, להעמיד הכל על הרגליים ולתפוס את הפושעים"³¹⁸. המרד דוכא במשך שעות ספורות.

באותו זמן לא גרע לנין את עינו מהתנהגותם של האימפריאליסטים הגרמניים, שרצו להשתמש באינצידנט עם מירבאך למטרת האינטרבנציה. הממשלה הדפה בעוז את השודדים הגרמניים. כתשובה לדרישתה של הממשלה הגרמנית להכניס למוסקבה באטאליון גרמני כדי לשמור, כאילו, על הצירות הגרמנית; לנין הודיע, שהכנסה צבא גרמני למוסקבה פירושו "התחלת האוקופאציה של רוסיה ע"י צבא זר", והוא הזהיר את האימפריאליסטים הגרמניים שהצנצניים, שעל צעד כזה תענה הממשלה הסובייטית "בגיוס מוגבר, בקריאה לכל הפועלים והאיכרים לצאת עם נשק ביד.. את המלחמה המהפכנית הזו ינהלו הפועלים והאיכרים של רוסיה, יד-ביד עם השלטון הסובייטי, עד נשימתם האחרונה"³¹⁹.

על מרידתם של הס"רים ה"שמאליים" מודיע לנין לסטאלין, אשר נמצא אז בצאריצין: "אנו מחסלים ללא-רחם עוד הלילה ונאמר לעם את כל האמת: אנו קרובים מאוד למלחמה... צריך לדכא בכל מקום את ההרפתקנים העלובים וההיסטריים האלה, שהפכו לכלי-זיון בידי הקונטר-רבולוציונרים". על זה ענה החבר סטאלין: "מה שנוגע להיסטריקים – יהי לבך סמוך ובטוח, ידנו לא תרעד. עם³²⁰ האויבים ננהג כיאות להם"³²¹.

הוועידה ה-5 של הסובייטים נסתיימה. בוועידה אושרה הקונסטיטוציה של ר.פ.ס.ר. – הקונסטיטוציה הסובייטית הראשונה. בעיבודה השתתפו באופן פעיל: לנין, סטאלין וסברדלוב. קבלת הקונסטיטוציה סיימה שלב היסטורי בבנין המדינה הסובייטית. בשמחה רבה כותב לנין אל קלארה צטקין ביולי 1918: "זה עתה הביאו לי את החותמת החדשה של המדינה. זהו התדפיס. בכתובת כתוב: הרפובליקה הרוסית הסובייטית הסוציאליסטית הפדרטיבית. פועלי כל הארצות התאחדו!"^[322].

בינתיים התקרבו ימי האינטרבנציה המזויינת של המדינות האימפריאליסטיות נגד ארץ הסובייטים. מסוף מאי וראשית יוני נתגלו יותר ויותר הסימנים של התקרבות סופה של הפסקת-הנופש. באותו מכתב לקלארה צטקין לנין כותב: "כעת עוברים עלינו השבועות הקשים ביותר. המאבק המעמדי ומלחמת האזרחים פשטו באוכלוסייה: בכל מקום בכפרים התפלגות – העניים הם עםנו, הקולאקים נגדנו. האנטאנטה קנתה את הצ'כוסלובאקים, מתלקחת ההתקוממות הקונטרבולוציונית, הבורגנות כולה מתאמצת להפילנו. בכל זאת, אנו בטוחים שנמנע מאותו מהלך

במהפכה הסובייטית ברוסיה לא פגע אותו הגורל ה“רגיל” של המהפכות האירופיות במאה ה-18 וה-19. על זה צריכה המהפכה להיות אסירת תודה, בראש וראשונה, לזה, שאותה ניהלה ביד חזקה המפלגה המארכסיסטית של הבולשביקים, המנוסה והמחושלת בקרב ובראשה מנהיג כלנין.

XI

לנין ראה בבירור שהפסקת-הנופש נגמרה. הוא הופיע ב-29 ביולי 1918 בישיבה המשותפת של הו.צ.י.ק., הסובייט המוסקבאי, וועדי בתי-החרושת והאגודות המקצועיות בנאום שהיה מוקדש למצב הבינלאומי והפנימי של הרפובליקה. הוא אמר: “על הבמה שוב מופיעה השאלה הצבאית והמאורעות הצבאיים, כשאלה העקרית והיסודית של המהפכה... בעיית קיומה של הרפובליקה הרוסית הסוציאליסטית הפיזיקלית³²² הסובייטית, כל בעיית קיומה של המהפכה³²³ הרוסית הפכה לבעיית צבאית... אנו במצב מלחמה וגורלה של המהפכה תלוי בתוצאותיה של מלחמה זו. זאת צריכה להיות המלה הראשונה ואחרונה בכל תעמולתנו, בכל פעולתנו המדינית והמהפכנית... עלינו לאמץ את כל כוחותינו ולהזעיק את כולם אל הנשק³²⁴”.

בקיץ 1918 היה מצבה של הרפובליקה הסובייטית קשה עד למאוד. הקונטרברולוציה מחו“ל וזו הפנימית התחברו למלחמה בשלטון הסובייטי. עלה בידי הפולשים הזרים – אנגליה, צרפת יפאן וארה“ב להשתלט על שלושה רבעים של ארצנו. באופן זמני אבדו לנו אוקראינה וקאבקאז, סיביריה והמזרח הרחוק, אוראל ואסיה המרכזית. במרכז של הארץ החלו מרידות של קולאקים. רוסיה הסובייטית היתה נתונה במעגל של אש. בהיותה מנותקת ממחוזותיה שספקו לה מזון, חומרי-גלם וחומרי-הסקה, החלה לסבול מרעב כבד וחורבן התעשייה. המולדת הסוציאליסטית הוכרזה במצב חירום.

לנין מתמסר בכל המרץ לאירגון ההגנה של הארץ. הוא מכוון את תשומת לבם של המפלגה, של מעמד הפועלים והמונייהעם לבעיות המלחמה. במאמריו, כרוזיו, הרצאותיו ונאומו הוא מעלה את הסיסמה: “הכל בשביל החזית!” בקראו את ההמונים לאמץ את כל כוחותיהם למלחמה בכובשים האנגלו-צרפתיים והגבארדיה-הלבנה, בהלהיבו את הפועלים למעשי-גבורה במלחמה עבור המולדת הסוציאליסטית. הוא מבקר לעתים קרובות בבתי-החרושת, לפעמים הוא נואם בשלושה-ארבעה מיטינגים ביום אחד. וזה מלבד הישיבות כמעט היומיומיות של הסובנארקום ושל הוועד-המרכזי, וגם העבודה העיקרית היומיומית בהנהלת המפלגה והמדינה.

לנין ידע לקבוע בדיוק היכן הסכנה העיקרית האורבת למדינה הפרולטארית, היכן החזית העיקרית בה תלוי גורלה של הארץ וידע לגייס בזמנו את כל הכוחות ואת כל האמצעים החומריים ואנושיים לחיסולה של סכנה ולמען הנצחון על האויב.

יוצריו של הצבא האדום ומחנכיו היו לנין וסטאלין, פרונוזה וורושילוב. לנין וסטאלין, פרונוזה וורושילוב ניהלו באופן בלתי-אמצעי את הגנתה של הארץ בעזרתם של טובי העסקנים של מפלגת הבולשביקים. לכל חזית מוכרעת היה לנין והמפלגה שולחים את החברים סטאלין פרונוזה וורושילוב – מארגני הנצחונות החשובים ביותר של הצבא-האדום.

ב-15 (28) בינואר 1918 חתם לנין על פקודת-החוק על יצירת הצבא האדום של הפועלים והאיכרים, שהוקם על-יסוד של התנדבות. כעת, לפי הוראותיו של לנין הוא הופך לצבא-קבע בעל משמעת צבאית, הוכרז על גיוס חובה, מתבטלות הבחירות של הפיקוד, מוזמנים מומחי-צבא ותיקים, נפתחים הקורסים הראשונים של המפקדים האדומים מבין הפועלים והאיכרים, הוקם האינסטיטוט של הקומיסארים הצבאיים.

לנין הכשיר את הארץ למלחמת-אזרחים ממושכת באויבים החיצוניים והפנימיים של השלטון הסובייטי. באוקטובר 1918 הוא הציג מטרה: להקים לאביב 1919 צבא של שלושה מיליונים. מטרה זו הושגה במלואה: בשנת 1919 החזיקו בנשק כשלושה מיליונים חיילים אדומים.

כל הכוחות וכל האמצעים רוכזו לאירגון הניצחון במלחמה. “אם מלחמה, אז באורח מלחמתית”, – תביעה זו של לנין מתגשמת במציאות. הארץ הוכרזה למחנה צבאי, כל החיים הכלכליים והתרבותיים-פוליטיים הותאמו למצב המלחמה. כל התעשייה, הן הגדולה והן הבינונית והקטנה הועמדו תחת ביקורת. הונהג המונופול בסחר-התבואה, הוטל איסור על המסחר הפרטי בתבואה ונקבעה החובה למסירת עודפי התבואה למדינה. לבסוף הונהגה חובת העבודה הכללית לפי העיקרון: “מי שאינו עובד, אינו אוכל”.

למען גיוס כל האמצעים להגנת הארץ נוצרה מועצת ההגנה של הפועלים והאיכרים. בראשה עמד לנין, ממלא-מקומו היה סטאלין.

בטחוננו של לנין כי הנצחון בוא יבוא, רצון הברזל שלו ומרצו העצום ליכדו את ההמונים לכוח בלתי-מנוצח. המפלגה בהנהגתו של לנין הרימה את העם למלחמת-המולדת נגד הכובשים הזרים ונגד הגבארדיה-הלבנה של הבורגנות והאצילים. “מלחמתנו – אמר לנין – היא מלחמה צודקת, חוקית והכרחית – מלחמת המגן היא³²⁵”.

לנין מקדיש את כל כוחותיו להגנת הארץ. הוא לוקח בחשבון שיחד עם התחמושת בשביל הצבא דרוש “סידור יעיל של מפעל המזון), החל מקביעת העקרונות היסודיים וגמור בהוראות המ

כל עבודתו של הנארקומפרוד (הקומיסאריון העממי לענייני המזון, החל מקביעת העקרונות היסודיים וגמור בהוראות המעשיות לכל מחוז ולכל פקיד, הכל נמצא בחוג השגחתו החמורה של לנין, אשר הדריכה באופן בלתי־אמצעי.

מצב המזון היה חמור מאוד. הפועלים רעבו. ב־24 ביולי דיבר לנין בטלפון בקווי־ישיר עם סטאלין אשר נמצא בצאריצין. הוא אמר: “על מצב המזון מוכרח אני להגיד לך, שהיום אין מחלקים בכלל לא בפטר ולא במוסקבה. המצב הוא רע מאוד. תודיע אם יכול אתה לנקוט באמצעים דחופים כי חוץ ממך אין לקוות לכל עזרה”. באותו יום הוא משגר טלגרמה לסטאלין: “שלח דגים, בשר, ירקות וכל מיני מצרכים, מה שיש באפשרותך ובכמות הגדולה ביותר”³²⁶. והנה – למוסקבה, פטרוגראד, איבאנוברו־זנסנסק ויתר מרכזי־התעשייה החלו להגיע עשרות רכבות עם הספקה שאורגנו ע"י החבר סטאלין.

לנין עקב במתיחות אחרי המצב בצאריצין. כיבושה של צאריצין ע"י הלבנים היה מנתק את הרפובליקה מאמצעי המחיה האחרונים ומהנפט של באקו, הקונטרבולוציה בדון היתה מתאחדת עם הצ'כוסלובאקים והיתה מהווה כוח מלוכד שהיה פונה לעבר מוסקבה. בד בבד עם אירגון ההספקה לבירות הרעבות, התמסר סטאלין להגנת צאריצין. ב־31 באוגוסט 1918 שלח החבר סטאלין אל לנין את המכתב הזה:

“חבר לנין היקר! התלקח הקרב עבור הדרום והים הכספי. כדי שנוכל לשמור את האיזור בשבילנו (ואפשר להשאירו בידינו!) נחוצים אי־אלו סירות־מוקשים קלות ושתי צוללות. אני מתחנן לפניך להתגבר על כל המכשולים ובה להקל־להמריץ את ענין קבלת הנ"ל. באקו, טורקסטאן, צפון־קאבאז יהיו שלנו (ללא כל ספק!), אם תיכ־פומיד תסופק דרישתנו. הענינים בחזית מתפתחים די טוב. אין לי ספק שהם עוד ישתפרו (הקוזאקיות מתפרקת לחלוטין). אני לוחץ את היד לאילאיץ' שלי היקר והאהוב. שלך סטאלין”³²⁷.

בקבלו את המכתב של החבר סטאלין, מחק וולדימיר אילאיץ' את הרישא והסיפא שלו שהיו מכוונים אך ורק אליו, שינה את הכתובת, הוסיף בסוף המכתב את חתימתו ושלה אותו בתור פקודה על הקצבת סירות־המוקשים והצוללות בשביל צאריצין. הפועלים והאיכרים שהונהגו, הודרכו וקיבלו השראה מהחבר סטאלין הדפו את ההתקפה על צאריצין האדומה, הנושאת עכשיו, ובצדק, את השם – סטאלינגראד.

לנין קיבל את מכתבו של החבר סטאלין בזמן שהיה פצוע פצעים אנושים. כל זעפם ושנאתם של האימפריאליסטים ושל מעמדות המנצלים שמוגרו ע"י המהפכה כווננו נגד לנין. הקונטרבולוציונרים הכינו קשר מסועף, אשר נקודתו המרכזית היתה – רציחתו של לנין. הרוצחים הטורריסטיים עקבו ללא־הפסק אחרי לנין. ב־30 באוגוסט 1918 נאם לנין לפני פועלי הרובע הבאסמאני ואחרי־כן נסע לרובע זאמוסקובורצ'יה, לבית־חרושת מיכלסון (כעת ביח"ר ע"ש וולאדימיר אילאיץ'). כאשר לנין, אחרי שגמר את נאומו, ניגש אל מכוניתו ירתה בו הטורריסטי־הס"רית קפלן וגרמה לו שני פצעים רציניים. היו אלה כדורים חתוכים משוחים ברעל. כפי שהוברר אחר־כך במשפטים על כנופיית אויבי־העם הימנית־טרוצקיסטית, השתתפו באותה התנקשות רצחנית על לנין גם טרוצקי, בוכארין וגורויהם. במשך ימים אחדים רחפת סכנה לחייו של לנין. מדי יום ביומו פורסמו ביולטינים על מצב בריאותו. הפועלים והאיכרים ברוסיה המועצתית, עמלי העולם כולו, עקבו מתוך חרדת אחרי מהלך מחלתו של מנהיגם. במפעלים, בבתי־חרושת, בכפרים, בחזית ובעורף – בכל מקום נתקבלו רזולוציות מלאות זעם מלוות בדרישה להפרע ללא־רחם מהטורריסטים³²⁸, הקונטרבולוציונרים והבורגנות. “על הטרור הלבן לענות בטרור אדום!” זו היתה תביעתו ורצונו של העם.

ב־2 בספטמבר קיבל הווציק החלטה, בעקבות הרצאתו של סברדלוב על ההתנקשות בחיי לנין, על הטרור האדום נגד הבורגנות הקונטרבולוציונית וסוכניה. האגודות הקונטרבולוציוניות נהרסו כליל.

רבה היתה אהבתו של העם ללנין. בעת מחלתו היו הפועלים, האיכרים והחיילים־האדומים, בהיותם מלאי־דאגה שמא לנין רעב ללחם, היו שולחים לו מצרכים ממנותיהם הדלות. רבים הציעו את דמם לעירו ללנין. במכתביהם הנוגעים עד הלב בקשו העמלים את לנין להחלים במהרה, למגינת־ללבם של האויבים ולשמחתם של כל העמלים.

בימי מחלתו של לנין מתפתחת בהצלחה התקפתו של הצבא־האדום הצעיר לצד מזרחה. הלוחמים שכבשו את סימבירסק שלחו טלגרמה ללנין:

“אילאיץ' יקר! כיבושה של עיר מולדתך סימבירסק זוהי תשובתנו על פצע אחד מפצעייך, בעד הפצע השני אנו מבטיחים לכבוש את סאמארה”.

לנין ענה להם:

“כיבושה של סימבירסק – עיר מולדתי – זוהי התחבשות הטובה ביותר והמרפאה ביותר על פצעי. אני מרגיש כי כוחותי שבים אלי. אני מברך את החיילים האדומים עם הניצחון ובשם כל העמלים אני מודה להם עבור קרבנותיהם”.

כעבור שלושה שבועות נכבשה סאמארה.

האורגאניזם העצום של לנין התגבר על הפצעים הקשים ובמשך שבועיים ניצח את המחלה. ב־16 בספטמבר השתתף כבר בישיבת הוועד־המרכזי, ב־17 בספטמבר ניהל את ישיבת הסובנארקום.

גדולה היתר. שמחתו של העם עם החלמתו של לנין. אלפי ברכות מפועלים, איכרים וחיילים אדומים קיבל לנין מכל קצות הארץ.

המנהיג שוב עומד על יד הגה המהפכה הפרולטארית. הוא מנהל את הגנת הארץ. יחד עם סטאלין מעבד את תכניות המבצעים הצבאיים, שולח הוראות ומבקר את ביצוע ההחלטות של מועצת ההגנה. הוא עוקב אחרי תנועתן של הרכבות עם המזון, חמרי־הגלם וחמרי־ההסקה, אחרי הציוד והאספקה של הצבא, עבודתה של התעשייה ושל המנגנון הממשלתי.

בנהלו את המדינה הסובייטית מסכם לנין במובן התיאורטי את נסיונה העצום. באוקטובר־נובמבר 1918 הוא כותב את הספר “המהפכה

הפרולטארית והרגאט קאוטסקי". את כל כוח זעמו ובזו מכון לנין נגד "המשרת המעודן" של הבורגנות קאוטסקי ויתר מנהיגי האינטרנאציונאל³²⁹ השני – כלביהשמירה של האימפריאליזם. הוא מעשיר את המארכסיזם בתורת המדינה הסובייטית, נותן אנאליזה מובהקת של האופי המעמדי של הדיקטטורה הפרולטארית, מציין את ההבדל היסודי שבין הדימוקראטיה הפרולטארית והדימוקראטיה הבורגנית, ומוכיח ש"השלטון הסובייטי הוא פי מיליון יותר דימוקראטי מהרפובליקה הבורגנית הדימוקראטית ביותר"³³⁰. הספר של לנין – הוא נכס יקר לאוצר של מארכסיזם.

את יום השנה הראשון של המהפכה האוקטוברית חגגו העמלים בתנאים קשים מאוד. שלושת רבעי ארצנו נמצאו בידי הכובשים הזרים. האימפריאליסטים מחו"ל והגבארדיה־הלבנה התקיפו אז את הרפובליקה הסובייטית. היא נלחמה עם אויביה בחזיתות רבות ללא בני־ברית. הצבא־האדום היה עדיין בהתהוותו, חסר לחם, חומרי־גלם, חומרי־הסקה, תחמושת וציוד. למרות הכל הרי מפלגת הבולשביקים ומעמד הפועלים המודרך על־ידיה לא התיאשו ולא נפלו ברוחם. לנין הלהיב את ההמונים למלחמה בפולשים.

ליום השנה הראשון של המהפכה האוקטוברית מסכם לנין את תוצאות הפעולה שנעשתה. מביקורת פועלית בתעשייה להנהלה פועלית. מהמלחמה של האיכרים עבור האדמה להפרדת האיכרות העניה ולליכודה למלחמה בקולאקים. מהצבא הישן המתפורר ופלוגות הבודדות של הגבארדיה האדומה לצבא־האדום הקבוע, שהשיג כבר את נצחונותיו הראשונים בחזית. מצעדי הראשון של האירגון הסובייטי לביצורו³³¹ של השלטון הסובייטי בכל הארץ ולקונסטיטוציה הסובייטית הראשונה. זהו הסיכום, שהושג כתוצאה מעבודת הגבורה וההקרבה של הבולשביקים, כתוצאה מפעולתו המאומצת של לנין ושל חבריו־לקרב. המדינה הסובייטית מתגאה בהישגים אלה, המעוררים את האמונה בניצחון הסופי.

ביום השנה לאוקטובר הזכיר לנין למעמד הפועלים שלמען מיגורם³³² של האויבים, שפלושו לארץ הסובייטים, דרושה הקרבה עצמית, עוז ואומץ־לב, כדוגמה שהראו לוחמי אוקטובר, משתתפי ההתקוממות המזויינת. בנאמו בעת גילוי לוח־הזכרון ללוחמי המהפכה האוקטוברית, ב־7 בנובמבר 1918 לנין אמר: "...חברים! נכבד את זכרם של גבורי אוקטובר בזה, שבפני המצבה לזכרם נשבע לעצמנו ללכת בעקבותיהם, להידמות להם, לעוז־רוחם וגבורתם. תהי סיסמתם – לסיסמתנו, לסיסמת הפועלים המתקוממים בעולם כולו. הסיסמה היא: – "נצחון או מוות!"^[344].

בשלהי שנת 1918 נוצר מצב קאטאסטרופאלי בחזית פרם. בהשתדלו להתאחד עם הפולשים שהתקדמו מצפון, כדי להתקיף במשותף את מוסקבה, החל קולצ'אק ללחוץ על גדודינו באגף השמאלי של החזית המזרחית. ב־24 בדצמבר נפלה פרם, האויב התקדם לכיוון וויאטקה.

לנין נוקט באמצעים להגשת עזרה לחזית המזרחית. ב־25 וב־29 בדצמבר מציג לנין על סדר־יומה של מועצת ההגנה את שאלת התיגבורת לחזית המזרחית. לפי הצעתו של לנין משגר הוועד־המרכזי של המפלגה לחזית פרם את סטאלין – מארגן הנצחונות על הגבארדיה הלבנה במבואות צאריצין – ואת דורז'ינסקי שיחקור את סיבות מסירתה של פאָרם וינקוט בכל האמצעים הדרושים לגיבושה של החזית המזרחית.

על הודעתם של סטאלין ודורז'ינסקי אודות האמצעים שהם נוקטים בהם, לנין עונה: "קיבלתי וקראתי את טלגרמת־הסתרים הראשונה. אבקש מאוד את שניכם לנהל באופן ישיר את הפעולות שציינתם, כי אחרת אין כל אחריות להצלחתן"³³³. החבר סטאלין יחד עם דורז'ינסקי הרימו את כושר־הלחימה של הגייס ה־3 והוא עבר להתקפת על קולצ'אק.

בנהלו את הגנתה של הארץ, עוקב לנין באותו זמן גם אחרי המצב הבינלאומי, חוקר בתשומת־לב את מהלך התפתחותה של תנועת הפועלים הבינלאומית.

בתחילת המחצית השנייה של שנת 1918 בא משבר במלחמה האימפריאליסטית לטובת האנטאנטה. כוחותיו של האימפריאליזם הגרמני אזלו. הצבא הגרמני החל להתפורר. בעורף הגרמני רתחה התמרמרותם של ההמונים נגד הסבל המלחמתי. בראשית נובמבר 1918 החלה בגרמניה מהפכה. גרמניה הוכרחה להכנע ולבקש כריתת־שלום מהאנטאנטה.

לנין, בדברו על הכשלון הצבאי של גרמניה, בנאמו בוועידה ה־6 של הסובייטים ב־8 בנובמבר 1918 אמר אודות האימפריאליזם הגרמני: "תחילה הוא התנפח עד לאין־שיעור על שלושת־רבעי אירופה, השמין, ואחר־כך התפקע בהשאירו אחריו סרחון איום. את האימפריאליסטים הגרמניים מחצה המכונה הצבאית שהם יצרוה. הם שקעו בבוץ, הם נדמו לאדם שהרבה לזלול ובזה קירב את קצו"³³⁴.

בלקחו בחשבון את שינוי המצב, העמיד לנין את שאלת ביטולו של הסכם בריסק הקטלני. ב־13 בנובמבר ביטל הווציק את הסכם בריסק. בכרוז "לכל עמי רוסיה, לתושבי מחוזות הכיבוש", שחתום על־ידי לנין וסברדלוב, נאמר, שהסכם־השלום של בריסק, הסכם האונס והשוד, נפל שדוד ממהלומותיהם המשותפות של הפועלים־המהפכניים הגרמנים והרוסים". הצבא האדום החל לטהר את השטחים השייכים לרוסיה הסובייטית שנכבשו ע"י הגרמנים. תחת לחצם של חטיבות הצבא־האדום הסדיר ושל פלוגות הפארטיזאנים ברחו הקלגסים הגרמניים, כשהם מוכים ושבעי־קלון, מאוקראינה, בילורוסיה והארצות הבאלטיות.

ההתעוררות המהפכנית באירופה, המהפכות בגרמניה, אוסטריה והונגריה גרמו להקמתן של המפלגות הקומוניסטיות באירופה. נוצר הרקע הריאלי לאיחודם באינטרנאציונאל הקומוניסטי, שבאירגונו טרח כה רבות לנין. ביזמתו של לנין התקיימה בינואר 1918 התיעצות של באי־כוח הקבוצות השמאליות של המפלגות הסוציאליסטיות מארצות אחדות. התיעצות זו החליטה לכנס את הקונגרס הראשון של האינטרנאציונאל הקומוניסטי. בינואר³³⁵ 1919 פנה לנין

אל פועלי אירופה ואמריקה במכתב־כרוז לייסד את האינטרנאציונל ה־3.

ב־2 במרץ 1919 נפתח בקרמל הקונגרס ה־1 של האינטרנאציונאל הקומוניסטי, אשר בו השתתפו צירים מהארצות החשובות ביותר באירופה

ואמריקה. לנין ניהל את הקונגרס.

הוא הרצה את ההרצאה הפרוגראמטית העיקרית על הדמוקראטיה הבורגנית ועל הדיקטטורה של הפרולטאריין. בהרצאתו ציין לנין את ההבדל היסודי בין הדיקטטורה הפרולטאריית והדיקטטורה של המעמדות המנצלים. הדיקטטורה של המעמדות המנצלים מכוונת להחנקת התנגדותם של העמלים לטובת עניניו של מיעוט זעום. הדיקטטורה הפרולטאריית מכוונת לדיכוי בכוח הזרוע התנגדותם של המנצלים לטובתו של רוב העם, למען בנין הקומוניזם. הדיקטטורה הפרולטאריית נחוצה לכל המוני העמלים, כי רק דרכה תגיע האנושות לקומוניזם. הסובייטים – זוהי הצורה הפוליטית של הדיקטטורה הפרולטאריית. השלטון הסובייטי – זוהי הדימוקראטיה האמיתית בשביל העמלים. הנחותיו אלה של לנין הונחו ביסוד הפרוגראמה של הקומאינטרן.

כה הוקם ביזמתו של לנין האירגון המהפכני הפרולטארי הבינלאומי מסוג חדש – האינטרנאציונאל המארכסיסטי-הלניני.

במהרה, אחרי קונגרס הקומאינטרן, התכנסה במוסקבה, במרץ 1919, הוועידה ה-8 של המפלגה הבולשביסטית. את הוועידה פתח לנין, שנתקבל בקריאות סוערות: "יחי אילאיין!"

ראשית דבריו הקדיש לנין לזכרו של סברדלוב, אחד מטובי המארגנים של מפלגת הבולשביקים, שמת ערב פתיחת הוועידה.

לנין הופיע בהרצאות בכל השאלות העיקריות: דו"ח הוועד-המרכזי, על הפרוגראמה של המפלגה ועל הפעולה בכפר.

בהרצאתו על פעולתו המדינית של הוועד-המרכזי היפנה לנין את תשומת-לבה של המפלגה על הכיתור הקאפיטאליסטי מסביב לרפובליקה הסובייטית והדגיש את ההכרח בהגברת כוחה הצבאי של המדינה הפרולטאריית. "...אנו חיים לא רק במדינה, כי אם בתוך **מערכת מדינות**, – אמר לנין – וקיומה של הרפובליקה הסובייטית בצוותא עם המדינות האימפריאליסטיות אין לה שחר. סוף-סוף אחד מהם ינצח. ועד שיגיע הסוף הזה, אין להמנע משורה של התנגשויות אימות בין הרפובליקה הסובייטית והמדינות הבורגניות. פירושו של הדבר, שהמעמד השליט, הפרולטאריין, אם הוא רוצה לשלוט וישלוט, מוכרח הוא להוכיח זאת גם ע"י אירגונו הצבאי..."³³⁶.

הוועידה אישרה את הפרוגראמה החדשה של המפלגה, שעובדה ע"י וועדה מיוחדת בראשותו של לנין. בעת הבירורים על הפרוגראמה התנגד לנין בחריפות להשקפתו האנטי-בולשביסטיות של בוכארין, אשר הציע להוציא מהפרוגראמה את הסעיפים על קאפיטאליזם, על משק-הסחר והזעיר, על משק האיכר הבינוני. בוכארין טישטש את עובדת התהוותם וצמיחתם של אלמנטים קולאקיים מתוך משק-הסחר והזעיר של האיכרות. משמעותן של השקפות בוכארין היתה – שלילה מנשביסטית-טרזקיסטית של תפקיד האיכר הבינוני בבנייה הסובייטית. לנין דחה גם את השקפותיהם המזיקות השוביניות והמעצמתיות של בוכארין ופיאטאקוב, שהתנגדו לזכות הלאומים להגדרה עצמית ולשוויון זכויותיהם של הלאומים.

את הרצאתו על הפעולה בכפר הקדיש לנין לבעיית האיכרות הבינונית. החל מסתיו 1918 החל האיכר הבינוני לתמוך בשלטון הסובייטי ולנין העלה סיסמה מכוונת, בה איחד בנוסחה כללית "את התפקיד **המשולש** של הפעולה המפלגתית בכפר" (סטאלין), דהיינו: "לדעת להגיע לידי הסכם עם האיכר הבינוני – מבלי לוותר אף לרגע על המאבק בקולאק ומתוך הישענות אמיצה על דלת-הכפר בלבד"³³⁷.

בנוסחה זו העשיר לנין את מחסן-התחמושת של המדיניות המפלגתית בכפר, העשיר בסיסא **חדשה** את התורה המארכסיסטית על השאלה האגרארית, על היסוד החדש של המלחמה המעמדית.

לנין הורה בוועידה ה-8 של המפלגה, שהכרחי "ביחס לאיכר הבינוני" **לעמוד על יסוד של ברית יציבה** "שהקמתם של הארטלים והקומונות החקלאיות צריכה להיבצע לא על ידי כפייה, כי אם על-ידי-שיכנוע. "אין דבר **טפשי יותר**, – אמר, – **מחשבה על כפייה בשטחי היחסים הכלכליים של האיכר הבינוני**"³³⁸. תשומת-לבם של המפלגה וההמשלה צריכים להיות מופנים לשיפור חייו של האיכר הבינוני להספקת מכוונת-חקלאיות לכפר. "לו יכולנו לתת מחר לכפר 100 אלף טראקטורים, לצייד אותם בבניין, להושיב עליהם מכונאים (אתם יודעים כמוני שזוהי לעת-עתה הזיה), הרי שהאיכר הבינוני היה אומר אז: "אני בעד הקומוניה" (ז.א. בעד הקומוניזם)"³³⁹.

בהתאם להרצאתו של לנין החליטה הוועידה לבצע את מדיניות הברית היציבה עם האיכר הבינוני, מתוך שמירת תפקידו המדריך של הפרולטאריין בברית זו. היה זה מפנה במדיניות המפלגה הבולשביסטית ביחס לאיכר הבינוני, מעבר ממדיניות הנייטראליזאציה של האיכר הבינוני לברית יציבה עמו, מפנה שהיה לו תפקיד מכריע בתוצאה המוצלחת של מלחמת האזרחים בפולשים הזרים ובגברדיה-הלבנה, בפעולת בניינו של הסוציאליזם בארצנו.

לנין וסטאלין הוקיעו בוועידה את המדיניות הצבאית האנטי מפלגתית של טרוצקי וגם של זו שנקראה "האופוזיציה הצבאית", אשר נלחמת ביצירתו של הצבא-האדום הסדיר. נאווו של לנין להגנת המדיניות הצבאית של המפלגה עשתה רושם עצום על הצירים. אחרי הופעתו של לנין אישרה הוועידה, פה אחד, את ההחלטה בשאלת הצבא שהוצעה ע"י הוועד-המרכזי.

בנאום הנעילה של הוועידה ה-8, לנין בהזכירו למפלגה שוב על המצב הצבאי ועל קשייו, ציין את מעיין הכוחות של הרפובליקה הסובייטית במלחמתה בשודדים-האימפריאליסטיים. כולנו יודעים, אמר לנין, את קשיי המלחמה, עד כמה שהיא מדלדלת אותנו. אבל מפעלנו הוא בר-קיימא. הכרת המיליונים של המוני העמלים בצדקת מפעלם יוצרת ומכפילה את הגבורה ההמונית. "בפעם הראשונה בתולדות העולם, – מציין לנין, – נוצר צבא, כוח מזוין, היודע בשביל מה הוא נלחם, ובפעם הראשונה בעולם, מבינים בבירור הפועלים והאיכרים, המקריבים קרבנות קשים מאוד, שהם מגינים על הרפובליקה הסובייטית הסוציאליסטית..."³⁴⁰.

אחרי שניצחו את גרמניה ואוסטריה, ריכזו האימפריאליסטים של האנטאנטה את כל כוחותיהם נגד ארץ הסובייטים. הם הכריזו עליה בלוקאדה.

עובדה התכנית למיגורו של הצבא ולהשמדתה של הרפובליקה הסובייטית. ממזרח נשלחו צבאותיו של קולצ'אק, מדרום התקיף דניקין, מצפון מערב התקדם לפטרוגראד יודניץ'.

טבעת-האויב סביב הרפובליקה הסובייטית נהדקה יותר ויותר. לשלטון הסובייטי ארבה סכנת מוות. אבל לנין האמין ללא-רתיעה בכוחותיהם של עמי הרפובליקה הסובייטית, באונו העצום של העם הרוסי הגדול. "רוסיה הצטיינה בזה, שבזמנים הקשים ביותר, תמיד נמצאו בה המונים, שאפשר היה להובילם קדימה, כמלאי, שנמצאו בו כוחות חדשים, כאשר הישנים החלו להידלדל"³⁴¹ כתב לנין.

את עיקר תקוותם תלו ארצות האנטאנטה באדמיראל קולצ'אק. הוא הוכרז "למושל העליון של רוסיה". לפקודתו עמדה כל הקונטר-רבולוציה ברוסיה. באביב 1919 הגיע צבאו של קולצ'אק כמעט עד הוולגה. החזית המזרחית הפכה לחזית העיקרית.

לנין נוקט בכל האמצעים למיגורו המהיר והנמרץ של קולצ'אק. ב-11 באפריל 1919 אישר הוועד-המרכזי את "הטזיסים של הוועד-המרכזי של ר.ק.פ. (ב) בקשר עם המצב בחזית המזרחית". טזיסים אלו שתבעו "להחל בפעולה במהפכנות", נודע להם ערך יוצא מן הכלל לגיוסם של המפלגה, האגודות-המקצועיות והמוני-הפועלים למלחמה בקולצ'אק. באותו יום הכריז הסובנארקום על גיוס כללי.

לנין שולח הוראה למועצה הצבאית-המהפכנית ("רבויונסובייטי") של החזית המזרחית למגר את צבא קולצ'אק. הוא מזהיר: "אם עד החורף לא נכבוש את האוראל, הרי שאני חושב שאין להמנע מאובדנה של המהפכה".

לנין קורא את הצבא-האדום לאמץ את כל כוחותיו ולמגר את צבאותיו המאוחדים של האימפריאליזם הבינלאומי, שפלוש לאדמה הסובייטית. הוא תובע גיוסם המהיר של כל הכוחות למלחמה בקולצ'אק. לנין מטפח באנשים הסובייטיים אומץ-לב, עוז-רוח וחוסר-מורא במלחמה, את הכוננות עד טיפת הדם האחרונה נגד אויבי המולדת. הזלזול למוות צריך להתפשט³⁴² בין ההמונים ולהבטיח את הניצחון, אומר לנין. הוא מציג כמטרה להחדיר בהכרתו של כל פועל ואיכר, כל מפקד ולוחם לחוד, ש"בעוז-רוחו, החלטיותו ומסירותו תלוי סיומה של המלחמה"³⁴³. לנין תובע משמעת-ברזל בשורות הלוחמים בעד המולדת, לעשות שפטים ללא-רחם בקבסתנים וזרע-בהלה, בעריקים ופחדנים. "מוות ביריה – זהו גורלו החוקי של הפחדן במלחמה"³⁴⁴. – אומר לנין.

בתנאי המלחמה תבע לנין סדר צבאי בפעולתם של כל האירגונים, המפעלים והמשרדים, של כל המנהלים – גדולים וכקטנים. הוא דרש "להפסיק תיכף ומיד את המיטינגאיות בעת סידור העבודה". להעביר את כל הפעולה למצב צבאי, למנות אנשים שהם האחראים אישית בעד ביצועה המדוייק של העבודה הנתונה. המשמעת צריכה להיות צבאית בכל מקום"³⁴⁵.

לנין החשיב מאוד את הפעולה המפלגתית-ההמונית ואת התעמולתית-הסברתית שהועברה הן בצבא-האדום והן בעורף. הצבא האדום היו לו תעמלנים ומארגנים בעלי שאר-קומה מקרב הקומיסארים הצבאיים, שנועד להם תפקיד חשוב בביצורו, העלאת רמתו הפוליטית וכושר-לחימתו של הצבא-האדום. לנין היה אומר ש"בלעדי הווינקום (הקומיסאר הצבאי) לא היה מתקיים הצבא האדום".

את תפקידה של הפעולה הפוליטית בקרב ההמונים בזמנים הקשים בחיי הארץ הסובייטית ראה לנין כאמצעי "להפיח תקווה בלבבות, לעורר את עוז-הרוח, להגביר את ההכרה ולחזק את המשמעת החברית"³⁴⁶.

לנין פונה אל מעמד הפועלים. הוא מופיע בהרצאות בשיבת-החירום של הפליון של הסובייט המוסקבאי, בפליון של המועצה הכלירוסי, של האגודות-המקצועיות, בכינוס פועלי-הרכבת מהצומת המוסקבאי, בכינוס של וועדי החרושת והתעשייה ובאגודות-המקצועיות במוסקבה. הוא קורא את הפועלים להגיש עזרה לחזית המזרחית, לשלוח לחזית זאת את טובי בניו של מעמד הפועלים. הוא כותב ב-10 באפריל מכתב לפועלי פטרוגראד, בו הוא קורא אותם להראות דוגמא לכל רוסיה, להעמיד הכל על הרגליים ולעזור בכל מאוים לחזית המזרחית.

"לעזרת החזית המזרחית!" – שולח את קריאתו לנין.

לקריאתו של לנין נענתה הארץ כולה. נגד קולצ'אק יצאו טובי הבולשביקים, הקומסומולצים ופועלים בלתי-מפלגתיים. הצבא-האדום, בקבלו תגבורת כבירה כזאת, החל להדוף את קולצ'אק בכל החזית.

בהגיע הצבא-האדום אל האוראל, הציע³⁴⁷ טרוצקי תכנית בוגדנית – להיעצר לפני האוראל ולהעביר את הגייסות מהחזית המזרחית לדרומית. לנין וסטאלין יצאו בצורה נמרצת נגד תכנית זאת, בדרשם להמשיך במיגורו של קולצ'אק עד הסוף.

"להחליש את ההתקפה על אוראל וסיביריה, – כתב לנין, – פירושו היה להיות בוגד במהפכה, להיות בוגד במפעל שיחרורם של הפועלים והאיכרים מעולו של קולצ'אק"³⁴⁸. לנין הורה שבמלחמה בקונטר-בולווציונרים, באויבים המתנכלים למדינה הסוציאליסטית, דרושה החלטיות ואי-רתיעה. "לא לדחוק את האויב צריכים, כי אם להשמידו. אל תסתפקו באמצעים למחצה"³⁴⁹. – הורה לנין.

הוועד המרכזי של המפלגה לפי הצעתו של לנין, הסיר את טרוצקי מהנהלת החזית המזרחית. הגדודים האדומים בהנהלתם של פרונוזה וקויבישב הנחיתו מכה ניצחת לקולצ'אק וגירשו אותו לסיביריה. בסוף השנה השמיד הצבא-האדום, בעזרתה של התנועה הפארטיזאנית הכבירה, את שרידי הצבא של קולצ'אק.

במאי 1919, כדי להחליש את לחצו של הצבא-האדום בחזית המזרחית ולהציל את קולצ'אק, החל הגנרל יודניץ' להתקיף בכיוון פטרוגראד. האויב הופיע בשערי פטרוגראד, עריסתה של המהפכה הפרולטארית. להצלת פטרוגראד שולח הוועד-המרכזי, לפי הצעתו של לנין, את החבר סטאלין. לפי סימנים שונים נוכח לנין לדעת, שבפטרוגראד גופה ובחזית פועלים בוגדים ומרגלים. הוא מטלגרף לסטאלין:

“כל המצב והתנאים של התקפת הלבנים על פטרוגראד מעוררים את החשד שבעורף שלנו ויתכן שבחזית עצמה, קיימת בגידה מאורגנת... נבקש להפנות תשומת-לב למצב זה ולנקוט באמצעים דחופים לגילוי הקושרים”³⁵⁰.

הערכתו של לנין התאמתה במלואה. בפטרוגראד ובמטה-החזית נמצאו מרגלים וקושרים מהגבארדיה הלבנה. בהנהלתו של סטאלין הם נתגלו וחוסלו.

בקשר עם הבגידה בפטרוגראד פנה לנין יחד עם דורז'ינסקי בכרוז אל התושבים – להלחם במרגלים והקושרים, לעצור אותם, להכפיל את העירנות המהפכנית בכל שטחי הפעולה, בעיקר בצבא-האדום ולשמור בקפדנות על הסודות הצבאיים.

“הזהרו מהמרגלים! מוות למרגלים!” – נאמר בכרוז זה. – “כל הפועלים והאיכרים בעלי-הכרה צריכים להתייצב בגופם להגנת השלטון הסובייטי, צריכים להאזר למלחמה במרגלים ובבוגדים לבנים. יעמוד כל אחד על המשמר – בקשר מתמיד, צבאי ומאורגן עם וועדי המפלגה, עם הצ'ק., עם החברים המהימנים והמנוסים מבין פעילי הסובייטים”³⁵¹.

כל הקושרים של הגבארדיה הלבנה לא הצילו את יודיניץ'. כל הצעותיו של סטאלין לביצורו של העורף, מיגורם של קיני המרגלים ואירגונה של החזית נתמכו ע"י לנין. החבר סטאלין יצר במהרה שינוי לטובה בחזית ובעורף. בהנהגתו, בעזרתם של פועלי פטרוגראד והצבא-האדום, מיגר הצבא-האדום את צבא יודיניץ'.

אז מוסרת המפלגה לפיקוחו של החבר סטאלין את החזית המערבית להדיפת התקפתם של הפולנים הלבנים. לנין כותב אליו: “אבקשך לנסוע לחזית המערבית, שיש בה מחסור גדול בקומיסארים. הכרחי הוא לבצר את החזית כולה”.

באוגוסט 1919, כאשר הצבא האדום שיחרר מידי קולצ'אק את אוראל כולו והחל בשיחרור סיביריה, פירסם לנין ב“פראבדה” “מכתב אל הפועלים והאיכרים בנוגע לניצחון על קולצ'אק”. לנין הזהיר בפני היירות וההרגעה, כי “האויב טרם מוגר”. הנסיון הקשה של המלחמה, כתב לנין, אסור שילך לאיבוד. הפועלים והאיכרים צריכים ללמוד לקח מהנסיון למאבק העתיד לבוא.

הלקח הראשון. “דרוש לנו צבא-אדום אדיר. הוכחנו ע"י מעשים, לא ע"י דיבורים, שאנו מסוגלים ליצור אותו”, למדנו לנצח לא רק את הגנרלים של הצאר, כי גם את הגנרלים של צבאות חו"ל. “לעזור לצבא-האדום בכול מה שאפשר”, – זוהי חובתו הראשונה³⁵², היסודית והעיקרית של כל פועל ואיכר בעל-הכרה...

מי שאינו עוזר בכל מאודו ובמסירות-נפש לצבא-האדום, אינו תומך בכל כוחותיו בסדר והמשמעת בקירבו, זהו בוגד, מצדד הקולצ'אקוביות וצריכים להשמידו ללא-רחם”.

הלקח השני. “הצבא האדום אינו יכול להיות חזק בלעדי מלאי ממשלתי גדול של מזון, כי בלעדי זה אי אפשר להניע באופן חופשי את הצבא וגם לא להכשירו כהוגן. בלעדי זה אין לקיים את הפועלים העובדים בשביל הצבא. ליצור יותר מזון, למסור לממשלה הסובייטית את כל יתרות הלחם – זוהי חובתם של האיכרים, אשר אינם רוצים שיחזור שלטון האצילים והרכושנים”.

הלקח השלישי: “הכרחי לשמור על הסדר המהפכני החמור”, לשמור ולבצע את החוקים הסובייטיים. “כל הפרת-החוק, כל הפרה של הסדר הסובייטי מהווה פירצה, שאותה מנצלים אויבי העמלים”.

הלקח הרביעי. לקולצ'אקוביות “עזרו להיוולד ותמכו בה באופן ישיר המנשביקים והס"רים (“סוציאליסטים-רבולוציונרים”). הגיע הזמן ללמוד להעריך מפלגות לפי מעשיהן ולא לפי דיבוריהן... המגשביקים והס"רים הם עוזרי הגבארדיה הלבנה”.

הלקח החמישי: הלאה מההססים, חסרי-האופי, הנפתים לעזרת הקאפיטאל, ההולכים בשבי הסיסמאות וההבטחות של הקאפיטאל! מלחמה ללא-רחם בקאפיטאל וברית העמלים, ברית האיכרים עם מעמד הפועלים – זהו הלקח האחרון והחשוב ביותר של הקולצ'אקוביות³⁵³.

הפולשים הזרים והגבארדיה הלבנה, שמוגרו במזרח ובמבואות פטרוגראד העבירו את מרכז מלחמתם ברפובליקה הסובייטית לדרום. בקיץ ובסתיו 1919 אירגנו נגד הרפובליקה הסובייטית את המסע השני – או כפי שנקרא “מסע 14 המדינות”. כוח המחץ העיקרי רוכז בצבא דניקין. בציינו את אופיים של כנופיות דניקין, לנין כתב, שזהו אויב “המסוגל להתפרצויות מהירות, להרפתקאות, למפעלים נועזים, מתוך מטרה לזרוע בהלה, בשביל להחריב למען החורבן”.

במאבק באויב כזה נחוצה מידה גדושה של משמעת צבאית ועירנות צבאית. להתממה או לאבד את העשתונות – פירושו לאבד הכול³⁵⁴.

צבא דניקין, שהיה מצוייד היטב ע"י האימפריאליסטים, החל בקיץ 1919 להדוף את הצבא-האדום. סיבת הנסיגה היתה פעולתו הבוגדנית של טרוצקי, אשר פורר את חזית הדרום. צבאות דניקין כבשו את אוריל, התקרבו אל טולה, איימו על מוסקבה. אף אויב לא היה עדיין כה קרוב ללב המהפכה. כל הקונטרבולוציה העולמית והרוסית צהלה כבר בקשר עם חורבנו ה“בלתי-נמנע” של השלטון הסובייטי.

לנין פנה אל העם בכרוז, בו הודיע בגלוי, שהגיע “הזמן החמור ביותר במהפכה הסוציאליסטית”. לנין שוב פונה למעיין העיקרי של כוחות המהפכה – למעמד הפועלים. הוא ידע שבעקבות הפועלים ילכו האיכרים, שהפועלים יהוו את המלט של חטיבות הצבא האדום ויהפכו אותן לבלתי-מנוצחות.

“כולם למלחמה בדניקין!” – קרא לנין.

“המוני העמלים הם אתנו, – כתב לנין באותם ימי החרדה של סתיו 1919. – בזה כוחנו, בזה מעין כוחו הבלתי־מנוצח של הקומוניזם העולמי. לצרף יותר פעילים חדשים למפלגה מתוך ההמונים, למען השתתפותם העצמאית בבנין החיים החדשים, – זוהי שיטת מלחמתנו בכל הקשיים, זוהי דרכנו לניצחון”³⁵⁵.

מפלגת הבולשביקים הכריזה על “שבוע המפלגה”. לשורות המפלגה הצטרפו רבבות פועלים, איכרים וחיילים־אדומים, שהיו מוכנים להקריב את חייהם בעד השלטון הסובייטי. טובי הבולשביקים, הפועלים המתקדמים הלכו לחזית. בגידולם הבלתי פוסק של הכוחות החדשים, בגבורה ההמונית של הפועלים והאיכרים וברזרבים הבלתי־נדלים ראה לנין גורם קובע, המבטיח את ניצחון העמלים על האויב. “מנצח במלחמה זה, שיש לו יותר מילואים, מקורות של כוח מרובים יותר ונקודות משען בקרב ההמונים”³⁵⁶. הנחה זו של לנין מהווה עקרון סטראטגי יסודי.

כדי לארגן את מיגורו של דניקין שלח הוועד־המרכזי לחזית הדרום את החברים סטאלין, וורושילוב, ארדז’וניקידיזה ובודינוני. טרוצקי סולק מהנהגת חזית הדרום. במקום תכניתו הנפשעת של טרוצקי, שלפיה צריכים היו להנחית את המכה העיקרית על דניקין מצאריצין בכיוון לנובורוסק, דרך ערבות הדון, המאוכלסים קוזאקים בעלי הלך־רוח עויין לשלטון הסובייטי, הציע החבר סטאלין את תכניתו הוא למיגורו של דניקין. לפי תכנית זו המכה העיקרית צריכה לבוא בקו הארקוב–דונבאס–רוסטוב, איזור בעל צומת³⁵⁷ רכבות רבים, שאוכלוסיו הם פועלים ואיכרים האוהדים את שלטון המועצות. לנין אישר את התכנית הזו ונתן פקודה למפקדה הראשית לבצע את תכניתו של סטאלין.

בימי המבחן המלחמתי החמור, הורה לנין, צריכה בפני כל איש־העמל לעמוד במקום הראשון השאלה: האם עשינו הכל כדי לעזור למלחמה, האם אימצנו מספיק את כוחותינו, האם שיגרנו את כל העזרה הדרושה לחזית?... לה כל הקרבנות, כל העזרה, ללא כל ספקות. באם נרכז את כל כוחותינו ונקריב כל קרבן, אנחנו, ללא ספק, ננצח גם הפעם”³⁵⁸.

לנין נוקט בכל האמצעים, כדי להבטיח את המזון לצבא־האדום ולפועלים הרעבים. הוא תובע עבודה סדירה של ההובלה ברכבות, מפנה תשומת־לב מיוחדת להעברת מטעני מזון בדרך הנהרות. באוקטובר 1919 לנין שולח לקאזאן, סאמארה, סאראטוב, סימבירסק, אופה, פרם, וויאטקה מברק, בו הוא דורש מילוי המבצעים של העברת הבר:

“אין להזניח יום אחד, שעה אחת מבלי לנצל אותם ככל האפשר. עד לרגע האחרון של אפשרות הנאביגאציה, עד לקרח המלא פעלו בעקשנות, עמדו על משמר המהפכה, כחייל־אדום עם הרובה על המשמר, אל תניחו את נשקכם היקר עד שהקרח יקפא את הוולגה”.

לנין תובע שהמרכזים הצבאיים יעבדו ביתר יעילות, שיבצעו במהירות את תביעותיו של סטאלין, שיספקו לחזית הדרומית את המצרכים הצבאיים. לנין וסטאלין עמדו בקשר תמידי, החליפו מברקים ודיברו ביניהם בקווי ישיר.

גם תכנית זו של הפולשים הזרים נחלה כשלון. המסע הצבאי השני על השלטון הסובייטי נסתיים במפלה. הצבא־האדום מיגר את דניקין.

בשלהי דצמבר 1919 פירסם לנין ב“פראבדה” “מכתב לפועלים והאיכרים באוקראינה בקשר לנצחונות על דניקין”. לנין הדגיש כאן לקח אחד מהחשובים ביותר ממלחמת־האזרחים, מנסיון המאבק בקולצ’אק ודניקין. בפגי עמלי הארץ הסובייטית עומדת עדיין מלחמה ארוכה וקשה עבור עצמאותם המדינית. “באותה מלחמה ארוכה וקשה, – כתב לנין – צריכים אנחנו – הפועלים הווליקורוסיים והאוקראיניים ללכת ביחד בברית מהודקת, כי כל אחד לבדו לא יצליח”³⁵⁹. הערובה לנצחון עבור קיומה ועצמאותה של המדינה הפרולטארית – בברית המהודקת של עמי הארץ הסובייטית, באחוות־אחים של האוקראינים ויתר הלאומים עם העם הרוסי הגדול. ידידותם של עמי הארץ הסובייטית שנבחנה באש מלחמת האזרחים מהווה אחד הגורמים החשובים³⁶⁰ עוצמתה הכלכלית והצבאית של ה.ס.ס.ר.

בעת הקרבות המכריעים בחזית דניקין שוב הוסע על פטרוגראד צבא יודיניץ’, כדי למשוך כוחות מחזית הדרום. כאשר צבאות יודיניץ’ כבשו את “קראסנויה סילו” ואת גאטצ’ינה לנין פנה בקול־קורא לפועלים והחיילים־האדומים של פטרוגראד:

“חברים! גורלה של פטרוגראד עומד במבחן! – הלחמו עד טיפת דמכם האחרונה, חברים, האחזו בכל שעל אדמה, היו אמיצים עד הסוף. הנצחון קרוב לבוא! הנצחון יהיה עמנו!”

לקריאתו של לנין מגייסים פועלי פטרוגראד את כוחותיהם ומטילים אותם נגד יודיניץ’. וכאשר צבאות יודיניץ’ החלו לסגת, כתב לנין בפנייתו השניה לפועלים והחיילים־האדומים של פטרוגראד: “הכו בהם אל תתנו להם מנוח לאף שעה, לאף רגע”³⁶¹.

הצבא־האדום מיגר הפעם את צבא־יודיניץ’ עד דכא.

בהיותם מוכים ע"י הצבאות האדומים, נסוגו גייסות דניקין דרומה. לנין תבע את מיגורם המלא, את השמדתם המוחלטת של קלגסי דניקין. בראשית שנת 1920 אורגנה החזית הדרומית מחדש והפכה לחזית דרום־המערבית, הוקמה לחוד חזית קאבקאזית. במיברק לסטאלין לנין מציינ, שהכרחי “לשגר במהרה תגבורת לחזית־הקאבקאז – זהו החשוב ביותר, ביותר”. ב־19 בפברואר 1920 לנין שוב מטלגרף לסטאלין, שהוא חושב שהכרחי הוא למגר סופית את דניקין, לכן צריך למהר עם התגבורת לחזית הקאבקאז בכל האמצעים³⁶². למחרת התקיימה שיחה בקווי ישיר בין לנין וסטאלין. לנין אמר: “המצב בחזית קאבקאז נעשה רציני יותר ויותר. לפי המצב של היום לא מן הנמנע שנאבד את רוסטוב ונובוצ’קאסק וכמו כן שהאויב ינסה לפתח את הצלחתו צפונה מתוך איום על איזור דונצק. נא לנקוט בכל האמצעים להעברת הדיביזיה ה־42 והדיביזיה הלאטבית ולדאוג להעלאת כושר־לחימתם. אני מקווה, שבהעריכך את המצב, תפתח את מלוא מרצך ותשיג תוצאות רציניות”. לזה ענה החבר סטאלין בקיצור נמרץ: “יכול אתה להיות סמוך ובטוח שיעשה הכול מה שאפשר לעשות”³⁶³. חורבנו של דניקין הגיע לסיומו.

מיגורו של המסע הצבאי השני של האנטאנטה, היה לא רק נצחון צבאי של הרפובליקה הסובייטית, היה זה נצחון כביר של לנין בחזית מדינית

החוק, בחזית הדיפלומאטיה. האימפריאליסטים של האנטאנטה אימצו את כל כוחותיהם כדי להכריח את אסטוניה, לאטביה ויתר ארצות הבלטיקום להתקיף את הארץ הסובייטית. אבל כל האמצעים האלה נחלו כשלון. ברגע הקשה ביותר, כאשר יודיניץ' נמצא במבואות פטרוגראד ודניקין פרץ לכיוון מוסקבה, מדינות קטנות אלה לא הגישו עזרה מזויינת לגבארדיה-הלבנה. הדיפלומאטיה הסובייטית המכוונת ע"י לנין, ניצלה בכשרון את הניגודים בין המדינות האלו ובין השודדים האימפריאליסטיים הגדולים. כל אחת ממדינות אלו כבר הרגישה על עצמה את הפוליטיקה של המעצמות האימפריאליסטיות הגדולות הדורסות את כבודן הלאומי ועצמאותן המדינית של המדינות הקטנות. חוץ מזה, ארצות אלו ידעו שנצחונם של קולצ'אק, יודיניץ', דניקין ויתר הגנרלים של הצאר פירושו הקץ לעצמאותן, שיקומה של רוסיה הישנה – בית-הסוהר של העמים. לעומת מדיניות-החוק של האימפריאליזם, מדיניות הגזל והשוד, הציג לנין את מדיניות-החוק הסובייטית, מדיניות השלום ושמירת עצמאותם של כל העמים. הרפובליקה הסובייטית יצאה עטורת נצחון במלחמה מאומצת זו במעצמות האימפריאליסטיות האדירות.

לנין עקב בתשומת-לב וללא הפסק אחרי כל פעולותיו של הצבא האדום. הוא היה משוחח בקווי ישיר עם מנהיגי החזיתות, שלח פקודות, הוראות ודרש דו"חים על הביצוע. רבבות פועלים רואים את לנין על הטריבונו, שומעים את קריאתו הלוהטת להלחם בגבורה בעד הסוציאליזם בחזיתות המלחמה והעבודה. קריאותיו של לנין היו מולידים נחשולים של כוחות חדשים למלחמה באויבים, העלו את הכרתם של המוני העמלים והזיקו את העורף הסובייטי, אשר לנין ייחס לו ערך רב. "המלחמה זהו מבחן כוחותיו הכלכליים והאירגוניים של כל לאום... אנו מנצחים וננצח, מפני שיש לנו עורף, ועורף חזק, מפני שהאיכרים והפועלים למרות הרעב והקור, מלוכדים הם וגם התחזקו, ועל כל מכה כבדה הם עונים בליכודיית-של הכוחות והעוצמה הכלכלית..."³⁶⁴.

באותו זמן לא הופסקה לרגע הפעולה השוטפת הכבירה בהנהגת המפלגה והמדינה. כמעט יום-יום התקיימו ישיבות של מועצת הקומיסארים העממיים או מועצת ההגנה ולנין הוא היו"ר בהם. מסדר-היום של הישיבות לא ירדו השאלות החשובות בשביל המדינה כגון שאלת המזונות ההסקה וההובלה. "לא עברה אצלנו אף ישיבה של מועצת הקומיסארים העממיים או מועצת ההגנה, – אמר לנין, – שלא היינו מחלקים בהם את המיליונים פודים האחרונים של הפחם או הנפט וחינו בשעת-מעשה בהרגשת סבל, כאשר כל הקומיסארים לוקחים לעצמם את השאריות האחרונות ואין זה מספיק לאף-אחד מהם וצריך להחליט: לסגור את בתי-החרושת כאן או שם, כאן להשאיר את הפועלים בלי-עבודה או שם, – שאלה כאובה, אבל מוכרחים לעשות זאת, כי חסר פחם"³⁶⁵. בהיותו נתון לפתרון שאלות³⁶⁶ ממלכתיות בעלות היקף גדול, ידע לנין להתעמק בפרטים, בתבעו את מילוי התכניות שנקבעו וההחלטות שנתקבלו. כל מבצע שלו, אפילו זה שנדמה היה ככלתי-יחשוב, היה מכוון למטרה אחת – לנצחון המהפכה הסוציאליסטית. מאחורי "קטנות" אלה ראה לנין מעשים כבירים – ביצורו של השלטון הסובייטי, מיגורם של אויביו, נצחון הסוציאליזם בארצנו.

את הסדר המופתי של חייו ועבודתו היה לנין מחדיר גם בישיבות הוועד-המרכזי, הסובנארקום ומועצת ההגנה. הזמן היה אצלו מחושב³⁶⁷ בדייקנות. הוא לא היה מפסיד אף דקה. את הישיבות היה פותח בדייקנות בזמן הקבוע. מהמרצים והנואמים תבע קיצור ומעשיות, הצעות מדוייקות וברורות. אינפורמציה ללא-פגם. הוא לא סבל את הדיבורים המרובים. שאלות בעלות ערך מפלגתי וממלכתי רב, היו נפתרות בנוכחותו במהירות רבה. בעירנותו, בעליזותו ובמרצו השופע היה לנין מעורר את כל הנוכחים. הוא אהב להתלוצץ, להתבדח, לצחוק והיה משפיע בזה גם על האחרים. עסקן ציבורי אנגלי, שנוכח פעם בישיבת הסובנארקום בראותו עד כמה מעורר הוא צחוקו של לנין אמר, שזהו **צחוק מתוך כוח**.

בהיותו עוקב בתשומת-לב אחרי המרצים והנואמים, היה סיפק בידיו של לנין לפתור במקום, ע"י חליפת-פתקים עם הנוכחים, הרבה בעיות חשובות.

לנין היה תבען, דרש להביא כל דבר לידי גמר, ביקר את הביצוע, היה מתיחס בחומרה לביורוקראטים, שופכי-חול-בעיניים, עצלנים ועובדים לא-יוצלחים.

לנין היה מגלה דאגה רבה לפועלים ואיכרים, לאנשי-המדע, לקאדרים המפלגתיים והממלכתיים. כאשר, למשל, מצב מסילות-הברזל הורע עד מאוד, הציע לנין להגדיל את מנת המצרכים לפועלי הרכבת, שעבדו בתנאים קשים ביותר.

לנין דאג למצב הכלכלי של אנשי-המדע ודרש לספק להם את כל צרכיהם, ליצור את התנאים הנוחים לעבודתם המדעית. לפי הוראותיו נוצרה וועדה מרכזית להטבת מצבם ותנאי-חייהם של אנשי-המדע.

לנין דאג כאב לבריאותם, כלכלתם הטובה של הילדים, להספקת החלב והחמאה בשבילם.

בראותו בישיבת הסובנארקום שהקומיסאר העממי צוריופה חולה, כתב לו לנין תיכף פתק על הצורך להתיחס לבריאות כ"לרכוש המדינה": "אלכסנדר דמיטרוביץ' היקר! יחסך לרכוש המדינה הוא ללא נשוא. אני מכתוב: שלושה שבועות לריפוי!"

בחי, אין לזלזל במידה כזאת בבריאות, הכרחי להבריא!"³⁶⁸

בנו של הסופר א. ס. סראפימוביץ נהרג בחזית. סראפימוביץ היה מדוכא מאוד מאבדן בנו האהוב. בהיוודע לנין הדבר מפי אחרותו, כתב לו לנין מכתב: "אחותי מסרה לי על האסון הכבד שירד עליך. הרשיני ללחוץ את ידך ולאחל לך אומץ-רוח"³⁶⁹.

לנין משכנע את סראפימוביץ' ש"יכרית את עצמו לחזור לעבודתו", כי יצירותיו דרושות לפועלים, דרושות לארץ.

תשומת-לב רבה הקדיש לנין לנשים העובדות ולאיכרות. לא פעם הופיע באסיפות ובכינוסים של פועלות ואיכרות, ופנה אליהן בקריאה להשתתף באופן פעיל בהגנתה ובנינה של המדינה הסוציאליסטית. כאשר בבנין החברה הסוציאליסטית תשתתפה מיליוני נשים, אזי, אמר לנין "בטוחים אנו שהבנין הסוציאליסטי יהיה חזק ומבוצר". ערך רב מיחס לנין בתקופת המלחמה לעבודתן של הנשים בשביל הצבא-האדום, בטיפול בפצועים

והחלפת הגברים שיצאו לצבא, במפעלים ובמשרדים.

לנין היה ידידו המובהק של הנוער, אביהם ומחנכם של הפועלים והאיכרים הצעירים והיה עוזר בעצתו ובהדרכתו לאירגוני הנוער. למשלחת של הוועידה ה-1 של אירגוני הנוער, אשר באה והודיעה לו על החלטתם לשנות את שמם לברית הנוער הקומוניסטית, הסביר לנין, שהעיקר לא בשם, כי אם בפעולה. חייבים הם להיות קומוניסטים בכול, בכל אורח-החיים ובפעולה.

בוועידה ה-3 של הקומסומול בשנת 1920 נאם לנין "על תפקידי הנוער". הוא קרא את הנוער להשתתפות פעילה בכל מפעלה של המדינה הסובייטית, לרכישה רצינית ועמוקה של כל עושרה של התרבות האנושית. הוא אמר שקומוניסט יכול להיות רק זה שהעשיר את זכרונו בידיעת כל אותו העושר שיצרה האנושיות. אנו זקוקים ללימוד ומשמעת מתוך הכרה של הפועלים והאיכרים, כל בלעדי הלימוד והמשמעת אין לנצח את הקאפיטאליסטים ואת בעלי-האחוזות בעולם כולו ואי-אפשר לבנות חברה קומוניסטית. ברית הנוער הקומוניסטית צריכה לחנך את בוגיה הצעירים של החברה הקומוניסטית. הכרח הוא, אמר לנין, שכל פעולתו החינוכית והתרבותית של הנוער בימינו תהיה מכוונת להחדרת המוסר הקומוניסטי. מוסריות, המובדלת מהחברה האנושית, אינה קיימת; זוהי הונאה. המוסר הקומוניסטי אינו משהו נפרד ממלחמת המעמדות של הפרולטאריאון; הוא כולו תחת המרות של הענינים האלה – עניני מיגור הקאפיטאליזם ובנין הקומוניזם. ברית הנוער הקומוניסטית רק אז תצדיק את שמה, כאשר חבריה של ברית זו ידעו לקשר כל צעד של לימודם, חינוכם ופעולתם התרבותית, בהשתתפות במלחמתם הכללית של העמלים עבור הקומוניזם. בכל פעולה מחוייב הקומסומול להגיש את עזרתו, לפתח את יזמתו ולהיות החלוץ. בנאומו של לנין ניתנה תכנית פעולתן של בריתות הנוער הקומוניסטיות, תכנית הפעולה שבביל כל הנוער הסובייטי.

בהיותו עמוס פעולה ממלכתית ומפלגתית כבירה, מוצא לנין זמן להרצאות באוניברסיטה הקומוניסטית ע"ש סברדלוב, לעקוב אחרי הספרות ולעסוק בבעיות הפילוסופיה. הפתק דלעיל לספרית המוזיאום הרומאנצ'בי מעיד על התענינותו הרצינית של לנין בשאלות הפילוסופיה אפילו בתקופה מתוחה זו ויחד עם זה מציינת את ענוונותו הרבה של וולאדימיר אילאיץ'. לנין מבקש:

"בשביל רשימות ליום אחד:

(1) שני מלונים של השפה היוונית מן הטובים ביותר, מיוונית לגרמנית, צרפתית, רוסית או אנגלית;

(2) מלונים פילוסופיים מהטובים ביותר, מלוגי המונחים הפילוסופיים: גרמני, כמדומני של איסלר. אנגלי, נדמה לי של בולדווין (Baldwin); צרפתי, כמדומני, של פראנק (אם אין משהו יותר חדיש); רוסי, איזה שהוא מן החדישים, של ראדלוב ואחרים;

(3) תולדות הפילוסופיה היוונית:

(א) צללר, המהדורה המלאה והחדישה ביותר,

(ב) גומפרץ (פילוסוף וינאי) "Grichische denker".

"אם לפי חוקיכם, אינכם משאילים ספרים אלה הביתה, האם אי-אפשר לקבלם לערב או לשעות הלילה, בעת שהספריה סגורה. בבוקר אחזיר³⁷⁰."

בארגנו את הגנת הארץ, קרא לנין את הפועלים וכל העמלים להעלות פרוין-העבודה. לא פעם היה אומר, שפריון העבודה – זהו למעשה הדבר החשוב והעיקרי לנצחון משטר החיים החדש, לנצחון הקומוניזם.

לנין היה לו חוש יוצא מן-הכלל לכל תופעה חדשה. כגון מומחה היה עוקב אחרי כל דבר חדש ומטפח אותו מתוך אהבה רבה. בסובוטניק הראשון, שאורגן ב-10 במאי 1919 ע"י פועלי מסילת-הברזל הקאזאנית כתשובה לקריאתו של לנין "לעבוד בצורה מהפכנית", ראה לנין תופעה בעלת ערך היסטורי.

במאמרו "יזמה כבירה" כתב לנין:

"ערך ענקי נועד לסובוטניקים הקומוניסטיים, שאורגנו ע"י הפועלים ביזמתם העצמית... זוהי התחלה של מהפכה, יותר קשה, יותר יסודית, יותר ממשית ויותר מכרעת מאשר מיגור הבורגנות"³⁷¹.

לנין ראה בסובוטניקים "התחלה מעשית של הקומוניזם". הוא כתב שהסובוטניקים הקומוניסטיים "מראים לנו יזמה של התנדבות מתוך הכרה מצד הפועלים להגברת פרוין העבודה, למעבר למשמעת חדשה בעבודה וליצירת תנאים סוציאליסטיים במשק ובחיים"³⁷². הוא ציין, שגבורת-העמל של הפועלים בעורף ראוייה ללא-פחות הערכה ועידוד מאשר הגבורה בחזית.

לנין הגיש עזרה רבה לאותה "יזמה כבירה" של המוני הפועלים. כאשר ב-1 במאי 1920 אורגן בכל הארץ סובוטניק, השתתף לנין בעבודה לניקוי ככר הקרמל.

אחד ממשתתפי הסובוטניק הזה, תלמיד ביה"ס בקרמל מספר; "רואים אנו, באגף הימני, ע"י הדגל שלנו עומד אדם לא גבוה בבגדי-עבודה. היה זה אילאיץ'. התזמורת נגנה את האינטרנאציונאל.

פתאום אות – יריית-תותחים ואנו יחד עם אילאיץ' התחלנו בעבודה. נקינו את ככר הקרמל מכל מיני גרוטאות. אילאיץ' נשא על כתפיו קורות, נרתם בעגלה וסחב אבנים"³⁷³.

כאשר אחרי מיגורם של קולצ'אק, ודניקין באה הפסקת־נופש קצרה, ריכזו לנין את תשומת־לבו לתעשייה, ההובלה והמשק החקלאי. חלק מהצבא־האדום הועבר לחזית העבודה. מועצת ההגנה של הפועלים והאיכרים הוחלפה במועצת ההגנה והעבודה (ס.ט.א.). לנין מציג בפני מפלגת הבולשביקים, בפני השלטון הסובייטי שלושה תפקידים דחופים, הקובעים את גורל שיקומה של התעשייה ההרוסה: אוסף מלאי ממלכתי גדול של מזון, הספקת חמרי־דלק לתעשייה, שיקומו ועבודתו הסדירה של הטראנספורט.

לנין הזהיר, שיותר קל היה לנצח את קולצ'אק, ודניקין ודניקין, מאשר לנצח בחזית המשקית, כי כאן יש להתגבר על הרגלים ויחסים זעיר־בורגניים שהשתרשו מדורי־דורות ושבחזית זאת צפויה מלחמת ממושכת ועקשנית. הוא קרא את הפועלים להראות בחזית העמל של ימי־שלום, "עוד יותר נפלאות של גבורה מנצחת, מאשר בשדה הקרב נגד המנצלים!"³⁷⁴ לנין האמין באמונה שלימה בכוחות היצירה של מעמד הפועלים, בכשרונו להתגבר על כל הקשיים. הוא היה סבור, שגם בחזית־העבודה הכרתו ויציבותו של מעמד הפועלים, החלטותיו ואי רתיעתו מלהגשים את סיסמתו – "נמות – ולא נכנע" – אינה רק עובדה היסטורית, כי אם גם עובדה קובעת ומנצחת!³⁷⁵

בסוף מארס 1920 נפתחה הועידה ה־9 של המפלגה. בדין־וחשבון, שלנין מסר על פעולתו המדינית של הועד־המרכזי, הוא ציין במיוחד את תפקידה המארגן של המפלגה הבולשביסטית במלחמת המולדת. הסיסמה המלחמתית של המפלגה: "הכל למען הנצחון!", "הכל למען המלחמה!" ליכדה ואירגנה את המון המיליונים בחזית ובעורף. המפלגה הבולשביסטית גרמה לאחדות הרצון והפעולה של מיליוני הפועלים והאיכרים.

"אך ורק הודות לזה, – אמר לנין, – שהמפלגה עמדה על המשמר, שהמפלגה היתה ממושמת ושהאוטוריטה של המפלגה איחדה את כל המוסדות והמשרדים, ושבהתאם לסיסמה שנתן הועד־המרכזי התנהגו כאיש אחד עשרות, מאות ואלפים ובחשבון האחרון מיליונים אנשים, ורק מפני שהוקרבו קרבנות עצומים. – לכן יכול היה לקרות אותו הנס אשר קרה. לכן יכולנו לנצח למרות מסע־ההתקפה הכפול, המשולש והמרובע של האימפריאליסטים של האנטאנטה³⁷⁶ והאימפריאליסטים מהעולם כולו³⁷⁷."

לנין ריכז את תשומת־לבו של ועידת המפלגה הבולשביסטית בשאלות הבנין המשקי. על זה הוא כתב ב"מכתב לסניפי הר. ק. פ. על ההכנות לועידת המפלגה" שפורסם מטעם הועד־המרכזי. על זה דיבר בפתחת הועידה ובהרצאתו על פעולת הועד־המרכזי, בנאומו על הבנין המשקי ובנאום־הנעילה של הועידה. לנין קרא את המפלגה, את הפועלים והאיכרים להפנות את כל מרצם "לשיקום משקה של הארץ ובתור הראשון – שיקום הטראנספורט ובתור השני – הטבת מצב המזון"³⁷⁸.

בועידה הופיע לנין בצורה נמרצת נגד הקבוצה האנטי־מפלגתית שדגלה ב"צנטראליזם דמוקראטי", שנתמכה ע"י ריקוב וטומסקי. קבוצה זאת דגלה ב"קולגיאיות" בלתי־מגובלת ובחוסר האחיות בניהול התעשייה לעומת העקרון שהעלה לנין ואשר נתמך ע"י המפלגה כולה על פיקוד־היחיד והאחריות האישית של המנהלים בתעשייה ובטראנספורט.

על יסוד הוראותיו של לנין הקדישה הועידה תשומת־לב רבה לתכנית המשקית האחדה, אשר בה תפסה מקום חשוב בעיית האלקטרו־פיקאציה של כל המשק העממי.

הועידה ה־9 החליטה לגשת להוצאת כל כתביו של ו. א. לנין.

באפריל 1920 ציינה מפלגת הבולשביקים את יום הולדתו החמישים של מנהיגה ומייסדה – וולאדימיר אילאיץ' לנין. בנשף שאורגן ע"י ועד־הסניף המוסקבאי ב־23 באפריל, הופיעו ידידיו וחבריו־לקרב הקרובים לו ביותר – סטאלין, גורקי ואחרים. עם תום האסיפה נשא לנין נאום קצר. את נאומו הקדיש לנין למפלגת הבולשביקים – למעמדה הגבוה בתור מפלגה המנהלת ארץ כבירה, על אחריותה הגדולה בפני העם והפרולטאריון הבינלאומי. הוא דיבר על זה עד כמה מסוכנת היא סחרחורת הראש עקב ההצלחות, איך בהיסטוריה, לא פעם, נחלו כשלונות ומפלה אותן מפלגות ש"התהללו כמפתח" ... בציניו שהקושיים³⁷⁹ העיקריים – קושי הבנין הסוציאליסטי – עדיין לפניהם, הזהיר לנין את המפלגה בפני סכנת ההתגדלות. הוא אמר שסכנה זאת "צריכים לקחת בחשבון כל הבולשביקים, הן כחידים והן כמפלגה פוליטית בשלמותה"³⁸⁰. לנין סיים את. נאומו. בהבעת בטחון מלא שהבולשביקים אף פעם לא ימצאו במצב של מפלגה ששכחה את עצמה מתוך התגדלות.

בהופעותיו הסביר לנין השכם וערב את בעיית העלאת פריון העבודה, בעיית משמעת־העבודה הסוציאליסטית החדשה. הוא דיבר וכתב: "ליצור משמעת־עבודה חדשה, ליצור צורות חדשות של קשרים חברתיים בין אנשים, ליצור צורות חדשות ותחבולות למשיכת אנשים לעבודה, זוהי – משימה לשנים, לעשרות שנים רבות.

זוהי עבודה פוריה ונכבדה ביותר!"³⁸¹.

לנין חשב לענין חשוב ביותר את אירגון הביקורת, משיכת הפועלים והאיכרים לפעולה זו ובעיקר את הנשים. בראש הקומוניסאריון העממי של הביקורת הממשלתית הועמד החבר סטאלין. באפריל 1919 כתב לנין לסטאלין, שבשורה הראשונה בפעולת הביקורת מוצגים תפקידים אלה: ביקורת מהירה ("ניידת") בעקבות תלונותיהם של האזרחים, נקיטת אמצעים מהפכניים במלחמה במעילות ו"סחבת", העלאת פריון העבודה והגדלת כמות המצרכים. במנגנון הביקורת ראה לנין אמצעי כביר למשיכת העמלים לפעולה הממשלתית. למטרה זו הוחלף הקומוניסאריון לביקורת הממשלתית באינספקציה (השגחה) של פועלים ואיכרים. לנין התייעץ עם סטאלין וכתב לו: "המטרה: למשוך את כל המוני העמלים, את הגברים ובעיקר את הנשים, להשתתפות באינספקציה של הפועלים והאיכרים"³⁸².

בקראו את מפלגת הבולשביקים ואת מעמד הפועלים למאבק בעד שיקום המשק, הזהיר לנין בזמנו, שהאויב אוסף כוחות ושהוא עלול לנסות עוד פעם למגר את השלטון הסובייטי בכוח הנשק. נבואתו זאת נתקיימה. האימפריאליסטים החלו במהרה בנסיון חדש של אינטרנציה על ארץ הסובייטים והחלו במסע חדש נגדה. באפריל 1920 הם הטילו נגד הרפובליקה הסובייטית את כוחותיהם הצבאיים של הפאנים הפולניים ואנשי

הגבארדיה-הלבנה של הבארון ווראנגל שהתקיף מצד קרים. לנין כינה את פולין ואת ווראנגל, שהם שתי ידיו של האימפריאליזם הבינלאומי המנסה להחניק את הרפובליקה הסובייטית.

המלחמה שוב תבעה קרבנות, מחסור והתאמצות כל כוחותיה של הארץ. אך מעמד הפועלים והאיכרות העמלה, בהרגישם בצדקת מפעלם, צעדו בעוז לקראת הקושיים, התגברו עליהם מתוך אומץ-רוח והיו בטוחים בנצחונם. אנו, – מכריז לנין, – “מגינים לא על הזכות לשדוד עמים זרים, כי אם אנו מגינים על המהפכה הפרולטארית שלנו ונגן עליה עד הסוף. אותה רוסיה, שהשתחררה שהעלתה במשך שנים מתוך סבל רב את מהפכתה הסובייטית, על רוסיה זו נגן עד טיפת דמנו האחרונה,”³⁸³.

שוב הפכה הגנת הארץ ציר מחשבותיו של לנין. הוא קורא את הארץ לאמץ שוב את כל כוחותיה, להעמיד הכול לשירות החזית. הוא אמר: “צריכה להיות סיסמה – הכל למען המלחמה! בלעדי זה לא נגמור עם השליאכטה הפולנית ועם הבורגנות, כפי שנחונן כדי לסיים את המלחמה, ללמד לקח אחת ולתמיד את האחרונה שבין המדינות השכנות, אשר תעזי עוד לשחק משחק זה. אנו צריכים ללמד אותם ככה, שישביעו את בניהם ובני-בניהם שלא לשחק במשחק שכזה”³⁸⁴. כדי לארגן את מיגורם של הפאנים הפולניים שולח הועד-המרכזי, לפי יזמתו של לנין, לחזית הדרומית-מערבית את החבר סטאלין. כתשובה לקריאתו של לנין יוצאים אלפי קומוניסטים וקומוסולצים מהטובים ביותר, לחזית.

באותו זמן עושה לנין פעולת הכנה גדולה לכינוס הקונגרס ה-II של הקומוניסטים.

במשך השנה שאחרי הקונגרס ה-I גדלה התנועה הקומוניסטית הבינלאומית, התפתחה והתבגרה. לנין סבור שהתפקיד העיקרי הוא הקניית נסיונם העשיר של הבולשביקים למפלגות-האחיות, למפלגות הקומוניסטיות הצעירות, נסיון שנרכש בעשרות שנות קרבות מעמדיים, במבחן האש של שלוש מהפכות, נסיון שאין כדוגמתו בעולם.

באפריל-מאי 1920 כתב לנין את ספרו המצויין “מחלת-הילדות של ה”שמאליות” בקומוניזם”. הוא כינה את ספרו בשם: “נסיון לשיחה פופולארית על האיסטראטגיה והטאקטיקה המארכסיסטית”. ולמעשה – זהו המדריך הטוב ביותר באיסטראטגיה והטאקטיקה של הלניניזם; בספר זה ניתנה התורה על הנהלת מלחמתו המעמדית של הפרולטאריון, הכולל נסיון של המהפכות הגדולות. בשביל המהפכה, כתב לנין, לא מספיקה העובדה, שהמונים המנוצלים והמדוכאים הכירו באי-האפשרות להמשיך לחיות בתנאים הישנים והחלו לתבוע את שינויים; המהפכה דורשת, שהמנוצלים לא יוכלו כבר לחיות ולשלוט באמצעים הישנים; המהפכה היא בלתי-אפשרית בלעדי המשבר הכלל-לאומי (הנוגע גם במנוצלים וגם במנוצלים). ושנית, כדי שכל מעמד הפועלים והמוני העמלים יתקרבו למהפכה, לא די בהסברה ובתעמולה. לזה דרוש נסיונם המדיני של ההמונים הללו.

לנין מבקר בחריפות את הדוקטרינריות ה”שמאלית”, את הגישה הדוגמאטית והשאבלונית לתפקידים המהפכניים, את חוסר הרצון לנהל פעולה בקרב ההמונים הרחבים. קודם-כול צריך לרכוש את האבאנגארד (החלוצי) לצדו של הקומוניזם, הורה לנין, אבל עם האבאנגארד עצמו אי-אפשר לנצח. האבאנגארד המהפכני של הפרולטאריון, המפלגות הקומוניסטיות צריכות לרכוש לציודן את רב-רובו של מעמד הפועלים ושל ההמונים העמלים. צריך לדעת להוביל את ההמונים למהפכה, ללמדם בכשרון-רב על סמך נסיונם העצמאי ובהתחשב עם ההבדלים הממשיים הלאומיים והלאומיים-ממלכתיים. האיטריטיגיה והטאקטיקה של המפלגות הקומוניסטיות צריכים להיות גמישים עד למאוד. המפלגות צריכות לשלוט בכל האמצעים והתחבולות של המאבק: הן באמנות ההתקוממות המזויינת והן בניצול מהפכני של האגודות המקצועיות הריאקציוניות ביותר והפארלאמנטים; לדעת למזג את הפעולה הליגאלית והאי-ליגאלית; להתקיף בעוז ובאומץ-רוח ולסגת בצורה מאורגנת ושקטה, לתמרן, לעשות קומפרומיסים מעשיים “אפילו עם השד והסבתא שלו”; לדעת לנצל את כל החיכוכים, ההתנגשויות, חילוקי דעות והמריבות במחנה האויב; להחליף במהירות ובמפתיע צורה אחת של מאבק בשניה, כאשר התנאים דורשים זאת..

לנין חיבר גם את ההצעות להחלטות החשובות ביותר של הקונגרס ה-יו, בהם הכליל את נסיונה המעשי של המהפכה הפרולטארית העולמית. הוא כתב את הטזיסים על התפקידים העיקריים של הקומוניסטים הן בשאלה האגרארית והן בשאלה הלאומית-קולוניאלית. הוא עיבד את תנאי ההצטרפות לאינטרנאציונל הקומוניסטי, ששמרו את המפלגות הקומוניסטיות מזהוהמה האופורטוניסטית.

בקונגרס ה-יו שהתאסף בקיץ 1920, הרצה לנין בשאלות אחדות והופיע פעמים רבות בנאומים. בראשיתה של ישיבה אחת, כאשר הוא בירר את שאלת המפלגה הגרמנית, דיבר לנין בשפה הגרמנית, אהר-כך, כאשר החל לדבר על המפלגה הצרפתית, עבר לשפה הצרפתית. תוכנם של כל נאומיו התכוון לדבר אחד: המפלגות-האחיות הקומוניסטיות צריכות להיות בנויות על יסודות המארכסיזם המהפכני, צריכות להיות קשורות עם ההמונים, הן צריכות לגלות יתר החלטיות ויכולת להשתמש באיסטראטגיה וטאקטיקה מארכסיסטית למען הכנתה של המהפכה הסוציאליסטית המנצחת.

בנהלו את הקונגרס ה-יו לא החליש לנין את תשומת-לבו לבעיות המלחמה בחזיתות מלחמת-האזרחים ועשה הכול להבטחת הנצחון על האויב.

את הערכתו למצב החדש אחרי סיומה של המלחמה הסובייטית-פולנית נתן לנין בהרצאתו בכינוס ה-9 של המפלגה בספטמבר 1920.

“עד עכשיו הופענו – אמר לנין – ככוח היחיד נגד כל העולם האימפריאליסטי וחלמנו רק על דבר אחד, למצוא בו איזה שהם סדקים כדי שהאויב לא יוכל להחניקנו כליל. וכעת אמרנו: עכשיו נתחזקנו במקצת ולכל נסיון מצדכם להתקפה נשיב בהתקפת-נגד, כדי שתדעו, שאתם מסכנים לא רק אי-אלו מאות מיליונים שהפסדתם על יודניץ, קולצ’אק ודניקין, כי אם אתם מסתכנים בזה, שעם כל התקפה שלכם עלול להתרחב שטחם של הרפובליקות הסובייטיות”³⁸⁵.

לנין הזהיר את העם הסובייטי בפני רגש ההרגעה. הוא הורה שכל זמן ובקרים נמצאים עדיין צבאותיו של הבארון ווראנגל, קיימת הסכנה. “כל זמן שלא הכינו את ווראנגל עד תום, כל זמן שלא כבשנו את קרים כולו, תעמודנה הבעיות הצבאיות בשורה הראשונה, אין כל ספק בדבר” – מודיע לנין. בהתאם להצעתו של לנין הוקמה חזית דרומית מיוחדת, למנהל החזית הופקד הח’ פרונוזה.

לנין תובע הכנה מדוקדקת של המבצעים הצבאיים נגד ווראנגל, להערכה כוללת של הכוחות ושל התנאים. הוא נותן הוראה: "בכל מחיר להכנס מעל כתפי האויב לקרים. היכוננו בקפדנות. תבקרו את כל המעברות במים למען כיבושה של קרים". הוראתו של לנין בוצעה. בימי השנה השלישית למהפכת אוקטובר החלו גדודי הצבא-האדום בהתקפה על פרקופ, עברו ברגל את מימי סיבאש והשמידו את צבאות ווראנגל. ב-16 בנובמבר 1920 טלגרף המצביא הפרולטארי פרונוזה אל לנין: היום כבש חיל-הפרשים שלנו את קרין. החזית הדרומית חוסלה".

בפנותו לציירי הועידה ה-VIII הכל-רוסית של הסובייטים, לנין אמר, שהצבא-האדום הראה במלחמתו בווראנגל גבורה עילאית, "בהתגברו על מכשולים ומבצרים כאלה, שאפילו מומחים צבאיים מובהקים חשבו שאין לכבשם. אחד מהדפים המזהירים בתולדות הצבא-האדום – זהו הנצחון המלא, המהיר והנמרץ שניצחנו את ווראנגל. בזה האופן, נתחסלה המלחמה שכפו עלינו אנשי הגבארדיה-הלבנה והאימפריאליסטים"³⁸⁶.

השמדתו של ווראנגל פירושו היה סיום האינטרבנציה האימפריאליסטית ומלחמה-האזרחים.

שנים אחדות אירגנו האימפריאליסטים מסע-צבאי אחרי מסע נגד ארץ הסובייטים. קולצ'אק במזרח, יודניץ' במבואות פטרוגרד, דניקין בדרום, ווראנגל בקרים, הפאנים הפולניים במערב – כולם הסתערו על ארצנו. אבל לנין עמד תמיד על המשמר, בכל עת היה מגלה את תכניות האויבים, באמנות רבה היה קובע את כיוון ההתקפה העיקרית של האויב. במהירות היה מעביר את הכוחות, והיה מלכד את המוני העם לכוח בלתי-מנוצח והיה משיג את הנצחון.

בהסבירו את סיבות נצחוננו של השלטון הסובייטי, היה לנין מדגיש לא פעם, שהארץ הסובייטית לא היתה בודדה במלחמתה בקונטר-רובולרציה הלבנה ובאינטרבנציה האימפריאליסטית. מאבקו של השלטון הסובייטי והצלחותיו עוררו את אהדתם ועזרתם של עמלי העולם כולו. פועלי הרו"ל היו-³⁸⁷ מארגנים שביתות, סירבו להעמיס ציוד צבאי שהיה מכוון לעזרתם של הפולשים והגנרלים הלבנים ואירגנו "וועדי פעולה" בסיסמה: "סלקו ידיכם מרוסיה!". לנין אמר: "כאשר הבורגנות העולמית מרימה ידה עלינו, הרי שהיא נלפתת ע"י פועליה היא"³⁸⁸.

בהדרכתו של לנין, מיגרו הפועלים והאיכרים את הפולשים הזרים ואת הגבארדיה-הלבנה והגנו על השלטון הסובייטי ועל עצמאותה המדינית של מולדתם.

XII

בכשרון רב העביר לנין את הספינה הסובייטית דרך סערות מלחמת האזרחים. אבל למהפכה ארכו סכנות חמורות חדשות. בעת המעבר ממלחמה לשלום נתקלה מפלגת הבולשביקים בקושיים חדשים ועצומים. הארץ נתדלדלה ע"י המלחמות והאינטרבנציה. התעשייה, הטראנספורט והמשק החקלאי נחרבו כליל. המוני העם עיפו. האיכרות הזדעזעה, בהיותה בלתי-מרוצה מגביית עודפי המזון. כתוצאה מהרעב והעייפות נתגלתה אי-שביעות-רצון גם בקרב הפועלים. האויב המעמדי השתדל לנצל למטרותיו הקונטר-רובולוציוניות את המצב המשקי הקשה של הארץ ואת אי-שביעות-רצונם של האיכרים. דרוש היה אימוץ כל כוחותיו של מעמד הפועלים, כדי להתגבר על המכשולים. לנין ציין באופן גאוני את הדרך לחיסול החורבן, לשיקומו הסוציאליסטי של המשק העממי.

בשנות מלחמת האזרחים עמדו הבעיות הצבאיות במרכז התענינותו של לנין. כל הימים ולפעמים גם כל הלילות הוקדשו לשאלת ההגנה. כעת, החל מנובמבר 1920, מעבד לנין במאמץ רב את הפוליטיקה הכלכלית. בעובדה שהמדינה הסובייטית ניצחה את האינטרבנטיסטים והגבארדיה-הלבנה רואה לנין הוכחה נוספת לאפשרות נצחון הסוציאליזם בארצנו. בכינוס המוסקבאי של הבולשביקים בנובמבר 1920, לנין הורה, "שהמשטר וסדר-החיים הקומוניסטי, יכול להיווצר ע"י פרולטארוני שניצח במלחמה"³⁸⁹.

בדצמבר 1920 הציע לנין מעל במת הועידה ה-VIII הכל-רוסית של הסובייטים את תכנית שיקומו וחידושו של המשק העממי של הארץ. תכנית הקמתו של היסוד הכלכלי לסוציאליזם. הוא מציג מטרה: לשקם ולפתח את התעשייה הכבדה, להעביר תחת המשק כולו וגם המשק-החקלאי בתוכו, בסיס טכני חדש של תעשיית מכונות גדולה ומתקדמת. בסיס כזה מהווה האלקטרופיקאציה. "קומוניזם זהו השלטון הסובייטי בתוספת של אלקטרופיקאציה של הארץ כולה

אמר לנין בוועידה. – רק אז, כאשר בארץ תהיה אלקטרופיקאציה, כאשר התעשייה, המשק-החקלאי והטראנספורט יהיו מושתתים על בסיס טכני של תעשייה כבדה, רק אז ננצח סופית"³⁹⁰.

היתה זאת התכנית ההיסטורית לחישובול הארץ – תכנית גואלרו (הועדה הממשלתית לאלקטרופיקאציה של רוסיה), שעובדה לפי יזמתו ובהדרכתו של לנין, בהשתתפותם של כמאתים מטובי אנשי המדע והטכניקה. בה האיר לנין באור בהיר את העתיד. הוא הורה, שתעשיית המכונות הכבדה מהווה את היסוד הכלכלי היחיד של הסוציאליזם. אך ורק תעשייה כבירה המתבססת על האלקטרופיקאציה של הארץ, יכולה להבטיח את שינויו של המשק החקלאי הפרטי, המפוצל והעברתו על הפסים של חקלאות סוציאליסטית גדולה.

"לפי דעתי, – אמר לנין על התכנית לחישובול הארץ, – זוהי הפרוגרמה השניה של המפלגה"³⁹¹.

היתה זאת תכנית כבירה לשיקומו של המשק העממי כולו על יסודות סוציאליסטיים. בפני הפרולטאריון הועמדה משימה ענקית לפי היקפה ושלא היתה עוד כמוה ברחבותה ושלימות-תכנונה. יחד עם זה היתה זאת משימה המבוססת על המדע ובת-ביצוע. היא התכוונה לשנות במשך 10–20 שנים את פני ארצנו רחבת-הידים, לשנות באופן יסודי את המשק העממי ולבנות חברה סוציאליסטית. בתנאי הדלות והחורבן ששררו אז נראתה בעיני רבים, התכנית, שתוכנה ע"י לנין, כחלום והזיה. לנין לבדו היה מסוגל להסתכל בעוז כזה לתוך נבכי העתיד, מתוך אמונה בכוחותיהם וכושרם של ההמונים ליצור נפלאות. החיים אישרו את חזונו הגאוני של לנין. בהנהלתו של החבר סטאלין בוצעה תכנית החישוב למעלה מהמשוער.

לנין חזה שהצלחת בנינו הסוציאליסטי תשמש דוגמה וסמל לפרולטאריון המנצח בכל ארץ קפיטאליסטית. הוא אמר: "אם³⁹² רוסיה תכסה ברשת סמיכה של תחנות-חשמל ומתקנים טכניים אדירים, אזי ישמש בניינו המשקי הקומוניסטי דוגמא לאירופה ולאסיה הסוציאליסטית בעתיד"³⁹³.

לנין וסטאלין ניפצו את נסיונותיהם של הטרופיקיסטים והריקובאים להכשיל את תכנית חישוב הארץ. במכתבו אל לנין במרץ 1921 מתח סטאלין ביקורת קטלנית על עמדתם של הטרופיקיסטים והריקובאים ונתן יחד עם זה הערכה כוללת לתכנית גואלרו. "תרשים של אומן לתכנית משקית אחידה באמת וממלכתית למעשה בלא מרכאות. הנסיון המארכסיסטי היחידי בימינו לעצב את עליית-הבנין הסובייטית של רוסיה הנחשלת במובן הכלכלי על בסיס טכנית-עשיית הריאלי והאפשרי בתנאים אלה"³⁹⁴.

עם סיום מלחמת האזרחים ועם ראשית המעבר לבנין המשקי בתנאי שלום הועמדה בפני המפלגה בעיית עיבוד העמדה החדשה של המפלגה בנוגע לשאלות המשקיות של הארץ. ברור היה לוועד-המרכזי ששיטת הקומוניזם הצבאי כבר נדלתה כליל. סולק הצורך בגביית עודפי המזון: הכרחי היה לתת לאיכרים את האפשרות לנצל חלק גדול מעודפי-משקם. זה היה מאפשר להחיות את המשק החקלאי, את מחזור הסחורות, להרים את התעשייה, לשפר את הספקת המצרכים לערים, ליצור בסיס משקי חדש לברית בין הפועלים והאיכרים.

לנין היה סבור, ששיקום יסודות הכלכלה של הארץ על בסיס סוציאליסטי, העלאת ארוכה לפצעים האנושים שנפצע המשק העממי ע"י המלחמות והאינטרנציה, אפשריים אך ורק ע"י משיכת מעמד הפועלים ואיגודיו המקצועיים לפעולה זו. הוא הדגיש את ההכרח להשיג את זה, שהפועלים והאיכרים יבינו את אי-האפשרות להיות לפי האורח הישן, שיכירו בהכרח לשנות את התנאים הכלכליים הישנים ויבצעו את התכנית המשקית הגדולה. בשורה הראשונה הועלו בעיות הפעולה ההסברתית והחינוכית. אנו צריכים, אמר לנין, לייצב בסיס רחב ויסודי של שיכנוע מתחת לכל תפקידי-היצור שלנו החדשים"³⁹⁵.

בתקופה רצינית זו, בעת המפנה החריף מהמלחמה לבנין משקי בתנאי-שלום, הופיעו נגד לנין ונגד המפלגה הטרופיקיסטים. הפוליטיקה הטרופיקיסטית להפיכת האגודות המקצועיות למוסדות ממשלתיים ו"ניעור האגודות המקצועיות", אותה שיטת הכפיה ושל מתן פקודות בלבד לגבי ההמונים היתה לה מטרה אחת: לקומם את הפועלים נגד המפלגה ולפלג את מעמד הפועלים. פוליטיקה זו היתה בה סכנת-מוות לגבי הדיקטטורה הפרולטארית. בעקבות הטרופיקיסטים הופיעו גם יתר הקבוצות האנטי-מפלגתיות: "אופוזיציות-הפועלים", ה"צנטראליסטים הדמוקראטיים" וה"קומוניסטים השמאליים" הם כפו על המפלגה את הויכוח על האגודות המקצועיות.

לנין התקיף את אויבי-המפלגה ומהרסי אחדותה אלה בכל ההחלטיות ואי-התפשרות האופייניים לו. את הופעתם של הטרופיקיסטים ויתר הקבוצות האנטי-מפלגתיות ראה לנין כמסע-התקפה נגד הדיקטטורה של הפרולטאריון, כנסיון להביא לקרע בין מעמד הפועלים והאיכרות.

לנין הופיע נגד העמדה המזיקה והמסוכנת של הטרופיקיסטים, תיכף, בפלינום של הועד-המרכזי, בנובמבר 1920. ב-30 בדצמבר 1920 נשא לנין נאום על האגודות המקצועיות באסיפת הצירים-הבולשביקים של הועידה ה-VIII של הסובייטים ושל פעילי התנועה המקצועית. הוא האשים את הטרופיקיסטים בהחלפת האגודות-המקצועיים באיגונים צבאיים, הוקיע את נסיונם להעמיד את האגודות המקצועיות בניגוד למפלגה, הראה את הסכנה של העמדה הטרופיקיסטית ושל יתר האנטי-מפלגתיים לגבי הדיקטטורה של הפרולטאריון. את מהלומתו העיקרית כיוון לנין נגד הטרופיקיסטים, בתור הכוח היסודי של הקבוצות האנטי-מפלגתיות.

בינואר 1921 יצא לנין נגד הקבוצות האופוזיציוניות במאמר "משבר המפלגה" ובקונטרס "עוד משהו על האגודות המקצועיות". בהם הגן לנין ופיתח את ההשקפה המארכסיסטית על האגודות המקצועיות בתקופת הדיקטטורה הפרולטארית שהם המעיין על השלטון, בית-ספר לאחדות וסולידאריות בית-ספר לניהול ומשקיות, בית-ספר לקומוניזם. הוא חשף את הגישה האנטי-מארכסיסטית של הטרופיקיסטים בנוגע לאיגוד-המקצועי, המוטעית במובן התיאורטי והפוליטי וכמו כן את סיעות בוכארין ושלפניקוב והראה שהם המירו את הדיאלקטיקה באקלקטיאות. לנין קרא את המפלגה להדוף את כל הקבוצות האנטי-מפלגתיות הללו.

זכותו הגדולה של לנין בויכוח על האגודות המקצועיות היא בזה, שהוא גילה את התוכן האמיתי של המאבק בתוך המפלגה. הוא הראה שמאבקן של הקבוצות האנטי-מפלגתיות מכוונת נגד תפקידה המדריך של המפלגה, נגד הברית של מעמד הפועלים והאיכרות, נגד הדיקטטורה של הפרולטאריון. סטאלין היה עוזר נאמן ללנין במלחמתו זו. לנין וסטאלין הגנו על שלימות המפלגה בפני התקפותיהם של אויבי הלניניזם.

במרץ 1921 נפתחה הועידה של המפלגה הבולשביסטית. את הועידה הכין וניהל לנין. הוא היה המרצה בכל השאלות העיקריות: על פעולתו המדינית של הועד-המרכזי של ר.ק.פ. (ב), על המס הנאטוראלי, על אחדות המפלגה ועל הסטייה האנארכו-סנידקאליסטית. הוא הכין את ההצעות להחלטות החשובות ביותר.

פעולתה של הועידה התקיימה בעת אחת התקופות החמורות ביותר בתולדות המהפכה. בפברואר-במרץ פרץ בארץ משבר בהספקה, בחמרי-הסקה ובטראנספורט. גברה המתחים בקרב האיכרות. כשבוע לפני הועידה החל מרד קרונושטאדט – נסיון חדש של הקונטרבולוציה למגר את השלטון הסובייטי. מפלגת הבולשביקים עבר עליה, זה עתה, ויכוח רציני.

הועידה בהנהלתו של לנין היוותה נקודת מפנה גם בליכודו של מעמד הפועלים וגם בעיבודו של הפוליטיקה הכלכלית החדשה.

בהרצאתו ובהופעותיו בשאלת אחדות המפלגה הבולשביסטית מתח לנין ביקורת חריפה ועזה על כל הקבוצות האופוזיציוניות, על השקפותיהם האנטי־מארכסיסטיות והפוליטיקאניות הבלתי־עקרוניות, חשף את קשרם הרעיוני עם הקונטרבולוציה הזעיר־בורגנית. הוא ציין שהסיכום העיקרי ולקחה של הדיסקוסיה (הויכוח) הוא ההכרח במלחמה נמרצת בפראקציוניות, עבור אחדות המפלגה; שהועידה צריכה ללמוד מהלקח הזה ולהפכו לתנאי־בלייעבור, לחוק בשביל חברי המפלגה, הוא הראה למפלגה מה מלמד הנסיון של כל המהפכות שקדמו. הוא הראה שכל החלטה של אחדות המפלגה – של חלוץ הפרולטאריון מקל על ענין שיקומם של השלטון והרכוש של הקאפיטאליסטים ובעלי־האחוזות. בפקחות רבה הוקיע לנין את התכסיס החדש של אויבי המעמד, אשר קשרו ייבם במאבק בקרב המפלגה הקומוניסטית, לניצול כל הקבוצות האופוזיציוניות. “אויבים אלה, – ציינה ההחלטה הלנינית, – בהיכוחם בחוסר־התקווה של הקונטרבולוציה הגלויה תחת דגל הגבארדיה הלבנה, מאמצים את כל כוחותיהם, כדי, בנצלם את חילוקי־הדעות בתוך ר.ק.פ., להצמיד את הקונטרבולוציה כך או אחרת, ע”י מסירת השלטון לקבוצות פוליטיות, הקרובות לפי סימניהן החיצוניות להכרה בשלטון הסובייטי”³⁹⁶.

לפי הצעתו של לנין קיבלה הועידה החלטה “על אחדות המפלגה”. ערכה במעשה מיגורן של הקבוצות האנטי־לניניות, לביצורה של אחדות המפלגה הבולשביסטית, היה רב מאוד.

הועידה קיבלה, כמו כן, את ההחלטה השניה שהוצעה ע”י לנין והסמוכה להחלטה “על אחדות המפלגה” “על הסטייה הסינדיקאליסטית ואנארכיסטית במפלגתנו”. בה גינתה הועידה את הקבוצה הנקראת “אופוזיציה פועלית” וקבעה שהתעמולה לרעיונות אנארכו־סינדיקאליסטיות אינה מזדהית עם ההשתייכות למפלגה הקומוניסטית. הועידה קראה את המפלגה למלחמה בסטייה זו.

לנין נקט באמצעים נמרצים לביצורו של מטכ”ל המהפכה – הועד המרכזי. לועד־המרכזי נבחרו בולשביקים יציבים ונאמנים: לנין, סטאלין, מולוטוב, וורושילוב, קאלינין, דורז’ינסקי, אורדז’ניקיז, פרונזה, קירוב, קויבישב ואחרים.

בהנחילו תבוסה לאופוזיציה, ליכד לנין את המפלגה, בהכשירו אותה למאבקים חדשים באויבים, במלחמה חדשה בקושיים. זה הבטיח את הצלחת המפנה החריף של המפלגה במדיניות הכלכלית.

לנין היה היוצר והיוזם של ההחלטה ההיסטורית של הועידה ה־X על המעבר מגביית עודפי המזון למס־המצרכים, על המעבר לפוליטיקה כלכלית חדשה (פ.ג.א.).

זמן רב לפני הועידה שקל לנין וחקר את בעיית דרכיו וצורותיו של בנין הסוציאליזם בארץ של האיכרות הזעירה, על יחסי־הגומלין בין מעמד־ הפועלים והאיכרות, על הבסיס הכלכלי החדש של בריתם. בהופיעו באספת־ויכוח ב־30 בדצמבר 1920, הוא הורה, שכתוצאה מהמעבר מהמלחמה לבנין המשקי “משנתה יחס מעמד הפרולטאריון למעמד האיכרות” וש“לזה צריכים לשים לב במיוחד” וש“כל זמן שלא הסתכלו היטב, צריך לדעת לחכות”³⁹⁷. ולנין הסתכל וחקר את המתהווה באיכרות, עיין בחומר, במכתבי האיכרים, שוחח לא פעם עם איכרים. בדצמבר 1920 השתתף לנין בהתייעצות של איכרים בלתי־מפלגתיים – צירי הועידה הכל־רוסית של הסובייטים, הוא הקשיב מתוך תשומת־לב רבה לויכוחים החמים בשאלות הכואבות ביותר מחיי האיכרות ורשם בקפדנות את דבריהם של האיכרים הבלתי־מפלגתיים. את רשימותיו שלח לנין לחברי הועד־המרכזי והנאראקומים (הקומיסארים העממיים) כדי להעמידם על צרכיהם של האיכרים.

ב־8 בפברואר חיבר לנין “טיוטה מוקדמת לטזיסים בנוגע לאיכרים”. בה צוינו דברים כדלקמן:

1. לספק את תביעתו של האיכר הבלתי־מפלגתי על החלפת גביית־עודפי־המזון במס־תבואה.

2. להקטין את המס הזה לגבי הגבייה מאשתקד.

3. לאשר את העקרון של התאמת גובה המס לחריצותו של הפלח במובן של הקטנת אחוז המס בהתאם להגברת חריצותו של הפלח.

4. להרחיב את חופש השימוש של הפלח בעודפיו שמעל המס במחזור המשקי המקומי, בתנאי של סילוק מהיר ומלא של המס³⁹⁸.

בתעודה זאת שנקראה בשם הצנוע “טיוטה מוקדמת”, צויין המעבר למדיניות הכלכלית החדשה.

בהרצאתו של לנין בוועידת המפלגה “על המס הנאטוראלי” בוסס במובן התיאורטי המעבר ל־פ.ג.א., הוגדר באופן ברור ומדויק התפקיד המדיני העיקרי – על ההכרח בהקמת הברית הכלכלית בין מעמד הפועלים והאיכרות לבנין הסוציאליזם.

התכנית הלנינית של המדיניות הכלכלית החדשה היתה מכוונת לבנין היסוד של הכלכלה הסוציאליסטית בכוחותיהם של הפועלים והאיכרים. הצעד הראשון של ה־פ.ג.א. היה – החלפת הגבייה של עודפי התבואה במס־משקי יותר נמוך. לאיכרים הוענקה הזכות להשתמש בצורה יותר חופשית בעודפיהם. חופש־המסחר, הורה לנין, יביא בהתחלה להתעוררות־מה של הקאפיטאליזם בארץ, אבל אין לפחד מזה. לנין היה סבור, שחופש כלשהוא במחזור הסחורות יעודד את האיכרים, יעלה את פריון עבודתם ויגרום לעליה מהירה במשק החקלאי. על יסוד זה התקדם בצעדים מהירים שיקומה של התעשייה הממלכתית וידחק הקאפיטאל הפרטי. אחרי שיאגרו כוחות ואמצעים, יוכלו ליצור תעשייה אדירה – הבסיס הכלכלי לסוציאליזם; ואחר־כך לעבור להתקפה מרעת, כדי להשמיד את שיירי הקאפיטאליזם בארץ.

לנין ציין, שהקומוניזם הצבאי, שבא כתוצאה מהמלחמה החורבן, לא היה ולא יכול היה להיות מדיניות המתאימה לתפקידיו המשקיים של הפרולטאריון והמוני האיכרות בתנאים החדשים. הוא היה רק אמצעי זמני.

הקומוניזם הצבאי היה נסיון לכבוש את מבצר הקאפיטאליזם בעיר ובכפר ע"י הסתערות ישירה. בהתקפה זו הרחיקה המפלגה להתקדם ועמדה בפני סכנה להתנתק מבסיסה. לנין הציע לסגת לזמן-מה אחורנית ולהתקרב לעורף, לעבור מהסתערות למצור יותר ממושך על המבצר, כדי לעבור, אחרי אגירת הכוחות, להתקפה מחודשת. הטרוצקיטים ויתר הקבוצות האנטי-מפלגתיות, שנקטו בקו לשיקום הקאפיטאליזם בארצנו, ניסו לתאר את המדיניות הכלכלית החדשה כנסיגה מלאה ומוחלטת. את הפירוש האנטי-מפלגתי והמזיק הזה של הנאָפּ דחה לנין בצורה נמרצת.

כך, במצב מתוח למדי, עשתה מפלגת הבולשביקים בהנהלתו של לנין את המפנה החריף מהקומוניזם הצבאי לפוליטיקה הכלכלית החדשה, בהבטיחה את הברית הכלכלית האמיצה של מעמד הפועלים והאיכרות למען בנין הסוציאליזם. במפנה הזה נתגלתה ראייתו המרחיקה ראות והחודרת של לנין, נתגלתה חכמתה של המדיניות הלנינית.

אחרי הועידה ה־x מתרכזת פעולתו של לנין במדיניות הכלכלית החדשה – עיבודו התיאורטי והסברתה, הגשמתה המעשית בחיים, שיקומו של הבנין המשקי על יסודות הנאָפּ.

תיכף אחרי הועידה החל לנין לכתוב וסיים באפריל את קונטרסו המפורסם "על מס־המזון". בה הראה לנין את הקשר בין המדיניות הכלכלית החדשה ובין התכנית להתחלת הבנין הסוציאליסטי, שהוצגה על־ידו עוד באביב 1918, ונתן יחד עם זה ביסוס כולל וממצה של הנאָפּ בתור מדיניות המבטיחה את בנין הסוציאליזם. לנין הורה, שהכלכלה הסובייטית של התקופה היא תופעה זמנית, בה שוכנים יחדיו היסודות של חמשה סדר־חיים סוציאליים־כלכליים: משק פטריארכאלי, ז. א. משק איכרים נאטוראלי; ייצור סחורות זעיר (לסוג זה שייכים גם רוב האיכרים מאלה שמוכרים את תבואתם); קאפיטאליזם פרטי; קאפיטאליזם ממלכתי; סוציאליזם. דרושה צורה כזאת של מעבר לסוציאליזם, שתתחשב בכלכלה האיכרית, שתתחיל ממנה. המדיניות הכלכלית החדשה מכוננת לנצחון הסוציאליזם, למשיכת רוב־רובם של המוני האיכרים לבנין הסוציאליסטי. מטרתו העיקרית של הנאָפּ – יצירת הבסיס הכלכלי לסוציאליזם, הקמת היסוד לכלכלה הסוציאליסטית, העברת משק־הסחורות הזעיר של האיכרות לדרך הייצור הסוציאליסטי הגדול.

באפריל הופיע לנין בהרצאה באסיפת הפועלים של הסניף המוסקבאי של המפלגה, במאי בכינוס ה־x הכל־רוסי של המפלגה הבולשביסטית, בקיץ בקונגרס ה־ו של הקומוניסטרן, בסתיו בהרצאות בוועידה ה־ו הכל־רוסית של הפוליטפרוסבטים (ועדות להשכלה מדינית) ובכינוס המפלגה של פלך מוסקבה. אז נכתבו על ידו מאמריו המפורסמים "ליום השנה הרביעית של המהפכה האוקטוברית" ו"על ערך הזהב כעת ואחרי הנצחון המלא של הסוציאליזם". בכל הופעותיו אלה – הרצאותיו ומאמריו – הסביר לנין את מהותה של המדיניות הכלכלית החדשה, תפקידיה, דרכיה ושיטות ביצועה ותבע במפגיע את ביצועה.

נאָפּ פירושו, מציין לנין בלא־ליאות, מלחמה נואשת לחיים ולמוות בין הקאפיטאליזם והסוציאליזם, מלחמה לפי העקרון "מי יגבר על מי". לנין לימד את המפלגה לחזק ללא־הפסק את הדיקטטורה של הפרולטאריון ואת בסיסה – ברית הפועלים והאיכרים, לנהל מלחמה תמידית בנכליהם של האויבים המעמדיים.

לנין קרא את המפלגה לבצר בהתמדה את עוצמתה הצבאית של מדינתנו; "עמדו על המשמר, – היה אומר לא־פעם, – שמרו על כושר־ההגנה של ארצנו ושל הצבא־האדום שלנו כעל בבת־עיניכם וזכרו: שאסור לנו להרשות החלשה... ולו לרגע אחד"³⁹⁹. שלא יפתיעו אותנו. "סיימנו שורה אחת של מלחמות, ואנו צריכים להתכונן לשניה; איננו יודעים מתי היא תפרוץ, אבל צריך לעשות הכול שנוכל, כאשר תפרוץ, לעמוד על הגובה"⁴⁰⁰.

לנין הראה, שהמדיניות הכלכלית החדשה יש לה ערך בינלאומי. "למעשה זוהי בעייה שיעמדו בפניה כל הסוציאליסטים... חברה חדשה אשר תהיה מושתתת על ברית הפועלים והאיכרים היא בלתי־נמנעת. במוקדם או במאוחר, עשרים שנה קודם או עשרים שנה יותר מאוחר, זה יבוא, ולמענה, למען החברה הזאת, עוזרים אנו לעבד את דפוסי הברית של הפועלים והאיכרים, כאשר אנו עמלים לפתרון בעיית הפוליטיקה הכלכלית החדשה שלנו"⁴⁰¹.

פעולתו הממלכתית של לנין כראשה של ממשלת הרפובליקה הסובייטית הראשונה בעולם היתה בתקופה היא רבי־גונית ורבי־צדדית מאוד. בנין תחנות־השמל וקאופרציה; עונת הזריעה והדיג; ההובלה ומחרשות־חשמל; המלחמה ברעב ומסחר־החזק; פינאנסים והטבת מצבם של אנשי מדע; מכונות קדיחה בשביל דונבאס ורדיו; בתי־ספר ומיכלים לנפט; ההספקה לפועלי מוסקבה ופטרוגראד וטלאס ללימוד הגיאוגרפיה; הכבול־המימי ומלון השפה הרוסית של ימינו "מפושקין ועד גורקי" – בכל שאלות אלו וגם באחרות, היה לנין מתעניין וחודר לפרטי־פרטיהן. הוא לקח תמיד בחשבון את הישגיו החדשים של המדע והטכניקה הן ברוסיה והן בחו"ל, היה נוקט באמצעים לשימוש מאקסימאלי והחדרתם של הישגים אלה במשקנו למען סייע לתחייתה הכלכלית המהירה של הארץ.

אבל פעולתו המרכזית היתה חיסול המשבר המשקי, ביצוע תכנית הבנין הסוציאליסטי על פסי המדיניות הכלכלית החדשה.

לנין ניהל בחוזק־יד וללא־רתיעה את מדיניות הנסיגה שנקטה בה המפלגה עם ראשית הנאָפּ. הוא ראה בבירור, שהנסיגה הזאת תיצור "חזית יותר רחבה להתקפה בעתיד הקרוב" ותהפוך את ברית הפועלים והאיכרים, מסד של כל הרפובליקה הסובייטית שלנו, לבלתי מנוצחת". התקפה זאת, לפי דעתו של לנין, צריכה היתה להבטיח את ההתאחדות עם המשק האיכרי, סיפוק צרכיו המשקיים הדחופים, ברית כלכלית הדוקה עמו, "העלאת כוחות הייצור, בתור ראשון, שיקום התעשייה הכבדה"⁴⁰². לבעייה זו הקדיש לנין כוחות רבים, תשומת־לב ומרץ.

לנין מקדיש תשומת־לב רבה לאירגון התיכנון של המשק העממי. "אי־אפשר לעבוד בלא־תכנית, המחושבת לזמן ארוך ולהצלחה רצינית"⁴⁰³, – היה אומר. לפי יזמתו נוצרה ועדת התיכנון הממשלתית (גוספלאן). התפקיד העיקרי של הגוספלאן היה עיבוד התכנית המשקית הממלכתית המאוחדת ופיקוח על הגשמתה. הוא צריך היה לכוון את כל חייה המשקיים של הארץ בכיוון הגברת העושר החברתי, העליה בלתי־פוסקת של הדרגה הכלכלית והתרבותית של העמלים, ביצור אי־תלותה והגברת כושר־ההגנה של הרפובליקה הסובייטית. הגשמת התכנית לבנין

הסוציאליזם, שהותוותה ע"י לנין, כללה את גידולה של התוכניתיות, הגברתה במשקנו והשפעתה העולה וגוברת של הדיקטטורה הפרולטארית על כל מהלך החיים המשקיים של הארץ.

לנין עקב בתשומת-לב אחרי עבודתו של הגוספלאן, כיוון אותה, ציין את הקאדרים של עובדיו ונתן להם הוראות מכוונות. הוא תבע במפגיע, שהתיכנון לא יהיה תלוש מקרקע המציאות; הוא דרש, שבד בבד עם התכנית לזמן-ארוך, המכוון לשנים רבות, יתוכנו תוכניות לשנה אחת או לחדשים אחדים. הוא העלה את התפקיד לביצוע ולביצוע-נוסף של התכניות ל"קיצור תקופת הרעב, הקור והדלות".

לנין פעל בהדרגה היומית לביצוע תוכנית החישמול של הארץ. הוא עקב בתשומת-לב אחרי בנין תחנות החשמל שנקבעו לפי התכנית, בעיקר הקאשירית והוולכובית, שהיו התחנות הראשונות שהוקמו לפי תכנית גוֹאֶרְלוֹ, עסק בבעיות ההספקה החומרית-טכנית והכלכלית של מפעלי-הבנין, התעניין בהספקה הסדירה של הציוד, החמרים והאביזרים, עקב אחרי הטיב של עבודות הבנין, ביקר את נכונותם של מפעלי-התעשייה להשתמש בזרם החשמלי של התחנות החדשות. לנין גייס את המפלגה ואת המוני העמלים למלחמה בעד ביצועה המוצלח של התכנית המשקית העממית הראשונה.

בהתאם לתוכנית שיקומו של המשק החקלאי, התעשייה והטראנספורט התארגן גם המנגנון המשקי של הארץ. ערך רב לביצוע משימה זו נודע להוראה שעובדה ע"י לנין "ההוראה של ס.ט.א. (מועצת העמל וההגנה) למשרדים הסובייטיים המקומיים" על התפקידים העיקריים בשטח הבנין המשקי.

ביחסו חשיבות רבה ל"הוראה", העביר לנין בעקשנות האופיינית את ההחלטה בשאלה זו. ה"הוראה" נדונה בוועידה הכל-רוסית ה-IV של האגודות המקצועיות, בוועידה ה-IV של מועצות המשק העממי ובכינוס ה-X של המפלגה. לנין כתב שורה של מכתבים על ה"הוראה" והופיע כנאום בישיבת הוועידה.

בתשומת-לב רבה ביקר לנין את ביצועה של ה"הוראה" במקומות, בראותו בו ראשית הגשמת רעיון⁴⁰⁴ על הביקורת ההמונית ובחינה ע"י הסניפים את פעולת המרכז, בתור אמצעי למשיכת הבלתי-מפלגתיים, המסורים לרעיון הבנייה הסוציאליסטית, לתוך מוסדות השלטון של הארץ.

במשיכת ההמונים להנהלת המדינה ראה לנין את אחד התפקידים העיקריים. הוא הורה ללא-הפסק, שהשלטון הסובייטי שואף למשוך את כל העמלים, מפלגתיים ובלתי-מפלגתיים, גברים ונשים להשתתפות פעילה בבנין הממלכתי והמשקי.

בחנכו את ההמונים, היה לנין גם לומד מההמונים. לנין הצליף ללא-רחם באלה, שהסתכלו מגבוה על ההמונים, ניסו אך ורק ללמד אותם בשכחם שיש ללמוד מההמונים, לחקור במעשיהם, ללמוד ולהכליל את הנסיון המעשי של מלחמת ההמונים.

באלפי נימים היה לנין קשור בהמוני העם הרחבים של הפועלים והאיכרים ושאל תמיד לקשור קשרים חדשים. בינואר 1922 כתב לנין אל עורך העתון "בדנוטה":

"נא לכתוב לי בקיצור: (2-3 עמודים לכל היותר), כמה מכתבים מהאיכרים נשלחו ל"בדנוטה"? מהו החשוב (החשוב ביותר) וחדש במכתבים אלה? מצב-הרוח? שאלות-בוערות? האם אי-אפשר לקבל פעם בחודשיים את המכתבים האלה?"⁴⁰⁵.

פגישות, שיחות עם פועלים ואיכרים, הופעות באסיפות-פומביות, בכינוסי-הייצור המורחבים של האגודות המקצועיות, בכינוסי פועלים ואיכרים בלתי-מפלגתיים, בהתייעצויות של צירים בלתי-מפלגתיים של הוועידות, באסיפות מרובות, שיחות, כתבים-פועלים (ראפקורים) וכתבים-איכרים (סלקורים), עיון במכתבים המתקבלים – אלה הם חוטי-הקשר של לנין עם ההמונים.

האמונה העמוקה של לנין בהמונים היתה תכונתו המיוחדת. לחזק את הקשר עם ההמונים – הזכיר לנין תמיד למפלגה, "נוכל לנהל רק אז, כאשר נבטא באופן נכון את זה שהעם מכיר בו"⁴⁰⁶. – אמר לנין באביב 1922 בוועידה ה-IX. העם ידע על אהבתו של לנין אליו והאמין לו. הפועלים היו אומרים: – "לנין – זהו אהננו בעצמנו".

בנאמו בנושף של הקורסאנטים בקרמל, תיאר החבר סטאלין באופן זה את אמונתו של לנין בהמונים: "אינני מכיר מהפכן אחר, שהאמין אמונה כה עמוקה בכוחות היצירה של הפרולטאריון ובתכליתיות המהפכנית של האינסטינקט המעמדי שלו, כלנין... מכאן הטפתו הבלתי-פוסקת של לנין: ללמוד אצל ההמונים, להבין את מעשיהם, לחקור בקפדנות את הנסיון המעשי של מאבק ההמונים.

האמונה בכוח-היצור של ההמונים – זוהי התכונה המיוחדת בפעולתו של לנין, אשר נתנה לו את האפשרות להבין את הסטיכיה ולכוון את תנועתה באפיק המהפכה הפרולטארית"⁴⁰⁷.

בהיותו סולד מהרעשנות, בדרשו בכול פשטות וענוותנות, היה לנין עצמו דוגמא לענוותנות יוצאת מהכלל. הפועלים היו מגדירים את פשטותו של לנין: "פשוט כאמת". "הפשטות והענוותנות הזאת של לנין, השאיפה להשאר בלתי-נראה או, בכל אופן לא להזדקק בפני העינים ולא להדגיש את מצבו הרם – זוהי אחת מתכונותיו החזקות של לנין, כמנהיגם החדש של המונים חדשים, המוני-עם פשוטים ורגילים"⁴⁰⁸ של ה"שפל" האנושי"⁴⁰⁹.

לנין ייחס תפקיד חשוב למנגנון הממשלתי בשיקום הסוציאליסטי של הארץ וחיזוקה של ברית מעמד הפועלים עם האיכרות.

לנין היה שונא בנפש של ה"סחבת" והביורוקראטיזם. הוא היה נוקט אמצעים חריפים נגד הביורוקראטים וה"סחבנים". הוא הדגיש שאין להרשות את היחס הפורמאלי לאיזו שהיא שאלה מצד המוסדות הסובייטיים, אשר צריכים להלחם בביורוקראטיזם. הוא תבע למסור למשפט

אותם התיקים שהיו קשורים ב"סחבת" וב"ורוקראטיזם", דרש שהשופטים יטילו עונש המור בעד ה"סחבת", בהראותו על ההכרח "לדרבן את השופטים ע"י הועדה המרכזי".

בספטמבר 1921 הציע לנין במכתב מיוחד לנארוקום המשפטים: להעמיד בפני משפט במוסקבה במשך הסתיו והחורף 4–6 תיקים על ה"סחבת" המוסקבאית, לאסוף מקרים מה"מזרחיים" ביותר ולעשות מכל אחד מהם משפט "פוליטי". למצוא אי-אלו "אקספרטים" פקחים בענין ה"סחבת", שידעו "להרכיב" כראות בעד ה"סחבת"; להוציא אגרת מאירת-עינים על המלחמה ב"סחבת".

לנין לא סבל רמאות והיה מחמיר בנוגע למועלים ברכוש הסוציאליסטי. הוא היה נוקט אמצעים חמורים בכל מקרה כשהדבר היה נוגע במעילה בכספי המדינה ושדידת רכוש המדינה. את לנין אי-אפשר היה לרמות, בכול היה דורש יושר ואמת.

בשנת 1921 הגיע למוסקבה חייל-אדום למסור ללנין על העברות על הסמכות ומעילות שנעשו ע"י אי-אלו פעילים במחוז הדון. במכתבו אל לנין ציין החבר הזה, שמעשים אלה מעוררים אי-שביעת רצון גדולה בקרב הפועלים והאיכרים העמלים. לנין העביר תיכף ומיד העתק מהמכתב הזה למזכיר הועדה המרכזי החבר מולוטוב; הציע לשגר ועדה מיוחדת לדון מחברי הווציק ו-10–20 סברדלובאים; לקחת אתם את מחבר המכתב; לירות במקום באלה אם יתברר ששדדו. בנוגע לזה ששלח את המכתב לנין כתב בפתק למזכיר: (1) תמצאו את המחבר **במהרה**, קבלוהו, הרגיעוהו, תגידו לו שאני חולה, אבל את הענין שלו אתן לו מהלכים⁴¹⁰.

גם בשעות הקשות ביותר בעת המלחמה בפולשים ובגבארדיה-הלבנה היה לנין דואג להרמת הדרגא התרבותית של המוני העם. עם מעבר המפלגה לפעולה לימי-שלום לשיקום המשק העממי נעשו שאלות התרבות יותר חריפות ויותר דחופות.

מכאן הערך הרב שייחס לנין לשאלת הרמת השכלתם של ההמונים ובשורה הראשונה לחיסול העם-הארצות. הוא טען ללא-הפסק שאדם בור אינו מסוגל לעסוק בפוליטיקה, שצריכים ללמדו קרוא וכתוב.

לנין הביע את בטחונו המלא שאם בענין חיסול העם-הארצות יטפלו ההמונים עצמם, אפשר יהיה לגמור בצרה זו במהרה. באותו הזמן הצביע על הקשיים העומדים בפני פתרון בעיות המהפכה התרבותית ותבע מההמונים ללמוד, ללמוד וללמוד.

את הנחלת התרבות להמונים הרחבים, העריך לנין כאחד התנאים העיקריים להצלחת המהפכה. העלאת הרמה התרבותית של ההמונים מבטיחה את התפתחות המדע, הטכניקה, האמנות והשימוש הרב-צדדי במדע בבנין המשק הסובייטי והמדינה.

לנין העלה תפקיד בעל חשיבות מדינית רבה: להגיע לזה, שהמדע לא ישאר אצלנו כאות מתה או מליצה שבאופנה (וזו, חטאנו זה אין להסתיר, קורה אצלנו לעיתים קרובות), שהמדע יחדור בגוף ובנפש "ויהפך לחלק בלתי-נפרד של ההווי במלוא מובן המלה"⁴¹¹.

את הסטיכיה הזעיר-בורגנית בארץ ואת הקושיים במעבר לפוליטיקה הכלכלית החדשה, ניסו שיירי המעמדות האויבים לנצל לא רק בשטח הכלכלי, כי אם בחזית הרעיונית. לנין הופיע בצורה נמרצת להגנת הטוהר של האידיאולוגיה המארכסיסטית.

במחצית הראשונה של חודש מרץ 1922 כתב לנין למען הירחון "פוד זנאמניאם מארקסיזמה" ("תחת דגל המארכסיזם") את מאמרו המפורסם "על מהותו של המטריאליזם הלוחם". מאמר זה הוא תכנית לעבודתם של הקומוניסטים בחזית התיאורטית ובעיקר בשטח הפילוסופיה.

תורתו של לנין על קשריה של המפלגה עם ההמונים ועל ערכה של המפלגה בתור החלוץ בבנין הקומוניזם מצאה את המשכה ופיתוחה במאמר זה. לנין כתב:

"שגיאתם הכי גדולה והכי מסוכנת של הקומוניסטים (כמו כן של כל המהפכנים שעשו את ראשיתה של מהפכה גדולה) היא המחשבת, שאת המהפכה אפשר לעשות בידי המהפכנים לבד. להיפך, למען הצלחתה של כל פעולה מהפכנית רצינית צריך להבין ולקיים במציאות שהמהפכנים מסוגלים אך ורק לתפקיד של חלוץ ההולך בפני מעמד שהוא בר-קיימא ומתקדם. החלוץ הוא רק אז ממלא את תפקידו החלוצי, אם הוא מסוגל לא להנתק מההמונים שהוא מנהלם, כי אם להוביל באמת יחד עמו את ההמונים הללו. בלעדי הברית עם הלא-קומוניסטים בכל ענפי הפעולה אין לדבר כלל על בנין קומוניסטי מוצלח"⁴¹².

לנין הורה על ההכרח של קשירת ברית של הקומוניסטים עם המטריאליסטים הלא-קומוניסטים, עם באי-כוח המדע של ימינו, בעיקר במדעי-הטבע. בברית זאת צריכת ההגמוניה להישאר בידי המטריאליזם הדיאלקטי. כי אך ורק המטריאליזם-הדיאלקטי מסוגל לנהל מאבק עטור נצחון בהסתערות האידאות הבורגניות, נגד כל המינים של אידיאליזם וכמורה. בקשר לזה הורה לנין על שלושה תפקידים עיקריים: (1) לנהל תעמולה אתיאטיסטית בלתי-פוסקת, מתוך ניצול כל החומר למלחמה נמרצת בכל צורות הדתיות; (2) להאיר באור המטריאליזם הדיאלקטי את המשבר החרף שבמושגים המסורתיים, העובר עכשיו על מדעי-הטבע בימינו והמנוצל ע"י הפילוסופים הבורגניים כדי להגניב בסדקים את האידיאליזם; (3) להמשיך בפיתוח הדיאלקטיקה המאטריאליסטית כמדע פילוסופי. "בלעדי שיעמיד לפנינו מטרה כזו ויבצע אותה בשיטתיות, לא יכול המאטריאליזם להיות מאטריאליזם לוחם"⁴¹³.

המאמר "על מהות המאטריאליזם הלוחם" הנהו כעין צוואתו של לנין בבעיות הפילוסופיה. הוא מהווה דוגמא של מלחמתיות מפלגתית בשטח התיאוריה ומציין את הדרך בו צריכה להתפתח הפעולה התיאורטית בארצנו.

לנין החשיב ביותר את העבודה המאורגנת והמושמעת, לעבודה באורח חדש. את כל העבודה המפלגתית והממלכתית היה לנין מתאר לעצמו כמזיגה בולשביסטית של התנופה המהפכנית הרוסית והפעלתנות האמריקאית.

לנין היה לדוגמא של סדר פרולטארי ומשמעת. אותן התביעות היה מכוון לגבי הזולת. בשמירה הקפדנית על המשמעת המפלגתית והממלכתית הוא ראה את הערובה לנצחון.

יותר מכול אהב לנין את המעשה החי. הוא הוקיע ללא רחם את הבטלנות והעצלנות ואת הנטייה להחליף את העבודה היוצרת בדיבורים גרידא. הצליף על אלה שנטלו עליהם לעשות הכול ולא היו גומרים אף דבר. שגא שגאה עמוקה את ההתגודדות הבטלנית של הישיבות, חוסר-התכלית, את האובלומוביות. "ספיק הדבר, אם להסתכל בנו, איך שאנו יושבים בישיבות, איך שאנו עובדים בוועדות, כדי להגיד שאובלומוב הישן שריר וקיים עדיין וצריכים הרבה לרחוץ אותו, לנקותו, לטלטלו ולהרביץ בו כדי שיצא ממנו מה שהוא"⁴¹⁴.

לנין הורה שביקורת הביצוע והתאמה נכונה של האנשים מהווים את התפקיד העיקרי בעבודת המנגנון של ממשלה מטיפוס חדש. בשורה של הופעותיו בראשית שנת 1922, הוא העלה במפגיע את הבעייה הזאת בפני הקאדרים המפלגתיים והסובייטיים.

לנין מגלה דאגה תמידית לאחדותה ולשלמותה של המפלגה הבולשביסטית, על ריבוי קשריה עם ההמונים הבלתי-מפלגתיים. ביצועה של הפוליטיקה הכלכלית החדשה עוררה התנגדות מטעם היסודות הבלתי-יציבים במפלגה. ההתנגדות הלכה משני הצדדים. המפלצות הפוליטיות, הצעקנים ה"שמאליים" "הוכיחו" שהנאף – זהו אבדן השלטון הסובייטי. התבוסנים הגלויים – טרוצקי, זינובייב, קאמינייב, ראדק, בוכארין, ריקוב, סוקולניקוב ואחרים – אלה שלא האמינו באפשרות בניין הסוציאליזם בארצנו, בהיותם משתחוים בפני "עוצמתו" של הקאפיטאליזם, בשאפם לחזק את עמדות הקאפיטאליזם ברפובליקה הסובייטית, השתדלו להשיג הנחות גדולות לקאפיטאל הפרטי. הם תבעו מסירת נקודות פיקוד חשובות של השלטון הסובייטי במשק העממי. בהדרכתו של לנין הוקיעה המפלגה ובודדה גם את אלה וגם את האחרים והדפה אותם בצורה נמרצת.

עצם העובדה שקיימת התנגדות למדיניות המפלגה הוכיחה על ההכרח בטיהור שורותיה מהיסודות הבלתי-יציבים.

לנין שמר ללא-ליאות על טוהר המפלגה, דאגה לשיפור הרכבה האנושי. "חברי מפלגה מזוייפים, אין לנו צורך בהם ואפילו בהם – כתב הוא עוד בשנת 1919. – מפלגת השלטון היחידה בעולם, הדואגת לא להגדלת מספר חבריה, כי אם להטבת תכונותיהם, הדואגת לטהר את המפלגה מכל ה"נספחים", זאת היא המפלגה שלנו – מפלגת מעמד הפועלים המהפכני"⁴¹⁵.

לנין ייחס חשיבות רבת לטיהור המפלגה שהוכרזה ע"י הוועד-המרכזי בשנת 1921. הוא הפנה במיוחד את תשומת-לבו של כל חברי המפלגה על הצורך לטהר היטב את המפלגה "מרמאים, ביורוקראטים, בלתי-מהוגנים, מקומוניסטים בלתי-יציבים וממנשביקים שצבעו מחדש את ה"חזית" שלהם ונשארו בלבם מנשביקים". הוא הורה על החשיבות של שיתוף בלתי-מפלגתיים בטיהור. "ישנם מקומות, בהם מטהרים את המפלגה בהתאם להוראותיהם ונסיונם של הפועלים הבלתי-מפלגתיים, בהתחשב עם באי-כוח ההמון הפרולטארי הבלתי מפלגתי. הנה – זהו החשוב ביותר. לו עלה בידנו **בזה האופן** לטהר את המפלגה מלמעלה ועד למטה, "מבלי להתחשב באישים", כיבושי המהפכה היו בודאי כבירים"⁴¹⁶.

לנין דרש גישה קפדנית בעת קבלת חברים למפלגה. הוא דרש לדחות את הצעתו של זינובייב לקצר את תקופת המועמדות (הסטאג') לגבי המצטרפים למפלגה. לנין ביסס בפתק מיוחד למזכיר הוועד-המרכזי של המפלגה, החבר מולוטוב, על ההכרח לקצר את הסטאג' של המועמדות עד לחצי שנה, אך ורק לגבי אותם הפועלים, שעבדו לא פחות מעשר שנים במפעלי-תעשייה גדולים. בעת קבלת סוגים אחרים למפלגה הוא יעץ להעריך את הסטאג' (הוותק). בהצעותיו אלה שאף לנין לגדר את המפלגה בפני חזירתם לשורותיה של יסודות זעיר-בורגניים ועוינים, אשר באופן מקרי ולזמן קצר הפכו לפועלים. הסכנה הזאת היתה גדולה ביותר בעיקר בתקופת הנאף.

לנין דרש, שבעת קבלת הקומוסומולצים למפלגה יבורר אם הם "באמת למדו ברצינות ושרכשו משהו בלימודיהם" וכמו כן שהם "עשו סטאג' ארוך של פעולות מעשיות (משקיות, תרבותיות וכו')".

את כל העבודה בהנהגת המפלגה והארץ, את כל פעולת הפיתוח של הבנייה הסוציאליסטית עשה לנין יחד עם סטאלין מתוך התייעצות עמו. כמקודם, בשנות האינטרבגציה ומלחמת האזרחים, היתה המפלגה שולחת את החבר סטאלין לקטעים החשובים והמכריעים ביותר של החזית, כן גם עכשיו נשלח החבר סטאלין לשם, איפה שמוטל על כף המאזניים גורל הניצחון בחזית המשקית. גורלו של שיקום המשק העממי נחרץ בדונבאס, הבסיס של הפחם והמתכות היחיד של הארץ, – והדונבאס עובר לפיקוחו המיוחד של החבר סטאלין. צריך לארגן את עבודתו של הטראנספורט, אותו עצב עיקרי בגוף המדינה – והחבר סטאלין הוא חבר צ.ק. בוועדה לשיקום הטראנספורט. כאשר נוצר מצב מתוח בסיביריה – אזי כותב לנין אל סטאלין: "אבקש לשים לב להודעתו של דזרז'ינסקי על סיביריה. הסכנה שאנשי-שלומנו לא⁴¹⁷ יוכלו להסתדר עם האיכרים הסיביריים, היא גדולה ואימה". אם בוועדה ה-4 הכל-רוסית של האיגודים המקצועיים הצליחו היסודות האנטי-מפלגתיים הודות להזנחתו של טומסקי להטות את האוריינטציה של הסיעה הבולשביסטית – שולח הוועד המרכזי לוועדה את לנין וסטאלין והם מוקיעים את תחבולותיו של האויב. כאשר צריכים למגר את היסודות האנארכו-סינדיקאליסטיים באגודת פועלי המתכת – שולח הוועד המרכזי לוועדה את לנין וסטאלין. לנין מתכונן לוועדה ה-11. הוא מתעמק בבעייה – איך לארגן ביקורת הביצוע ואת בחירת האנשים והוא נוטה למשוך לזה את הראבקרין (האינספקציה הפועלית-איכרית) והוא מתייעץ על זה עם החבר סטאלין. "דרושים עוזרים, – כותב לנין לסטאלין – המנגנון ההנהלתי של הסובנארקום לא יספיק בשביל זה, ולהגדילו לא רצוי. באתי לידי מחשבה שרצוי לנצל לזה את ה...ראבקרין. רצוני לדעת אם אתה מחייב זאת"⁴¹⁸.

לנין וסטאלין עיבדו במשותף את יסודות הפוליטיקה הלאומית הסובייטית, ניהלו את ביצועה. תשומת-לב מיוחדת הקדיש לנין בשנת 1921 לעבר-קאבקאז. את מכתבו הראשון – הוראה לקומוניסטים של גרוזה, אחרי שהוקם שם השלטון הסובייטי, לנין שלח קודם לחבר סטאלין. "אבקש לשלוח, ואם יש לך איזה התנגדות נשוחח על זה בטלפון"⁴¹⁹ כתב לנין אל סטאלין. לנין וסטאלין היו היוזמים של פדרציית הרפובליקות בעבר-הקאבקאז, מארגני השיתוף והאחווה של העמים בעבר-הקאבקאז⁴²⁰. בכתבו את תכנית ההצעה על יצירת הפדרציה של הרפובליקות בעבר-הקאבקאז, שלח לנין אותה לסטאלין. סטאלין הכניס תיקון לתכניתו של לנין. לנין הסכים לתיקון. לנין נלחם בעקשנות וללא-פשרה

בשופיניזם הווליקורוסי. באחת משיבות הפוליטבירו הוא כתב לסטאלין: "לשופיניזם הווליקורוסי אני מכריז מלחמה⁴²¹ לחיים ולמוות. אך אתפטר מהשג הארורה, אוכל אותו בכל השיניים הבריאות.

צריך בהחלט לעמוד על כך שבוציק יתחלפו יושביי הראש לפיהתור

רוסי

אוקראיני

גרוזיני וכו'.

בהחלט!

שלך לנין".

על הפתק הזה ענה החבר סטאלין: "נכון"⁴²².

לנין דאג במיוחד לחבר סטאלין. בקבלו ביולי 1921 ידיעה מהקאבאז הצפוני על מחלתו של סטאלין, שאל לנין טלגרפית אצל החבר אורדז'וניקידזה: "ראשית־כול: אבקש להודיע מה מצב בריאותו של סטאלין ומסקנות הרופאים על זה"⁴²³. כעבור ימים אחדים שוב טלגרף: מסור את שמו וכתובתו של הרופא המרפא את סטאלין ולכמה ימים העסיקו את סטאלין"⁴²⁴. לנין שוב פעם ושוב מזכיר לאורדז'וניקידזה: "אני מתפלא, שאתם מנתקים את סטאלין ממנוחתו. סטאלין צריך לנוח עוד, לא פחות, מ־4 או 6 שבועות".

לנין גילה גם ענין לתנאי החיים בהם נמצא החבר סטאלין. בפתק לקומנדנט של הקרמל (בנובמבר 1921) הוא כתב שדירתו של החבר סטאלין היא כזאת שאין נותנים לו לישון (בשכנות נמצא מטבח, שממנו היה נשמע רעש מהשכם בבוקר). ביקש להעביר את החבר סטאלין לדירה יותר שקטה. ביקש להזדרז ולכתוב מתי ייעשה הדבר.

בדצמבר 1921 כתב לנין בפתק למזכירו: "כאשר סטאלין יקום (לא להעיר), להגיד לו, שאני נמצא בוועדה (אצלי) ושאני מבקש את סטאלין לתת לי את הטלפונים שלו (אם סטאלין ילך), כי אני צריך לדבר עמו בטלפון"⁴²⁵.

במרץ 1922 התקיימה הוועידה ה־11 של המפלגה. היתה זאת הוועידה האחרונה בה השתתף לנין. העבודה המאומצת של השנים האחרונות החלה להשפיע על מצב בריאותו. למרות מחלתו, התכוון לנין בקפדנות לוועידה ועד כמה שהרשו זאת כוחותיו ניהל את הכנתה.

בוועידה הופיע לנין עם הדו"ח המדיני של הוועד־המרכזי של המפלגה. בהרצאתו מתח לנין ביקורת נמרצת על הליקויים שהיו, בגייסו את המפלגה לסילוקם ויחד עם זה העביר סך־הכל לשנה הראשונה של הנאָפ. כבר השנה הראשונה של המדיניות הכלכלית החדשה הוכיחה את נכונותה. על היסוד הכלכלי החדש גברה הברית של הפועלים והאיכרים. חוסל כמעט כליל הבאנדיטיזם הקולאקי. התעשייה הכבדה, ההובלה, הבאנקים, האדמה, סחר פנים וחוץ, ז.א. כל המשלטים נשמרו בידי השלטון הסובייטי. המפלגה השיגה את השינוי לטובה בחזית המשקית. החלה עליה אטית אבל בטוחה בכל שטחי הבנייה המשקית.

סיכומים אלה איפשרו ללנין להודיע:

"שנה אחת נסוגנו. כעת צריכים אנו לאמר בשם המפלגה: – די! המטרה שהצגנו לנו בנסיגתנו – השגנוה. התקופה הזאת מסתיימת או שכבר נסתיימה. כעת מופיעה מטרה אחרת. – שידוד מערכת הכוחות"⁴²⁶. שידוד כוחות זה היה דרוש למען התקפה חדשה על היסודות הקאפיטאליסטיים בארץ. היא הוגדרה ע"י לנין כ"הכנת ההתקפה על ההון המשקיי־הפרטי"⁴²⁷.

לנין לימד את המפלגה להבין את האופי הכפול של המדיניות הכלכלית החדשה. הוא ציין, שהקאפיטאליזם הורשה, אבל כל המשלטים של המשק העממי נשמרו בידי המדינה הפרולטארית. בין היסודות הקאפיטאליסטיים והסוציאליסטיים נטוש מאבק נואש שבעת התפתחותו יגדל תפקידם של היסודות הסוציאליסטיים, אשר ינצחו את היסודות הקאפיטאליסטיים. הנאָפ מכוון לניצחון זה של הסוציאליזם על הקאפיטאליזם, מכוון לביטול המעמדות ולבנין היסוד של המשק הסוציאליסטי. לנין אמר בוועידה: "הכוחות הכלכליים שהם בידי המדינה הפרולטארית של רוסיה מספיקים בהחלט כדי להבטיח את המעבר לקומוניזם"⁴²⁸.

השנה של המדיניות הכלכלית החדשה הראתה לאיכרות שהשלטון הסובייטי נוקט באמצעים המובנים להמוני האיכרות הרחבים. הנאָפ הוכיח לאיכרים, שהמפלגה הבולשביסטית דואגת לצרכיהם היום־יומיים ועוזרת לו ע"י מעשיה; הנאָפ הראה, שהמפלגה הבולשביסטית הולכת ללא־רתיעה למטרתה – לבנין הסוציאליזם בארצנו, על יסוד הברית של מעמד־הפועלים והאיכרות בהדרכתו של מעמד הפועלים.

לנין הורה במפגיע בוועידה, שלמען ניצחון הסוציאליזם צריך להבטיח את הברית בין מעמד הפועלים והאיכרות, את הברית בין התעשייה הסוציאליסטית והמשק האיכרי. הוא לימד שבליוכודנו עם המוני האיכרים, עם האיכרות הפשוטה העמלה, נתחיל להתקדם קדימה; אמנם לאט־לאט, "אבל כך, שבאמת יזוז אתנו כל ההמון. אזי תבוא גם המרצת התנועה הזו במהירות, אשר כעת איננו יכולים לחלום על זה"⁴²⁹.

לנין היה לו כישרון לקבוע בתוך שרשרת תפקידים את החוליה העיקרית, את התפקיד היסודי ובצורה ברורה ומרוכזת לנסח אותו, ולרכז לביצועה את כל כוחותיה של המפלגה. לתפקיד כזה חשב לנין את המסחר בין העיר והכפר. כי הדרך להגשמת הברית בין התעשייה

הסוציאליסטית והמשק האיכרי הוא בהגברת החליפין בין העיר והכפר. ולנין העלה סיסמה – ללמוד לסחור; ולסחור בצורה תרבותית.

לנין הורה שעיקר מה שחסר לקומוניסטים, – זוהי התרבות, הכושר לנהל בתנאי הנאָפּ, המבטיח במובן הכלכלי והמדיני את האפשרות ליצירת הבסיס למשק הסוציאליסטי. הוא אמר: **לבחון את האנשים ולבחון את הביצוע המעשי של העניין** – בזה ושוב פעם בזה, הוא עכשיו המסמר של כל הפעולה, של כל המדינה" ⁴³⁰.

לנין הסתער בוועידה על הטרוצקיסטים (שלאפניקוב, פראוברז'נסקי ואחרים), שהופיעו נגד ביצוע המדיניות הכלכלית החדשה ואשר זרעו בהלה בשורות המפלגה.

את נאואו בסיום הוועידה הקדיש לנין למפלגה, לליכודה הרב, אחדות הדעות שלה, לאותה האחדות הרעיונית והאידיאית שהושגה ע"י המפלגה שבין הוועידה ה-10 וה-11.

למעלה מכל העריך לנין את המפלגה כאבנגארד של ההמונים, בכוח המניע של המדינה הסובייטית. את אחדותה וליכודה הוא החשיב ביותר. "העיקרי והיסודי שהשגנו בתור תופעה 'חדשה' בוועידה זו, זוהי ההוכחה החדשה של אי-צדקתם של אויבינו, אשר טענו שמפלגתנו הזיקנה כבר שולטת בה, שהיא מאבדת את גמישות תבונתה ואת גמישות גופה.

לא. את הגמישות הזאת לא אבדנו" ⁴³¹.

צריך היה להגשים בחיים את התפקידים ההיסטוריים שהוצגו ע"י לנין בוועידה, הכרחי היה להכין על פסי הנאָפּ את הניצחון של הסוציאליזם.

לפי הצעתו של לנין בחר הפלנום של הוועדה המרכזי אחרי הוועידה למזכיר הגנרלי של הוועדה המרכזי את תלמידו הנאמן וחברו-לנשק של לנין – החבר סטאלין. מאותו זמן עובד החבר סטאלין ללא-הפסקה בתפקידו זה.

פצעיו של לנין משלהי הקיץ של שנת 1918 ועבודתו המאומצת החריבו את בריאותו. כבר מימי החורף של שנת 1921 הוכרח להפסיק מדי פעם בעבודתו.

במאי 1922 חלה הרעה במצב בריאותו של לנין. באותו זמן נמצא לנין בסביבות מוסקבה – בגורקי, שעבר לשם לפי דרישתם של הרופאים. בסוף מאי החלה התקפה חריפה של המחלה וזעזוע ראשון. זה הביא לשיתוק חלקי. לנין איבד את האפשרות להניע ביד וברגל ימין וגם הדיבור הופרע. במחצית יוני חלה הטבת מה במצב בריאותו של וולאדימיר אילאיץ'. ביולי הירשו לו הרופאים לקבל את ביקורם של חברים קרובים, אבל בתנאי שלא ינהל שיחות מעשיות.

הנה מה שכותב החבר סטאלין על פגישה כזאת בגורקי:

"החבר לנין בעת פגישתי הראשונה עמו בסוף יולי, אחרי הפסקה של חודש וחצי חודש, עשה עלי רושם של לוחם ותיק, שהספיק לנוח אחרי הקרבות המיגעיים והרצופים ואשר התרענן במקצת אחרי המנוחה. רענן וחלים, אם כי נראו במקצת סימני עיפות יתירה. – "אסור לי לקרוא עתונים – אומר בלעג החבר לנין, – אסור לי לדבר על פוליטיקה, אני עוקף בקפדנות כל פיסת ניר המתגוללות על השולחן, בפחדי שמא זהו עתון ושלא תתקבל מזה, חלילה, הפרת המשמעת".

אני צוחק ומהלל עד השמים את משמעתו של החבר לנין. אנו לועגים לרופאים, אשר אינם מסוגלים להבין שמדינאים מקצועיים, שהורשה להם הפגישה, אינם יכולים שלא לדבר על הפוליטיקה.

מפליאה אצל חבר לנין להיטותו לשאלות ונהיות, הכבירה לעבודה. רואים שהוא צמא לפעולה. משפט האס"רים, גנואה והאג. סיכויי היבול, התעשייה והכספים – כל השאלות צצות אחת אחרי השניה" ⁴³².

בעת מחלתו של לנין, היה סטאלין שניהל אז את פעולת המפלגה, מבקר אצלו לעתים תכופות. לנין היה מזמין אליו את סטאלין לשם שיחות על מצב הענינים, לבירור משותף של שאלות שונות.

בריאותו של לנין החלה להשתפר במהרה. הוא חידש את חליפת המכתבים המעשית ודרש שיביאו לו ספרים לגורקי: הוא כתב למזכיריו: יכולים אתם לברך אותי להחלמתי, והראיה: כתבידי אשר מתחיל להיות כבר אנושי. תתחילו להכין בשבילי ספרים (ולשלוח אלי רשימות) (1) מדעיים, (2) בלטרסטיקה, (3) פוליטיקה (האחרונים קצת יותר מאוחר, כי טרם הורשה לי לקרוא בהם)". לנין נהה להשתתפות בפעולה המפלגתית והממלכתיות, שבלעדיהן לא יתוארו חייו.

במחצית יולי טלגרף החבר סטאלין אל סרגו אורדז'וניקידזה:

"אתמול אחרי הפסקה של חודש וחצי חודש הירשו הרופאים לאילאיץ' לבקר את ידידיו ולעסוק שעות מספר בעבודה.

הייתי אצל אילאיץ' ומצאתי שהוא החלים בהחלט. היום יש לנו כבר אגרת ממנו עם הוראות בשאלות מדיניות שוטפות.

הרופאים סבורים שבעוד חודש יוכל לחזור לעבודה כקודם" ⁴³³.

באוגוסט 1922 שלח הכינוס המפלגתי ה-12 ברכה למנהיג המהפכה הפרולטאריאית אשר מפאת מחלתו לא יכול היה להשתתף בכינוס. את

“חברים – הודיע סטאלין בכינוס, – יכול אני להודיעכם, שהיום נקראתי אל החבר לנין ובתור תשובה לברכת הכינוס הוא הטיל עלי למסור לכם שהוא מודה לכם בעד ברכתכם. הוא הביע את תקוותו שלא ירחק היום והוא יחזור לעבוד בתוך שורותינו”.

ב-2 באוקטובר 1922 עקר לנין למוסקבה וחזר לעבודה. למחרת ישב בראש ישיבת הסובנארקום. ב-5 באוקטובר השתתף בישיבת הפלנום של הועד-המרכזי. ישיבתו של לנין לפעולה עוררה שמחה גדולה במפלגה ובלבות כל העמלים.

הרופאים הטילו על לנין משטר חמור, השתדלו להגביל את עבודתו לחמש שעות ביום: מ-11 עד 2 ומ-6 עד 8. חוץ מיום א' נקבע עוד יום מנוחה בשבוע (וולאדימיר אילאיץ' בחר ביום ד'). אבל לנין עקף את הוראותיהם של הרופאים. כבר מהיום הראשון ניגש לעבודה בכל היקפה. לחדר עבודתו היה בא בשעה 9.30 והיה עובר על כמות עצומה של עתונים. בשעה 10.45 היה מזמין את מזכירו למסירת דו"ח. משעה 11 בבוקר היתה מתחילה עבודה מאומצת. בלכתו בשעה 2 הביתה, היה לוקח עמו ערימת ניירות והיה חוזר בשעה 6 ובידו הוראות רבות למזכיריו. את יום המנוחה הנוסף היה לנין גם כן מקדיש לעבודה. הנה רשימה של יום “מנוחה” שכזה, כפי שנעשתה ע"י מזכירו של לנין: ב-1 בנובמבר ביום, התייעצות בהשתתפותו של סטאלין. בערב: משעה 7 עד 8 שני חברים מאיטליה. ב-8.30 וולאדימיר אילאיץ' הלך לביתו”.

ב-31 באוקטובר נשא לנין נאום בישיבת הווציק. היתה זאת הופעתו הראשונה אחרי החלמתו. כולם ציפו להופעתו זאת בהתרגשות רבה. גם אילאיץ' התרגש מאוד. הוא דיבר על הניצחון המזהיר שנחל הצבא-האדום⁴³⁴ הדיפלומאטיה הסובייטית ע"י שיחרור השטח האחרון מהאדמה הסובייטית – וולאדיבוסטוק – מידי האינטרבנטים היאפאניים. הוא אמר שהארץ הסובייטית עניה יותר מהארצות הקאפיטאליסטיות, אבל היא תשיג אותם במהירות כזאת שהם אפילו אינם מעיזים לחלום על זה. “במהירות הפאנטאסטית של שינויים איזה שהם אצלנו אף אחד לא יאמן, אבל במהירות האמיתית, במהירות, שאם להשוותה עם תקופה מסוימת של התפתחות היסטורית, כפי שהיא היתה, – במהירות כזאת, אם התנועה מתנהלת ע"י מפלגה מהפכנית באמת, במהירות כזאת אנו מאמינים ולמהירות כזאת נגיע”⁴³⁵.

ב-13 בנובמבר הופיע לנין בהרצאה “חמש שנים למהפכה הרוסית וסיכויי המהפכה העולמית” בקונגרס ה-4 של האינטרנאציונאל הקומוניסטי. עד מה שהיה קשה מצבה של הארץ הסובייטית בתוך המעגל הקאפיטאליסטי, היה לנין בטוח בניצחון ודיבר על הסיכויים המצויינים של סיכומי הנאף הראשונים.

“השנה והחצי שנה שעברו מוכיחים באופן מוחלט וחיובי שאנחנו... את הבחינה עברנו” – הודיע בגאווה. אנחנו, אמר לנין, השגנו את העליה הכלכלית על פסי הנאף: חזקנו את הברית של הפועלים והאיכרים, הטבנו את מצבו של מעמד הפועלים, ביססנו את הרובל, העלינו את הייצור של התעשייה הקלה. “כבר כעת יש לנו הוכחות, שאנו, בתור מדינה, מסוגלים לנהל מסחר, לשמור לעצמנו בסיסים יציבים במשק החקלאי ובתעשייה וללכת קדימה”. במצב קשה נמצאת עדיין התעשייה הכבדה. “התעשייה הכבדה זקוקה להענקות ממשלתיות”, – אמר לנין – “אם לא נמצאם אזי אנו, בתור מדינה תרבותית – אינני מדבר כבר על סוציאליסטית – אבודים”. אבל לארץ הסובייטים ישנם מקורות עצומים של הצבר פנימי. ולנין הודיע בשמחה רבה לבאי-כוח של הפרולטאריאון הבינלאומי שהשלטון הסובייטי, כתוצאה מהנאף, צבר כבר את ה-20 מיליון רובלים זהב הראשונים ושכל הסכום הזה יתן לשיקומה ולפיתוחה של התעשייה הכבדה, יקמץ בכל, אפילו על בתי-הספר. “זה מוכרח להיות – אמר לנין, – מפני שאנו יודעים שבלעדי הצלחתה של התעשייה הכבדה, בלעדי שיקומה לא נוכל להקים כל תעשייה ובלעדיה לא נוכל להתקיים כארץ עצמאית”. בעוז רב וללא-רתיעה הודיע לנין: “אנו כבשנו את השלטון למען הפועלים וישנה מטרה לפנינו – ליצור משטר סוציאליסטי בעזרת השלטון הזה”⁴³⁶.

לנין הופיע בשפה הגרמנית. ההרצאה ארכה כשעה והקונגרס הקשיב לה מתוך התרגשות ובהקשבה עמוקה. הדיבור היה קשה עליו. הוא דיבר מתוך התאמצות. אחרי ההרצאה היה עייף מאוד. המחלה נתנה אותותיה.

כעבור שבוע, ב-22 בנובמבר 1922, הופיע לנין בפלנום של הסובייט המוסקבאי. במתחו את הסך-הכל לחמש שנות קיומו של השלטון הסובייטי, סיים את נאומו במלים אלו:

“אנחנו הכנסנו את הסוציאליזם לחיי יום-יום וכעת זקוקים אנו להתמדה. הנה מהי הבעייה של תקופתנו. תרשו לי לסיים בהבעה הבטחון, שעד כמה שבעייה זו קשה היא, ועד כמה שהיא חדשה ביחס לבעייתנו הקודמת, ומה רבים הם הקשיים שהיא גורמת לנו, – כולנו יחד, לא מחר, כי אם כעבור שנים אחדות, כולנו נפתור את הבעייה הזאת למרות הכל, כך שמרוסיה הנאפית תקום רוסיה סוציאליסטית”.

היתה זאת הופעתו האחרונה של לנין בפני הארץ.

בשאלות שונות: כספים, מפעלי החשמל, זכויות, בדיקה האוניות, ספירת התושבים וכל מיני ענינים אחרים. מקבל מבקרים, משוחח, כותב מכתבים ומטיל שליחויות מרובות, שולח ברכות לקונגרס ה-3 של האינטרנאציונאל הקומוניסטי של הנוער, לוועידת הסובייטים האוקראיניים, לוועידות האגודות המקצועיות של העובדים הסובייטיים ושל עובדי ההשכלה. דואג להוצאה עממית של אגרות מארכס ואנגלס, מעיין בקפדנות בבעיות מדיניות החוץ, במאבק נגד סכנת המלחמה, כותב רשימות על תפקידי המשלחת הסובייטית בקונגרס השלום בהאג.

באותם השבועות האחרונים לעבודתו עסק לנין הרבה בשאלת ביצורה לעתיד של המדינה הסובייטית. במשך כל שנות המהפכה חישל לנין את ידידות העמים הסובייטיים, ניהל באופן בלתי-אמצעי את הקמתן של הרפובליקות הסובייטיות הלאומיות. הגנת הארץ, בעיות הבנייה הסוציאליסטית, פיתוחם הרב-צדדי של כל הלאומים הסובייטיים תבעו במפגיע את ביצורה של ברית העמים בארץ הסובייטים. על סדר-היום הועמדה השאלה על איחוד הדוק יותר של הרפובליקות הסובייטיות במדינת-ברית אחת. בברכתו לוועידת הסובייטים הכל-אוקראינית ב-10 בדצמבר 1922 לנין כתב, שאחת הבעיות החשובות היא הבעייה של איחוד הרפובליקות, ש"הפתרון הנכון של בעייה זו תלוי אירגונו לעתיד של המנגנון הממשלתי שלנו"⁴³⁷.

בשלהי דצמבר 1922, בוועידה ה-10 הכל-רוסית של הסובייטים ובוועידה ה-1 הכל-בריתית של הסובייטים, נתקבלה, לפי הצעתם של לנין וסטאלין, ההחלטה ההיסטורית על האיחוד הממלכתי מתוך בחירה חופשית של העמים הסובייטיים בברית הרפובליקות הסובייטיות הסוציאליסטיות – ס.ס.ס.ר.

לנין לא היה בוועידות אלו. הוא התכונן להופעתו בוועידה ה-10 הכל-רוסית של הסובייטים, כתב את תכנית הרצאתו לדו"ח על פעולת הממשלה, ניהל חליפת-מכתבים עניינית. אבל במהרה הלה הרעה חדשה במצב בריאותו של לנין.

ב-12 בדצמבר עבד לנין בפעם האחרונה בחדר-עבודתו בקרמל.

ברשימות מזכירו מיום זה צויין: "ב-12 בדצמבר בבוקר הגיע וולאדימיר אילאיץ' מגורקי ונכנס בשעה 11.15 לחדר-עבודתו. שהה שם זמן מועט והלך לביתו. בשעה 12 חזר וקיבל את ציורופה, אשר היה אצלו עד השעה 2. עזב את חדר-עבודתו בשעה 2 אחה"צ מבלי להשאיר הוראות לשעות הערב. בערב: וולאדימיר אילאיץ' נמצא בחדר-עבודתו משעה 5.30. שוחח בטלפון דקות מספר. בשעה 6.45 היה אצלו דורז'ינסקי. ב-7.45 – עובד הנארקומוונשטורג; וולאדימיר אילאיץ' הלך הביתה בשעה 8.15".

המחלה לא החלישה את כוח-רצונו של לנין, את מרצו ואת צמאונו הרב לפעולה. עניינה אותו שורה של בעיות. ב-13 בדצמבר הכתיב מכתב לסטאלין בשביל הפלינום של הועד-המרכזי, בו דרש לשמור על המונופולין בסחר-החוץ. לנין הוקיע אז את בוכארין, אשר דרש לחסל את המונופולין בסחר-החוץ, בתור מגן הספסרים, הנפמאנים והקולאקים.

הפלינום של הועד-המרכזי שהתנהל ע"י החבר סטאלין קיבל החלטה בהתאם להוראותיו של לנין ודחה בצורה נמרצת את ההתנקשות בשלמות המונופולין בסחר-החוץ.

בקשר עם ההרעה שחלה במצב בריאותו של לנין גזרו עליו הרופאים מנוחה מלאה. במשך 2–3 הימים לפני נסיעתו ממוסקבה קיבל לנין בדירתו ביקורי חברים, הכתיב מכתבים, נתן הוראה על ספרים מסויימים ולאן לשלחם. לנין לא אהב לדבר על מחלתו וכמעט אף-פעם לא התאונן. הפעם אמר שהוא מרגיש עצמו ברע ושלא ישן בלילה.

לנין הבין את רצינות מצבו. ב-15 בדצמבר הוא כתב לסטאלין: "גמרתי עכשיו את חיסול עסקי ואני יכול לנסוע מכאן במנוחה... נשאר רק דבר אחד המרגיזני מאוד – אי-היכולת להופיע בוועידת-הסובייטים. ביום ג' יהיו אצלי הרופאים, ואנו נדון אם ישנה איזו שהיא תקווה להופעה כזאת. ההכרח להמנע מזאת הוא לא נוח לי בהחלט, אם לא יותר מזה. הקונספקט של הנאום כבר מוכן אצלי מלפני ימים אחדים. אני מציע, לכן, מבלי לעכב את ההכנות להופעתו של מי שהוא במקומי, לשמור עד יום ד' על האפשרות שאני בעצמי אופיע. יתכן, בנאום המקוצר בהרבה לעומת הרגיל, למשל, בנאום של שלושת-רבעי-שעה. נאום זה לא יפריע לנאומו של ממלא-מקומי (במי שתבחרו למטרה זו), אבל אני חושב שיהיה בו מן התועלת הן במובן הפוליטי והן במובן האישי, כי תמנע את הסיבה להתרגשות גדולה".

התקפה חדשה של המחלה מנעה מלנין את אפשרות ההופעה בוועידת הסובייטים. הנסיעה ממוסקבה לגורקי נדחתה.

בקשר עם מחלתו של לנין ירדה על המפלגה כולה ועל המוני העמלים יגון רב. כולם חיו מתוך דאגה לחייו של המנהיג הנערץ.

ברם, גם בהיותו חולה אנוש לא הפסיק לנין בעבודתו לטובת המהפכה, לרווחתה של המולדת הסוציאליסטית, אשר לה הקריב את כל כוחותיו ואת כל חייו.

בשני החדשים הראשונים של שנת 1923 חלה הטבת-מה במצב בריאותו של לנין. באותה תקופה כתב לנין שורה של מאמרים חשובים מאוד: ב-2 ביאנואר הוא הכתיב "דפים מתוך היום", ב-4, 6 ביאנואר – "על הקואופרציה"; 9, 13, 19, 22, 23 ביאנואר – "איך לארגן מחדש את הראבקרין"; ב-16, 17 ביאנואר – "על המהפכה שלנו"; 2, 4, 5, 6, 7, 9 בפברואר – "יותר טוב מעט, אבל טוב".

לנין היה רגיל לכתוב בעצמו את מאמריו; הסטנוגרפית, אשר לנין הכתיב לה את מאמרו "יותר טוב מעט, אבל טוב", רשמה אז, ב-6 בפברואר: "בעיינינו במאמרו היה וולאדימיר אילאיץ' עושה הפסקות, דיבר על הרגלו הישן לכתוב ולא להכתיב. כעת הוא מבין מדוע הסטנוגרפים לא סיפקוהו אף-פעם, כי הוא רגיל לראות את כתב-היד שלו לפני העיניים, להתעכב, לחשוב במקום הקשה, אשר בו "שקע", לצעוד בחדר, או סתם לברוח לאי-שם ולטייל; שגם כעת מתעורר בו הרצון לתפוס את העפרון ולכתוב או לתקן בידו הוא. הוא נזכר שפעם, עוד בשנות 1918, ניסה להכתיב את מאמרו לסטנוגרף, ואיך ברגע שהרגיש שהוא "שוקע", הריץ מתוך מבוכה הלאה הלאה במהירות בלתי-רגילה, וזה גרם לכך

שהוכרח אחר-כך לשרוף את כתבי-היד. אחרי-כן ישב לכתוב בעצמו וכתב את "הרנגאט קאוטסקי", אשר השביע את רצונו".

במאמריו האחרונים סיכם לנין את העבודה שנעשתה בשנות המהפכה. כל הבעיות העיקריות של המהפכה – הדיקטטורה הפרולטארית, המנגנון הממשלתי, המדיניות הכלכלית, היחסים עם האיכרות, הגנת הארץ, מדיניות-החוץ ואחדות המפלגה – עיין בהם לנין מחדש.

ביתר שאת מדגיש לנין שוב במאמריו על אפשרות ניצחון הסוציאליזם בארצנו. הרפובליקה הסובייטית, הודיע, יש לה "כל הדרוש לבנין חברה סוציאליסטית מושלמת". שוב הדגיש עת ערכה של התעשייה הכבדה בתור הבסיס החומרי העיקרי של הסוציאליזם. תפקידה של המפלגה – לעבור "מסוסת איכרים, סוסת-מוז'יקים דלה, מסוסת-הכלכלה המתאימה לארץ פלחים חרבה, – לסוס, אשר אותו מבקש הפרולטאריון ואינו יכול למצוא, לסוס של תעשיית-מכונות-כבדה, אלקטריפיקאציה וולכובסטרוי וכו'" ⁴³⁸.

לנין הורה, שאך ורק תעשייה כבדה וכבירה יכלה להיות בסיס בטוח לביצור עצמאותה ולהעלאת כושר ⁴³⁹-הגנתה של המדינה הסובייטית.

לנין הורה לא-פעם, ולפי הוראתו זאת נהגה המפלגה הבולשביסטית, שלבנות את הסוציאליזם, יכול מעמד הפועלים וצריך לבנותו בברית עם האיכרות. הנאפ היה מכוון לזה, כדי להבטיח את השתתפות האיכרים בבנייה הסוציאליסטית. נשאר רק לפתור את הבעייה התיאורטית והמעשית החשובה – איך, באיזו דרכים ואמצעים, אפשר מתוך ברית עם האיכרות לבנות סוציאליזם. במה אפשר להיאחז כדי להבטיח את משיכת האיכרות לבנין החברה הסוציאליסטית. במאמריו האחרונים העלה לנין פתרון גאוני לבעייה זאת. בהעלותו את **התכנית הקואופרטיבית להכנסת האיכרות למפעל הבנין הסוציאליסטי**.

בקואופראציה בכלל, ובקואופראציה חקלאית-יצרנית בפרט, ראה לנין, בתנאי הארץ הסובייטית את הדרך למעבר מהמשק האיכרי הפרטי הזעיר לאיגודים היצרניים הגדולים של האיכרים.

החדרת היסודות הקואופרטיביים, לכתחילה בשטח השינוק ואחר-כך בשטח ייצור המצרכים של המשק החקלאי – זוהי הדרך, הפשוטה והמוכנת למיליוני איכרים, למשיכתם לבנין הסוציאליסטי.

"בעלות המדינה על כל אמצעי-הייצור החשובים, השלטון המדיני בידי הפרולטאריון, בריתו של הפרולטאריון הזה עם מיליוני איכרים זעירים, הבטחת הנהגה בידי הפרולטאריון לגבי האיכרות וכו' וכו' – האם אין זה כל הדרוש – כתב לנין, – כדי שהקואופראציה, מהקואופראציה בלבד, אשר קודם לענו לה, בראותנו בזה מעשה-רוכלות, ואשר יש לנו הרשות ללעוג לה גם כעת בעת הנאפ, האם אין בזה מה שנחוץ לנו כדי לבנות חברה סוציאליסטית מושלמת? אין בזה עדיין מהבנין הסוציאליסטי, אבל בה יש כול הדרוש כדי לבנות" ⁴⁴⁰.

התכנית הקואופרטיבית של לנין זהו צעד חשוב בהתפתחות תורתו של לנין על ניצחון הסוציאליזם בארצנו.

תשומת-לב מיוחדת הקדיש לנין למצב הבינלאומי ולמדיניות-החוץ של הרפובליקה הסובייטית. הוא הניח את היסודות למדיניות-החוץ של המדינה הסוציאליסטית. לא ניצחון אחד השיגה הדיפלומאטיה הסובייטית בהנהגתו של לנין. מדיניות-החוץ שלנו, הורה, צריכה להיות בלתי-תלוייה ועצמאית, נקודת מוצאה צריכה להיות ענייני המדינה הסובייטית, ענין הסוציאליזם. הכלל היסודי שלו לכל התקופה עד לניצחונו של הסוציאליזם בעולם כולו, הוא – ניצול הניגודים במחנה האימפריאליסטי, כדי להקשות עליהם את יצירה החזית המאוחדת נגד הארץ הסובייטית. יחד עם זה מחוייב השלטון הסובייטי לא להחליש לרגע אחד את המאבק לביצור כושרה ההגנתי של המדינה הסוציאליסטית.

במרץ 1923 שוב הורע מצב בריאותו של לנין ⁴⁴¹. ב-9 במרץ באה התקפת שניה, יותר חמורה. לנין נשאר רתוק למטתו.

הוא לא היה מסוגל להשתתף בפעולות הועידה ה-12 של המפלגה, שהתקיימה באפריל 1923. היתה זאת הועידה הראשונה אחרי תפיסת השלטון ע"י הבולשביקים, שלנין לא יכול להיות נוכח בה.

הועידה ה-12 התחשבה ⁴⁴² בהחלטותיו בהוראותיו של לנין, כפי שניתנו במאמריו ומכתביו האחרונים. לפי הצעתו של לנין, שנשלחה לוועידת בכתב, הקימה הועידה ה-12 מוסד משותף צ.ק.ק. – ר.ק.א'. על מוסד זה הוטלו תפקידים אחראיים: שמירת אחדותה של מפלגתנו, חיזוק המשמעת המפלגתית והמדינית, שיפור המנגנון של המדינה הסובייטית.

עד מאי חלה הטבת-מה במצב-רוחו של לנין. במחצית חודש מאי העבירו את לנין לגורקי. שם, מהמחצית השנייה של יולי החל להשתפר מצב בריאותו.

ב-19 באוקטובר 1923 נסע לנין לשעות אחדות למוסקבה. ביקר בדירתו, הציץ לאולם הישיבות, נכנס לחדר-עבודתו בקרמל, נסע דרך הרחובות הראשיים של הבירה ולתערוכה החקלאית וחזר שוב לגורקי.

היה זה ביקורו האחרון של לנין במוסקבה.

ב-21 בינואר 1924 בשעה 6 בערב החלה באופן פתאומי התקפה חריפה של המחלה. לנין איבד את הכרתו. בשעה 6.50 בערב מת לנין בגורקי משפך דם במוח.

מת אדם "שהכיל באישיותו את כל המהפכה הרוסית, זה שנשא אותה במוחו, הכין אותה, ביצעה והצילה, לנין, הגדול והטהור ביותר, מכל הבחינות, מבין יוצרי היסטוריה: אדם, אשר יותר ממנו לא עשה אף אחד למען האנשים" (בארביס).

מותו של לנין, המנהיג והמורה, ירד כמהלומה כבדה על המפלגה, על מעמד הפועלים, על המוני העם של ארצנו ועל עמי העולם כולו.

מותו של לנין גרם לצהלה במחנה האימפריאליסטים: הם היו סבורים, שבלעדי לנין תאבד הדיקטטורה הפרולטארית. מותו של לנין הצמיח כנפיים גם לאלה, שחשבו להטות את המפלגה מהדרך הלנינית: הם חשבו, שבלעדי לנין יעלה בידיהם לנבב את המפלגה הלנינית מתוכנה הבולשביסטי.

האויבים טעו מרה. הם לא לקחו בחשבון, שלנין שם בידי מפלגתו נשק בלתי־מנוצח, פרי רוחו העז ומחשבתו הבהירה – נשק הלניניזם. לנין זרע במפלגה את שנאתו הלוהטת למשטר הבורגני, את רצון הברזל שלו, המכוון להחרבת המשטר הזה, ליצירת הקומוניזם. לנין לימד את המפלגה הזאת לא לפחד מפני הקשיים, לא להיכנע לעייפות, ליאוש ולהיסוסים.

בליל מ-21 ל-22 בינואר התכנס הפלינום של הועד־המרכזי של מפלגת הבולשביקים. ב-22 בינואר פנה הועד־המרכזי אל המפלגה ולכל העמלים בהודעה על מותו של לנין. בהודעה נאמר:

ב-21 בינואר גמר את דרכו בחיים החבר לנין.

מת אדם, אשר ייסד את מפלגתנו – מפלגת־הפלדה. בנה אותה שנה אחרי שנה, הובילה תחת מהלומות הצאריים, לימד וחישל אותה מתוך מלחמה אכזרית בכוגדים במעמד הפועלים, באנשי הביניים, במהססים ובעריקים. מת אדם שבהנהגתו נלחמו הטורים הבלתי־מנוצחים של הבולשביקים בשנת 1905, נסוגו בתקופת הריאקציה ושוב התקיפו, היו בשורות הראשונות של הלוחמים בצאריזם, שברו-443 הוקיעו ומיגרו את שלטונם הרעיוני של המנשביקים והס"רים. מת אדם, אשר תחת הנהגתו המלחמתית, תקעה מפלגתנו, בהיותה מכוברת עשן אבק־שריפה, בידיה התקיפה את הנס האדום של אוקטובר במרחבי ארצנו, טאטאה את התנגדותם של האויבים והקימה לעד את שלטון העמלים ברוסיה הצארית שלעבר. מת מייסדו של האינטרנאציונאל הקומוניסטי, מנהיג הקומוניזם העולמי, אהבתו וגאוותו של הפרולטאריון הבינלאומי, הדגל של המזרח המדוכא, ראש הדיקטטורה הפועלית ברוסיה.

אחרי מארכס לא העלתה עוד ההיסטוריה של תנועת השחרור הכבירה של הפרולטאריון דמות ענקית כזאת, כמנהיגו המנוח, המורה והידיד. כל מה שנמצא בפרולטאריון מן הגדולה והגבורה – חכמה עזה, רצון־ברזל המתגבר על כל המכשולים, שגאה קדושה, משטמה עדי מוות לעבדות ולדיכוי, רגשנות מהפכנית, העוקרת הרים, אמונה ללא־גבול בכוחות היצירה של ההמונים, גאוניות אירגונית כבירה, – כל זה מצא את התגלמותו הנהדרת בלנין, אשר שמו הפך לסמל העולם החדש ממערב עד מזרח, מדרום ועד צפון.

לנין מסוגל היה לראות, כאף איש זולתו, את הכביר ואת הזעיר, לנבא שינויים היסטוריים כבירים ויחד עם זה לקחת בחשבון ולנצל כל פרט-444 פעוטי; הוא ידע, בשעת הצורך להתקיף בחירוף־נפש ובשעת הצורך להיסוג, כדי להכין את ההתקפה החדשה. הוא לא הכיר בשום נוסחאות קפואות; וילאות לא האפילו אור עיניו הפקחות והרואות, כי הוא המנהיג של הצבא הפרולטארי וגאונו של מעמד הפועלים-445

ב-21–23 בינואר נסעו לגורקי חברי הועד־המרכזי של המפלגה בראשותו של החבר סטאלין, חברי הממשלה, משלחות מטעם הועידה הכל־בריתית ה-2 של הסובייטים ואירגוני הפועלים במוסקבה. הגיעו גם איכרים מהכפרים הסמוכים.

ב-23 בינואר בשעה 10 בבוקר הועבר ארונו של לנין על הידים מגורקי לתחנת גראסימובו ובשעה 1 הגיע מסע־האבל למוסקבה.

בידיהם של ידידיו וחבריו הקרובים ביותר, דרך שדירת דגלים ושורות מאות אלפים אנשים, הועבר הארון אל אולם־העמודים של בית האגודות המקצועיות. במשך ארבעה ימים מ-23 עד 27 בינואר, למרות הכפור העז, עברו מאות אלפים של פועלים ואיכרים, חיילים אדומים ופקידים, משלחות ממוסקבה ומיתר הערים, משלחות הפועלים מהארצות הקאפיטאליסטיות באולם־העמודים, כדי להיפרד ממנהיגם.

ב 27 בינואר, בשעה 9 בבוקר, הועבר הארון עם גופו של לנין מבית אגודות המקצועיות לככר האדומה, אשר שם נפרד העם מהמנהיג. בשעה 4 אחה"צ, בליווי מנגינות־אבל, צפירות אלפי בתי־חרושת והמפעלים, לקול רעם התותחים הוכנס ארונו של לנין למבזיליאום.

לכאן, לככר־האדומה, אל המבזיליאום זורמים מיליוני אנשים מכל קצות התבל, כדי לחרות בזכרונם ובלבם את הדמות של גאון האנושיות – לנין.

ביום הלווייתו של לנין הכריז הפרולטאריון הבינלאומי הפסקה כללית של העבודה לחמש דקות. נעצרו האוטומובילים והרכבות, נפסקה העבודה בבתי־החרושת ובמפעלים. מתוך אבל עמוק ליוו לקבר עמלי העולם כולו, את אביהם ומורם, ידידם הגדול ומגינם – את לנין.

על מותו של לנין ענה והגיב מעמד הפועלים של ברית הסובייטים ביתר ליכוד של שורותיו סביב המפלגה הלנינית.

מותו של המנהיג הראה מה קרובה מפלגתנו ללב המוני הפועלים ועד כמה יקרה להם מפלגתו של לנין. למפלגה הצטרפו רבבות של פועלים. במשך זמן קצר הצטרפו לשורות המפלגה הבולשביסטית למעלה ממאתים וארבעים אלף פועלים. למפלגה הלכו אלה, אשר היו מוכנים להקריב את חייהם בעד מטרתה, בעד דרכו של לנין. היה זה הגיוס הלניני למפלגה-446

את דגלו של לנין המשיך לשאת סטאלין – מטובי בניה של המפלגה הבולשביסטית, יורשו הדגול והממשיך הגדול של מפעלו של לנין.

ב-26 בינואר 1924 נפתחה ישיבת־האבל של הועידה הכל־בריתית השנייה של הסובייטים. קשה להביע במלים באיזו הקשבה מתוחה שמעה הועידה את סטאלין. עוד משחר ימיה של המפלגה הבולשביסטית התלכדו חייהם ומפעלם של לנין וסטאלין במאבק עבור המהפכה. סטאלין –

תלמידו הנאמן וחברו־לקרב של לנין – ממשיך במפעל־האלמוות של לנין.

נאומו של סטאלין היה חדור כוח רב. סטאלין נשבע בשם המפלגה שבועה גדולה. הוא אמר:

"אנו הקומוניסטים – הננו אנשים מסוג מיוחד. קורצנו מחומר מיוחד. אנו – המהווים את הצבא האיסטראטגי הפרולטארי הגדול, צבא החבר לנין. אין דבר נעלה יותר מהכבוד להשתייך לצבא זה. אין דבר נעלה יותר, מאשר להקרא בשם חבר המפלגה, אשר מייסדה ומנהיגה הוא החבר לנין..."

בלכתו מאתנו ציווה עלינו החבר לנין לשאת ברמה ולשמור על הטוהר של השם הנעלה חבר המפלגה. אנו נשבעים לך, חבר לנין, לקיים בכבוד את דיברתך זו!"

בלכתו מאתנו ציווה עלינו החבר לנין לשמור על אחדות מפלגתנו כעל בבת־עינינו. אנו נשבעים לך, חבר לנין, לקיים בכבוד גם את דיברתך זו.

בלכתו מאתנו ציווה עלינו החבר לנין, להגן ולבצר את הדיקטאטורה של הפרולטאריין. אנו נשבעים לך, חבר לנין, שלא נחוס על כוחותינו ונקיים בכבוד גם את דיברתך זו!...

בלכתו מאתנו ציווה עלינו החבר לנין לחזק בכל כוחותינו את ברית הפועלים והאיכרים. אנו נשבעים לך, חבר לנין, לקיים בכבוד גם את דיברתך זו!..

החבר לנין הורה לנו ללא־ליאות על ההכרח בברית חפשית של עמי ארצנו, על ההכרח בשיתוף־אחים של העמים במסגרת ברית־הרפובליקות.

בלכתו מאתנו ציווה עלינו החבר לנין לחזק ולהרחיב את ברית הרפובליקות, אנו נשבעים לך, חבר לנין, לקיים בכבוד גם את דיברתך זו!..

לנין הורה לנו לא פעם, שחיזוק הצבא האדום ושיכלולו הוא ⁴⁴⁷ אחד התפקידים החשובים ביותר של מפלגתנו... נשבע איפוא חברים, שלא נחסוך כל מאמץ כדי לחזק את הצבא האדום שלנו; את הצי האדום שלנו...

בלכתו מאתנו ציווה עלינו החבר לנין, לשמור אימונים לעקרונות האינטרנאציונאל הקומוניסטי. אנו נשבעים לך, חבר לנין, שלא נחוס על חיינו כדי לחזק ולהרחיב את ברית העמלים בעולם כולו – את האינטרנאציונאל הקומוניסטי ⁴⁴⁸.

היתה זאת שבועתה של המפלגה הבולשביסטית שניתנה למנהיגה, ללנין, אשר יהיה לדורות. בסקרם את הדרך שעברו יכולים הבולשביקים להודיע בגאון: השבועה הזאת מקיימים בכבוד.

* * *

את כל חייו, במלואם, מסר לנין למפעל שיחרורם של הפועלים והאיכרים מעול הקאפיטאל, משלטון הקאפיטאליסטים ובעלי־האחוזות, למפעל בנין הסוציאליזם.

חייו ומפעלו של לנין מזדהים עם פעולתה של המפלגה הבולשביסטית הגדולה וההרואית, אשר הוא היה מייסדה.

לנין היה גאון המהפכה. במאבקים המעמדיים החריפים ביותר של התקופה החדשה, תקופת המלחמות והזעזועים המהפכניים, צעד לנין בראש המוני העם. תחת הנהגתו נחלה את נצחונה המהפכה האוקטוברית הסוציאליסטית הגדולה ב.ס.ס.ר. מהפכה זאת פירושה היה משבר יסודי בהיסטוריה העולמית של האנושות, מפנה מהעולם הקאפיטאליסטי הישן לעולם החדש, הסוציאליסטי.

מתוך המלחמה של המלחמה האימפריאליסטית העולמית הראשונה, מתוך גיהנום האימפריאליזם, חלצה המהפכה הבולשביסטית הראשונה את מאת המיליונים האנשים הראשונה שעל כדור הארץ. היתה, הורה לנין, יחלצו מהמלחמות האימפריאליסטיות ומתוך העולם הקאפיטאליסטי את האנושות כולה.

"יש לנו הזכות להתגאות ולחשוב את עצמנו מאושרים, – כתב לנין. – בזה, שעלה בידינו הראשונים למגר בפנה אחת של כדור הארץ, את החיה הפראית, הקאפיטליזם ⁴⁴⁹, אשר כיסה את הארץ בדמים, הביא את האנושות עדי רעב והתפראות, ואשר יאבד במהרה, למרות כל ההופעות החייתיות של השתוללותו בשעת הגסיסה".

לנין – הוא מנהיגה הגאוני של מפלגת הבולשביקים והמורה של מעמד הפועלים. הוא מנהיג מטיפוס חדש – פשוט וענוו, הקשור באלפי נימים עם ההמונים, מנהיג ההמונים החדשים – אנשים פשוטים והרגילים של ה"שפל" העמוק של החברה, אשר התעוררו למלחמה בעד השיחרור ויחד עם זה הוא – גדול הגאונים של כל הדורות, ושל כל העמים, המצוייד בכל העושר של המדע והתרבות האנושית ואשר שלט בשלמות בנשק־הנצחון של הפרולטאריין – המארכסיזם המהפכני.

את פעולתו המהפכנית לשינוי פני החברה האנושית בנה לנין על בסיס־השחם של המארכסיזם. הוא רכש את כל עושר תכנו של המארכסיזם... לנין היה ונשאר, – אמר החבר סטאלין, – תלמידם הנאמן והעקיבי של מארכס ואנגלס, אשר הסתמך בשלמות על עקרונות המארכסיזם".

באהבה גדולה התייחס לנין לכל מלה, לכל מחשבה של מניח־היסוד של הקומוניזם המדעי. בכוח רב וברגשנות הוקיע את אלה, אשר ניסו להטיף ל"חופש הביקורת" ביחס לתורה המארכסיסטית ותחת דגל זה להגניב אידאות בורגניות. הוא הוקיע ללא־רחם את כל אלה שבדיבוריהם

נשבעו אמונים למארכס ואנגלס⁴⁵⁰, ולמעשה בגדו במארכסיזם. לנין הגן והקים את השקפותיהם המקוריות של מארכס ואנגלס וטיהר את רעיונות המארכסיזם מכל הסילופים האופורטוניסטיים.

יחד עם זאת הדגיש לנין פעמים רבות: – שהמארכסיזם אינו דוגמה, כי אם הדרכה לפעולה, שאת התורה המארכסיסטית צריך לקדם ולפתח בכל הכיוונים. הוא דיבר על זה ש"הכרחי הוא העיבוד העצמאי של תורתו של מארכס, כי התורה הזאת נותנת אך ורק ההנחות המדריכות. אשר באופן מעשי יש להתאימם במיוחד לאנגליה, ואחרת בשביל צרפת, ואחרת לגרמניה או לרוסיה". אסור להאחז בהחלטות הישנות של המארכסיזם, בעת שהתנאים השתנו ודורשים החלטות חדשות. צריך לדעת להשתמש בשיטות החקירה של המארכסיזם לגבי תנאים היסטוריים חדשים ומצבים חדשים.

ולנין – שהיה מעמודי-התווך של המדע, אמן הדיאלקטיקה-המארכסיסטית – ניתץ ללא-מורה את הרעיונות הישנים והנחשלים, העלה ופתר בעיות שהוצגו ע"י החיים.

לא קיים איזה-שהוא שטח מדעי או מעשי, הקשור במלחמת מעמד הפועלים בעד שיחרורו, אשר לנין לא העשירו ברעיונותיו המובהקים. אין לקרוא בשם של איזה-שהוא מאורע גדול, פחות או יותר, בחיי העמים בשלהי המאה ה-19 והרבע הראשון של מאה ה-20, שום תופעה חדשה במדע או במלחמתם המהפכנית של המוני העמלים, שלא קיבלו את הארתם הגאונית ביצירותיו של לנין.

לנין הגדיל את עושרו הרעיוני של המארכסיזם על ייסוד הנסיון של התקופה החדשה. לנין המשיך בפיתוח המארכסיזם והעלה אותו לדרגה חדשה ויותר גבוהה. הוא – יוצר הלניניזם. החבר סטאלין נתן הגדרה קלאסית של הלניניזם: "הלניניזם זהו המארכסיזם של תקופת האימפריאליזם והמהפכה הפרולטארית. ביתר דיוק: לניניזם זוהי התיאוריה והטאקטיקה של המהפכה הפרולטארית בכללה, בתיאוריה והטאקטיקה של הדיקטטורה של הפרולטאריון בפרט". החבר סטאלין הראה את אחידותה ואת מורשתה של תורת מארכס ולנין, הסביר בגאוניות את החדש, שהכניס לנין לאוצר האידיאי של המארכסיזם.

תורתו של לנין – מגדלור, המאיר את דרך מאבק-הנצחון של העמלים עבור שיחרורם. רעיונותיו של לנין, שהשתרשו בהמונים, הפכו לכות כביר לשינוי החברה על יסודות הסוציאליזם. לניניזם זהו דגלם של מיליוני פרולטארים ועמלים בעולם כולו.

לנין היה בן נאמן לעם הרוסי. הוא היה חדור רגש גאוה לאומי עמוק לגבי העם, אשר יצר מדינה אדירה ובעלת-קיום, הגן עליה במלחמת-דורות בכובשים הזרים, יצר תרבות עשירה ופורחת, מדע מתקדם ואמנות. לנין היה חדור רגש גאוה בנוגע לעם הרוסי, שהצמיח את מעמד הפועלים המהפכני ביותר בעולם, אשר טיפח בתוך-תוכו שנהא עמוקה לכל הצורות של דיכוי לאומי ויצר את המדינה הסוציאליסטית הראשונה בעולם – ברית הרפובליקות המועצתיות הסוציאליסטיות, המושגות על פעולת-אחים משותפת של כל העמים.

בהתאם לתורתו של לנין, ליכדה המפלגה הבולשביסטית את שורותיה, הקימה את מעמד הפועלים והאיכרות למלחמה בשלטון-היחיד והקאפיטאליזם. תחת דגלו של לנין צעד מעמד הפועלים של ארצנו להסתערות על מבצרי הקאפיטאליזם וניצה במהפכה האקטוברית הסוציאליסטית הגדולה. תחת דגלו של לנין מיגר העם הסובייטי והשמיד את קלגסי הגבארדיה-הלבנה והאינטרבנטים הזרים בשנות מלחמת-האזרחים. בשמו⁴⁵¹ של לנין קשורים נצחונות העם הסובייטי בכל חזיתות המלחמה – הצבאית, המשקית, הדיפלומאטית והתרבותית. בשמו של לנין קשורים יצירתה וביצורה של המדינה הסובייטית, יצירתה וביצועה של התכנית הענקית לבנין הסוציאליזם בארצנו. עם שמו הולכים עמלי ה.ס.ס. אל שיאי הזוהר של הקומוניזם, בהתגברם על כל המכשולים בדרכם ובסלקם מהדרך את כל המכשולים ואת כל אויבי הסוציאליזם.

חייו, מעשיו ויצירותיו הנהדרות של לנין, מלמדות אותנו להלחם בהצלחה בעד עניין הקומוניזם. "זכרו, אהבו ולימדו את אילאיך", את מורנו, את מנהיגנו", – קורא החבר סטאלין. החבר סטאלין הורה ל"היועץ" בלנין, לפנות אליו לצורך פתרון שאלות גדולות או קטנות.

את הדמות הנעלה של עסקן מסוגו של לנין, תיאר החבר סטאלין בהופיעו, באסיפת בחירות, בפני הבוחרים, ב-11 בדצמבר 1937.

העם חייב לתבוע מציריו, אמר החבר סטאלין, "שהם ישארו על משמרתם כעסקנים מדיניים מטיפוסו של לנין, שהם יהיו עסקנים גלויים ויציבים, כלנין. שהם יהיו חסרי-מורא⁴⁵² בקרב וחסרי-רחמים לגבי אויבי העם, כפי שהיה לנין. שלא יושפעו מכל בהלה או שמץ בהלה, בעת שהענינים מתחילים במקצת להסתבך ובאופן מופיעה איזו שהיא סכנה, שיהיו בלתי מושפעים מבהלה, כפי שהיה בלתי-מושפע החבר לנין, שיהיו חכמים ולא-נמהרים בפתרון בעיות מסובכות, איהו שדרושה אוריינטאציה רב-צדדית וחישוב כל הצדדים החיוביים והשליליים, כפי שהיה לנין, שיהיו אנשי-אמת ויושר, כפי שהיה לנין ושיאהבו את עמם, כפי שאהב אותו לנין".

מפלגתנו הבולשביסטית הדגולה ירשה מלנין את תורתו הגאונית, את רצונו הכביר ואת אהבתו לעם. אנו ניצחנו הודות לנאמנותנו למפעלו של לנין, ללניניזם!

שמו של לנין, פעולותיו ותורתו יחיו דורות ואלפיי-שנים.

רעיונותיו של לנין מצאו התגלמותם בברית הרפובליקות המועצות הסוציאליסטיות, במפלגת הבולשביקים ההירואית ובאינטרנאציונאל הקומוניסטי. הם מתגלמים ביצירתו ומפעלו של חברו-לקרב הגדול, הממשיך הנאמן של מפעלו – החבר סטאלין.

לנין חי במוחם ולבם של עמלי ה.ס.ס. ושל כל הנדכאים בעולם כולו. שמו של לנין הוא כקריאה לזהות למעמד הפועלים ועמלי כל העולם למלחמה ללא-רחם במדכאים, למען חיי אושר ודורו, למען הקומוניזם.

בשנות-המבחן האיומים, כאשר מולדתנו החלה במאבק לחיים ולמוות עם האימפריאליזם של השודדים ההיטלראיים, מעוררת דמותו של לנין הגדול את עמי הברית הסובייטית ההירואיים למעשי גבורה בני-אלמוות שהם לכבודה ולתחילתה של המולדת הסוציאליסטית. כל העם הסובייטי, התעורר למלחמת המולדת הגדולה בפולשים הגרמניים-פאשיסטיים, שהתנפלו בזדון-בוגדני על ארצנו שוחרת השלום. תחת דגלו של לנין, בהנהגתו של סטאלין הגדול הוא מגן על מולדתו בפני פלישתם של הקלגסים הזרים, מגן על כיבושי המהפכה הסוציאליסטית, על המשטר הסוציאליסטי והתרבות הסוציאליסטית.

דורות הגבורים הסובייטיים טופחו וחונכו על רעיונותיו המנצחים של לנין וחזורים ברוחו הכבירה, מיליוני בניו ובנותיו של העם הסובייטי, הנאמנים ללא-סיג לאמא-מולדת, בהתאזרם למעשים בני-אלמוות, למעשי גבורה צבאיים במלחמת המולדת, נושאים בלבם את דמותו של לנין הגדול.

מפעלו של לנין – בלתי-מנוצח הוא!

1. לנין. כתבים, כרך 1, עמ' 267. (מראי-המקומות לפי המקור הרוסי). [↵](#)
2. במקור נדפס "במחלוקת" – הערת פב"י [↵](#)
3. א. א. אוליאנובה-יליזארובה, זכרונות על אילאיץ', עמ' 31. [↵](#)
4. לנין. כתבים, כרך 4, עמ' 499. [↵](#)
5. לנין. כתבים, כרך 1, עמ' 3. [↵](#)
6. הקובץ הלניני. כרך ל"ג. עמ' 15–16. [↵](#)
7. א. א. אוליאנובה-יליזארובה, זכרונות על אילאיץ', עמ' 36. [↵](#)
8. א. א. אוליאנובה – זכרונות על אילאיץ'. [↵](#)
9. א. א. אוליאנובה-יליזארובה, זכרונות על איליא?, עמ' 45. [↵](#)
10. לנין. כתבים. מהדורה רביעית. כרך 1, עמ' 93, 107, 94. [↵](#)
11. נ. ק. קרופסקאיה. זכרונות על לנין. 1933. עמ' 12. [↵](#)
12. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (ב) קורס קצר", עמ' 17. מהדורה עברית ראשונה. [↵](#)
13. במקור נדפס "עבל" – הערת פב"י [↵](#)
14. א. א. יליזארובה. דף מזכרונות: פרולטרסקאיה רבולוציה (14) 1923, עמ' 375. [↵](#)
15. לנין, כתבים. מהדורה 4. כרך 1. עמ' 302. [↵](#)
16. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (2) קורס קצר", עמ' 21. [↵](#)
17. לנין. כתבים, מהדורה רביעית, כרך 1 עמ' 381–380. [↵](#)
18. זכרונות אי. וו. באבושקין (1893–1900), עמ' 51. [↵](#)
19. שם. [↵](#)
20. נ. ק. קרופסקאיה. זכרונות על לנין, עמ' 16. [↵](#)
21. לנין. כתבים. כרך כ"ה. עמ' 17. [↵](#)
22. לנין. כתבים, כרך כ"ב, עמ' 57. [↵](#)
23. לנין. מכתבים אל הקרובים, 1934, עמ' 9. [↵](#)

24. לנין. כתבים, כרך 4, עמ' 458. [↵](#)
25. לנין. כתבים. כרך י"ז. עמ' 353. [↵](#)
26. "אל" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
27. לנין. מכתבים אל הקרובים, עמ' 14. [↵](#)
28. לנין. כתבים, כרך 7, עמ' 105. [↵](#)
29. לנין. כתבים, כרך 4, עמ' 387. [↵](#)
30. לנין. מכתבים לקרובים. עמ' 56. [↵](#)
31. שם, עמ' 144–145. [↵](#)
32. המאסף הלניני כרך 1. עמ' 204–205. [↵](#)
33. לנין. כתבים. מהדורה רביעית. כרך 2, עמ' 322. [↵](#)
34. לנין. כרך 1, עמ' 278. [↵](#)
35. (הפניה זהה ל-8) [↵](#)
36. לנין. כתבים, מהדורה רביעית, כרך 3, עמ' 9. [↵](#)
37. לנין. כתבים, מהדורה רביעית, כרך 3, עמ' 10. [↵](#)
38. לנין. מכתבים אל הקרובים, עמ' 230. [↵](#)
39. לנין. כתבים, כרך 28, עמ' 40. [↵](#)
40. מכתבים לקרובים. עמ' 217. [↵](#)
41. "תנאי" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
42. לנין. כתבים. כרך ב', עמ' 481. [↵](#)
43. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (2) קורס קצר", עמ' 24. [↵](#)
44. "ברנשייניאנים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
45. לנין. כתבים, כרך 2, עמ' 492. [↵](#)
46. שם. עמ' 497. [↵](#)
47. לנין. כתבים, כרך 2, עמ' 498. [↵](#)
48. שם, עמ' 513. [↵](#)
49. "הברנשייניאנים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
50. נ. ק. קרופסקאיה. זכרונות על לנין, עמ' 35. [↵](#)
51. אוליאנובה–יליזארובה, זכרונות על אילאיץ', עמ' 99. [↵](#)
52. לנין. כתבים, כרך 5, עמ' 340. [↵](#)
53. לנין. כתבים, כרך 4, עמ' 382. [↵](#)
54. לנין. כתבים, כרך 4, עמ' 25. [↵](#)
55. "ברנשייניאנים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

56. לנין. כתבים, כרך 4, עמ' 378. [↵](#)
57. י. סטאלין. בעיות הלניניזם, מהדורה 11, עמ' 61. [↵](#)
58. לנין, כתבים, כרך 4, עמ' 368. [↵](#)
59. לנין. כתבים, כרך 6, עמ' 327. [↵](#)
60. "הופיע" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
61. "ואתד" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
62. איסקרה ("איסקרא" במקור המודפס – הערת פב"י). מס' 7, אוגוסט 1901. [↵](#)
63. לנין. כתבים, כרך 4, עמ' 380. [↵](#)
64. כנראה הכוונה ל"מזיחים" או ל"מסיטים" – הערת פב"י. [↵](#)
65. ארכיון מכון מארכס-אנגלס-לנין. [↵](#)
66. "איסקרה" מס' 26, 15 באוקטובר 1902. [↵](#)
67. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (ב) – קורס קצר", עמ' 35–36. [↵](#)
68. נ. ק. קרופסקאיה. זכרונות על לנין, עמ' 59–60. [↵](#)
69. י. סטאלין. על לנין, 1940, עמ' 18–19. [↵](#)
70. י. סטאלין. על לנין. עמ' 35. [↵](#)
71. שם. [↵](#)
72. לנין. כתבים, כרך 5, עמ' 167. [↵](#)
73. לנין. כתבים. כרך 28, עמ' 238. [↵](#)
74. לנין. כתבים. כרך 5, עמ' 36. [↵](#)
75. לנין. כתבים. כרך 5, עמ' 165. [↵](#)
76. "הוועדיה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
77. לנין. כתבים. כרך 6, עמ' 274–275. [↵](#)
78. לנין. כתבים, כרך 6, עמ' 33. [↵](#)
79. שם, עמ' 97. [↵](#)
80. לנין. כתבים. כרך 6, עמ' 36. [↵](#)
81. י. סטאלין. על לנין, עמ' 19. [↵](#)
82. "הניה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
83. לנין. כתבים. כרך 6, עמ' 328. [↵](#)
84. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (ב) – קורס קצר", עמ' 47. [↵](#)
85. לנין. כתבים. כרך 28, עמ' 389, 398. [↵](#)
86. י. סטאלין. על לנין, עמ' 5. [↵](#)
87. לנין. כתבים. כרך 7, עמ' 49. [↵](#)

88. "הניה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
89. לנין. כתבים, כרך 7, עמ' 82–83. [↵](#)
90. לנין. כתבים. כרך 7, עמ' 148. [↵](#)
91. לנין. כתבים. כרך 7, עמ' 283. [↵](#)
92. שם, עמ' 284. [↵](#)
93. שם, שם. עמ' 282. [↵](#)
94. לנין. כתבים. כרך 8, עמ' 63. [↵](#)
95. י. סטאלין. על לנין. עמ' 8. [↵](#)
96. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ(ב) – קורס קצר" עמ' 68 (הוצאה עברית). [↵](#)
97. לנין. כתבים. כרך 8, עמ' 186. [↵](#)
98. "יאפן" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
99. לנין. כתבים. כרך 7, עמ' 383. [↵](#)
100. לנין. כתבים. כרך 8, עמ' 325, 326. [↵](#)
101. "המאניספרט" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
102. לנין. כתבים, כרך 8, עמ' 351. [↵](#)
103. לנין. כתבים, כרך 8, עמ' 319. [↵](#)
104. "נוברב" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
105. "ההמונג" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
106. לנין. כתבים. כרך 8, עמ' 384. [↵](#)
107. י. סטאלין. על לנין, עמ' 20. [↵](#)
108. "פליאכנוב" במקור המודפס, וכן גם בהמשך המשפט ובמשפט הבא – הערת פב"י [↵](#)
109. לנין. כתבים. כרך 10, עמ' 367. [↵](#)
110. לנין. כתבים, כרך 25, עמ' 433. [↵](#)
111. "ש למשלה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
112. לנין. כתבים, כרך 9, עמ' 116, 117. [↵](#)
113. לנין. כתבים. כרך 8, עמ' 247. [↵](#)
114. ק. וורושילוב. לנין, סטאלין והצבא האדום, ש. 1934, עמ' 103, 104. [↵](#)
115. י. סטאלין. על לנין. עמ' 20–21. [↵](#)
116. נ. ק. קרופסקאיה, זכרונות על לנין, עמ' 116–117. [↵](#)
117. "ז'יון" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
118. לנין. כתבים, כרך 11 עמ' 221. [↵](#)
119. "הה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

120. י. סטאלין. על לנין. עמ' 21. [↵](#)
121. "קראַסני אַרכיב" 1934, כרך 1(62), עמ' 209–210. [↵](#)
122. הקובץ הלניני 26, עמ' 34. [↵](#)
123. לנין. כתבים. כרך 12, עמ' 126. [↵](#)
124. הכוונה "קיתוני" – הערת פב"י. [↵](#)
125. לנין. כתבים. כרך 12, עמ' 393. [↵](#)
126. לנין. כתבים. כרך 28, עמ' 528–529. [↵](#)
127. "והרביזיונים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
128. לנין. כתבים. כרך 12, עמ' 189. [↵](#)
129. לנין. כתבים, כרך 28, עמ' 534. [↵](#)
130. שם, עמ' 336. [↵](#)
131. לנין. מכתבים אל הקרובים, עמ' 342. [↵](#)
132. לנין. כתבים, כרך 13, עמ' 89. [↵](#)
133. "ייתר" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
134. לנין. כתבים, כרך 13, עמ' 89. [↵](#)
135. "אחד" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
136. לנין. כתבים, כרך 13, עמ' 110. [↵](#)
137. שם עמ' 84. [↵](#)
138. שם, עמ' 215. [↵](#)
139. שם, עמ' 256. [↵](#)
140. "הניה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
141. שם, שם, עמ' 266–267. [↵](#)
142. לנין. כתבים. כרך 13, עמ' 280. [↵](#)
143. י. סטאלין, בעיות הלניניזם, מהדורה 11, עמ' 14. [↵](#)
144. לנין. כתבים. כרך 12, עמ' 212–213. [↵](#)
145. "ולשמידו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
146. לנין. כתבים. כרך 14, עמ' 373. [↵](#)
147. לנין. כתבים. כרך 25, עמ' 432. [↵](#)
148. הכוונה "להקצות" – הערת פב"י. [↵](#)
149. לנין. כתבים. כרך 14, עמ' 147. [↵](#)
150. שם, עמ' 144. [↵](#)
151. לנין. כתבים. כרך 12, עמ' 172. [↵](#)

152. כנראה הכוונה "וכושר" – הערת פב"י. [↵](#)
153. "שטופיות" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
154. לנין. כתבים. כרך 25, עמ' 177. [↵](#)
155. "הליקבדאטורים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
156. לנין. כתבים. כרך 15, עמ' 242. [↵](#)
157. "הכיתה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
158. שם עמ' 217. [↵](#)
159. לנין, כתבים, כרך 15, עמ' 293 [↵](#)
160. "המפלגת" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
161. "ההיסטוריה של המ.ק.ב.מ. (ב) – קורס מקוצר" עמ' 122. (עברית). [↵](#)
162. "הנכוה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
163. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 27. [↵](#)
164. לנין. מכתבים אל הקרובים, עמ' 377. [↵](#)
165. "אורז'וניקידזה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
166. "מתקופת "זביוזדה" ("זבוידה" במקור המודפס – הערת פב"י.) ו"פראבדה" (1911–1914), "קובץ ג', עמ' 233. [↵](#)
167. לנין. כתבים, כרך 15, עמ' 534. [↵](#)
168. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 26. [↵](#)
169. לנין. מכתבים אל הקרובים, עמ' 381. [↵](#)
170. לנין. כתבים, כרך 16, עמ' 220. [↵](#)
171. לנין. מכתבים אל הקרובים, עמ' 392. [↵](#)
172. לנין כתבים, כרך 29, עמ' 26. [↵](#)
173. שם, עמ' 301. יש עוד הערה ללא הפניה "הקובץ לניני. כרך 25, עמ' 333. "אולי הועתקה בטעות מעמוד 146 (במקור) [↵](#)
174. לנין. כתבים, כרך 16, עמ' 298. [↵](#)
175. "פרוסבסצ'ניה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
176. "ליאגלי" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
177. לנין. כתבים. כרך כ"ט, עמ' 27. [↵](#)
178. שם, עמ' 76. [↵](#)
179. שם, שם, עמ' 78. [↵](#)
180. לנין. כתבים. כרך 16, עמ' 278. [↵](#)
181. לנין. כתבים. כרך 16, עמ' 220, 222. [↵](#)
182. "מתקופת "זביוזדה" ו"פראבדה" (1911–1914), "חוברת 3, עמ' 219. [↵](#)
183. א. באדאייב. הבולשביקים בדומה הממלכתית, 1939, עמ' 189–188. [↵](#)

184. הקובץ הלניני 25, עמ' 333. [↵](#)
185. "הזיערה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
186. "טאלין" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
187. לנין. כתבים, כרך 16, עמ' 328. [↵](#)
188. "סטאדין" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
189. לנין. כרך 17, עמ' 116. [↵](#)
190. לנין. כתבים. כרך 16, עמ' 328. [↵](#)
191. שם, עמ' 386. [↵](#)
192. "אונגארית" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
193. לנין. כתבים, כרך 18, עמ' 66. [↵](#)
194. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 195. [↵](#)
195. הקובץ הלניני II, עמ' 279. [↵](#)
196. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 130. [↵](#)
197. "אל" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
198. "הממשלכתית" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
199. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 154. [↵](#)
200. שם, עמ' 187. [↵](#)
201. "פרולטארסקאיה רבולוציה" 1936, 7, עמ' 167. [↵](#)
202. "הבולשביסיות" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
203. י. סטאלין. על לנין, עמ' 22–23. [↵](#)
204. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 143–144. [↵](#)
205. לנין. כתבים, כרך 28, עמ' 177. [↵](#)
206. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 144. [↵](#)
207. לנין. כתבים, כרך 18, עמ' 279. [↵](#)
208. לנין. כתבים, כרך 18, עמ' 298. [↵](#)
209. לנין. כתבים כרך 29, עמ' 214–215. [↵](#)
210. לנין. כתבים, כרך 19, עמ' 77. [↵](#)
211. שם, עמ' 143. [↵](#)
212. שם, שם, עמ' 149. [↵](#)
213. לנין. כתבים, כרך 18, עמ' 232–233. [↵](#)
214. לנין. כתבים, כרך 18, עמ' 232–233. [↵](#)
215. לנין. כתבים, כרך 19, עמ' 325. [↵](#)

216. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 251. [↵](#)
217. שם, עמ' 228. [↵](#)
218. לנין. כתבים, כרך 19, עמ' 326. [↵](#)
219. לנין. כתבים, כרך 19, עמ' 269. [↵](#)
220. "ביופן" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
221. "ומגד" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
222. לנין. כתבים, כרך 19, 401. [↵](#)
223. שם, עמ' 402. [↵](#)
224. לנין. כתבים, כרך 19, עמ' 357. [↵](#)
225. לנין. כתבים, כרך 20, עמ' 70. [↵](#)
226. "אחדות" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
227. לנין. כתבים, כרך 20, עמ' 18. [↵](#)
228. "ההמלחמה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
229. לנין. כרך 20, עמ' 70. [↵](#)
230. "על אלאיץ", סוצאקגיז, 1934, עמ' 13. [↵](#)
231. "שיתמצה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
232. לנין. כתבים, כרך 20, עמ' 88. [↵](#)
233. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (ב) – קורס קצר", עמ' 309. [↵](#)
234. "והי" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
235. "לעבוד" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
236. י. סטאלין. על לנין, עמ' 42–43. [↵](#)
237. "האפריל" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
238. "המשלה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
239. "ובאמנותו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
240. מ. גורקי, וו. א. לנין, 1932, עמ' 29. [↵](#)
241. "ספורי פועלים על לנין" 1934, ע' 37. [↵](#)
242. "מקומו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
243. לנין. כתבים, כרך 20, עמ' 482. [↵](#)
244. ד. אי. מ. אי. אוליאנוב. על לנין, 1934, עמ' 81, 82. [↵](#)
245. "מהערכת" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
246. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 38. [↵](#)
247. "כא" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

248. "כא" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

249. ג. ק. אורדז'וניקידזה. מאמרים נבחרים ונאומים, 1939, עמ' 214. [↵](#)

250. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 393. [↵](#)

251. "השלייווה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

252. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 455. [↵](#)

253. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 191. [↵](#)

254. שם, עמ' 279. [↵](#)

255. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 194, 196, 197, 193. [↵](#)

256. "המכריה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

257. "הסימה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

258. "פטרוראד" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

259. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 239. [↵](#)

260. שם, עמ' 293, 294. [↵](#)

261. שם, עמ' 290. [↵](#)

262. שם, עמ' 319–320. [↵](#)

263. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 320. [↵](#)

264. י. סטאלין על לנין. עמ' 25. [↵](#)

265. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 240. [↵](#)

266. לנין. כתבים, כרך 21, עמ' 362, 363. [↵](#)

267. לנין. כתבים, כרך 22, עמ' 48. [↵](#)

268. לנין. כתבים, כרך 22, עמ' 61. [↵](#)

269. לנין. כתבים, כרך 23 עמ' 34. [↵](#)

270. שם, עמ' 13–14. [↵](#)

271. שם, שם, עמ' 16. [↵](#)

272. "הסוציאליזם" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

273. לנין. כתבים, כרך 24, עמ' 166. [↵](#)

274. לנין. כתבים, כרך 22, עמ' 45. [↵](#)

275. שם, עמ' 55. [↵](#)

276. לנין. כתבים, כרך 22, עמ' 218. [↵](#)

277. לנין. כרך 22, עמ' 13. [↵](#)

278. "הצבי" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

279. י. סטאלין על לנין, עמ' 25. [↵](#)

280. שם, עמ' 26. [↵](#)
281. לנין. כתבים, כרך 22, עמ' 198. [↵](#)
282. לנין, כתבים, כרך 22, עמ' 401. [↵](#)
283. הכוונה ל"ברסט-ליטובסק". היא כונתה בריסק בידיש – הערת פב"י. [↵](#)
284. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (ב) – קורס קצר", עמ' 188. [↵](#)
285. "המפכנית" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
286. "הממפכה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
287. שם, עמ' 290. [↵](#)
288. שם, שם. [↵](#)
289. שם, עמ' 330, 339. [↵](#)
290. "בריסת" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
291. לנין. כתבים, כרך 22, עמ' 410–411. [↵](#)
292. "אינטבנציה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
293. "הטרירוסטים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
294. שם, עמ' 511. [↵](#)
295. "ההיסטוריה של מ.ק.ב.מ. (ב) – קורס קצר", עמ' 190. [↵](#)
296. לנין. כתבים, כרך 22, עמ' 376. [↵](#)
297. "ית" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
298. שם, עמ' 441. [↵](#)
299. שם, עמ' 443. [↵](#)
300. שם, שם, עמ' 434. [↵](#)
301. "הסוציאליסטי" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
302. לנין. כתבים, כרך 25, עמ' 143. [↵](#)
303. לנין. כרך 22, עמ' 420. [↵](#)
304. "הסוציאליסטית" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
305. שם, עמ' 316. [↵](#)
306. לנין. כתבים, כרך 23, עמ' 180. [↵](#)
307. שם, עמ' 80. [↵](#)
308. "בופלשים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
309. "פראבדה" מספר 54, 23 בפברואר 1942. [↵](#)
310. שם. [↵](#)
311. לנין. כתבים, כרך 23, עמ' 25. [↵](#)

312. לנין. כתבים, כרך 23, עמ' 206, 207. [↵](#)
313. "וסברדלות" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
314. "מטלגר" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
315. "פראבדה", מס' 116, 11 ביוני 1918. [↵](#)
316. "הלחמה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
317. לנין. כתבים, כרך 23, עמ' 130, 116. [↵](#)
318. לנין, כתבים, כרך 29, עמ' 485. [↵](#)
319. לנין. כתבים, כרך 23, עמ' 143. [↵](#)
320. "אם" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
321. "בולשביק", 1936, מס' 2, עמ' 74. [↵](#)
322. "הפדיראטיבית" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
323. "המהפכה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
324. לנין, כתבים, כרך 23, עמ' 160, 161–162. [↵](#)
325. לנין, כתבים, כרך 24, עמ' 221. [↵](#)
326. לנינסקי סבורניק (הקובץ הלניני) 18, עמ' 193, 196. [↵](#)
327. "בולשביק", 1938, מס' 2, עמ' 70. [↵](#)
328. "מהטרורסיטים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
329. "האונטרנאציונאל" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
330. לנין. כתבים כרך 23, עמ' 350. [↵](#)
331. "ליבצורו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
332. "מיגורו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
333. ארכיון אימאל (מכון מארכס-אנגלס-לנין). [↵](#)
334. לנין. כרך 23 עמ' 265–266. [↵](#)
335. "ביונאר" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
336. לנין. כתבים כרך 24 עמ' 122. [↵](#)
337. לנין. כרך 23, עמ' 294. [↵](#)
338. לנין. כרך 24 עמ' 114, 168. [↵](#)
339. שם, עמ' 170. [↵](#)
340. לנין. כרך 24 עמ' 176. [↵](#)
341. שם, עמ' 212. [↵](#)
342. "להתפשת" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
343. שם, עמ' 261. [↵](#)

344. שם, עמ' 316. [↵](#)
345. ארכיון ע"ש מ. א. ל. [↵](#)
346. לנין, כרך 24 עמ' 222. [↵](#)
347. "הציעה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
348. לנין, "כולם למלחמה בדניקין!" 1939, עמ' 12. [↵](#)
349. "פראבדה" מס' 54, 23 בפברואר 1942. [↵](#)
350. "בולשביק" 1938 עמ' 71, מס' 2. [↵](#)
351. "פראבדה" מס' 116, 31 במאי 1919. [↵](#)
352. "הרשונה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
353. לנין, כתבים כרך 24 עמ' 431–436. [↵](#)
354. לנין. "כולם למלחמה בדניקין!", 1939 עמ' 12. [↵](#)
355. לנין. כרך 24 עמ' 485. [↵](#)
356. שם, עמ' 493. [↵](#)
357. הכוונת ל"צמתי" – הערת פב"י. [↵](#)
358. לנין, כרך 25 עמ' 261. [↵](#)
359. לנין. כרך 24, עמ' 659. [↵](#)
360. "החשובים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
361. שם, עמ' 516. [↵](#)
362. "בולשביק", 1940, מס' 3 עמ' 38. [↵](#)
363. "פראבדה" מס' 21, 21 בינואר 1935. [↵](#)
364. לנין. כרך 24, עמ' 544. [↵](#)
365. לנין, כרך 24, עמ' 297. [↵](#)
366. "שלות" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
367. "מחושבת" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
368. הקובץ הלניני 21, עמ' 280. [↵](#)
369. לנין, כרך 24, עמ' 518. [↵](#)
370. לנין. כתבים, כרך 29. [↵](#)
371. לנין. כרך 24, עמ' 329. [↵](#)
372. שם, עמ' 339, 342. [↵](#)
373. "פועלים ואיכרים על לנין", 1933, ע' 105. [↵](#)
374. לנין. כרך 25, עמ' 25. [↵](#)
375. לנין. כרך 25 עמ' 25. [↵](#)

376. "האנטאטה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
377. שם, עמ' 103. [↵](#)
378. שם, עמ' 96. [↵](#)
379. "שהקושים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
380. לנין. כרך 25, עמ' 163. [↵](#)
381. שם, עמ' 151. [↵](#)
382. לנין. כרך 29, עמ' 387. [↵](#)
383. לנין. כרך 25, עמ' 59. [↵](#)
384. שם, עמ' 299. [↵](#)
385. ארכיון אי.מ.א.ל. [↵](#)
386. לנין. כרך 26, עמ' 25. [↵](#)
387. "היה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
388. לנין. כרך 25, עמ' 405. [↵](#)
389. לנין. כרך 25, עמ' 490. [↵](#)
390. לנין. כרך 26, עמ' 46, 47. [↵](#)
391. לנין. כרך 26, עמ' 45. [↵](#)
392. "עם" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
393. שם, עמ' 48. [↵](#)
394. "פראבדה" מס' 351, 22 דצמבר 1930. [↵](#)
395. לנין. כרך 26, עמ' 74. [↵](#)
396. "מ.ק.ב.מ. (2) בהחלטות", חלק 1, עמ' 651. [↵](#)
397. לנין. כתבים, כרך 26, עמ' 73. [↵](#)
398. הקובץ לניני מס' 20, עמ' 57–58. [↵](#)
399. לנין. כרך 26, עמ' 35. [↵](#)
400. לנין. כרך 27, עמ' 120. [↵](#)
401. לנין. כרך 27, עמ' 140–141. [↵](#)
402. לנינסקי סבורניק 23, עמ' 286, 287. [↵](#)
403. לנין. כרך 26, עמ' 43. [↵](#)
404. "רעיוו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
405. לנין. כתבים, כרך 29, עמ' 522. [↵](#)
406. י. סטאלין. על לנין, עמ' 23, 24. [↵](#)
407. לנין. כרך 27, עמ' 256. [↵](#)

408. "אירגילים" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
409. שם, עמ' 20. [↵](#)
410. קובץ לניני 20, עמ' 333. [↵](#)
411. לנין. כרך 27, עמ' 407. [↵](#)
412. שם, עמ' 180. [↵](#)
413. לנין. כרך 27, עמ' 188. [↵](#)
414. לנין. כרך 27, עמ' 177. [↵](#)
415. לנין. כרך 24, עמ' 484. [↵](#)
416. לנין. כרך 27, עמ' 12, 13. [↵](#)
417. "לו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
418. לנין. כרך 29, עמ' 422. [↵](#)
419. לנין. כרך 26, עמ' 189. [↵](#)
420. "הקיבקה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
421. "בלחמה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
422. "פראבדה" מס' 21, 21 בינואר 1937. [↵](#)
423. לנינסקי סבורניק XX, עמ' 74. [↵](#)
424. שם, עמ' 263. [↵](#)
425. שם, 23, עמ' 329. [↵](#)
426. לנין. כרך 27, עמ' 238. [↵](#)
427. שם, עמ' 213. [↵](#)
428. שם, עמ' 244. [↵](#)
429. עמ' 231–232. [↵](#)
430. לנין. כרך 27, עמ' 179. [↵](#)
431. שם, עמ' 271. [↵](#)
432. י. סטאלין. על לנין. עמ' 10–11. [↵](#)
433. "זאריה ווסטוקה" מס. 25, 18 ביולי 1922. [↵](#)
434. "הידום" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
435. לנין. כתבים. כרך 27, עמ' 318. [↵](#)
436. שם, עמ' 345, 340, 350. [↵](#)
437. לנין. כרך 27, עמ' 378. [↵](#)
438. לנין. כרך 27, עמ' 417. [↵](#)
439. "ושר" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

440. שם, עמ' 392. [↵](#)
441. "נין" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
442. "התחשב" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
443. "שברוי" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
444. "פרש" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
445. מ.ק.ב.מ. (ב) בהחלטות חלק I, עמ' 557. [↵](#)
446. "למפלגה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
447. "היא" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
448. י. סטאלין על לנין. עמ' 12–16. [↵](#)
449. "הקאפיטליזם" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
450. "ונאגלס" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
451. "שבמו" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)
452. "מורה" במקור המודפס – הערת פב"י [↵](#)

את הטקסט לעיל הפיקו מתנדבי [פרויקט בנייהודה באינטרנט](https://benyehuda.org/read/41608). הוא זמין תמיד בכתובת הבאה:

<https://benyehuda.org/read/41608>